

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਸੰਪਾਦਕ:
ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ

ਮੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ
 ਵੱਡੇ ਭਰਾਤਾ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ
 ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਸ਼ੁਰੂ
 ਕੀਤੀ, ਜੋ ਛੋਟਾ ਮੇਲ ਅਰਥਾਤ ਮੀਣਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ
 ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ
 ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਸਮਝਦੇ
 ਸਨ, ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾਨਕ ਛਾਪ
 ਥੱਲੇ ਬਾਣੀ ਰਚਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਸਿੱਖ
 ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਹ ਤਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ
 ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਦਿ ਬੀੜ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ
 ਉਪਰਾਲਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ
 ਦੇ ਰਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਨੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਕੋਈ
 ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ । ਸਾਡੇ ਖੋਜਕਾਰ ਹੁਣ ਤਕ
 ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਟਾਂਵੇਂ ਟਾਂਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ ਹੀ
 ਲੱਭ ਸਕੇ ਹਨ । ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ, ਪਹਿਲੀ
 ਵਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਲੰਮੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ
 ਤੇ 18 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ ਪੇਸ਼
 ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ
 ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ
 ਮੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਹੀ
 ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ : ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਸੰਪਾਦਕ :

ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ

ਪੰਜਾਬੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ

1950 ਵਿਲੀਅਮਸ ਸਟ੍ਰੀਟ, ਸੈਨ ਲਿਐਂਡਰੋ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ - 94577

Sikhan de Chhote Mel da Sahit : Vol. 2
SODHI PIRTHI CHAND DI RACHNA

Edited by

Dr. JOGINDER SINGH AHLUWALIA

1930 FRANCISCO WAY
RICHMOND, CA 94805, USA
TEL. NO. (510) 237-8499
E-mail: joginder@prodigy.net

© Author

ISBN 978-0-9818307-1-1

First Edition December 2010

Price : Rs. 240-00

Distributors :

Singh Brothers

S.C.O. 223-24, City Centre, Amritsar - 143 001

E-mail: singhbro@vsnl.com

Publishers :

Punjabi Educational & Cultural Foundation

1950 Williams Street, San Leandro, California - 94577

Printers :

Printwell, 146 Industrial Focal Point, Amritsar

ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਤੇ ਸਮਰਪਣ

ਮੈਂ ਉਸ ਵਿਛੜੀ ਰੂਹ,

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ

ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ,

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਰਤਾ, ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ
ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਸਕਦੀ ਤੇ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ
ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦੀਵੀ ਯਾਦ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਾਹਿਤ : ਪੁਸਤਕ ਲੜੀ

ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ : ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮੇਲ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਰਵੇਖਣ, (2009)

ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ : ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਤੀਜੀ ਪੁਸਤਕ : ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ

ਚੌਥੀ ਪੁਸਤਕ : ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ

ਪੰਜਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਿਸਰਨਾਮਾ ਕ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਜੀ

ਛੇਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਜੀ

ਸਤਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਕੇਸ਼ੋ ਦਾਸ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਪਦਾਵਲੀ

ਅੱਠਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਹਰੀਆ ਜੀ ਕਾ ਗ੍ਰੰਥ

ਨੌਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰਿਜਸ ਪੋਥੀ

ਦਸਵੀਂ ਪੁਸਤਕ : ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਫੁਟਕਲ ਰਚਨਾਵਾਂ

ਤਤਕਰਾ

ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

9

• ਭੂਮਿਕਾ	13-52
ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜੀਵਨ	13
ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ :	18
ਗਿਆਤ ਰਚਨਾਵਾਂ :	
ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ - ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598 -	
ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715 - ਸੰਗਤਪੁਰੇ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ	22-24
ਨਵੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ :	
ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) -	
ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003	24-27
ਰਚਨਾ-ਕਾਲ	27
ਕਵੀ-ਛਾਪ	28
ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ :	28
ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ :	
ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਇਸ਼ਟ - ਏਕੋ - ਪਰਮੇਸ਼ਰ-ਵਾਚਕ ਨਾਂ -	
ਗੁਰੂ/ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ - ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂ - ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ -	
ਮਿਥਿਕ ਹਵਾਲੇ - ਕਰਮ-ਕਾਂਡ : ਤੀਰਥ, ਵਰਤ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ, ਆਦਿ -	
ਵੇਦ, ਕਤੇਬ, ਪੁਰਾਣ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਆਦਿ	28-41
ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਖ :	
ਰਾਗ-ਪ੍ਰਬੰਧ - ਕਾਵਿ-ਰੂਪ - ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ - ਭਾਸ਼ਾ - ਧੁਨੀਆਂ -	
ਵਿਆਕਰਣ - ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ	41-49
ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਧੀ	49-52
• ਮੂਲ ਪਾਠ	53-147
ਤੁਕ ਤਤਕਰਾ	55
(ੳ) ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਸਲੋਕ	59
(ਅ) ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ	61
(ੲ) ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715 ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਸ਼ਬਦ	147
ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ :	
ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 1 : ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ	149
ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 2 : ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ	150
ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 3 : ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਦਾ ਬਿਉਰਾ	157
ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 4 : ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਦਾ ਬਿਉਰਾ	161
ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5 : ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਨਾਂ ਤੇ ਥਾਂ	167
ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ	183

ਸੰਕੇਤ

ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਲਈ

ਸੈਂ.ਸ.ਲਾ.	ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਸੈਮੋਰੀਅਲ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਟ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ
ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ.	ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.	ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ
ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ.	ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਲੈਕਸ਼ਨ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਪੰ.ਯੂ.ਪ.	ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ
ਪੰ.ਯੂ.ਚੰ.	ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ

ਫੁਟਕਲ

ਅੰ.	ਅੰਦਾਜ਼ਨ
ਈ.	ਈਸਵੀ
ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਹ.ਲਿ.	ਹੱਥ-ਲਿਖਤ
ਗ.ਕਾ.	ਗੱਦੀ-ਕਾਲ
ਗੁ.ਕਾ.	ਗੁਰਿਆਈ-ਕਾਲ
ਛੋ.ਮੇ.	ਛੋਟਾ ਮੇਲ
ਜ.	ਜਨਮ
ਦੇ.	ਦੇਹਾਂਤ
ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ.	ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ (ਸੰਪਾ.), 1991
ਪਾ.ਭੇ.	ਪਾਠ ਭੇਦ
ਪਿ.ਹ.	ਪਿਛਲਾ ਹਵਾਲਾ
ਪਿ.ਰ.	ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ (ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ)
ਫਨ	ਫੁਟਨੋਟ
ਬਿ.	ਬਿਕ੍ਰਮੀ
ਮ.ਕੋ.	ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਕ੍ਰਿਤ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, 1981
ਰ.ਕਾ.	ਰਚਨਾ-ਕਾਲ
ਰਾ.ਕਾ.	ਰਾਜ-ਕਾਲ

ਮੁੱਢਲੇ ਸ਼ਬਦ

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ, 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ' ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਲੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮੇਲ, ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਰਵੇਖਣ, ਛਪ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।¹

'ਛੋਟਾ ਮੇਲ', ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ 'ਮੀਣਾ' ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੇ ਸਰਨਾਂਵੇਂ ਲਈ ਅਸਾਂ ਇਹ ਸੰਗਿਆ ਗਿਆਨ ਰਤਨਾਵਲੀ² ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ³, ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਤੇ ਵਿਉਂਤ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਸੁਰਗਵਾਸੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ (1918-2008) ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਉਹ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਵੇਖ ਸਕਦੇ।

ਕੋਈ ਛੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਅਦਾਰਿਆਂ, ਗੁਰਧਾਮਾਂ, ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਗੁਰਮੁਖੀ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰੜੇ ਪਟਿਆਲਾ ਨਿਵਾਸੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਪਾਸ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਸੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੁਹਾ ਜਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੀ ਕੁ ਸਦੀ ਪਹਿਲਾਂ, ਸੰਨ 1950-51 ਵਿੱਚ, ਪ੍ਰੋ. (ਬਾਬਾ) ਰਾਮ ਸਿੰਘ (1916-1999) ਨਾਲ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵਾਂਗਾ, ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਰਿਸਾਲੇ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲੇ ਮੇਰੇ ਕੁੱਝ ਲੇਖ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਯਾਦ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਫ਼ਰਾਖ਼-ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਖਰੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵੇਖਣ-ਵਾਚਣ, ਬਲਕਿ ਕੈਟਾਲਾਗ ਤੇ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।⁴ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਲਿਬਰਟਰੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਕੈਲਿਫ਼ੋਰਨੀਆ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆ ਕੇ, ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਹਿਮਾਨ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਦੀਵਾਨਾ ਉਪ-ਸ਼ਾਖ਼ ਦੇ ਕਵੀ ਹਰੀਆ ਜੀ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। 'ਜਪੁ ਹਰੀਆ ਜੀ' ਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਲੇਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1970 ਵਿੱਚ ਛਪਵਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰੀਏ ਬਾਲੇ ਦਾ ਖੁਰਾ-ਖੋਜ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਰੀਏ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਛੇ ਸੱਤ ਖਰੜੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਕਿੱਨੀਆਂ ਹੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਹੀ ਦੁਰਲੱਭ ਸਨ। ਇਕ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਢੇਰ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਸੀ, ਜੋ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਇਕ-ਅੱਧ ਖਰੜੇ ਨਾਲ ਟੁੰਗੇ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ, ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਓਧਰੋਂ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ, ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜਾਣੀਆਂ-ਅਣਜਾਣੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਲੰਘੀਆਂ ਸਨ।

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਐਨੇ ਖਰੜੇ ਹਨ, ਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਖਰੜਿਆਂ ਤਕ ਸਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ, ਜਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, ਜੇ ਸਾਥ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਸਾਹਿੱਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ

1. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, 2009.

2. ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 339, ਪੰ. 1. "ਇਕ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਥੀ ਸਿਖਾ ਸਵਾਲ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਗੋਸਟਿ ਜਨਮਿ ਸਾਖੀ ਪਹਿਲੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੀ ਜੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲਿ ਵਾਲਿਆ ਕਈ ਜੁਗਤਾਂ ਅਣਿਬਣਿਦੀਆਂ ਪਾਇ ਦਿਤੀਆਂ ਹੈਨ।"

3. ਸ.ਸ. ਪਦਮ, 'ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤ ਮਾਲਾ' ਦਾ ਸੁੱਧ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੰਸਕਰਨ, ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ. ਬੀਸਿਸ, 2005, ਪੰ. 284. "ਸਿਖਾ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੋ ਗੋਸਟਾ ਆਗੇ ਹੋਈਆ ਹੈਨ ਸੋ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲਿਆ ਨੇ ਗੋਸਟ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਮਤ ਦੀਆ ਬਾਤਾ ਲਿਖ ਛੋਡੀਆ ਹੈਨ। ਜੋ ਬਾਬੇ ਰੰਘੜੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਵਿਆਹੀ ਹੈ। ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਦੇ ਸਿਖ ਹੈਨ। ਐਸੇ ਵਚਨ ਲਿਖ ਕੇ ਤੇ ਗੋਸਟਾ ਨੂੰ ਦੂਖਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।"

4. ਹੁਣ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਲੈਕਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ।

ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁੱਕੀਏ। ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਹਿੱਤਕ ਸਰਮਾਇਆ ਅਜੇ ਤਕ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਇਆ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਕਈ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਜਾਂ ਤਰੁੱਟੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਖੋਜਕਾਰ ਨੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ, ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ (1558-1619 ਈ.) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵਾਨੇ ਸਾਹੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦਾਸ (ਦੇ. 1830 ਈ.) ਤਕ ਪੱਸਰੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿੱਤ ਉੱਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਇਹ ਘਾਟ ਅਸੀਂ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿੱਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਜਾਂ ਅਦਾਰੇ ਨੂੰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਮੈਂ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਮੌਕਾ ਸੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਹਾਂ ਮਿਲਾਈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਦਮ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਲੱਗੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਜਾਨਾਂ ਹਾਂ, ਇਕ ਪਟਿਆਲੇ ਵੱਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕੰਧੀ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖੜਾ। ਕੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ਾਤੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ? ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਖਿਲਰੀ ਪਈ ਹੈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤਕ। ਹੋਰ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦੀਪੁਰ ਵਰਗੇ ਪਿੰਡਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਪਏਗੀ। ਖਰੜਿਆਂ ਦੇ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਛਪਵਾਈ, ਆਦਿ ਲਈ ਤਗੜੀ ਦੌੜ ਭੱਜ, ਸਾਲਾਂ ਬੱਧੀ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਖਰਚੇ ਦੀ ਲੋੜ ਪਏਗੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਲੋਕ ਕਹਿਣਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਮੋਈ ਹੋਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਤਾਂ ਪੰਥ ਨੇ ਛੇਕੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ। ਸਿਵਾਏ ਖੋਜੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤਕ ਨਹੀਂ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਅਸਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ, ਇਹ ਬੇੜੀ ਠੇਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਦਸ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਵਾਲੀ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸਿੰਘਾਸਨ ਬਤੀਸੀ, ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਆਦਿ), ਉਹ ਇਸ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਕਿਰਤਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਹਾਲਾਂ ਅਣਛਪੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ, ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਕੇਸ਼ੋ ਦਾਸ ਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਪਦਾਵਲੀ, ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਦੀ ਹਰਿਜਸ ਪੋਥੀ, ਹਰੀਆ ਜੀ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ), ਜਾਂ ਉਹ ਜੋ ਕਈ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਨ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ (ਜਿਵੇਂ, ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ, ਹਰਿ ਜੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ, ਹਰਿ ਜੀ ਰਚਿਤ ਸੁਖਮਨੀ ਸਹਸਰਨਾਮਾ ਤੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ)।

ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰੋਤ-ਪੁਸਤਕ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ, ਛਪੀਆਂ ਜਾਂ ਅਣਛਪੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ-ਖਰੜਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੇ ਖਰੜਿਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ 'ਕੱਠੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਇਹ ਕੰਮ ਐਨਾ ਆਸਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਅਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਸਾਂ। ਸਾਡੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵੈਰੋਕੇ, ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਪਈ, ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਰਚਿਤ 918 ਪੱਤਰਿਆਂ ਵਾਲੀ ਵੱਡ ਆਕਾਰੀ 'ਹਰਿਜਸ ਪੋਥੀ' ਨੂੰ ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ। ਅਸੀਂ ਕਈ ਸਾਲ ਸ਼ੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ, ਕੰਪਿਊਟਰ, ਕੈਮਰਾ, ਬੱਤੀਆਂ, ਆਦਿ ਨਾਲ ਲੇਸ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮੀਲ ਗੱਡੀ ਘੁਮਾਈ ਫਿਰਦੇ ਰਹੇ ਸਾਂ।

ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ, ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਘਾਲਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਤੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਈ ਸੀ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨੂੰ ਛਪੀ ਹੋਈ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇ।

ਦੂਜੀ, ਤੀਜੀ ਤੇ ਚਉਥੀ ਪੁਸਤਕ ਮੇਰੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ।

ਦੂਜੀ ਅਰਥਾਤ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਿਤ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ-ਗੋਚਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਡੇ ਖੋਜਕਾਰ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਰਚਣੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵੱਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੂਈ-ਨੱਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘੇ ਬਗ਼ੈਰ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਈ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀ ਇਸ ਲੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲੈਣ। ਅਸੀਂ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਘਰ-ਬੈਠਿਆਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਬੜਿਆਂ ਨੇ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਜਾਂ ਨਾਂਹ-ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਕੁੱਝ ਨੇ ਹਾਂ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਸਕਾਲਰ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਚਾਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸੰਪਾਦਨ-ਅਧੀਨ ਹਨ ਤੇ ਆਸ ਹੈ ਛੇਤੀ ਹੀ ਛਪਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ‘ਗ੍ਰੰਥ ਹਰੀਆ ਜੀ’ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੱਗਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਭੂਮਿਕਾ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਹੁਣ ਅੱਧ-ਵਿਚਾਲੇ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਲੱਭਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਦਾ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਕੱਲਾ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕਿਆ, ਇਹ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਉਹ ਵੀ ਜੇ ਦਾਤੇ ਨੇ ਸਿਹਤ, ਉੱਦਮ ਤੇ ਆਯੂ ਬਖ਼ਸ਼ੀ।

ਧੰਨਵਾਦ

ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਸੱਜਣਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਮੇਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਡਾ. ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਚੋਪੜਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਡਾ. ਸਰੋਜ ਬਾਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਡਾ. ਵੀ.ਕੇ. ਆਨੰਦ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਟਾਫ਼ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਖਵਾਲੀ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਕਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਵਰਤਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸਾਂਟਾ ਬਾਰਬਰਾ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਆਪਣਾ ਕੀਮਤੀ ਵਕਤ ਲਾ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਲੜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਸੰਸਥਾ “ਪੰਜਾਬੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਡਾਉਂਡੇਸ਼ਨ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ” ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਹੇਠ ਇਹ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਛਪ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਛਪਵਾਈ ਤੇ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਰਿਚਮੰਡ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ

13 ਅਪ੍ਰੈਲ, 2010

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 1 : ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ

(ਇਹ ਪੋਥੀਮਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਹਰਸਹਾਇ ਦਾ ਕੰਧ-ਚਿੱਤਰ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਆਫ ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ, ਸਾਂਟਾ ਬਾਰਬਰਾ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ SikhBookClub.com)

ਭੂਮਿਕਾ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ‘ਛੋਟੇ ਮੇਲ’ ਅਥਵਾ ‘ਮੀਣਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ’ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ। ‘ਛੋਟੇ ਮੇਲ’ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ‘ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ’ ਜਾਂ ‘ਮਹਲਾ ੬’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਾਂਡ ਨੰ. 1 ਵਿੱਚ ਅਸਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਾਂਡ ਨੰ. 2 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਕੇਵਲ 5-6 ਸ਼ਬਦ ਤੇ 14 ਸਲੋਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਸਕੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤਕ ਲੱਭ ਸਕੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਨੂੰ ਵੇਖਣ-ਵਾਚਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ‘ਨਾਨਕ’ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ‘ਨਾਨਕ ਦਾਸ’ ਜਾਂ ‘ਜਨ ਨਾਨਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਪੰਛੀ-ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਰੋਤ-ਖਰੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਚਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ।

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ 1558 ਈ. ਨੂੰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ¹ ਵਿੱਚ ਪਿਤਾ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ (ਜ. 1534, ਗੁ-ਕਾ. 1574-81 ਈ.) ਤੇ ਮਾਤਾ, ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ, ਬੇਟੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ, ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ 15 ਅਪਰੈਲ, 1619 ਈ.² ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਹੋਹਰ³ ਵਿੱਚ। ਆਪ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਸਨ—ਮਹਾਂਦੇਵ (1560-1605 ਈ.)⁴ ਤੇ ਅਰਜਨ ਮੱਲ (ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ, ਜ. 1563, ਗੁ.ਕਾ. 1581-1606 ਈ.)। ਆਪ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਹਬਾਣੀ ਭਗਵਾਨੋਂ⁵ ਜਾਂ ਕਰਮੋ⁶ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਦੇ ਚਾਰ ਬੇਟੇ ਸਨ—ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ ਮਿਹਰਵਾਨ (1581-1640 ਈ.), ਲਾਲ ਚੰਦ, ਨਿਹਾਲ ਚੰਦ, ਤੇ ਚੰਦਰਸੇਨ⁷।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਕਾਲ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਾਰਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ‘ਛੋਟੇ ਮੇਲ’ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਵੇਰਵਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸ਼੍ਰੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ

1. ਇਹ ਨਗਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ-ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ 24 ਕਿ.ਮੀ. ਪੂਰਬ-ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਬਿਆਸ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਨੇ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। (ਵੇਖੋ, *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ* ਕਾ (1769), ਸੰਪਾ. ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, 1997, ਪੰ. 69):

ਨਗਰ ਲਾਹੌਰ ਪਿਰਥੀਏ ਜਨਮ ਧਾਰਾ। ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਫਿਰ ਆਈ ਗੋਇੰਦਵਾਲ, ਘਰ ਪੇਕਾ ਪਿਆਰਾ ॥੮॥

2. ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੱਤਭੇਦ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 1 ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ, 1558-1619 ਈ. ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।

3. “ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਹੋਹਰੀ ਆਇ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਕਉ ਸਿਧਾਰੇ। (ਵੇਖੋ, ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ*, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ, (ਸੰਪਾ.), 1977, ਪੰ. 48)। ਇਹ ਪਿੰਡ ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਤੋਂ ਕੋਈ 28 ਕਿ.ਮੀ. ਦੂਰ ਬੇਦੀਆਂ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਡ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਬਾਨ, ਫੇਰ ਡੇਰਾ ਚਾਹਲ ਤੇ 5 ਕਿ.ਮੀ. ਅੱਗੇ ਹੋਹਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

4. ਵੇਖੋ, *ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼*, ਕ੍ਰਿਤ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਚੌਥੀ ਵਾਰ, 1981, ਪੰ. 935, ਐਨ੍ਹੀ ‘ਮਹਾਂਦੇਵ’।

5. ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ* ਵਿੱਚ (ਗੋਸਟ ਨੰ. 1, ਪੰ. 41) ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਹਬਾਣੀ ਭਗਵਾਨੋਂ ਹੈ।

6. *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ*, ਸੰਪਾ. ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਰਾਸਿ 3, ਅੰਸੂ 1, ਪੰ. 1889, ਤੇ ਅੰਸੂ 6, ਪੰ. 1994 ਵਿੱਚ ਪਤਨੀ ਦਾ ਨਾਂ ਕਰਮੋ ਹੈ।

7. *ਗੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੰਸਾਵਲੀ*, ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115602, ਪੱਤਰਾ 35ਅ।

ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਰੋਸਾ ਅਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉੱਤੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਅਸਿੱਧੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿੱਚ, ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਅਤੇ 'ਛੋਟੇ ਮੇਲ' ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਤੱਥ ਮਿਲ ਸਕੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਬਚਪਨ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ (ਜ. 1479, ਗੁ.ਕਾ. 1552-1574 ਈ.) ਦੇ ਘਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਿਆਈ-ਕਾਲ (1574-1581 ਈ.) ਵਿੱਚ, ਨੌਜਵਾਨ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੋਬਸਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਏ ਗਏ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ, ਆਦਿ, ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੁੱਮੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁੜਕੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਸੁਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਮੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ⁹, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਮੱਲ ਨੂੰ ਲਾਇਆ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੱਕ-ਤਲਫ਼ੀ ਸਮਝ ਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਜਾਇਦਾਦ, ਆਦਿ ਦੀ ਵੰਡ ਕਰਵਾਈ। ਫੇਰ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਹ ਇਸ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ, ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ (ਮਿਹਰਵਾਨ) ਨੂੰ ਗੋਦ ਲੈ ਲੈਣਗੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ 1595 ਈ. ਵਿੱਚ ਬਾਲਕ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਆਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪਾਣੀ ਫਿਰ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹ-ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਲਕ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੌਕਰ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਿਵਾਉਣ ਦੀ ਅਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ¹⁰। ਕੁੱਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਿਆਗ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ ਪਿੰਡ ਹੋਹਰ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਰੀਸੇ, ਮੰਦਰ ਤੇ ਤਲਾਅ ਬਣਵਾ ਕੇ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਗੁਰ-ਗੱਦੀ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈ¹¹। ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਹਿਲਕਾਰ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਗੱਦੀ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਕਈ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜੋ ਸਭ ਨਾਕਾਮ ਸਾਬਤ ਹੋਈਆਂ¹²।

8. ਓਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਕੋਈ ਬਾਈ-ਤੋਈ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਮੱਲ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਦਰਦ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹਨ:

ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾੜ੍ਹਕ ਕੀ ਨਿਆਈ॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 96)

9. “ਕਾਹੇ ਪ੍ਰਤ ਬਗਰਤ ਹਉ ਸਿੰਗ ਬਾਪ॥...”।

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਸਾਰਗ ਮ: ੪, ਪੰ. 1200)

10. ਇਸ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਪੰ. 1137 ਉੱਤੇ ਮਹਲਾ ੫ ਦਾ ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੋ ਤਿਲ ਕਾ ਮੂਲਿ॥ ਦੁਸਟੁ ਬ੍ਰਾਹਮਣੁ ਮੂਆ ਹੋਇ ਕੈ ਸੂਲ॥੧॥

ਹਰਿ ਜਨ ਰਾਖੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਿ ਆਪਿ॥ ਪਾਪੀ ਮੂਆ ਗੁਰ ਪਰਤਾਪਿ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਹ ਦੁਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਿਸ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ? ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਘਾਤਕ ਕਾਰੇ ਤੋਂ ਛਾਇਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ?

11. ਹੋਹਰ, ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਜਾਤੀ ਜਾਗੀਰ ਸੀ, ਜੋ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਉਸ ਨੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਐਸ ਵੇਲੇ ਪਿੰਡ ਹੋਹਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਹੈ। ਮੰਦਰ ਤੇ ਤਲਾਅ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਸਮਾਧ ਦਾ ਖੰਡਰ ਅਜੇ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਨਾ ਹੋਇਆਂ ਵਰਗਾ। (ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਅਦੀਬ ਜਨਾਬ ਸਾਕਿਬ ਮਕਸੂਦ ਹੁਰਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।) ਇਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਵੇਖੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 7 ਜਨਵਰੀ, 2007 ਵਿੱਚ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੋਛੜ ਦਾ ਲੇਖ 'ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ'। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਰਖੀ ਹੈ 'ਸਮਾਧ ਬਾਬਾ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ, ਹੋਹਰ'।

ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੋਮੇ, ਭਾਗ ਚੌਥਾ, 1983, ਦੇ ਪੰ. 122 ਉੱਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, “ਮੈਂ ਉਹ ਥਾਂ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਛੋਟਾ ਜੇਹਾ ਮੰਦਰ ਤੇ ਤਲਾਬ ਹੈ। ਬੜਾ ਵੀਰਾਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਖੁਣੇ ਖੁਸ਼ਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ ਹੋਹਰ ਛੋਟਾ ਹੀ ਹੈ। ਨੇੜੇ ਵੱਡਾ ਪਿੰਡ ਕਰਬਾਨ ਹੈ”।

12. ਪੰਜਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਨਾਕਾਮ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਰਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਗ਼ਲ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਝੂਠੇ ਮਹਜ਼ਰਨਾਮੇ (ਸ਼ਿਕਾਇਤ) ਬਾਰੇ ਹੈ। ਦੂਜੀ, ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਭ ਕੇ ਮਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਤੇ ਤੀਜੀ, ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸੁਲਭੀ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਅਸਫਲ ਹਮਲੇ ਬਾਰੇ।

1) ਮਹਜ਼ਰ ਝੂਠਾ ਕੀਤੋਨੁ ਆਪਿ॥ ਪਾਪੀ ਕਉ ਲਾਗਾ ਸੰਤਾਪੁ॥੧॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 199)

2) ਸੁਲਹੀ ਤੇ ਨਾਰਾਇਣ ਰਾਖੁ॥

ਸੁਲਹੀ ਕਾ ਹਾਥੁ ਕਹੀ ਨ ਪਹੁਚੈ ਸੁਲਹੀ ਹੋਇ ਮੂਆ ਨਾਪਾਕੁ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਾਢਿ ਕੁਠਾਰੁ ਖਸਮਿ ਸਿਰੁ ਕਾਟਿਆ ਖਿਨ ਮਹਿ ਹੋਇ ਗਇਆ ਹੈ ਖਾਕੁ॥੧॥

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੇ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ 1595 ਈ. ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ¹³। ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਇਕ ਕਾਲਪਨਿਕ ਘਾੜਤ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਰਾਜ ਅਕਬਰ ਦਾ ਸੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ, 24 ਅਕਤੂਬਰ, 1605 ਈ. ਨੂੰ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ (30 ਮਈ, 1606 ਈ.) ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ, ਤਖ਼ਤ ਉੱਤੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਦੋਂ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜਧਾਨੀ ਆਗਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ।

ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1605 ਈ. ਵਿੱਚ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦਾ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਕੋਲ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਵਿਖੇ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਸਮੇਤ ਇੱਠਾਂ ਦੇ ਬਲਦੇ ਆਵੇ ਵਿੱਚ ਡਿੱਗ ਕੇ ਭਸਮ ਹੋ ਗਿਆ¹⁴। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਲਾਚਾਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀਆਂ ਗੋਦਾਂ ਗੁੰਦਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਰੋਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ 21 ਵਿਸਾਖ, 1663 ਬਿ. ਨੂੰ¹⁵, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ (ਜੇਠ ਸੁਦੀ 4, 1663 ਬਿ.) ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਨੇ ਮਿਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰੀ ਹੈ¹⁶। ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਨੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀ ਮਿਤੀ 27 ਮੱਘਰ, 1662 ਬਿ. ਦਿੱਤੀ ਹੈ¹⁷।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪੋਤਰੇ, ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ 12, 1676 ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਸਿਧਾਰੇ ਸਨ (ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 1)। ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਉੱਪਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕੋਰੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ ਕ੍ਰਿਤ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ (1769 ਈ.) ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ‘ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਕੇ’ ਗੁਰੂ ਬਣ ਬੈਠੇ¹⁸। ‘ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਕੇ’ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਛਿੱਬਰ ਹੁਰੀਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ (sic) ਮਿਲਨ ਗਏ, ਤਾਂ ‘ਪ੍ਰਿਥੀਏ’ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਾਹੀਆਂ ਖੱਤੀਆਂ ਦੇ ਰਸੂਖ਼ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ (ਗੁਆਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ) ਕੈਦ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ¹⁹। ਰਾਏਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਉੱਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ “ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਲੱਗਦੀ ਹੈ”²⁰।

ਮੰਦਾ ਚਿਤਵਤ ਚਿਤਵਤ ਪਚਿਆ ਜਿਨਿ ਰਚਿਆ ਤਿਨਿ ਦੀਨਾ ਧਾਕੁ ॥੧॥

ਪੁਤ੍ਰ ਮੀਤ ਧਨੁ ਕਿਛੁ ਨ ਰਹਿਓ ਸੁ ਛੋਡਿ ਗਇਆ ਸਭ ਭਾਈ ਸਾਕੁ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਪੁਛ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਿਨਿ ਜਨ ਕਾ ਕੀਨੋ ਪੂਰਨ ਵਾਕੁ ॥੨॥੧੮॥੧੦੮॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 825)

3) ਅਰਜ਼ਾਵੈ ਬਿਲਲਾਵੈ ਨਿੰਦਕੁ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪਰਮੇਸਰੁ ਬਿਸਰਿਆ ਅਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾਵੈ ਨਿੰਦਕੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੇ ਕੋਈ ਉਸ ਕਾ ਸੰਗੀ ਹੋਵੈ ਨਾਲੇ ਲਏ ਸਿਧਾਵੈ ॥

ਅਣਹੋਦਾ ਅਜਗਰੁ ਭਾਰੁ ਉਠਾਏ ਨਿੰਦਕੁ ਅਗਨੀ ਮਾਹਿ ਜਲਾਵੈ ॥੧॥

ਪਰਮੇਸਰ ਕੈ ਦੁਆਰੈ ਜਿ ਹੋਇ ਬਿਤੀਤੈ ਸੁ ਨਾਨਕੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਵੈ ॥

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਸਦਾ ਅਨੰਦੁ ਹੈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਇ ਬਿਗਸਾਵੈ ॥੨॥੧੦॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 373)

13. ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਂਤੀ ਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 48-50; ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ, ਰਾਸਿ 3, ਅੰਸੂ 26, ਪੰ. 2011-14.

14. ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬, ਪਿ.ਹ. ਪੰ. 158 ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ, ਰਾਸਿ 4, ਅੰਸੂ 18, ਪੰ. 2298-99. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਕੋਠੇ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਹੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਕੇ ਮੋਇਆ ਸੀ। (ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, 1999, ਪੰ. 429)

15. ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬, ਪਿ.ਹ. ਪੰ. 188; ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਲਦ 7, ਰਾਸਿ 4, ਅੰਸੂ 27, ਪੰ. 2335.

16. The Sikh Religion, Vol. III, 1985, p. 89.

17. ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਪਿ.ਹ. ਪੰ. 433. ਇਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰ. 439 ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੀ ਮਿਤੀ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਸੰਮਤ 1662 ਬਿਕਰਮੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (1987, ਪੰ. 117) ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਿਤੀ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਚੌਥ 1663 ਸੰਮਤ ਬਿਕਰਮੀ ਹੈ।

18. ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 90.

19. ਉਹੀ, ਪੰ. 92-93.

20. ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਸੰਪਾਦਨ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਧਿਐਨ, ਰਾਏਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), 2001 SikhBookClub.com

ਕਰਿ ਸਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ [ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ] ਦਿਵਪੁਰਿ ਗਏ।
 ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਕੇ, ਮੰਜੀ ਗੁਰਿਆਈ ਕੀ ਪਾਵਤ ਭਏ।੪੭।
 ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਜਾਇ ਘਰੀਂ ਮਨਾਵਨਿ।
 ਇਧਰੋਂ ਤੋੜਨ, ਅਪਨੇ ਵਲ ਲਿਆਵਨਿ।
 ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਇਹ ਆਖ ਸੁਨਾਈ।
 ਜੋ ਕਰਨੀ ਹੋਵੈ ਸਤਿਗੁਰੂ, ਹੋਵੈ ਸਾਈ।੪੮।...
 ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਜਬ ਹੋਈ।
 ਜਦਿ ਸਾਹਿਬ [ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ] ਦਿਲੀ ਨੂੰ ਗਏ ਉਥੋਂ ਈ।
 ਨਾਲ 'ਸਾਹੀਆਂ' ਜਾਇ ਮਨਸੂਬਾ ਕੀਤਾ।...
 ਹਥੋਂ ਸਾਹਿਬ ਹੋਏ ਕੈਦ, ਗੁਲਿਏਰ ਚੜਾਏ।
 ਪਿਛੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਪਾਏ।
 ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਹੋਰਾਂ ਮਨ ਆਪਣੇ ਕੀਤੀ ਸ਼ਾਦੀ।
 ਨਚਿ ਨਚਿ ਟਪੇ, ਕਹੇ: "ਅਸਾਡੇ ਉਪਰਿ ਗਿਆ ਸੀ ਫਰਿਆਦੀ"।੭੦।

✱

ਪਰੰਪਰਿਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ-ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹ ਜਾਂ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਮਿਹਰਵਾਨ-ਚੰਦੂ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਤੇ ਚੁਗਲੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਆਪਣੀ ਲੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨਤੀਜੇ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜੇ ਸਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦਾ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਸਿਰਫ ਜਹਾਂਗੀਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਹਿਲਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ੇਖ਼ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹਿੰਦੀ ਦੇ ਏਲਚੀ ਅਤੇ ਤਸੀਹੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਿੰਦੇ ਗਿਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

✱

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਨਾਂ ਦੋ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਕ ਹੈ 'ਹੇਹਰ' ਤੇ ਦੂਜਾ 'ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ'। ਲਾਹੌਰ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਿੰਡ ਹੇਹਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਮੁਤਾਬਕ, ਇਸ ਥਾਂ ਉੱਤੇ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਰੀਸੇ ਇਕ ਤਲਾਅ ਤੇ ਮੰਦਰ ਬਣਵਾਇਆ ਸੀ²¹। ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਜੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੇ ਹੇਹਰਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਦੇਹੁਰਾ ਉਸਾਰਨ, ਬਾਗ਼ ਲਗਵਾਉਣ ਤੇ ਤਲਾਅ ਖੁਦਵਾਉਣ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਸੀ:

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ [ਅਰਥਾਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ] ਕੇ ਦੇਹਰੇ ਉਸਾਰਣੇ ਕਾ ਅਰੁ ਬਾਗੁ ਲਗਵਾਣੇ ਕਾ ਅਰੁ ਤਲਾਉ ਦਿਵਾਵਣੇ²² ਕਾ ਉਦਮ ਚਿਤਵਿਆ।... ਦੇਹਰੇ ਕੀ ਕਿਰਤਿ ਟਹਲਿ ਜੁ ਥੀ, ਸੁ ਸਭ ਏਹੁ ਸੇਵਕ [ਹਰਿ ਜੀ] ਚਲਾਵੈ (ਗਾ)। ਤਬ ਦੇਹਰੇ ਕੇ ਉਸਾਰਣੇ ਕਾ ਸੂਤੁ ਜੋੜਿ ਕਰਿ ਸਿਖ ਭੇਜ ਦੀਏ।²³

ਦੂਜਾ ਪਿੰਡ, ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ²⁴, ਜੰਗਲ ਦੇਸ਼ ਭਾਵ ਮਾਲਵੇ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸੰਮਤ 1653 ਬਿ. ਅਰਥਾਤ ਸੰਨ 1596 ਈ. ਵਿੱਚ ਵਸਾਇਆ ਸੀ²⁵, ਪਰ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬²⁶ ਤੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ²⁷ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਪਿੰਡ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰ ਵਜੋਂ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਜਦੋਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੇ ਸੁਲਹੀ ਖ਼ਾਨ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ

21. ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੁਤਾਬਕ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਾਂ 'ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ' ਸੀ। ਵੇਖੋ, ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰ. 409.

22. ਗੋਵਿੰਦਨਾਥ ਰਾਜਗੁਰੂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਗੋਸ਼ਟਿ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਵਿੱਚ (ਪੰ. 188) 'ਦਿਵਾਵਣੇ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਖਨਾਵਣੇ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਖੁਦਵਾਉਣਾ।

23. ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਸਲ, (ਸੰਪਾ.), ਗੋਸ਼ਟਿ 6, ਪੰ. 57.

24. ਇਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿੱਚ ਭਗਤਾ ਭਾਈ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਜੈਤੋ ਤੋਂ 14 ਮੀਲ ਪੂਰਬ ਅਤੇ ਭੁੱਚੇ ਤੋਂ 16 ਮੀਲ ਉੱਤਰ ਵੱਲ।

25. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, 1981, ਪੰ. 351, ਐਟ੍ਰੀ 'ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਕਾ'।

26. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਤੀ ਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 50.

27. ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ, ਰਾਸ 3, ਅੰਸੂ 27, ਪੰ. 2020.

ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਕਾਇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਏ ਸਨ। ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਗਿਆਨੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ *ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੌਰਵ ਗਾਥਾ* ਵਿੱਚ, *ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ* ੬ ਤੇ *ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ* ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਸੂਚਨਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੀ ਦੱਸੀ ਤਾਰੀਖ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :

ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਪੌਰ-ਮਾਘ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਨ 1595 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ 3-4 ਮਹੀਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਦੂਸਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਮੇਂ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾਨ ਵਿੱਚ ਦੇ ਕੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰ ਲਉ...।²⁸

ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨਾਲ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਿਰੋਲ ਘਾਤਰ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੀ ਘਾਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਜਹਾਂਗੀਰ ਵੱਲੋਂ ਪਿੰਡ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਿਵੇਂ ਸੱਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਲਿਖ ਗਏ ਹਨ ਕਿ “ਕੋਠੇ ਪਿੰਡ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਸੋਢੀ ਕੌਲ ਨੇ ਕਪੂਰੇ ਬਰਾੜ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਕੇ ਸੰਮਤ 1721 ਬਿ. (1664 ਈ.) ਨੂੰ ਬਸਾਯਾ ਸੀ। ਇਹ ਬਾਤ ਕੋਠੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਨਦ ਤੋਂ ਸਬੂਤ ਹੈ ਜੋ ਕੌਲ ਦੀ ਉਲਾਦ ਪਾਸ ਹੁਣ ਭੀ ਹੈ”²⁹। ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : “ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕੌਲੋਂ ਸੋਢੀ ਅਭੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੋਠੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦਾ ਪੱਟਾ ਦਿਵਾਇਆ ਸੀ”³⁰।

ਉਪਰੋਕਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਵਾਰੀਖ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ* ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਹਰਵਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਪਧਾਰੇ ਸਨ³¹। ਜੰਗਲ ਦੇਸ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਰਾਦ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੋਠੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਡੇਰਾ ਲਾਇਆ/ਬਣਾਇਆ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੀ ਪਿੰਡ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਕੰਵਲ ਨੈਨ ਸ਼ਾਖ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਬਣਿਆ ਸੀ।

☆

ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਜਵਾਂ ਨਾਨਕ ਮੰਨ ਕੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ, ਪੰ. 80), ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਪੰਜਵਾਂ ਗੁਰੂ ਕਬੂਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੇਵਕ (ਅਰਥਾਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵਡਿਆਈ ਭਾਵ ਗੁਰਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ :

ਅਰਜਨੁ ਗੁਰੂ ਪਰਗਟ ਹੋਆ॥

ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਮੁਹਿ ਪੈਆ ਮੋਆ॥

ਬਾਣੀ ਆਪਿ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੁ ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਭੀਜੈ ਜੀ॥੨॥

ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੀਨੀ ਵਡਿਆਈ॥

ਜਿਸ ਕੀ ਸੀ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਈ॥

ਜੇ ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਕੰਧੁ ਤਿਸੈ ਕਾ ਛੀਜੈ ਜੀ॥੩॥

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ, ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ* ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਵਜ਼ੀਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਦਿਨ ਭਗਤਿ ਕਰਤੇ ਕਰਤੇ ਬੀਤੇ ਅਰੁ (੨੪) ਚਉਬੀਸ ਬਰਸਿ ਨਉ (੯) ਮਹੀਨੇ ਇਕੁ ਦਿਨੁ ਭਗਤਿ ਕਮਾਈ। ਤਬ ਆਪਣੀ ਪੋਥੀ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ [ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ] ਜੀ ਕਉ ਦੀਆ ਅਰੁ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਸਾਥਿ ਲਗਾਇ ਕਰਿ ਖੁਸੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵਿਦਾ ਕੀਆ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਗੇ ਹੀ ਪੂਰਾ ਥਾ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸਿ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਪਰ ਕਿਰਪਾ ਥੀ। ਅਰੁ ਸਬਦ ਕੀ ਬਖਸੀਸਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਤੇ ਪਾਈ ਥੀ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਉ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ

28. ਪੰ. 39.

29. *ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖ਼ਾਲਸਾ*, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰ. 430 ਫੁਟਨੋਟ।

30. *ਸਿੱਧੂ ਬਰਾੜਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਰਥਾਤ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸੇਖੋਪ ਇਤਿਹਾਸ*, 2000, ਪੰ. 157.

31. *ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਸਲ*, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 50, 55.

ਅੰਗ ਸਾਹਿਬ ਲਗਾਇ ਕਰਿ ਮਸਤਕ ਹਾਥਿ ਧਰਿ ਕਰਿ ਖਰਾ ਕਿਰਪਾਲੁ ਹੋਇ ਕਰਿ ਵਿਦਾ ਕੀਆ। ਤਬ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਚਖੰਡ ਕਉ ਸਿਧਾਰੇ, ਸੰਬਤ ੧੬੬੩ ਜੇਠਿ ਸੁਦੀ ੪ ਚਉਥ ਕਉ, ਪੀਛੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਭਗਤਿ ਕਮਾਵਨੇ ਲਾਗਾ।³²

ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦੇ ਅਸਲੀ ਵਾਰਿਸ ਬਾਪੇ ਗਏ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਸਚਾਈ ਨਹੀਂ।

ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਲੌਤੇ ਸੁਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਬਾਪੇ ਗਏ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲੋਂ-ਨਾਲ, ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ, 'ਮਹਲਾ ੬' ਜਾਂ 'ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ, ਤਕਰੀਬਨ 13 ਸਾਲ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ, ਮੁਤਵਾਜ਼ੀ ਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੇ (ਵੇਖੋ, ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 1)। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ 13 ਕੁ ਸਾਲ ਕਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਸੰਬੰਧ ਸਨ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਭੱਟ ਵਹੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਸਿੰਧੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ 1620 ਈ. ਵਿੱਚ ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਤਾਏ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਮੁਕਾਣ ਦੇਣ ਲਈ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਘਰ ਹੋਰ ਗਏ ਸਨ³³। ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੁਰੇਵਾਲ ਅਨੁਸਾਰ ਭੱਟ ਵਹੀ ਦੀ ਇਹ ਟੁਕ ਸੱਕੀ ਹੈ³⁴।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ, ਮਨੋਹਰ ਦਾਸ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੇ (ਦੇ. 1640 ਈ.) ਇਸ ਨਵ-ਜਨਮੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਵਾਗ-ਡੋਰ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ (ਦੇ. 1696 ਈ.)। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ 1635 ਈ. ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੀਰਤਪੁਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਕੇਂਦਰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਸਤਾਰਵੀਂ ਸਦੀ ਈਸਵੀ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਤਕ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਔਲਾਦ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਕਈ ਟੁਕੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ ਡੇਢ੍ਰ ਸਦੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਜਾਂ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨੋ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬਾਗੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੜਾਵਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲੜੀ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜਿਲਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

* * *

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਤਕ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਰਚੇ ਹੋਏ ਕੇਵਲ 14 ਸਲੋਕ ਤੇ 5-6 ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਛਪ ਕੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਕੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਸਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਖਿਆ? ਸਾਡੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਸਾਹਿੱਤ ਰਚਣ ਦੇ ਕਾਬਿਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੋਵਿੰਦਨਾਥ ਰਾਜਗੁਰੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਬਾਣੀ ਰਚਨਾ ਸੰਭਵਤ: ਉਸ ਕੇ ਬਸ ਕੀ ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਥੀ”³⁵, ਪਰ ਕੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਕਈ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਡੇਰਿਆਂ ਜਾਂ ਨਿੱਜੀ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਡੇ ਬੋਜਕਾਰਾਂ ਨੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਜਾਣ ਕੇ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਬੋਜਣ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਣ ਦੀ ਖੋਚਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਭੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਲਿਖਤਾਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਭੇਂਟ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਜਾਂ ਛੇਕੂ ਮੀਣਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ।

ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਦਿ ਬੀੜ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਮਕਸਦ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੀਣਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ‘ਨਾਨਕ’ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ‘ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ’ ਦੇ ਰਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੌਪਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

32. ਉਹੀ, ਪੰ. 46-47.

33. ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਸੂਰਪ ਸਿੰਘ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), 1999, ਪੰ. 31.

34. Guru Kian Saakhian, English Adaptation by Pritpal Singh Bindra, Introduction and Annotation by Pal Singh Purewal, 2005, p. 223.

35. ਗੋਸਟਿ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਿਵਾਨ, 1974, ਪੰ. 19.

ਜੈਸੇ ਪੰਜਵੇਂ ਜਾਮੇ ਬਾਣੀ ਜੁਦਾ ਕੀਤੀ ॥
ਜੋ ਮੀਣੇ ਭੀ ਬਾਣੀ ਲਗਨ ਕਰਨ ॥
ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਕਬੀਸਰ ਹੋਆ ॥੨੪੮॥³⁶

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਇਹੋ ਗੱਲ ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ (1769 ਈ.) ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਸੰਮਤੁ ਸੋਲਾਂ ਸੈ ਸਤਵੰਜਾ ਗਏ।
ਰਬਾਬੀ ਆਹੇ ਕਢੇ ਹੋਏ ਸੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਭਏ।੮੬।
ਮਿਹਰਵਾਨ ਪੁੱਤ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦਾ ਕਬੀਸਰੀ ਕਰੇ।
ਪਾਰਸੀ, ਹਿੰਦਵੀ, ਸਹੰਸਕ੍ਰਿਤ ਨਾਲੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹੇ।
ਤਿਨ ਭੀ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤੁ ਬਣਾਈ।
ਭੋਗ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਹੀ ਪਾਈ।੮੭।
ਭੂਮ ਲਗੇ ਸਬਦ ਮੀਣਿਆਂ ਦੇ ਗਾਵਣ।
ਦੂਜਾ ਦਰਬਾਰ ਵਡਾ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਲਗੇਸ ਬਣਾਵਣ।
ਮੀਣਿਆਂ ਭੀ ਪੁਸਤਕ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥ ਬਣਾਇਆ।
ਚਹੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਸਬਦ ਬਾਣੀ ਲਿਖਿ ਵਿਚ ਪਾਇਆ।੮੮।...
ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਸਬਦ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਪੜ੍ਹਿਆ।
ਸੋ ਸਰਵਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਦੀ ਪਰਿਆ।੮੯।
ਬਚਨ ਕੀਤਾ : “ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੁਦਾ ਕਰੀਏ।
ਮੀਣੇ ਪਾਂਦੇ ਨੀ ਰਲਾ, ਸੋ ਵਿਚ ਰਲਾ ਨਾ ਧਰੀਏ।”³⁷

ਉਪਰੋਕਤ ਦੋਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਲਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ‘ਬਾਣੀ’, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕਵੀਸ਼ਰ ਬੇਟਾ, ਮਿਹਰਵਾਨ ਰਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਛਿੱਬਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮਨੌਤ ਮੰਨਣ ਜੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਮਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਗੜ-ਬੜ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਮਤ 1658 ਬਿ. (1601 ਈ.) ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਇਆ³⁸, ਜਦ ਕਿ ਅਸਲੀ ਸਾਲ 1604 ਈ. ਹੈ। ਉਹ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦਾ ਜਨਮ 1569 ਈ. ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ³⁹, ਜਦ ਕਿ ਅਸਲੀ ਸਾਲ 1581 ਈ. ਹੈ⁴⁰। ਜੇ ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 4-5 ਸਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀ ਉਮਰ ਕੋਈ 27-28 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸਾਂ 18-19 ਸਾਲਾਂ ਦੀ। ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮਿਹਰਵਾਨ ਏਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ, ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ, ‘ਨਾਨਕ’ ਛਾਪ ਵਰਤ ਕੇ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ‘ਬਾਣੀ’ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ⁴¹।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲਾ (1778-83 ਈ.)⁴², ਜੋ ਆਦਿ ਬੀੜ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੌਣੇ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਰਚੀ ਗਈ ਸਿੱਖ

36. *The Chaupa Singh Rahitnama*, W.H. McLeod, ed., 1987, p. 92. ਇਹ ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਕਦੋਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਾਫ਼ੀ ਮੱਤਭੇਦ ਹੈ। ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ *ਰਹਿਤਨਾਮਾ ਹਜ਼ੂਰੀ, ਭਾਈ ਚਉਪਾ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ* ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ (ਵੇਖੋ, *ਰਹਿਤਨਾਮੇ*, 1995, ਪੰ. 78), ਇਸ ਦੇ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਦੀ ਮਿਤੀ ਸੰਮਤ ਸਤਾਰਾਂ ਸੌ ਸਤਵੰਜਾ ਜੇਠ ਦਿਨ ਸਤਵੀਂ (1700 ਈ.) ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਕਲੋਡ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ 1740 ਤੋਂ 1765 ਈ. ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੈ (ਮੈਕਲੋਡ, *ਪ੍ਰਿ.ਹ.* ਪੰ. 10. ਹੋਰ ਵੇਖੋ, ਮੈਕਲੋਡ, *Sikhs of the Khalsa*, 2003, p. 70)

37. *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ*, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 80-81.

38. *ਉਹੀ*, ਪੰ. 245.

39. *ਉਹੀ*, ਪੰ. 73.

40. *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ*, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 41.

41. ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ *ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ*, ਪੰ. 46 ਉੱਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ : “ਜਬ ਸੋਲਹਾ ਬਰਸਾ ਕਾ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਹੋਆ ਤਬ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਅਰੁ (ਸੁ) ਬੁਧਿ ਦੇਖਿ ਕਰਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੁ ਬਹੁਤੁ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੇ ਲਾਗਾ।...। ਜਿਉ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਕੀ ਵਜੀਰੀ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬੁ [ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ] ਕਰਤਾ ਬਾ, ਸਾ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਸਭ ਸੇਵਾ ਟਹਲ ਉਠਾਇ ਲੀਨੀ, ਸਭੁ ਲਾਗਾ ਕਰਨੇ।”

42. ਸ.ਸ. ਪਦਮ, *ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲਾ*, ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ. ਥੀਸਿਸ, ਪੰ. 45.

ਹੋਈ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲੀ ਕਿਰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ, ਮਹਾਦੇਵ ਤੇ ਹੋਰ ਸੋਢੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 'ਨਾਨਕ' ਨਾਂ ਬੱਲੇ 'ਬਾਣੀ' ਰਚੇ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ :

ਭਾਈ ਗੋਪੀ ਮਹਿਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਤੀਰਥਾ ਭਾਈ ਨਥਾ ਤੇ ਭਾਈ ਭਾਉ ਮੋਕਲ ਤੇ ਭਾਈ ਢਿਲੀ ਮੰਡਲ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸਰਣ ਆਏ। ਓਨਾ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਜੀ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਲੁ ਤੇ ਮਹਾਦੇਵ ਤੇ ਹੋਰ ਸੋਢੀਆਂ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਇਆ। ਓਨਾ ਦੀਆਂ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਚਤੁਰਾਈ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਬਚਨੁ ਹੋਇਆ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਿਖ ਬਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਅਗੇ ਜੋ ਹੋਵਨਗੇ ਸੋ ਪਛਾਣਨਗੇ ਨਾਹੀ। ਜੋ ਗੁਰਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੌਨੁ ਹੈ। ਤੇ ਬਾਹਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਕੌਨੁ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਇਕਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਗਿਰੰਥ ਜੀ ਦੀ ਬੀੜ ਕੀਚੈ।...⁴³

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ, ਹੋਰ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਈ ਹੈ। ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਲ, *ਗੁਰਕੀਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* (1834 ਈ.) ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ :

ਉਤ ਚੰਦੁ ਪ੍ਰਿਥੀ ਮਹਾਂਦੇ ਨਿਜ ਲਗੇ ਸਬਦ ਬਣਾਵਣੇ।
ਤੁਕ ਅੰਤ ਸਬਦ ਉਚਾਰ ਨਾਨਕ ਭੋਗੁ ਲਾਗੇ ਪਾਵਣੇ ॥੯੭॥

...
ਤੀਰ ਬੁਲਾਇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸੈ।
ਐਸੇ ਕਹਿਯਾ ਸਿਰੀ ਗੁਰ ਤਾਸੈ ॥੧੦੬॥
ਸਭੁ ਗੁਰਬਾਣੀ ਗ੍ਰਿੰਥ ਚਢਾਵੇ।
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਗ੍ਰਿੰਥ ਬੀੜ ਬੰਧਾਵੇ।

...
ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਮਹਾਂਦੇਵ ਸਿਧਾਏ।
ਅਪੁਨੀ ਬਾਣੀ ਚਾੜਨ ਆਏ।
ਸੋ ਬਾਣੀ ਗੁਰਦਾਸ ਹਟਾਈ।
ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਚੀ ਠਹਿਰਾਈ ॥੧੦੯॥⁴⁴

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ (1843 ਈ.) ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਹੁ ਸਭਾ ਲਗਾਏ।
ਉਪਦੇਸ਼ਿਤ ਸਤਿਨਾਮ ਕੋ ਚਖ ਕਰੁਨਾ ਛਾਏ ॥੬॥
ਇਕ ਸਿਖ ਬੋਲਯੋ ਜੋਰਿ ਕਰ 'ਗੁਰ ਜੀ ਸੁਨਿ ਲੀਜੈ।
ਪਿਰਥੀਆ ਆਦਿਕ ਅਪਰ ਬਹੁ ਤਿਨ ਕਰਮ ਲਖੀਜੈ।
ਆਪ ਬਨਾਵਤਿ ਸ਼ਬਦ ਕੋ ਨਿਜ ਭੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰੀ।
ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਕੋ ਨਾਮ ਸੁਭ ਧਰਿ ਦੇਤਿ ਮਝਾਰੀ ॥੭॥
ਕੋਈ ਸਕੈ ਪਛਾਨ ਕਰਿ ਕੋ ਸਕਹਿ ਨ ਜਾਨੀ।
ਅਲਪ ਮਤੀ ਆਸੈ ਗੁਰੂ ਕਿਮ ਸਕਹਿ ਬਖਾਨੀ।
ਰਲ ਜੈਹੈ ਇਮ ਸਕਲ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਬਿਗਰੈ ਹੈ।
ਕੋ ਕਿਸ ਬਿਧਿ ਕੋ ਕਿਸੁ ਬਿਧਿ ਬਾਣੀ ਉਚਰੈ ਹੈ ॥੮॥
ਕਰਹੁ ਜਤਨ ਅਸਿ ਮਿਲੈ ਨਹਿ ਸੁੰਦਰ ਗੁਰਬਾਣੀ'।
ਸੁਣਿ ਇਕ ਸਿਖ ਬੋਲਯੋ ਬਹੁਰ 'ਦਿਹੁ ਸੰਸੈ ਹਾਨੀ।
ਬਾਣੀ ਕੱਚੀ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾ-ਗੁਰ ਅਮਰ ਬਖਾਨੀ।
ਕਿਮ ਸਮਝਹਿ ਸਿਖ ਤਿਸੀ ਕੋ ਸੁਨਿ ਪਠਹਿ ਸੁਜਾਨੀ ॥੯॥⁴⁵

ਮੈਕ੍ਸ ਆਰਥਰ ਮੈਕਾਲਿਫ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *The Sikh Religion*, ਸੰਨ 1909 ਵਿੱਚ ਛਪੀ। ਇਸ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ

43. ਉਹੀ, ਸਾਖੀ ਨੰ. 116, ਪੰ. 250.

44. *ਗੁਰਕੀਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼* ਕ੍ਰਿਤ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਲ, ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ, (ਸੰਪਾ.), 1986, ਪੰ. 134, 136.

45. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਲਦ ਛੇਵੀਂ, ਰਾਸਿ 3, ਅੰਸੂ 33, ਪੰ. 2045.

ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਨਾਨਕ ਨਾਂ ਬੱਲੇ ਰਚੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਸੀ:

Guru Arjan now felt the necessity of laying down rules for the guidance of his followers in the performance of their daily religious duties and expiatory rites. This course would reduce his religion to consistency, and hinder divergent tenets and rituals. That consummation, however, could only be attained when the exact words of the Gurus were permanently recorded in one grand volume. The Guru was strengthened in this determination by information he continually received that *Prithia was composing religious hymns of his own which he described as the compositions of Guru Nanak and his successors, and the ignorant populace had not sufficient intelligence to discriminate*. Guru Amar Das, in the twenty-third and twenty-fourth paurs of the Anand, had decided that only the real hymns of the Gurus should be repeated and revered by Sikhs. Accordingly, such compositions should be collected and arranged for the guidance of the faithful. Nothing but evil could result from the hymns which *Prithia* endeavoured to impose upon the public. [*Italics ours*].⁴⁶

ਟੇਢੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ:

ਪਿਰਥੀਆਂ ਆਪ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਨਾ-ਸਮਝ ਲੋਕ ਏਨੀ ਬੁੱਧੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਪਿਰਥੀਏ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜ ਸਕਣ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਵਾਰਤਕ) ਵਿੱਚ ਇਕ ਟੁਕ ਹੈ: “ਸਾਹਿਬ [ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ] ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਥਾ ਬਾਰਤਾ ਜੋ ਹੋਤੀ ਪੀਰਥੀ ਚੰਦ ਸੁਨ ਕਰ ਸਭ ਲਿਖ ਲੇਤੇ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਖੁਸੀ ਥੀ”⁴⁷। ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, “[ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ] ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਬਖਸੀਸਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਤੇ ਪਾਈ ਥੀ”⁴⁸। ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖਣ-ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਨੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਵੱਲ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਕੋਈ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ “ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ” ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੂਰਬਲੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਰੀਸੇ, ਜ਼ਰੂਰ ਕੁੱਝ ਨ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਪਰ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ? ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਸ਼ਬਦ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰਲੇ ਦਾ ਤੌਖਲਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ? ਬੜੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ ਨੇ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵੀ ਐਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਾਹਿੱਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਸਾਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598, 1816 ਈ.) ਨਾਲ ਟੁੰਗੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਾਗ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ) ਵਿੱਚ ਪੰਜ-ਛੇ ਸ਼ਬਦ, ਇਕ ਹੋਰ ਖਰੜੇ (ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715, ਮਿਤੀ 1745 ਈ.) ਵਿੱਚ ਮਿਹਰਵਾਨ ਅਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਖਲੋਤਾ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਨ ਤੇ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਏ ਹਨ, ਉਥੋਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਲੱਭਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਡੀ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤੀ ਸਮਝੋ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸਾਹਿੱਤ ਦੀ ਇਕ ਐਸੀ ਦੁਰਲੱਭ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਕਈ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਸੈਂਕੜੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਿ ਬੀੜ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਪੋਥੀ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਕੰਵਲ ਨੈਣ ਸ਼ਾਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੱਦੀਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਰਚਨਾ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ, ਸਾਰੀ ਨਹੀਂ।

46. *The Sikh Religion* ਕ੍ਰਿਤ ਮੈਕਾਲਿਫ਼, Vol. III, p. 55.

47. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ, (ਸੰਪਾ.), *ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਵਾਰਤਕ)*, 2004, ਪੰ. 98.

48. ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਸਲ, (ਸੰਪਾ.), 1977. ਪੰ. 47.

ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਗਿਆਤ ਤੇ ਫੇਰ ਨਵੀਆਂ ਲੱਭੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਗਿਆਤ ਰਚਨਾਵਾਂ

(1) ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ

ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ (ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਦੇ 14 ਸਲੋਕ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ 1956 ਈ. ਵਿੱਚ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ, ਪੋਥੀ ਦਸਮ ਗੁਰਬਾਣੀ* ਵਿੱਚ ਛਪੀ ਸੀ। ਮਗਰੋਂ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ^{49/50/51}। ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ।

ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਉੱਤੇ ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਨੋਟ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

ਉਕਤ ਵਾਰ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹਸਤ ਲਿਖਤ ਖਰੜਾ ਸੰਮਤ 1721 ਦੇ ਗਿਰਦ ਦਾ ਹੈ, ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਛਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਗ਼ਲਤ ਜਾਂ ਸਹੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਸੰਮਤ 1721 ਬਿਕਰਮੀ, ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ (ਗ.ਕਾ. 1696-1753 ਬਿ.) ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ।

ਇਹ ਵਾਰ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਰਚਿਤ 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲੁ ੫'⁵² ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬਿਨਾਂ-ਸਲੋਕ ਪਉੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ 12 ਹੋਰ ਪਉੜੀਆਂ ਅਤੇ 33 ਸਲੋਕ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਮਹਲਾ ੫ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ 7 ਸਲੋਕ *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ* ਵਿੱਚੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ 12 ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ, ਮਹਲਾ ੬ (ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਦੇ 14 ਸਲੋਕ, ਮਹਲਾ ੭ (ਮਿਹਰਵਾਨ) ਦਾ ਇਕ ਸਲੋਕ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮ (ਹਰਿ ਜੀ) ਦਾ ਇਕ ਸਲੋਕ, ਜੋੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਰਹਿੰਦੇ 10 ਸਲੋਕ, ਜੋ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੨, ਮਹਲਾ ੩, ਮਹਲਾ ੪ ਤੇ ਮਹਲਾ ੫ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦਰਜ ਹਨ, *ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.* ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ। ਵਿਸਤਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 2: 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ'।

ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਮਹਲਾ ੮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਵੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਹੋਈ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨੋਟ ਵੀ ਇਸੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਲੋਕ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ ਭਾਵੇਂ ਮਹਲਾ ੮ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ ਹਰਿ ਜੀ ਦੀ ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਜਨ ਨਾਨਕ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਮਹਲਾ ੭ ਦੇ ਸਲੋਕ ਦੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ ਵੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਨਾਨਕ ਦਾਸ' ਜਾਂ 'ਦਾਸ ਨਾਨਕ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ, ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮, ਤਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਨਾਨਕ' ਹੈ। ਸੋ, ਹੁਣ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ: ਕੀ ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਉਹ ਆਪ ਹਨ ਜਾਂ ਇਸ ਵਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਕਲੀ ਸਲੋਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਵਾਰ ਦਾ ਸੰਪਾਦਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬੂਠੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਉਮੀਦ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦਿੱਤੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਚਿਆਰ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

(2) ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਹ.ਲਿ. 598

ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ ਹ.ਲਿ. 598, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਦੋ ਉੱਘੇ ਕਵੀਆਂ ਕੋਸ਼ੇ ਦਾਸ ਤੇ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੇ 8 ਪੱਤਰੇ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੇ 8 ਪੱਤਰੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸਮਝ ਕੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਘੜ-ਦੁਘੜ ਵਾਧੂ ਪੱਤਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ

49. ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, 'ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ', ਆਲੋਚਨਾ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ 1970, ਪੰ. 357-377.

50. ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਰੋਤ-ਮੂਲਕ ਇਤਿਹਾਸ*, ਭਾਗ ਤੀਜਾ, 1999, ਪੰ. 4-11.

51. ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, *Demeaning the Sikh Tradition, A Study of Mina Poetry*, 2006, ਪੰ. 384-393.

52. *ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.* ਪੰ. 1193.

ਮਾਸ ਬੁਝਾਏ ਮਾਸ ਪਸਰਤਾ॥ ਹੋਵਨਿ ਹਰ ਸੋਈ ਕਿ
 ਕੁ ਕਰਸੀ ਨਿਭਿ ਨਿਭਿ ਕਰਤੇ ਕਾ ਦੇਨੀ॥੧॥ ਜੋ ਕਿ
 ਕੁ ਪੁਤ੍ਰ ਆਸੇ ਤੇ ਕੀ ਵਾਹ॥ ਬਹੁ ਤੈ ਨ ਲਿਖਈ
 ਲਿਖਿ ਹੋਰਾ॥ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਰੇਤ ਪਰੁ ਕਾ ਕੀਆ
 ਸੋ ਕਉ ਮੇਟਿਆ ਨਾਈ ਨੀ॥੨॥ ਜੋ ਕੋ ਅਧਿਕ
 ਤਰੁ ਸਿਆਣਾ॥ ਕੀਮਤਿ ਨ ਜਾਣੀ ਸੁਖ ਭਿਯਾ
 ਣਾ॥ ਸੋਈ ਪੇਰੁ ਤੁ ਸੋਈ ਸੁਰਤਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਜੁ
 ਗਾਵੇਨੀ॥੩॥ ਜੋ ਕੋ ਦਰਗਾਹਿ ਮਾਖ ਜਣਾਣੇ
 ਤਿਸ ਦੀਰਾ ਕਰੁ ਥਾਇ ਨਾ ਪਾਣਾ॥ ਅਪਮਾਦ
 ਕਰੇ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਸੋ ਨਾ ਨਕਹੁ ਰੁਖੁ ਪਾਵੇਨੀ॥੪॥
 ॥ ਰਗੁ ਮਾਇਮ ਹਯਾ॥੫॥ ਕਨਿਕ ਰਪਸਿ
 ਦੁਸ ਕਢਦਿ ਨਾਇ॥ ਸੁਖ ਸਭਾ ਨਿਗਥਿ ਦਗੁ ਨਿ
 ਗਾਣਾ॥ ਜਸੁ ਤੇਰਾ ਗਾਵੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਤੇ ਹੋ ਬਖ
 ਸੁ ਗੁਰੁ ਕੀਤਾ ਜੀ॥੬॥ ਸੀਗਤਿ ਸੇਵਕ ਸੰਗੁ ਪਰ
 ਰੇ॥ ਅਸਿਨਿ ਸਿਗੁਰੁ ਕਾ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੇ॥ ਦੁਸ

ਨ ਦੁਖ ਨ ਆਵੈ ਨ ਜੈ ਨ ਬਹੁ ਗੁਰੁ ਕੀ ਮੀਤਾ ਜੀ॥੭॥ ਜ
 ਗੁਰੁ ਕੀ ਕਿਰਿਆ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ॥ ਅਦਰੁ ਸਿਆਣੁ ਜੀ
 ਸਗਲੀ ਰੀਤ ਅਯੋਗੇ॥ ਗੁਰੁ ਕੇ ਕਰਤੇ ਜੋ ਮਾਠੀ ਦਾ ਲੇਖ
 ਤੇ ਦਾਨੁ ਤਿਥਿ ਦੀਤਾ ਜੀ॥੮॥ ਤੇਰਾ ਕਹਿਤਾ ਹੋਇ
 ਆਇ ਹੋ॥ ਕੋਇ ਨ ਦਿਸੇ ਸੇਰੇ ਸੋ ਤਿਗੁਰੁ ਜੋ ਹੋਇ
 ਮਸੁਖੁ ਗੁਰੁ ਬਿਨੁ ਅਵਧੀ ਨ ਜਾਨਹਾ ਦੀਵੇ ਹੋਰੁ
 ਤਾ ਜੀ॥੯॥ ਆਗੇ ਪਾਏ ਗੁਰੁ ਮੁਖੇ॥ ਜੀ ਕਿਰਪਾ
 ਖੇ ਅਪਿਸ ਦਈ॥ ਜਨਨ ਨ ਕਰਾਹਤਾ ਅਪਿਸ ਦ
 ਰੇ ਸੀਗਰੇ ਨਿਤਿ ਨੀਤਾ ਜੀ॥੧੦॥ ਭੁਗੁਰ ਜੀਭਿ ਚੀਯੇ
 ਰਗੁ ਮਾਇਮ ਹਯਾ॥੧੧॥ ਕਿਵ ਕਲਿ ਅਸੁ ਕਤੇ ਹੋ ਰੁਪ
 ਰਾਨਾ॥ ਸੋ ਪੇਸਾ ਸਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਨਾ॥ ਸਤੁ ਬਰਖਿ ਚੁਰ
 ਲਾਨਾ ਹੀ ਸੰਗੁ ਮਿਥ ਆਕਾ ਵ ਨਤਾ ਰੰਝੀ॥੧੨॥ ਅਤਿ ਭੁਗੁ
 ਸਫੁਰੇ ਤੈ ਜਤੁ ਕੀ ਜੈ॥ ਦੁਆਪੁ ਰਖੁ ਜਾ ਅਕਲੁ ਦੀਜੈ॥
 ਸੁਖੁ ਪਾਠਾ ਰੁਉਤਾ ਰੁਇ ਕਾਗਿ ਨੁਲਾਇ ਦਸਿ ਅੰਦਤਾ
 ਜਾ ਜੀ॥੧੩॥ ਕਲਿ ਅਸੁ ਦਿਗੁਰੁ ਹੋਰੁ ਕਾ ਸਦ ਤਰਾ॥੧੪॥

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.2 : ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 3.1 ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਪੱਤਰਾ

ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਫੁਟਕਲ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਦਰਜ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੜੇ ਹੋਏ ਲੱਗਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ : ਚਾਰ ਪੂਰੇ ਹਨ, ਪੰਜਵਾਂ ਗ੍ਰੰਥ ਹੈ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਅਧੂਰਾ (ਲਿਖਤ ਦੀ ਵੰਨਗੀ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਇਕ ਪੱਤਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *Demeaning the Sikh Tradition, A Study of Mina Poetry* (2006)⁵³ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਇਹ ਛੇ ਸ਼ਬਦ, ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿੱਚ, ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਲੱਭੀ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ।

(3) ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਹ.ਲਿ. 115715

ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ⁵⁴ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ ਦਾ ਰਾਗ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਹ ਪੋਥੀ, ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਕੁੱਝ ਵਾਧੂ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਰਲਵਾਂ-ਮਿਲਵਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ, ਲਿਖਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਕਕੜੀਆ ਨੇ ਸੰਮਤ 1801-1802 ਬਿ. (1744-1745 ਈ.) ਵਿੱਚ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਉੱਤੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਤਸਵੀਰ।

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਚਾਰ ਭਾਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪੱਤਰਾ-ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ। ਹਰ ਭਾਗ ਦੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਾ-ਅੰਕ ਹਨ :

ੳ) ਪੱਤਰਾ 37-267 ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ। (ਨੋਟ : ਪਹਿਲੇ 36 ਪੱਤਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ)

ਅ) ਪੱਤਰਾ 1-100 ਗੋਸਟਿ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਧਿਆਉ ਬਿਹੰਗਮ।

ੲ) ਪੱਤਰਾ 1-51 ਗੋਸਟਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ। ਅਜਿਤੇ ਰੰਧਾਵੇ ਨਾਲ ਹੋਈ।

ਸ) ਪੱਤਰਾ 1-25 ਮਿਹਰਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਰਚਨਾ—ਵਾਰ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੮, ਮਹਲਾ ੭ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਪ੍ਰੇਮ ਅੱਛਰੀ, ਖਣ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਜੀ ਕਾ।

ਪਹਿਲੇ ੳ) ਭਾਗ ਦੇ 210-243 ਪੱਤਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜੀ ਰਚਨਾ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਬਿਉਰਾ ਸਾਰਨੀ ਨੰ. 1 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਮਹਲਾ ੬ (ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਦਾ ਰਾਗ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਮਹਲਾ ੭ (ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ) ਦੇ 12 ਸ਼ਬਦ, ਮਹਲਾ ੮ (ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ) ਦੇ 28 ਸ਼ਬਦ, ਮਹਲਾ ੧੧ (ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਨੰਦ) ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਮਹਲਾ ੫ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ 'ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਸਰੰਸਰਨਾਮਾ ਮਹਲਾ ੧' ਹੈ। ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ, ਨਾ ਮਹਲਾ ਦੀ, ਨਾ ਰਾਗਾਂ ਦੀ। ਨਵੀਂ ਲੱਭੀ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਰਾਗ ਮਾਝ ਵਿੱਚ 17 ਸ਼ਬਦ ਹਨ, ਪਰ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਪ. 115715ੳ ਵਾਲਾ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਜੇ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ।

(4) ਸੰਗਤਪੁਰੇ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ

ਬੜਾ ਚਿਰ ਹੋਇਆ, ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਹ ਮਿਲੀ ਸੀ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਇਕ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਸਰਹੰਦ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸੋਢੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੰਗਤਪੁਰੇ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦੇਂਦੇ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪਲ ਦੇ ਪਲ ਲਈ ਹੀ ਇਸ ਉੱਤੇ ਝਾਤੀ ਮਾਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਮ-ਅਜ਼-ਕਮ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਸਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਸਨ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਪੋਥੀ ਓਥੇ ਹੈ ਵੀ ਏ ਕਿ ਨਹੀਂ।⁵⁵

53. ਪੰ. 224-226. ਪਰ ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ ਸਾਵਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਲੱਗਦੀ।

54. ਪ੍ਰੋ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715, ਪਹਿਲਾਂ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੰ. 160 ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰ. 143-45 ਉੱਤੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪੰ. 131, 140, 142 ਤੇ 256 ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ।

55. ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ, 1998, ਦੇ ਅਧਿਆਇ 'ਪੋਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਲ', ਪੰ. 207-224, ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਪੁਰੇ ਵਾਲੀ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਦੀ ਭਾਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਸਾਰਨੀ ਨੰ.1

ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715ਓ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਪੱਤਰਾ 201ਓ-204ਓ	ਪੱਤਰਾ 214ਓ-221ਅ	ਪੱਤਰਾ 234ਅ-243ਅ
ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਮਕਲੀ [ਮਹਲਾ ੮] ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ ----- ਪੱਤਰਾ 204ਅ-214ਓ (ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਮਹਲਾ ੫) ਸਲੋਕ [ਮਹਲਾ ੭]	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਬਭਸ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੮। ਸਲੋਕੁ। ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੮ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੭ ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਤਿ [ਮਹਲਾ ੮] ਧਿਆਨ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਜੀ ਕਾ [ਮਹਲਾ ੮] ਰਾਗੁ ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੮ ----- ਪੱਤਰਾ 221ਅ-234ਅ (ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬਾਰਾਮਾਹਾ ॥) (ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਸਟਪਦੀ ॥) (ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਸਹਸਰਨਾਮਾ ਮਹਲਾ ੧)	ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧੧ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ (X2) ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੮ ਸਲੋਕ, ਦੋਹਰੇ ਮਹਲਾ ੭ (X7) ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੮ (X2) ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ (X2) ਰਾਗੁ ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੭ (ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫) (ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫) ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੭ (ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੫) ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੮ ਰਾਗੁ ਕਾਨੜਾ ਮਹਲਾ ੭ (ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੫) ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੮

ਨਵੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ

(1) ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219)

ਇਹ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿੱਚ 78 ਨੰ. ਉੱਤੇ ਵਿਦਮਾਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲੈਕਸ਼ਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਉੱਤੇ ਨਵਾਂ ਨੰ. 219 ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਹ 'ਛੋਟੇ ਮੇਲ' ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਲੱਭ ਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਰੋਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਏਥੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵੇਰਵਾ ਦੇਣਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪੋਥੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪਿੰਡ ਵੈਰੋਕੇ, ਡੇਰਾ ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ ਤੋਂ 14 ਮਾਰਚ, 1968 ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਆਕਾਰ 15 x 11 ਸ.ਮ. ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦਾ 11 x 7 ਸ.ਮ.। ਸਤਰਾਂ ਫੀ ਪੰਨਾ 7। ਜਿਲਦ ਗੱਤਾ ਅਤੇ ਕਪੜਾ, ਸਿਆਹੀ ਕਾਲੀ, ਲਿਖਾਈ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸੁੰਦਰ (ਵੇਖੋ, ਇਕ ਪੱਤਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ)। ਲਿਖਤ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਤਿੰਨ ਲਕੀਰੀ (ਲਾਲ, ਕਾਲੀ, ਲਾਲ) ਹਾਸ਼ੀਆ। ਪਹਿਲਾਂ, ਤਤਕਰੇ ਦੇ 21 ਪੱਤਰੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੰਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ। ਤਤਕਰੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੱਤਰਾ 1 ਤੋਂ 529 ਤਕ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। (ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਪਿਛਲਿਆਂ, 526 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ, ਵਰਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੱਤਰਾ-ਅੰਕ ਗ਼ਲਤ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੇ ਇਹ ਸੋਧ ਕੇ ਲਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਪੋਥੀ ਪੱਤਰਾ 533 ਉੱਤੇ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ)। ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਸੰਕਲਨ-ਕਰਤਾ, ਲਿਖਾਰੀ ਜਾਂ ਲਿਪੀ-ਕਾਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਨਿਰਭਉ (ਮਹਲਾ ੧੩) ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਰਜ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੋਢੀ ਨਿਰਭਉ ਦੇ ਗੱਦੀ-ਕਾਲ (1761-1779 ਈ.) ਦੇ ਦੌਰਾਨ, ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਹਾਂਤ (1779 ਈ.) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਪੋਥੀ ਦੇ ਰਚਨਾ-ਬਿਉਰੇ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 3। ਇਸ ਬਿਉਰੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪੋਥੀ ਦਾ ਸੰਕਲਨ ਕਰਤਾ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਕੰਵਲ ਨੈਨ ਸ਼ਾਖ਼ ਦਾ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਖ਼ ਦੇ, ਮਹਲਾ ੬ ਤੋਂ ਮਹਲਾ ੧੩ ਤਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਗੱਦੀਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਾਖ਼ ਦੇ ਮਹਲਾ ੧੩ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਕਸਤਿਗੁਰੂਸੇਵੀਐਜੀਆਕਾਦਾਨਾਗੁ॥੩॥
 ੧੬॥ਸਤਿਗੁਰੂਪਸਾਦਿ॥ਗੁਰੂਸੀਗੁਰੂਕੀ
 ਵਾਰਮਾਫਾ ੬ ਤੇਰਕੀ॥ ਆਪੇਆਪਿਕਉਖੰ
 ਤੁਣਾਸਚੁਸਿਰਜਣਹੋ॥ਤੇਰਕੀਤਾਵਤਦਾਸ
 ਚੁਕੁਮੁਆਪਗਿ॥ਕਰਣਕਾਣਸਮਰੂਹੈਸਤ
 ਨਾਜੀਆਦਵਣਹੋ॥ਅਨਾਦਿਨੁਜਪੀਐਪਰਵਰ

ਗਾ॥੧॥ਤੂੰਪਾਕੀਨਾਣੀਪਾਕ੍ਰੀਅਲਾਸਗਮ ੧੬
 ਅਗੇਚਰਨਾਥੀ॥ਪੀਰੇਪੈਕਾਬਗਸਿਸਰਦੇਹਉਭੁ
 ਕੁਰਬਾਨੇਤਿਨਕੇਜਾਥੀ॥ਉਮਤਿਆਵਣਜਾਵਣੀ
 ਨਿਚਲੁਆਜੈਤੇਰਾਥਾਥੀ॥ਸਚਾਸਾਹਿਬੁਸਤੁਨੀ
 ਆਥੀ॥੨॥ਤੂੰਕਰਤਕਾਦਰੁਕਰੀਮੁਕੁਦਗਤਿਤੇ
 ਰੇਪੈਗਨੋ॥ਜੀਆਦਕਰਹਹਿਹਿਸਾਬੁਤੁ॥ਸਾਪਿਲਾ
 ਗਇਬੁਪੈਦੀਬਾਨੋ॥ਸਚਿਆਗਾਂਮੁਖਉਜਲੇਕੁਰੀ

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 4 : ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਦਾ ਇਕ ਪੱਤਰਾ

ਇਹ ਪੋਥੀ 'ਜਪੁ' ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਲੇ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੂ-ਬ-ਹੂ ਨਕਲ ਹੈ। ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਲਾ ਹੈ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ 'ਸੋਭੇ' ਜਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੋਥੀ ਹਰਿ ਜੀ ਦੇ ਜਪੁ ਪਰਮਾਰਥ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੇ ਭੇਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਸਲੋਕ 'ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ...' ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਸਲੋਕ ਹੋਰ ਹਨ, ਇਕ ਮਹਲਾ ੭ (ਮਿਹਰਵਾਨ) ਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮਹਲਾ ੮ (ਹਰਿ ਜੀ) ਦਾ। ਮਹਲਾ ੭ ਦਾ ਸਲੋਕ, 'ਇਹ ਜਪੁ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਕਾ...', ਪੋਥੀ ਹਰਿ ਜੀ ਵਿਚਲੇ ਜਪੁ ਪਰਮਾਰਥ ਦੇ ਅਖੀਰ ਉੱਤੇ ਦਰਜ ਹੈ⁵⁶।

ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ, 23 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ, ਮਹਲਾ ੬ (ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ), ਮਹਲਾ ੭ (ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ), ਮਹਲਾ ੮ (ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ), ਮਹਲਾ ੯ (ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਨਾਰਾਇਣ), ਮਹਲਾ ੧੦ (ਸੋਢੀ ਕੰਵਲ ਨੈਣ), ਮਹਲਾ ੧੧ (ਸੋਢੀ ਹਰਿਨੰਦ), ਮਹਲਾ ੧੨ (ਸੋਢੀ ਅਭੈ ਰਾਮ), ਤੇ ਮਹਲਾ ੧੩ (ਸੋਢੀ ਨਿਰਭਉ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦੋ ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਇਕ ਸਲੋਕ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਚੋਣਵੇਂ ਸਵੱਯੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ੋਦਾਸ ਰਚਿਤ ਮਹਲਾ ੬ ਤੇ ਮਹਲਾ ੭ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਸਵੱਯੈ ਹਨ।

ਇਸ ਹ.ਲਿ. ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠਾਂ 18 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ 2 ਵਾਰਾਂ, ਇਕ ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ ਅਤੇ 115 ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਲੰਮੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਬਿਤੀ, ਬਾਰਹਮਾਹ, ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸਾਰਨੀ ਨੰ. 2 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸਾਰਨੀ ਨੰ. 2

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ (ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਦੀ ਰਚਨਾ

ਰਚਨਾ

ਵਾਰਾਂ, ਆਦਿ

ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ

ਸ਼ਬਦ

ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਗਿਣਤੀ ਸ਼ਬਦ

6

17 (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ 'ਬਾਰਹਮਾਹ' ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ)

9 (ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਬਿਤੀ' ਤੇ 'ਵਾਰ [ਸਤ]' ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ)

9

3

1

6

7

8

8

6

7

6

1

6

4

5

6

ਜੋੜ ਸ਼ਬਦ

115

56. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, (ਪੋਥੀ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਪੋਥੀ ਚਤੁਰਭੁਜ), 1969, ਪੰ. 297.

ਇਸ ਹ.ਲਿ. ਵਿਚਲੀਆਂ ਮਹਲਾ ੬ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਿਰਤਾਂ, 'ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ' ਤੇ 'ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਬਾਰਾਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬', 'ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ'⁵⁷ ਦੇ ਕੁੱਝ ਖਰੜਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ⁵⁸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਮਹਲਾ ੬ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਮਹਲਾ ੭ ਤੇ ਮਹਲਾ ੮ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਦਰਜ ਹਨ।

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਾਲੀ 'ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ' ਵਿੱਚ 17 ਸਲੋਕ ਤੇ 17 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦੇ 17 ਸਲੋਕ ਤੇ 17 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ⁵⁹। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹ.ਲਿ. 149 ਵਿੱਚ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦਾ ਧਿਆਉ 'ਸਰਬਗੁਣੀ ਮਹਲਾ ੧' ਹੈ, ਉਸ ਦੇ 17 ਸਲੋਕ ਤੇ 17 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਇਸ 'ਸਰਬਗੁਣੀ' ਦੇ 18 ਸਲੋਕ ਤੇ 18 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਲਿਖਤ, ਇੰਡੀਆ ਆਰਕਾਈਵ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਲੰਡਨ, ਹ.ਲਿ. MSS Panj. B 2, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪੋਥੀ ਸਰਬਗੁਣੀ ਹੈ, ਵਿੱਚ ਵੀ 18 ਸਲੋਕ ਤੇ 18 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਉਰਦੂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਇਹ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਅਥਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਮੁਹਰ ਉੱਤੇ 1194 ਹਿਜਰੀ (1780 ਈ.) ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।⁶⁰

ਹੱਥ-ਲਿਖਤ 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਦੀ ਦੂਜੀ ਕਿਰਤ, 'ਰਾਗ ਮਾਝ ਬਾਰਾਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬', ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੀ ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ, ਪੰ.ਯੂ.ਚੰ. ਹ.ਲਿ. 765, ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਵੈਸੇ, ਇਹ ਰਚਨਾ, ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ, ਸੈ.ਸ.ਲਾ. ਹ.ਲਿ. 671 ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

(2) ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003

ਇਸ ਹੱਥ-ਲਿਖਤ ਪੋਥੀ ਦਾ ਆਕਾਰ 17 X 12 ਸ.ਮ. ਤੇ ਲਿਖਤ 11 X 6.5 ਸ.ਮ. ਹੈ। ਜਿਲਦ ਗੱਤਾ ਕਪੜਾ, ਉੱਖੜੀ ਹੋਈ, ਸਤਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੰਨਾ 8, ਕੁੱਲ ਪੱਤਰੇ 335 (ਪਹਿਲਾਂ 1-6 ਤੇ ਫੇਰ 1-329)। ਤਤਕਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪੋਥੀ ਕਿਸ ਨੇ ਜਾਂ ਕਦੋਂ ਲਿਖੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ। ਲਿਖਤ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਇਕ ਪੱਤਰੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ (ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 5)।

ਪੋਥੀ ਅੰਦਰ ਤਿੰਨ ਤਾਰੀਖਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ, 1640 ਈ., ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਦੀ, ਪੱਤਰਾ 231ਅ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਦੂਜੀ, 1666 ਈ., ਸਾਮੁਦ੍ਰਿਕ ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਿਜ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ, ਪੱਤਰਾ 310ਉ ਉੱਤੇ ਤੇ ਤੀਜੀ, 1806 ਈ., ਅੰਕ ਫੁਰਣਾ ਗ੍ਰਿਥ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦਾ ਰਚਨਾ-ਕਾਲ, ਪੱਤਰਾ 322ਅ ਉੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਕਲਨ 1806 ਈ. ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

57. ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ, 'ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ' ਨਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ, ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਉਦਾਸੀ ਸਮੇਂ, ਸਿੰਘਲਾਦੀਪ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸ਼ਿਵਨਾਭ ਦੇ ਹਿੱਤ ਲਈ ਉਚਾਰੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੈੜੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੰਘਲਾਦੀਪ ਤੋਂ ਉਚੇਰਾ ਮੰਗਵਾਇਆ, ਪਰ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣ ਕੇ ਆਦਿ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਚਾੜ੍ਹਨ ਜੋਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਸ਼ਿਵਾਏ ਇਕ-ਦੋ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ, ਜਿਵੇਂ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨਾ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਖੋਜਕਾਰ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਸ.ਸ. ਪਦਮ ਦੀ ਤਾਜ਼ਾ ਖੋਜ ਅਨੁਸਾਰ (ਵੇਖੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੀ-ਐੱਚ.ਡੀ. ਥੀਸਿਸ, ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲਾ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੰਸਕਰਣ), 'ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ' ਦਾ ਰਚਨਾ ਕਾਲ 1655-58 ਈ. ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਰਚੇਤਾ, ਉਦਾਸੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਜੈਦ ਜੱਟ ਜਾਤ ਘੋਰੇ ਸੀ। ਮੁੱਢ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 6 ਅਧਿਆਇ ਸਨ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ 60-80 ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੇ 113 ਅਧਿਆਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਅਧਿਆਵਾਂ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਹਾਲਾਂ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲੱਭ ਸਕੀ।

'ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ' ਵਿੱਚ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਭਿੰਨ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਨਾਂ ਥੱਲੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਛੋਟੇ ਮੇਲ' ਦੇ ਮਹਲਾ ੬, ੭ ਤੇ ੮ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ।

58. 1) ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ, ਸੰਪਾ., ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, 1991, 1999, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

2) ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਸੰਤ, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ (ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਸੰਸਕਰਣ), 1928, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ।

59. 1991 ਐਡੀਸ਼ਨ, ਅਧਿਆਇ 43, ਪੰ. 410. ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਦਾ ਸਰੋਤ ਖਾਨਪੁਰੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

60. C Shackle, ed., Catalogue of the Panjabi and Sindhi Manuscripts in the India Office Library, 1977, p. 9-10.

ਸਿਤਲਾਇਆ ਗੁਰਪ੍ਰੇਵਨੀਵਾਧਾਈਨਨਕ
 ਸਿਤਾਬਿਖਾੜਾਜੀਉ॥੪॥੪॥ ਮਾਣੁ ਮਹਲਾ
 ੬॥ ਹਰਿਹਰਿਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ॥ ਜਿਸੁ
 ਸਿਮਰਤੁ ਪਾਧ ਜਾਹਿ ਪਲਾਤੀ॥ ਸਿਸਿਮਰਮ
 ਨਸਕਾਦਤਾ ਜੀਨਿ ਦੇਹੀ ਜੀ ਅਭਿਪਾਦੇ ਜੀ॥੧॥
 ਸੇਤੁ ਸਮੁੰਦ ਕਰੀ ਮਸਵਾਨੀ॥ ਧਰਤੀ ਕਗਾਦੁਤਰ
 ਨਕਰੀ ਕਾਨੀ॥ ਜੇ ਸੁਰਹਵਾਨੀ ਲਿਖਣਹਾਰੇ ਤਰਅ
 ਭੁਤਪਾਦੇ ਜੀ॥੨॥ ਠਾਕੁਰ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ

੧॥ ਬਿਰਬਾਜਾਹਿ ਨਹੀਉ ਧੀਆਇਆ॥ ਜਿਸੇ ਨੇਕ
 ਪਾਕਰਹਿ ਸਿਸਿਮਰੈ ਸੇਈ ਗਿਰਿ ਲਿਵਲਾਦੇ ਜੀ॥੩॥
 ੧॥ ਜਿਨਿ ਬੋਲੁ ਛੁਲ੍ਹਾ ਲਿਆਪੈ॥ ਅਲਪ ਠਾਇਆ॥
 ਕੇਰਪਾ ਕਰਿ ਪਹਿਲਾ ਦੁਛੁੜਾਇਆ॥ ਜਿਨਿ ਸੀ
 ਤਾ ਦੇਰਿ ਕੀਆ॥ ਗਾਮਾਇ ਨੁਨਕੁਤਿ ਸੇਰੇ ਗਾਦੇ ਜੀ॥
 ੧॥੪॥੫॥ ਮਾਣੁ ਮਹਲਾ ੭॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸਾਹਿਬੁ
 ਅਗਾਮ ਅਪਾਰਾ॥ ਸਕੁਨਾ ਮੀਆ ਦੀ ਕਰਦਾ ਸਗ
 ੧॥ ਜਨਕ ਕੁਗਤਿ॥ ਜੀਉਗਾਤਿ ਕਮਾਈਯੂਜਿਉਨਾ

ਚਿੱਤਰ ਨੰ. 5 : ਗੁ. ਨਾ. ਦੇ. ਯੂ. ਹ. ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੬ (ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ) ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ

ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਬਾਣੀ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਮਹਲਾ ੬, ਮਹਲਾ ੭, ਮਹਲਾ ੮, ਮਹਲਾ ੯, ਮਹਲਾ ੧੦, ਮਹਲਾ ੧੧ ਤੇ ਮਹਲਾ ੧੩ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਕਈ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੀ ਰਚਨਾ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਕਵੀ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਿਜ ਰਚਿਤ ਸਾਮ੍ਹਣਿਕ ਭਾਖਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸਲੋਕ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਸਲੋਕ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 4 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹ.ਲਿ. 1003 ਦੇ ਰਚਨਾ-ਬਿਉਰੇ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ (ਮਹਲਾ ੬) ਦੇ 9 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ 12 ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਸ਼ਬਦ	ਪੱਤਰਾ
ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬	— 66ਅ
ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬	— 112ਅ
ਰਾਗੁ ਗਾਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬	— 119ਉ
ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬	— 135ਉ
ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੬	— 147ਉ
ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੬	— 157ਅ
ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬	— 163ਅ
ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬	— 169ਉ
ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬	— 170ਉ
ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬	— 177ਉ
ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬	— 194ਉ
ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ, ਮਹਲਾ ੬ ਲੋਰੀ	— 216ਅ

ਉੱਪਰਲੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਸਿਵਾਏ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਔਂਕੜ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਭੇਦ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਇਕ ਪਉੜੀ ਅਤੇ 2 ਸਲੋਕ ਐਸੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵੀ-ਛਾਪ ‘ਨਾਨਕ’ ਹੈ ਪਰ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਚਿਆਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਹੈ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਿਸਚਿਤ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਰਚਨਾ-ਕਾਲ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਦੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਦਿ ਬੀੜ ਦੇ ਸੰਕਲਨ (1604 ਈ.) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਤੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਰਾਗੀ ਰਬਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਾਇਣ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ (1619 ਈ.) ਤਕ ਰਚੇ ਗਏ ਹੋਣਗੇ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰੇ ਹੋਠਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ, ਇਕ ਤੁਕ ਹੈ : “ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਆਪਿ ਕਰਾਈ”। ਇਸ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰ’ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਵੀ ਲਿਖਿਆ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸੀ।⁶¹

61. ਵੈਸੇ, ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ‘ਗੁਰ’ ਦਾ ਸੰਬੰਧਕੀ ਰੂਪ (ਗੁਰੂ ਨੇ) ‘ਗੁਰਿ’ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਇਕ ਤੁਕ ਹੈ :
‘ਬੇਦਨ ਸਤਿਗੁਰਿ ਆਪਿ ਗਵਾਈ॥’

...
 ਬਾਣੀ ਆਪਿ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੁ ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਭੀਜੈ ਜੀ॥੨॥
 ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੀਨੀ ਵਡਿਆਈ॥
 ਜਿਸ ਕੀ ਸੀ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਈ॥
 ਜੇ ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਕੰਧੁ ਤਿਸੈ ਕਾ ਛੀਜੈ ਜੀ॥੩॥
 ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਆਪਿ ਕਰਾਈ॥
 ਕਹੈ ਸੁਣੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਭਾਈ॥
 ਪੀ ਅੰਬਿਤੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਜੈ ਜੀ॥੪॥੨॥

(ਪੰ. 80)

ਕਵੀ-ਛਾਪ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਅਸਲੀ ਵਾਰਸ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਾਂਗ, ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਲਈ 'ਨਾਨਕ' ਕਵੀ-ਛਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਇਹੋ ਛਾਪ ਵਰਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ 'ਨਾਨਕ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਨਾਨਕਾ', 'ਨਾਨਕ ਦਾਸ' ਜਾਂ 'ਜਨ ਨਾਨਕ' ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਸ਼ਾਇਦ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ 'ਨਾਨਕ ਦਾਸ' ਤਕਰੀਬਨ 118 ਵਾਰ ਤੇ 'ਜਨ ਨਾਨਕ' ਕੋਈ 487 ਵਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ 'ਨਾਨਕ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਨਾਨਕਾ' ਵੀ ਬੜੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੇ 'ਨਾਨਕ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਨਾਨਕ ਦਾਸ' ਤੇ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ 'ਜਨ ਨਾਨਕ' ਕਵੀ-ਛਾਪ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

*

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ

ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ

ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, ਬੰਨੇ ਬੀੜ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਵਾਧੂ ਕਿਰਤਾਂ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬੱਲੇ ਨਕਲੀ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਏਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੁਰੀਤੀ ਬਾਰੇ ਚੌਕਸ ਕਰਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਸਭ ਬਾਣੀਆਂ ਕੱਚੀਆਂ ਭਾਵ ਕੂੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ-ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕੱਚੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਹੈ।

ਆਵਹੁ ਸਿਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੇ ਪਿਆਰਿਹੋ ਗਾਵਹੁ ਸਚੀ ਬਾਣੀ॥

ਬਾਣੀ ਤ ਗਾਵਹੁ ਗੁਰੂ ਕੇਰੀ ਬਾਣੀਆ ਸਿਰਿ ਬਾਣੀ॥...॥੨੩॥

...

ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਕਚੀ ਹੈ ਬਾਣੀ॥

ਬਾਣੀ ਤ ਕਚੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਝਹੁ ਹੋਰ ਕਚੀ ਬਾਣੀ॥

ਕਹਦੇ ਕਚੇ ਸੁਣਦੇ ਕਚੇ ਕਚੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀ॥...॥੨੪॥

(ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੩ ਅਨੰਦ, ਪੰ. 920)

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਵਰਗੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਿਰੋਮਣੀ ਸਮਝਦਿਆਂ ਇਸ ਦੇ ਗਾਇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ:⁶²

ਨਾਮਾ ਛੀਬਾ ਕਬੀਰੁ ਜੋਲਾਹਾ ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਤੇ ਗਤਿ ਪਾਈ॥

ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੇਤੇ ਸਬਦੁ ਪਛਾਣਹਿ ਹਉਮੈ ਜਾਤਿ ਗਵਾਈ॥

ਸੁਰਿ ਨਰ ਤਿਨ ਕੀ ਬਾਣੀ ਗਾਵਹਿ ਕੋਇ ਨ ਮੇਟੈ ਭਾਈ॥੩॥...॥੮॥੫॥੨੨॥

(ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਸਿਰੀਗੁਰੂ ਮ: ੩, ਪੰ. 67)

62. ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਨਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਵਜ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਵਿੱਚ ਚਾੜ੍ਹੀ ਗਈ ਸੀ।⁶³

ਤੀਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਿਆ ਕਿ ਕੇਵਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੀਸੇ ਕੱਚਾ ਪਿੱਲਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਝੂਠੇ, ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਤੇ ਫ਼ਰੋਬੀ ਹਨ :

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਬਣੀਐ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਗੀਸੈ ਹੋਰਿ ਕਚੁ ਪਿਚੁ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੇ ਝੜਿ ਪੜੀਐ ॥

ਓਨਾ ਅੰਦਰਿ ਹੋਰੁ ਮੁਖਿ ਹੋਰੁ ਹੈ ਬਿਖੁ ਮਾਇਆ ਨੋ ਝਖਿ ਮਰਦੇ ਕੜੀਐ ॥੯॥ (ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਾਰ ਗਉੜੀ ਮ: ੪, ਪੰ. 304)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਰਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਮੁਖਵਾਕ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਆਸ਼ੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਈ ਭਗਤਾਂ, ਭੱਟਾਂ, ਆਦਿ ਦੀ ਚੋਣਵੀਂ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਇਕ ਬੀੜ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਮੁਖਵਾਕ-ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਗੁਰ-ਪ੍ਰਵਾਨਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦਾ ਇਹ ਅਕੀਦਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ, ਟੀਕਾਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, “ਜਿਹੜੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਨਹੀਂ, ਉਸ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ 'ਨਾਨਕ ਨਾਮ' ਦੀ ਮੋਹਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਭਾਵਕ ਮੇਲ ਭੀ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਭੀ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ (ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ) ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ।”⁶⁴

ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਕਦਾਚਿਤ ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚ ਸੰਕਲਿਤ ਸੱਚੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਹੋਏ ਕੰਮ ਵਿੱਚ (ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਇਸ ਲੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ), ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਸਾਹਿੱਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ‘ਮਿਹਰਵਾਨੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਿੱਤ’ ਹੈ, ਭਾਵ ਉਹ ਸਾਹਿੱਤ ਜੋ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਬੇਟੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਡੇ ਖੋਜੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਸੋ, ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਜੋ ਸਿੱਟੇ ਇਸ ਸਾਹਿੱਤ ਬਾਰੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਸੁਤੇਸਿਪ ਸਾਡੀ ਨਵੀਂ ਲੱਭੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਅਸੀਂ ਮਿਹਰਵਾਨੀ-ਸਾਹਿੱਤ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਇਸ ਲੜੀ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਮਿਤ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਏਥੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਿਕ ਰੁਝਾਨ ਬਾਰੇ, ਦੋ ਚਾਰ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰਵਾਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਚੇ ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰਵਾਦ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਮਿਲਾਵਟ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਪੁਸਤਕ-ਲੜੀ ਦੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਪਾਦਕ, ਡਾ. ਨਵਰਤਨ ਕਪੂਰ ਨੇ ਮਿਹਰਵਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ‘ਸਮੇਨਵਾਦੀ’ (ਸਮਾਨਕਯੋਗੀ) ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਭਾਵ ਗੁਰਮਤਿ, ਅਵਤਾਰਵਾਦੀ ਤੇ ਯੋਗਿਕ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ਰਲੀ ਮਿਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ, ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਮੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਹੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਸਾਕਾਰ ਭਗਤੀ ਦੀ ਝਲਕ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰਾਕਾਰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ। ਅਸਲੀ ਸਮੇਨਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਮਿਹਰਵਾਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਆਪਣੇ ਪੂਰਵਜਾਂ ਦੇ ਉਲੀਕੇ ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭਟਕਦਾ।

63. ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਸਰੰਸਰ/ਸੰਸ ਰਾਮ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਪੋਥੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ : ਅਹੀਆਪੁਰ/ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਤੇ ਪਿੰਜੌਰ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਾਲੇ 15 ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ 11 ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ।

64. ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ, ਪੋਥੀ ਨੰਵੀ, ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, 1992, ਪੰ. 314.

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਇਸ਼ਟ

ਏਕੋ

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ 'ਏਕੋ' ਜਾਂ ਏਕ/ਏਕਸ/ਏਕੰਕਾਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਕਰਨ-ਕਾਰਨ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਓਸੇ 'ਏਕੋ' ਨੂੰ ਧਿਆਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਿਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਵਜੋਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨਿਰਗੁਣ ਭਗਤ ਹੈ। ਉਸ ਲਈ ਅਲਹ, ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਆਦਿ ਏਕੋ ਹਰੀ ਦੇ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਹਨ। ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਆਦਿ ਉਸ ਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਦਾ ਟੀਚਾ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੇ ਹਨ :

ਉਸਾਰਿ ਮਸੀਤਿ ਕਹਹਿ ਘਰੁ ਅਲਹ ਅਵਰੁ ਆਲਮੁ ਕਿਸੁ ਕੀਆ॥

ਹਿੰਦੂ ਮੂਰਤਿ ਮੰਦਰਿ ਰਾਖਹਿ ਸੋ ਜੀਅਨ ਮਹਿ ਜੀਆ॥੧॥

ਲੋਕਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਹੁ ਮਤ ਕੋਈ॥

ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਚੁ ਸੋਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਖਹਿ ਤ੍ਰੀਹ ਰੋਜੇ ਹਿੰਦੂ ਵਰਤ ਚਉਬੀਸਾ॥

ਅਵਰ ਦਿਨ ਕਹਹੁ ਕਿਨਿ ਕੀਏ ਕਿਛੁ ਇਨਹੀ ਮਹਿ ਜਗਦੀਸਾ॥੨॥

ਪੂਰਬ ਕੁੰਟ ਕਰਿ ਪੂਰਬ ਥਾਪੇ ਪਛਮ ਹਜ ਕਹਾਈਐ॥

ਐਸੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਹੁ ਮਤ ਕੋਈ ਏਕੋ ਰਾਮੁ ਖੁਦਾਈਐ॥੩॥

ਦੋਵੈ ਪੈਡੇ ਧੁਰਹੁ ਬਤਾਏ ਅਲਹੁ ਰਾਮੁ ਮੁਰਾਰੀ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਰਣੀ ਤੇ ਛੁਟੈ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਬਨਵਾਰੀ॥੪॥੭॥

(ਆਸਾ, ਪੰ. 105)

ਤਿਨ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨਿ ਕਰਿ ਧਿਆਇਆ ਏਕੁ॥੧॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 65)

ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਗਮੁ ਗੁਸਾਈ॥

ਜਲ ਥਲ ਪੂਰ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਠਾਈ॥

ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਅਪਰਿ ਅਪਾਰਾ॥

ਏਕੁ ਨ ਭੂਲਾ ਲੇਖਨਹਾਰਾ॥

ਏਕਹਿ ਏਕੁ ਆਪਿ ਬਿਰੁ ਸਾਚਾ॥...॥੧॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 65)

ਏਕੋ ਏਕੁ ਕਹੈ ਸਭ ਕੋਈ॥

ਉਆ ਸਮਸਰਿ ਕੋਈ ਹੋਆ ਨ ਹੋਈ॥

ਪਾਛੈ ਹੋਆ ਨ ਆਗੈ ਹੋਈ॥

ਏਕੋ ਏਕੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ॥...॥੪॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 67)

ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਆਪਿ ਮੁਰਾਰੇ॥

ਤੀਨ ਤਬਕ ਏਕ ਹਰਿਰਾਜਾ॥

ਨਾਨਕ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਿਰਿ ਤਾਜਾ॥...॥੪॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 67)

ਨਦਰਿ ਨ ਹੋਵੈ ਦੂਸਰੀ ਏਕਸ ਸਿਉ ਹੋਇ ਧਿਆਨੁ॥

ਪਾਰਿ ਪਵੈਗੇ ਨਾਨਕਾ ਚੂਕੈ ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨ॥੧॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 74)

ਜਿਨ੍ਹਾ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਹੈ ਤਿਨ੍ਹਾ ਪਹੁਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ॥

ਜਿਨ੍ਹਾ ਬੁਝਿਆ ਇਕੁ ਕਰਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਰਿਦੈ ਨ ਦੋਇ॥੨॥...॥੪॥੧॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 77)

ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪਵਿਤ ਹੋਇ ਏਕਸ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ॥

ਜਿਨਿ ਦੀਨਾ ਸੋ ਚੇਤਿ ਤੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇ॥੪॥੩॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 78)

ਸੁਪਨੇ ਚੀਤੁ ਨ ਲਾਈਐ ਅਸਥਿਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਇ॥

ਕਾਮਿ ਆਵੈ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਕੇ ਨਿਮਖ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਸਰਾਇ॥੧॥...॥੪॥੫॥

(ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 78)

ਕਰਣ ਕਰਾਵਣ ਕਰਤਾ ਸੋਈ॥

ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ॥

ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਪਛਾਤਾ ਦੂਸਰੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲਾ ਜੀ॥੫॥੧੦॥

- ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਪੰਡਿਤ ਪੜ੍ਹਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਜਿਸ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਬਸੈ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰ ॥੮॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪੰ. 98)
- ਕਲਿਜੁਗਿ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥
ਅਵਰ ਸੰਜਮ ਕਿਛੁ ਚਲਣ ਨ ਦੇਵੈ,
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਤਾ ਨਿਤ ਗਾਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੨॥੨॥ (ਆਸਾ, ਪੰ. 103)
- ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਏਕਸ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥
ਜਾ ਤੇ ਪੁਨਰਪਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੩॥੩॥ (ਆਸਾ, ਪੰ. 103)
- ਜਹਾ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਏਕੁ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭਨਹੁ ਮਾਹਿ ਗੀ ॥
ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਤਾਹਿ ਗੀ ॥੨॥੧॥ (ਅਸਾਵਰੀ, ਪੰ. 109)
- ਉਰਵਾਰ ਪਾਰ ਮਹਿ ਏਕੋ ਠਾਕੁਰ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥
ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਸਦਾ ਅਲਿਪਤਾ ਤਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਏ ॥੪॥੧॥ (ਵਡਹੰਸ, ਪੰ. 110)
- ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕੁ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭ ਤੈ ਹੋਇ ॥
ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਬਹਿ ਸੋ ਮਿਲੈ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਸੋਇ ॥੫॥੨॥ (ਵਡਹੰਸ, ਪੰ. 110)
- ਚੀਤੁ ਲਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਸਿਉ ਮਨ ਆਗੇ ਪਵਈ ਥਾਇ ॥੨॥...॥੪॥੫॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 116)
- ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲੁ ਏਕ ਤੂ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥੪॥੫॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 116)
- ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤਿਨ੍ਹ ਕੈ ਜਿਨੀ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥
ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨ ਜਾਣਈ ਉਨ੍ਹਾ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥੧॥...॥੭॥੮॥ (ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 123)
- ਸਭਿ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਜਪੀਐ ਏਕੰਕਾਰੁ ਜੀ ॥...॥੮॥੯॥ (ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 124)
- ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੇ ਵਸਾਏ ॥
ਮਨਿ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ॥੨॥...॥੫॥੭॥ (ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 125)
- ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਸੁਆਮੀ ॥
ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੩॥੩॥ (ਸੂਹੀ, ਪੰ. 127)
- ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕੋ ਹੋਈ ॥
ਮੈ ਢੂਢੇਦੀ ਪਾਇਆ ਸੋਈ ॥
ਦੀਜੈ ਦਰਸੁ ਮਾਗਉ ਇਹੁ ਦਾਨਾ ਕਰੁ ਗਹਿਅੰਕਿ ਸਮਾਇ ਲੈ ॥੪॥...॥੫॥੪॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ, ਪੰ. 132)
- ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਮਹਿ ਕਵਨ ਠਵਰ ਜਹਾ ਨਾਹੀ ॥
ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੁਆਮੀ ਜੂਨਿ ਕਹਾ ਤੇ ਪਾਹੀ ॥੧॥...॥੪॥੨॥ (ਬਸੰਤ, ਪੰ. 142)
- ਭਾਉ ਲਾਇ ਜੋ ਏਕੁ ਧਿਆਵੈ ॥
ਸਗਲੇ ਸੰਜਮ ਇਸ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥...॥੪॥੪॥ (ਬਸੰਤ, ਪੰ. 143)
- ਇਹ 'ਏਕ' ਜਾਂ 'ਏਕੋ' ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਗੂੰਜਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ:
- ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਏਕੋ ਹੈ ॥
ਏਕੋ ਹੈ ਭਾਈ ਏਕੋ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੫॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 350)
 - ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਸਰ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ, ਪੰ. 276)

ਪਰਮੇਸ਼ਰ-ਵਾਚਕ ਨਾਂ

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇ ਕਈ ਕਿਰਤਮ ਨਾਂ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਏਕੋ (ਪਰਮੇਸ਼ਰ) ਦੇ ਵਾਚਕ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ: (1) ਰਵਾਇਤੀ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣਿਕ ਨਾਂ, ਤੇ (2) ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਜਾਂ ਕਰਮ-ਵਾਚਕ ਨਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਗੁਣ/ਕਰਮ ਵਾਚਕ ਨਾਂ ਗੁਣ ਰਵਾਇਤੀ ਨਾਂ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

(1) ਰਵਾਇਤੀ/ਪੁਰਾਣਿਕ ਨਾਂ

ਅਲਹ, ਅਲਫ, ਆਦਿ, ਆਦਿ-ਪੁਰਖ, ਏਕੰਕਾਰ, ਸਹ, ਸਤਿਗੁਰੂ, ਸਤਿਨਾਮ, ਸਾਈ (ਸਾਂਈ), ਸਾਹ, ਸਾਹਿਬ, ਸਿਆਮ, ਸੁਆਮੀ, ਸੁਲਤਾਨ, ਹਰਿ, ਹਲਦਰ ਕੇ ਬੀਰ, ਕਉਲਾਪਤਿ, ਕਰਤਾ, ਕਰਤਾ-ਪੁਰਖ, ਕਰਤਾਰ, ਕਰਣਾਪਤਿ, ਕਾਂਦਰ, ਕਾਨ੍ਹ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ, ਖਸਮ, ਖਾਲਕ, ਖੁਦਾ, ਗੁਪਾਲ, ਗੋਸਾਈਂ, ਗੋਪਾਲ, ਗੋਬਿੰਦ/ਗੋਵਿੰਦ, ਚਤੁਰਭੋਜ, ਜਗਦੀਸ, ਜਗਨ ਨਾਥ, ਜਾਦਮ-ਰਾਈ, ਠਾਕੁਰ, ਦਾਤਾ, ਨਾਰਾਇਣ, ਨਿਰੰਕਾਰ, ਨਿਰੰਜਨ, ਪ੍ਰਭੂ, ਪਰਮਾਤਮਾ, ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ, ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪਾਤਿਸਾਹ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ, ਬਸੇਸਰ (ਵਿਸ਼ਵੇਸ਼ਵਰ), ਬਨਮਾਲੀ, ਬਨਵਾਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ, ਬ੍ਰਜ-ਨਾਥ, ਬ੍ਰਜ-ਰਾਜਾ, ਬਿਸਨ, ਬਿਸੰਭਰ (ਵਿਸੰਭਰ), ਬਿਧਾਤਾ, ਭਗਵਾਨ, ਮਉਲਾ, ਮਾਧਵ, ਮਾਲਕ, ਮੀਰ, ਮੁਰਾਰ/ਮੁਰਾਰੀ, ਮੋਹਨ, ਮਨਮੋਹਨ, ਰਘੁਰਾਇ/ਰਘੁਨਾਥ/ਰਘੁਪਤਿ, ਰੱਬ, ਰਮਯਾ, ਰਾਘੋ, ਰਾਮ, ਰਾਮਰਾਇ, ਆਦਿ।

(2) ਗੁਣ/ਕਰਮ ਵਾਚਕ ਨਾਂ

ਉਸਾਰਣਹਾਰ, ਉਪਾਵਨਵਾਲਾ, ਅਗਾਧ, ਅਗੋਚਰ, ਅਗੰਮ, ਅਚੁਤ, ਅਡੋਲ, ਅਤੋਲ, ਅਥਾਹ, ਅਪਰ ਅਪਾਰ, ਅਪਰੰਪਰ, ਅਬਿਨਾਸੀ, ਅਭੀਨਾ, ਅਮਰ, ਅਲਖ, ਅਲੇਖ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ, ਸਚੜਾ/ਸਚਾ/ਸਾਚਾ, ਸਮਰਥ, ਸਿਰਜਣਹਾਰ, ਸੁਬਹਾਨ, ਸੂਛਮ-ਮੂਰਤਿ, ਕਬੀਰ, ਕਰਣ-ਕਾਰਣ, ਕਰਨੈਹਾਰ, ਕਰੀਮ, ਗਨੀ, ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ, ਦਯੂ, ਦੁਖਭੰਜਨ, ਦਾਤਾਰ, ਦੈਆਰ, ਦੈਆਲ, ਨਿਰਭਉ, ਪਰਵਦਗਾਰ (ਪਰਵਰਦਗਾਰ), ਪੂਰਨ-ਪੁਰਖ, ਬਖਸਣਹਾਰ, ਬਖਸਿੰਦ, ਬੇਅੈਥ, ਬੇਅੰਤ, ਬੇਚਗੂਨਾ, ਬੇਨਮੂਨਾ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਬੁਝਣਹਾਰ, ਭਉ-ਖੰਡਣਾ, ਮਿਹਰਵਾਨ, ਰਹਿਮਾਨ, ਰਹੀਮ, ਲਾਸਰੀਕ, ਲਾਤਮਾਉ, ਲਾਲਨ, ਆਦਿ।

ਕੁੱਝ ਕੁ ਨਾਂ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਅਲਫ, ਹਲਦਰ ਕੇ ਬੀਰ, ਜਾਦਮ-ਰਾਈ, ਬੇਅੈਥ, ਬੇਚਗੂਨਾ, ਬੇਨਮੂਨਾ, ਲਾਸਰੀਕ, ਲਾਤਮਾਉ, ਆਦਿ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਂ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਏਕੋ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਕਿਰਤਮ ਨਾਂ ਵੀ ਕਥੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ, ਅਸਪਤਿ, ਅਗਨਤ, ਅਵਿਗਤ, ਕਮਲਾ ਕੰਤ, ਗਜਪਤਿ, ਨਰਹ ਨਰਿੰਦ, ਪੀਤੰਬਰ, ਬੀਠੁਲਾ, ਬੇਸੁਮਾਰ, ਬੇਮੁਹਤਾਜ, ਮਾਧੋ, ਆਦਿ।

ਗੁਰੂ/ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ

ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਉਹ 'ਪਥ-ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਕ' ਜਾਂ 'ਅਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਧੇਰਾ ਮਿਟਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖ' ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ, ਉਹੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਲੱਛਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿੱਚ ਉਲੀਕੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰੂ/ਸਤਿਗੁਰੂ' ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ, ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਕਈ ਭਾਂਤ ਵਰਣਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ, ਆਦਿ) ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਦਾ ਤੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਖੁਦ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹਨ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ 'ਗੁਰੂ/ਸਤਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਲਾ ਸੰਕਲਪ ਚਿਤ੍ਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਿ.ਰ. • ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਪਾਈਐ ॥

(ਮਾਝ, ਪੰ. 85)

• ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਲਧੜਾ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ਰਾਮ ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਾ ਰਾਮ ॥

ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਪਿਆਰਾ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥

(ਵਡਹੰਸ, ਪੰ. 111)

• ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰਾਛਤ ਸਭਿ ਖੋਵੈ ॥...॥੨॥੬॥

(ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 121)

ਗੁਰਬਾਣੀ • ਗੁਰਿ ਹਰਿ ਮਾਰਗੁ ਦਸਿਆ...॥੯॥...॥੨੨॥੨॥

(ਤਿਲੰਗ ਮ: 8, ਪੰ. 725)

• ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਲਧਾ ਜੀ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ਰਾਮ...॥੧॥

(ਵਡਹੰਸ ਮ: 4, ਪੰ. 576)

• ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲੈ ਤ ਦੁਬਿਧਾ ਭਾਰੀ ॥...॥੨॥...॥੪॥੯॥

(ਗਉੜੀ ਮ: 9, ਪੰ. 153)

• ਦੀਨ ਦਇਆਲਿ ਗੁਰੁ ਸਾਧੁ ਮਿਲਾਇਆ

ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਮਲੁ ਲਹਿ ਜਾਇ ਜੀਉ ॥...॥੩॥...॥੪॥੮॥੧੧॥

(ਆਸਾ ਮ: 8 ਪੰ. 445-46)

SikhBookClub.com

- ਪਿ.ਰ.** • ਗੁਰੂ ਭੈਜਲਿ ਕਾ ਬੋਹਿਥਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਨਿ ਹਾਰਿ ॥...॥੧੨॥ (ਮਾਝ ਬਾਰਾਮਾਹਾ, ਪੰ. 92)
- ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਹਿਥ ਜੇ ਚੜੈ ਨਾਨਕ ਉਤਰੈ ਪਾਰਿ ॥੨॥...॥੮॥੬॥ (ਤਿਲੰਗ, ਪੰ. 124)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਏਹੁ ਭਉਜਲੁ ਜਗਤੁ ਸੰਸਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰੂ ਬੋਹਿਥੁ ਨਾਮਿ ਤਰਾਇ ॥...॥੨੭॥ (ਸਲੋਕ ਮ: ੪, ਪੰ. 1424)
- ਭਉਜਲੁ ਬਿਖਮੁ ਅਸਗਾਹੁ ਗੁਰਿ ਬੋਹਿਥੈ ਤਾਰਿਆਮੁ ॥...॥੨॥...॥੧੯॥ (ਜੈਤਸਰੀ ਵਾਰ ਮ: ੫, ਪੰ. 710)
- ਪਿ.ਰ.** • ਜੇ ਕਰ ਲੋੜਹਿ ਸੁਖੁ ਸਦਾ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥...॥੬॥ (ਮਾਝ ਬਾਰਾਮਾਹਾ, ਪੰ. 90)
- ਸੇਵਕਿ ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਸੁਟਿਆ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਇ ॥...॥੪॥...॥੫॥੬॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 116)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਗੁਰ ਚਰਨਾ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੨॥੧੬॥ (ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 531)
- ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ॥
ਤਾ ਜਮ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਭਾਗਾ ॥...॥੩॥...॥੪॥੧॥੧੨॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਪੰ. 599)
- ...ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ ਲਾਗਿ ॥
ਹਰਿ ਪਾਵਹੁ ਮਨੁ ਅਗਾਧਿ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੨॥੧॥੩੩॥ (ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫, ਪੰ. 1304)
- ਪਿ.ਰ.** • ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥੩॥...॥੪॥੧॥੮॥ (ਆਸਾ, ਪੰ. 105)
- ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ॥
ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥...॥੩॥...॥੪॥੩॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 115)
- ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਣਹਿ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਾਰਿ ਪਵਹਿ ਕਿਤੁ ਬਾਤਿ ॥...॥੧॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 68)
- ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਣਹੁ ਸਦਾ ਹੀ ਸੋਗਿ ॥...॥੩॥ (ਮਾਝ ਬਾਰਾਮਾਹਾ, ਪੰ. 89)
- ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥੧॥...॥੮॥੬॥ (ਤਿਲੰਗ, ਪੰ. 124)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਘਰ ਹੀ ਵਿਚਿ ਮਹਲੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥੨॥...॥੪॥੮॥੪੨॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਪੰ. 30)
- ਅਹਿਨਿਸਿ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਜੀਉ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥
ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ਹਉਮੈ ਮਾਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ॥...॥੨॥...॥੪॥੨॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੩, ਪੰ. 244)
- ਪਿ.ਰ.** • ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਲੈ ਦੇਖ ਸਰੀਰਹੁ ਜਾਇ ॥
ਰਜਿਆ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇਆ ਗੁਰਬਚਨ ਟਿਕਿਆ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥...॥੧੧॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ, ਪੰ. 99)
- ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਈਐ ਨਾਨਕ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥੯॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ, ਪੰ. 98)
- ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਲੇ ਉਪਦੇਸੁ ॥
ਸਰਬ ਸੁਖ ਤਿਤ ਪਾਈਅਹਿ ਸਗਲੇ ਪਾਪ ਮਿਟੇਸੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੩॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 115)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਗੁਰ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਨੀਜੈ ॥
ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸਹਜਿ ਸਮੀਜੈ ॥੪॥੩੦॥੪੧॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 895-96)
- ਧੰਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਧਾ
ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਉਪਦੇਸੁ ਦੇ ਕੀਏ ਸਿਆਣੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੭॥੧੩॥੫੧॥ (ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮ: ੪, ਪੰ. 168)
- ਪਿ.ਰ.** • ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨ ਟੇਕ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧॥ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 77)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧॥੬੫॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੪, ਪੰ. 39)
- ਪਿ.ਰ.** • ਸਿਖ ਉਧਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਨਿਰਬਾਨੁ ॥...॥੪॥੮॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 84)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਲ ਉਧਾਰੇ ॥...॥੬॥...॥੮॥੨॥੨੪॥ (ਆਸਾ ਮ: ੩, ਪੰ. 423)
- ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੇਵੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥...॥੭॥...॥੮॥੫॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੩, ਪੰ. 231)
- ਪਿ.ਰ.** • ਐਸੇ ਮੁਗਧ ਕੀ ਕੈਸੇ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਹਉ ਮਮਤਾ ਬੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧॥ (ਬਸੰਤ, ਪੰ. 142)
- ਤਿਸੁ ਲੇਖਾ ਕੋਇ ਨ ਪੁਛਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥੪॥...॥੫॥੪॥ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 78)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਮਨਿ ਵਸੈ ਮਲੁ ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਸਮਾਇ ॥...॥੨॥...॥੪॥੩੧॥੬੪॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਪੰ. 39)
- ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੀ ਸਰਣੀ ਉਬਰੇ ਕਾਰਜ ਸਗਲ ਸਵਾਰੇ ॥੧॥...॥੨॥੧੮॥੪੬॥ (ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਪੰ. 10)

ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਅਧਿਕਤਰ ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਤੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਰਾਗ ਸੈਕਸ਼ਨ, ਛੋਟੇ ਮੰਗਲ 'ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਿਰਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਵਾਰਾਂ, ਬਾਰਹਮਾਹਾ, ਆਰਤੀ, ਆਦਿ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਛੋਟੇ ਮੰਗਲ 'ੴ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਨਾਲ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਰੂਪ ਅਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੰਗਲੀ ਸੂਤਰ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਕਈ ਹੋਰ ਕਿਰਤਾਂ⁶⁵ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਰੋਤ, ਹ.ਲਿ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003, ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਸਲੋਕ ਖਣਾਂ ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ (ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 4)। ਇਹ ਖਣ ਵੀ ਸੰਖਿਪਤ ਮੂਲ ਮੰਤਰ 'ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਨਾਲ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਕੁੱਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ⁶⁶, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਦਵਾਨ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਵਿੱਚ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਨੂੰ 'ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਸ਼ਖਸੀ ਗੁਰੂ' ਦਾ ਬੋਧਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਉੱਪਰ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਏਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ/ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਰਾਏ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ 'ਗੁਰ/ਸਤਿਗੁਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ-ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ, ਗੁਰ, ਤੇ ਗੁਰੂ' ਜਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰ, ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ' ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦਾ ਫਰਕ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਨੇਮਾਂ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਲਈ ਕੁੱਝ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

'ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ 'ਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ [ੴ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ]' ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।⁶⁷ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸੇਧ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ:

- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ
ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧੪॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 353)
- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਰਤਨੁ ਹਰਿ ਲਾਭੈ
ਮਿਟੈ ਅਗਿਆਨੁ ਹੋਇ ਉਜੀਆਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧੬॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 353)
- ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਮਤੁ ਕੋ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਹਿ ॥...॥੪੭॥ (ਰਾਮਕਲੀ ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ ਮ: ੧, ਪੰ. 936)

65. ਸਚਖੰਡ ਪੋਥੀ, ਪੋਥੀ ਹਰਿ ਜੀ (1650 ਈ.), ਪੋਥੀ ਚਤੁਰਭੁਜ (1651 ਈ.), ਤੇ ਗੋਸਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਜੀ, ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸੰਪੂਰਨ ਮੂਲ ਮੰਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾਲੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਨਾਲ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ/ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਜਾਂ 'ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ 'ਸੈਭੋ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਸੰਭੋ' ਜਾਂ 'ਸੰਭੂ'।

66. 1) "It [Satiguru Parsad] indicates that instead of God, the scribe desired to lay stress upon the grace of the personal Guru." Balwant Singh Dhillon, *Early Sikh Scriptural Tradition*, 1999, p. 229.

2) "In the Mina writings 'Satguru ke Parsad' or 'Sri Satguru ke Parsad' means the blessings of the guru in person which establishes their faith in the personal guru." Simarjit Singh, *Demeaning the Sikh Tradition*, 2006, p. 131. (ਨੋਟ: ਸਿਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜਾ ਸਚਖੰਡ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸ਼ਾਵਧਾਨੀ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ, ਉਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਨਾ 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਹੈ, ਨਾ ਸ੍ਰੀ।)

67. 'ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ' ਵਿੱਚ 'ਗੁਰ' ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੈ (ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰਸਾਦ) ਤੇ 'ਪਰਸਾਦਿ', (ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ: ਪ੍ਰਸਾਦ, ਨਾਵ, ਪੁਲਿੰਗ) ਕਰਨ ਕਾਰਕੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ (ਪਰਸਾਦ ਭਾਵ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂ ਸਦਕਾ)।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਸਤਿਗੁਰ’ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਖ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ :

- ਹਰਿ ਅਗਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਅਨਾਥੁ ਅਜੋਨੀ
ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੈ ਭਾਇ ਪਾਵਣਿਆ ॥੧॥...॥੮॥੧੪॥੧੫॥ (ਮਾਝ ਮ: ੩, ਪੰ. 118)
- ਸਤਿਗੁਰੁ ਤੇ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਭਾਈ ॥...॥੨॥...॥੮॥੬॥੨੮॥ (ਆਸਾ ਮ: ੩, ਪੰ. 425)

ਅਸਲੀ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸਰੂਪ ‘ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ’⁶⁸ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰ’ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਸਤਿਗੁਰ’ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰ’, ‘ਗੁਰੂ’ ਤੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਹੀ ਅਰਥ ਰੱਖਦੇ ਹਨ⁶⁹। ਮੁਕਤਾ, ਔਕੜ ਜਾਂ ਦੁਲੈਕੜ ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਵਿਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਯਥਾ :

- ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰੁ ਆਪਣੇ ਜਿਨਿ ਅਉਗਣ ਮੋਟਿ ਗੁਣ ਪਰਗਟੀਆਏ ॥...॥੭॥
[ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ ਕਾਰਕ] (ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮ: ੪, ਪੰ. 303)
- ਗੁਰੁ ਸੇਵਹੁ ਸਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਲੇਹੁ ॥...॥੧॥
[ਕਰਮ ਕਾਰਕ] (ਆਸਾ ਮ: ੩ ਛੰਤ, ਪੰ. 440)
- ਗੁਰੂ ਪਾਸਹੁ ਫਿਰਿ ਚੇਲਾ ਖਾਇ ॥
ਤਾਮਿ ਪਰੀਤਿ ਵਸੈ ਘਰਿ ਆਇ ॥੨॥...॥੪॥੪॥
[ਅਪਾਦਾਨ ਕਾਰਕ] (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 349-50)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ‘ਸਤਿਗੁਰ’, ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਤੇ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’ ਹਨ। ਯਥਾ :

- ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥...॥੭॥...॥੮॥੨॥ (ਗਉੜੀ ਮ: ੩, ਪੰ. 230)
- ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਤਾ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥...॥੭॥...॥੧੦॥੨॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ, ਮ: ੩, ਪੰ. 842)
- ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੇਵੇ ਸੋ ਫਲੁ ਪਾਏ ॥...॥੭॥...॥੮॥੫॥ (ਗਉੜੀ, ਮ: ੩, ਪੰ. 231)

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੪ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ‘ਗੁਰ’, ‘ਗੁਰੂ’, ‘ਸਤਿਗੁਰ’ ਤੇ ‘ਸਤਿਗੁਰੂ’, ਸਮਾਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਨ :

- ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਤਿਸ ਨੋ ਫਿਟੁ ਫਿਟੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਸੇਸਾਰੁ ॥
ਸਤਿਗੁਰੁ ਵਿਚਿ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ ਹਰਿ ਆਪੇ ਰਖਣਹਾਰੁ ॥
ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਗੁਰੂ ਗੁਣ ਗਾਵਦਾ ਤਿਸ ਨੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਮਸਕਾਰੁ ॥...॥੧॥ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੪, ਪਉੜੀ ੬, ਪੰ. 302)
- ਗੁਰਸਿਖਾ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਵਦੀ ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥
ਹਰਿ ਰਾਖਹੁ ਪੈਜ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀ ਨਿਤ ਚੜੈ ਸਵਾਈ ॥
ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕੈ ਮਨਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਛਡਾਈ ॥
ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰੁ ਤਾਣੁ ਦੀਬਾਣੁ ਹਰਿ ਤਿਨਿ ਸਭ ਆਣਿ ਨਿਵਾਈ ॥
ਜਿਨੀ ਡਿਠਾ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਭਾਉ ਕਰਿ ਤਿਨ ਕੇ ਸਭਿ ਪਾਪ ਗਵਾਈ ॥
ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਬਹੁ ਸੋਭਾ ਪਾਈ ॥
ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਮੰਗੈ ਧੂੜਿ ਤਿਨ ਜੇ ਗੁਰ ਕੇ ਸਿਖ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥੨॥ (ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕ ਮ: ੪, ਪਉੜੀ ੧੮, ਪੰ. 310)

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ

ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਰਤਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਗਾਇਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ :

- ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ ॥...॥੫॥...॥੮॥੬॥ (ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 274)
- ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੋਗਿ ॥
ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥...॥੨੦॥ (ਜਪੁ ਜੀ, ਪੰ. 4)

68. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਰੂਪ ਕੋਈ 524 ਵਾਰੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

69. ਵੇਖੋ, ਮ.ਕੋ. ਪੰ. 415, ‘ਗੁਰ’।

- ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ ॥...॥੧॥ (ਜਪੁ ਜੀ, ਸਲੋਕ ਪੰ. 8)
- ਮਨ ਰੇ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੮॥੫॥੨੨॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੩, ਪੰ. 67)
- ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਪੂਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥...॥੨॥...॥੪॥੨॥੬੬॥ (ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੪, ਪੰ. 40)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਅਮਲ ਕਰਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ :

- ਨਾਮੁ ਜਪਤਿ ਜਨ ਸਗਲ ਤਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੮॥੩॥ (ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 108)
- ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੁਖ ਭਾਰੀ ॥...॥੧॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 65)
- ਨਾਮ ਬਿਹੁਨਾ ਨਾਨਕਾ ਨਹੁ ਉਭਰੇ ਕਿਤੁ ਢੰਗਿ ॥੧॥...॥੨॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 66)
- ਸਹੇਸ ਸਿਆਣਪ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਤਿ ਦੇਖੇ ਸਭ ਬਾਦਿ ॥...॥੧॥...॥੪॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 67)
- ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਨਿਤ ਨੀਤਾ ॥...॥੧੦॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 70)
- ਖਟਹੁ ਖਾਹੁ ਗਿਹਸਤ ਮਹਿ ਬਸਹੁ ॥
ਕਿਰਤਿ ਕਰਹੁ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਰਸਹੁ ॥...॥੧੩॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 73)
- ਨਾਮੁ ਬਖਾਨਹੁ ਨਾਨਕਾ ਆਠ ਪਹਰ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੧॥...॥੧੪॥ (ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 73)
- ਦੂਜਾ ਮਨਹੁ ਜਲਾਈਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ॥...॥੧॥...॥੪॥੨॥ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 77)
- ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥...॥੧॥...॥੪॥੩॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 80)
- ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥
ਕਬਹੂ ਨ ਸੂਕੈ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੇਵੈ ॥
ਦਰੁਮਤਿ ਸਭ ਗਈ ਭਉ ਨਾਠਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤੇ ਮਨੁ ਧੀਰਾ ਜੀ ॥੧॥
ਸਗਲੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਤ ਦੇਖੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੇ ॥
ਅੰਤਰਿ ਸਾਤਿ ਆਵੈ ਤੁਧਿ ਸਿਮਰੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਸਰੀਰਾ ਜੀ ॥੨॥
ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਸਭ ਅਵਗਾਹੀ ॥
ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਹਰਿ ਢੂਢਾਹੀ ॥
ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਵੈ ਲਾਗੈ ਨਾਹੀ ਪੀਰਾ ਜੀ ॥੩॥
ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰਚਰਣ ਪਿਆਰੇ ॥
ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਹਰਿ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ ॥
ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਜਿਸਿ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੈ ਮੀਰਾ ਜੀ ॥੪॥੪॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 81)
- ਕੋਈ ਭੁਖੁ ਨ ਲਗਈ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰਿ ॥੩॥...॥੪॥੮॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 84)
- ਸੇ ਵਡਿਭਾਗੀ ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥੫॥੧੧॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 86)
- ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੋਸਾਈ ॥
ਜਿਸੁ ਸਿਮਰੈ ਦੂਖੁ ਲਹਿ ਜਾਈ ॥...॥੧॥...॥੫॥੧੨॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 86)
- ਨਾਮੁ ਜਪਤਿ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਵੈ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਠਾਕੁਰ ਹਿਦੈ ਟਿਕਾਵੈ ॥...॥੫॥੧੨॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 86)
- ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਸਦਾ ਜਪਉ ਕਰਤਾਰੁ ॥੫॥੩॥ (ਗਉੜੀ, ਪੰ. 94)
- ਸੈਸਾਰ ਕੂਪ ਤੇ ਕਾਢਿਆ ਸੇਵਕ ਜਪਿਓ ਨਾਮੁ ॥...॥੧॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ, ਪੰ. 95)
- ਨਾਮੁ ਸਮਾਇਣੁ ਜੇ ਪਵੈ ਨਾਨਕ ਉਤਰੈ ਪਾਤਿ ॥੫॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪੰ. 97)
- ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਮੋਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥...॥੧੪॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 100)
- ਅਮਵਸਿਆ ਅੰਧੋਰੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਮਟਿ ਨਾਹੀ ਨਾਮੁ ॥
ਜਿਤੁ ਮਟਿ ਨਾਮੁ ਨਾ ਉਪਜੈ ਤਿਤੁ ਮਟਿ ਸਦਾ ਹੀ ਘਾਮੁ ॥

- ਘਾਮੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿਨਾਮ ਤੇ ਸਿਮਰਹੁ ਗੁਰੂ ਦੈਆਲੁ ॥
ਰਵਿਦਾਸ ਤਿਲੋਚਨ ਧਿਆਇਆ ਠਾਕੁਰੁ ਭੈਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ॥...॥੧੫॥ (ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 100)
- ਸਗਲੇ ਦੋਖ ਮਿਟਹਿ ਜਪਿ ਨਾਮਾ ॥...॥੫॥ (ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 101)
- ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਲਈ ॥
ਸਾਢਸਤੀ ਸੇਵਕ ਕੀ ਗਈ ॥...॥੮॥ (ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 102)
- ਕਲਿਜੁਗਿ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥
ਅਵਰ ਸੰਜਮ ਕਿਛੁ ਚਲਣ ਨ ਦੇਵੈ,
ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਤਾ ਨਿਤ ਗਾਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੨॥੨॥ (ਆਸਾ, ਪੰ. 103)
- ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਅਪੁਨਾ ਦੇਹੁ ॥
ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਕੂਪ ਤੇ ਲੇਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੪॥ (ਆਸਾ, ਪੰ. 103)
- ਨਿਹਚਲੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੋਰੁ ਆਵਣ ਜਾਵਣਾ ਰਾਮ ॥
ਆਪੇ ਹੋਇ ਦੈਆਲੁ ਤਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਾ ਰਾਮ ॥
ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਏ ਅੰਬਿਤੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਈਐ ॥
ਜਾ ਤੂ ਕਰਹਿ ਤ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੈ ਸੰਤਾ ਸੰਗਿ ਰਲਾਈਐ ॥...॥੩॥...॥੪॥੫॥ (ਵਡਹੰਸ ਛੰਤ, ਪੰ. 112)
- ਓਹ ਕਾਇਆ ਰਾਮਿ ਸਵਾਰੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥
ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ਭਰਮੁ ਅਧੇਰਾ ਉਠਿ ਗੈਆ ॥
ਗਿਆਨੁ ਦੀਪਕੁ ਲੋਇ ਹੋਈ ਨਾਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਲੈਆ ॥...॥੧॥...॥੪॥੬॥ (ਵਡਹੰਸ ਛੰਤ, ਪੰ. 112-13)
- ਮੇਰੇ ਮਨ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਟੇਕ ॥
ਅੰਤਰਿ ਬਸੈ ਬਿਬੇਕ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥ (ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 114)
- ਦਾਰੂ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮੇਰੇ ਚੀਤਿ ॥
ਮੈ ਮਤਵਾਲੇ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥...॥੧॥...॥੩॥੩॥ (ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 122)
- ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥੧॥...॥੮॥੬॥ (ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 124)
- ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਸਰਨਾਈ ॥
ਤਉ ਛੂਟੈ ਜਬ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਤਪੁ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਵੈ ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰੈ ਹਉਮੈ ਧੋਵੈ ॥
ਧਿਆਨੁ ਕਰੈ ਲੋਗਨ ਪਤੀਆਵੈ ॥
ਅੰਤਰਿ ਡੋਲੈ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਵੈ ॥੨॥
ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਸੁਣੈ ਨਿਤ ਗਿਆਨੁ ॥
ਦੁਧੀਰੇ ਕੀ ਨਿਆਈ ਸਪਨੀ ਸੰਗਿ ਧਿਆਨੁ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਮਾਇਆ ਲਪਟਾਨਾ ॥
ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਕੈਸੇ ਮਿਲੈ ਸੁਜਾਨਾ ॥੩॥...॥੪॥੨॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ, ਪੰ. 130-31)

ਮਿਥਿਕ ਹਵਾਲੇ

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਿਥਿਕ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ। ਇਹ ਹਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਨੁਕਤੇ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ, ਉਜਾਗਰ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਨ ਲਈ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ਉਪਮਾਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵਜੋਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਰਚੈਤਾ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਥਿਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਰੋਤ, ਜ਼ਿਆਦਾ-ਤਰ ਰਾਮਾਇਣ ਤੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਮਹਾਂਕਾਵਿ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣ ਹਨ। ਇਹ ਸਰੋਤ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਕਫ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਰਚੈਤਾ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝ ਸਕਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਹਿੰਦੂ ਅਵਤਾਰ ਦੇਵੀ

ਦੇਵਤੇ, ਦੈਂਤ, ਰਾਜੇ, ਭਗਤ ਜਾਂ ਕੁੱਝ ਕੁਹਾਰੇ ਪਏ ਹੋਏ ਵਿਅਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਥੋੜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਮਕਸਦ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤ ਵੱਡਲ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਦਿਆਲੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਉਧਾਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਯਥਾ :

- ਜਹ ਜਹ ਭੀਰ ਪਰੇ ਸੰਤਨ ਕਉ ਤਹ ਤਹ ਰਛਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਕਰੇ ॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
- ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਹਰਿ ਪੈਜ ਰਖਾਈ ਭਗਤਿ ਵਡਲੁ ਅੰਗੀਕਾਰੁ ਕਰਈਆ ॥੮॥੪॥੭॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੪, ਪੰ. 835)

ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਧਨਾ, ਨਾਮਦੇਵ, ਰਵਿਦਾਸ, ਕਬੀਰ, ਤਿਲੋਚਨ ਤੇ ਸੈਣ; ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਅਜਮਲ, ਗਜ ਤੇ ਪੂਤਨਾ; ਰਾਮਾਇਣ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਲਮੀਕ; ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬੰਧਿਕ/ਬਧਿਕ ਤੇ ਲੋਕ-ਕਥਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਸਵਾ ਗਨਿਕਾ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :

ਹਮਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਹਾਈ ॥
ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਦੁਖੁ ਕਦੇ ਨ ਲਾਗੈ ਜਤ ਕਤ ਮੋਹਿ ਛੁਡਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੀ ਰਖਿਆ ਕੀਨੀ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਲਾਜ ਰਖਾਈ ॥
ਅਜੈਮਲੁ ਗਜੁ ਗਨਿਕਾ ਤਾਰੀ ਸੋ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥
ਬਾਲਮੀਕ ਕਉ ਅਭੈ ਪਦ ਦੀਆ ਸਧਨੇ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥
ਨਾਮਾ ਰਵਿਦਾਸੁ ਕੰਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੁਕਤਿ ਭਓ ਸੈਨ ਨਾਈ ॥੨॥
ਬੈਰ ਭਾਇ ਕਰਿ ਪੂਤਨਾ ਤਾਰੀ ਜਿਨਿ ਬਿਧਿ ਬਨੀ ਲਗਾਈ ॥
ਮਹਾ ਪਤਤਿ ਬੰਧਿਕੁ ਜਿਨਿ ਤਾਰਿਓ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸਿ ਸਰਨਾਈ ॥੩॥੧॥

(ਪੰ. 118)

ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ, ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬ ਵਿੱਚ ਰਾਜਾ ਜਨਕ, ਧੂ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਊਧੋ, ਅਰਜਨ, ਬਿਦਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਜੈਦੇਵ, ਕਬੀਰ, ਤਿਲੋਚਨ, ਧੰਨਾ, ਬੇਣੀ, ਸੈਣ ਤੇ ਸਧਨੇ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ :

ਮਾਨਿ ਰੇ ਤੂ ਮਾਨਿ ਰੇ ਤੂ ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੁ ॥
ਇਉ ਪਾਵਹਿ ਹਰਿ ਭਗਵਾਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਆਗਿਆ ਮਾਨੀ ਜਨਕਿ ਰਾਜੇ ਧੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਨਿਵਾਸੁ ॥
ਊਧੋ ਅਰਜਨੁ ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਦਰਿ ਦਾਸਨ ਕਾ ਦਾਸੁ ॥੧॥
ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਆਗਿਆ ਲੀਨੀ ਮਾਨਿ ॥
ਧੰਨੇ ਬੇਣੀ ਸੈਨਿ ਸਧਨੇ ਪਾਇਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ॥੨॥
ਤੁਮਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਕਿਆ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥
ਸੋਈ ਭਗਤੁ ਜਿਸਦੀ ਤੂ ਮਾਨਹਿ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਇ ॥੩॥੪॥

(ਪੰ. 145-46)

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੌਤਮ-ਅਹਿਲਿਆ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ-ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁੱਧੀ, ਬਾਵਨ ਅਵਤਾਰ—ਬਲਿ ਰਾਜਾ, ਰਾਵਣ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ, ਜਨਮੇਜਾ, ਦੁਰਬਾਸਾ, ਆਦਿ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਵਾਲੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਭਗਤਾਂ ਤੇ ਭੱਟਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਇਕ ਮਿਥਿਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫ (ਪੰ. 1192) ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ 19 ਪੁਰਾਣਿਕ ਤੇ ਮੱਧ-ਕਾਲੀਨ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ :

ਅਜਮਲ, ਬਾਲਮੀਕ, ਧੂ, ਗਨਿਕਾ, ਗਜਇੰਦ੍ਰ, ਸੁਦਾਮਾ, ਬਧਿਕ, ਕੁਬਿਜਾ, ਬਿਦਰ, ਪ੍ਰਹਲਾਦ, ਦ੍ਰੋਪਦੀ, ਤਿਲੋਚਨ, ਧੰਨਾ, ਬੇਣੀ, ਜੈਦੇਵ, ਸੈਣ, ਕਬੀਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਰਵਿਦਾਸ।

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧ (ਪੰ. 224-225) ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ 19 ਮਿਥਿਕ ਕਿਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹਨ :

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਲਿ, ਹਰੀਚੰਦ, ਹਰਣਾਖਸ, ਪ੍ਰਹਲਾਦ, ਰਾਵਣ, ਸਹਸਬਾਹੁ, ਮਧੁ, ਕੀਟ, ਮਹਿਬਾਸਾ, ਜਰਾਸੰਧ, ਰਕਤਬੀਜ, ਕਾਲਨੇਮ, ਕਾਲਜਮੁਨ, ਦੁਰਜੋਧਨ, ਜਨਮੇਜਾ, ਕੇਸ, ਕੇਸ, ਚਾਂਡੂਰ।

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਕੋਈ 50 ਵਾਰੀ ਆਇਆ ਹੈ, 1 ਵਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ 1 ਸ਼ਬਦ

ਵਿੱਚ (ਪੰ. 224), 19 ਵਾਰੀ ਮਹਲਾ ੩ ਦੇ 4 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ (ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ-ਹਰਨਾਖਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਥਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ), 11 ਵਾਰੀ ਮਹਲਾ 8 ਦੇ 11 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, 3 ਵਾਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ਦੇ 3 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, 8 ਵਾਰੀ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਤੇ 8 ਵਾਰੀ ਭੱਟਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ 6 ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ 7 ਵਾਰੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਕਰਮ-ਕਾਂਡ

ਤੀਰਥ, ਵਰਤ, ਪੁੰਨ ਦਾਨ, ਆਦਿ

ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਫੋਕੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਸਮਝ ਕੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ, ਵਰਤ, ਸਰਾਧ, ਫਜ਼ੂਲ ਪੁੰਨ ਦਾਨ, ਆਦਿ, ਵਰਗੇ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਤੁੱਲ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਚੋਣਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

ਪਿ.ਰ. • ਬਰਤ ਨੇਮ ਤੀਰਥ ਕਰਹਿ ਫਿਰਹਿ ਭਵੰਤਰੀ ਕੂੜੁ ॥

ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥ ਨਾਨਕਾ ਸੋਧਤ ਨਾਹੀ ਮੂੜੁ ॥੧॥...॥੮॥

(ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ, ਪੰ. 69)

• ਸਪਤਮ ਸਤੀ ਜਤੀ ਤੁਧੁ ਕੀਏ ਵਰਨ ਸਾਜਿ ਬਹੁ ਰੂਪਾ ॥

ਸਿਲਾ ਪੀਪਲ ਦੁਧੁ ਪਾਇ ਪੂਜਹਿ ਬੈਸੰਤਰਿ ਦੇਵਹਿ ਰੂਪਾ ॥

ਇਕਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਤੀਰਥਿ ਵਾਸੀ ਇਕਿ ਕਰਿ ਰਹਤੇ ਰੂਪਾ ॥

ਇਕਿ ਬਨਖੰਡਿ ਜਾਇ ਬਹਹਿ ਮੋਨਿ ਧਾਰੀ ਦੇਹ ਜਲਾਵਹਿ ਰੂਪਾ ॥

ਇਕਿ ਖਰੇ ਰਹਹਿ ਕਹਹਿ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਬੋਲਹਿ ਨਾਹੀ ਮੀਤਾ ॥

ਪਿਰਾਗਿ ਜਾਇ ਕਲਵਤੁ ਧਰਾਵਹਿ ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਹਮ ਕੀਤਾ ॥

ਏਤੀ ਘਾਲ ਘਾਲਹਿ ਤਉ ਕਾਰਣਿ ਠਾਕੁਰੁ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਪਾਈਐ ॥

ਦੂਜਾ ਖੋਇ ਸੇਵ ਹਰਿ ਕਰੀਐ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ॥੭॥

(ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 97-98)

• ਸੋਈ ਜਨ ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਰਾਮਚੰਦੁ ਤਿਨ੍ਹਾ ਸਭਿ ਤੀਰਥ ਪਾਏ ॥

ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਕਾਸੀ ਮਥੁਰਾ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਨਾਏ ॥੨॥

ਹਰਿਦੁਆਰਿ ਕੇਦਾਰਿ ਬਨਾਰਸਿ ਗੋਆ ਗੋਦਾਵਰਿ ਪਿਰਾਗੁ ਕੀਆ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਉ ਤਬ ਨ ਪਹੂਚੇ ਤੁਲਿ ਚੜ੍ਹਿ ਸਿਰਿ ਕਲਵਤ ਲੀਆ ॥੩॥

ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤੁ ਪਿਰਬੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ ॥

ਠਾਕੁਰ ਆਗਿਆ ਤੀਰਥ ਮਾਨੇ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ॥੪॥੨॥

(ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)

• ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਪੂਜੇ ਕੋਉ ॥

ਪੀਛੇ ਦੀਆ ਕਤ ਹੁਨ ਹੋਉ ॥

ਕਿਉ ਏਹਿ ਹੋਮ ਕਰਹਿ ਉਸ ਨਾਮਿ ॥

ਪਤਿਆਵਹਿ ਲੋਗ ਨ ਉਸ ਕੇ ਕਾਮਿ ॥੧॥...॥੩॥੪॥

(ਗਉੜੀ, ਪੰ. 94)

• ਦਸਮੀ ਦੇਵੈ ਦੇਣਹਾਰੁ ਕਰਣਹਾਰੁ ਤੂ ਚੇਤਿ ॥

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਕਨਕ ਨਾਰਿ ਸਮੇਤਿ ॥

ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਬਹੁ ਭੂਮਿ ਕਾ ਤੀਰਥ ਗਵਨ ਕਰੇ ॥

ਗਉ ਪੁੰਨ ਕਰਤਾ ਰਹੈ ਬਿਖਿਆ ਸੰਜਿ ਧਰੇ ॥

ਪੂਜਾ ਚਕ੍ਰ ਲਾਵਤ ਫਿਰੈ ਸੰਧਿਆ ਮਾਹਿ ਰਹੈ ॥

ਅੰਤਰਿ ਡੋਲੈ ਦਹ ਦਿਸੀ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰੈ ॥

ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਲਖ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਸੇਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਸਵੈ ਦੁਆਰਿ ਸੋ ਜਾਇ ॥੧੦॥

(ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ, ਪੰ. 98)

• ਸੰਧਿਆ ਆਰਥਾ ਕਿਆ ਪੂਜਹੁ ਦੇਵਾ ॥

ਜਬ ਲਗ ਪਾਵਹੁ ਨਾਹੀ ਠਾਕੁਰੁ ਭੇਵਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੮॥੨॥੬॥

(ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 120)

• ਵਾਰ ਥਿਤੀ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਏ ॥

ਸੋਈ ਉਗਵੈ ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਜੀਏ ॥

ਕਾਰਣੁ ਮਿਟੈ ਨ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਕੀਆ॥
ਨਾਨਕ ਦੂਸਰੁ ਅਵਰੁ ਨ ਬੀਆ॥੯॥੧॥੨॥੯॥

(ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 102)

ਗੁਰਬਾਣੀ • ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਬਹੁ ਕਰਹਿ ਅਚਾਰ॥

ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਧ੍ਰਿਗੁ ਧ੍ਰਿਗੁ ਅਹੰਕਾਰ॥੩॥...॥੪॥੧੪॥੩੪॥

(ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੩, ਪੰ. 162)

• ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੂਏਂ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ॥...॥੧॥...॥੪॥੧॥੪੫॥

(ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰ. 332)

• ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਨਾਸਹਿ ਪਿਤਰੀ ਹੋਇ ਉਧਾਰੇ॥

ਸੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਤੁਮ੍ਹ ਸਦ ਹੀ ਜਾਪਹੁ ਜਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰੇ॥੧॥...॥੪॥੩॥੪॥

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 496)

• ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ਕਿਆ ਕਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਗੁਮਾਨੁ॥...॥੪॥...॥੮॥੧੨॥

(ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੧, ਪੰ. 61)

• ਪਾਠੁ ਪੜ੍ਹਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ॥

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ॥੧॥

ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ॥

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੇ ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ॥ਰਹਾਉ॥

ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰਪਾਤੀ ਰਹਿਓ ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ॥

ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭੂਮਿਓ ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ॥੨॥

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ॥

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ॥੩॥

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ॥

ਅੰਨ ਬਸਤੁ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ॥੪॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ॥

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ॥੫॥

ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ॥

ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ॥੬॥

ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਿਆ ਹੁਕਮੁ ਅਵਾਰਾ॥

ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨੁ ਚੋਆ ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ॥੭॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ॥੮॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰ. 641-42)

ਵੇਦ, ਕਤੇਬ, ਪੁਰਾਣ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ, ਆਦਿ ਬਾਰੇ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵੇਦ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ, ਪੁਰਾਣ, ਕਤੇਬ, ਆਦਿ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੋ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ: ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭਗਤੀ ਅਥਵਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੁਣਨਾ ਬੇਕਾਰ ਹੈ। ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੁੱਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀਆਂ ਹਨ:

ਪਿ.ਰ. • ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਖਟ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾ ਪੰਡਿਤ ਪੜ੍ਹਹਿ ਪੁਕਾਰਿ॥

ਜਿਸ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਬਸੈ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰ॥੯॥

(ਗਉੜੀ ਥਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪੰ. 98)

ਗੁਰਬਾਣੀ • ਪੰਡਿਤ ਪਾਧੇ ਜੋਇਸੀ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਹਿ ਪੁਰਾਣਾ॥

ਅੰਤਰਿ ਵਸਤੁ ਨ ਜਾਣਨੀ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੁਕਾਣਾ॥੪॥...॥੮॥੧੪॥

(ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 419)

• ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਪਾਠਾ॥

ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹੈ ਸੁਣਿ ਬਾਟਾ॥

ਬਿਨੁ ਰਸ ਰਾਤੇ ਮਨੁ ਬਹੁ ਨਾਟਾ॥੭॥...॥੮॥੧੧॥

(ਗਉੜੀ ਮ: ੧, ਪੰ. 226)

ਪਿ.ਰ. • ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦੁ ਸੋ ਸੁਣਿਆ॥

ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਿਆ॥

ਸਭਿ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਤਿਨਿ ਪਾਏ॥

ਜਿਤੁ ਘਟਿ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ॥੧॥...॥੪॥੩॥

(ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 115)

ਗੁਰਬਾਣੀ • ਅਸਟ ਸਾਜ ਸਾਜਿ ਪੁਰਾਣ ਸੋਧਹਿ ਕਰਹਿ ਬੇਦ ਅਭਿਆਸੁ॥

ਬਿਨੁ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਨਾਹੀ ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਦਾਸੁ॥੪॥੧॥੬॥੮॥

- ਪਿ.ਰ.** • ਸਗਲੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਦੇਖੇ ॥
ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਕਿਤੇ ਨ ਲੇਖੇ ॥੨॥...॥੮॥੮॥ (ਮਾਝ, ਪੰ. 81)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਬੇਦ ਪੁਰਾਣ ਪੁਕਾਰਨਿ ਪੋਥੀਆ ॥
ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਸਭਿ ਕੂੜੁ ਗਾਲੀ ਹੋਛੀਆ ॥੧॥...॥੮॥੧॥੫॥ (ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 761)
- ਪਿ.ਰ.** • ਢੂੰਢੀ ਹਥਿ ਨਾ ਆਇਆ ਪੁਰਾਨਿ ਕਿਤਾਬਾ ਸੋਧੀਆ ॥
ਆਪੇ ਮਿਲਈ ਆਇ ਮਸਤਕ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ ॥੩॥...॥੧੧॥੮॥ (ਤਿਲੰਗ, ਪੰ. 125)
- ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਤਿਨਿ ਸਭ ਸੁਨੇ ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਇ ਦੈਆਲੁ ॥੩॥...॥੮॥੫॥ (ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 78)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਲਖ ਸਾਸਤ ਸਮਝਾਵਣੀ ਲਖ ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਪੁਰਾਣ ॥
ਜਾਂ ਪਤਿ ਲੇਖੈ ਨਾ ਪਵੈ ਤਾਂ ਸਭੇ ਕੁਪਰਵਾਣ ॥੩॥...॥੮॥੧॥੩੧॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 358)
- ਪਿ.ਰ.** • ਨਿਤ ਕਾਜੀ ਕਤੇਬਾ ਪੜ੍ਹਿ ਸੁਣਾਵੈ ॥
ਅਵਰਾ ਕਉ ਦਸੈ ਆਪਿ ਨਹੀ ਕਮਾਵੈ ॥
ਮਾਇਆ ਜਾਲਿ ਸਗਲ ਹੈ ਬਿਆਪੀ ॥
ਗੁਰ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰਿ ਨਾਨਕ ਭਉ ਕਾਪੀ ॥੮॥੨॥ (ਬਿਲਾਵਲੁ, ਪੰ. 131)
- ਗੁਰਬਾਣੀ** • ਬੇਦ ਕਤੇਬ ਸਿਮ੍ਰਿਤ ਸਭਿ ਸਾਸਤ ਇਨ੍ਹ ਪੜਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥
ਏਕੁ ਅਖਰੁ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੈ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਰਮਲ ਸੋਈ ॥੩॥...॥੮॥੩॥੫੦॥ (ਸੂਹੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 747)

✱ ✱ ✱

ਸਾਹਿਤਿਕ ਪੱਖ

ਰਾਗ, ਛੰਦ, ਭਾਸ਼ਾ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ-ਮੋਹਰਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਗਲਤ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸੀ। ਉਹੀ ਰਾਗ, ਉਹੀ ਕਾਵਿ-ਰੂਪ, ਉਹੀ ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਉਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਚੋਣ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰਾ।

ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਈ ਲਫਜ਼ਾਂ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਤੁਕਾਂ ਦੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਂਝ ਵੇਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅੱਗੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਈ ਥਾਈਂ ਟਾਕਰੇ ਦੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਏਥੇ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵੇਖੋ:

ਪਿ.ਰ. • ਛਾਡਿਆ ਜਾਇ ਨ ਮੂਕਾ ॥

ਅਵਰਾ ਪਹਿ ਜਾਨਹੁ ਚੂਕਾ ॥੨॥...॥੮॥੨॥

(ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 114)

ਗੁਰਬਾਣੀ • ਛੋਡਿਆ ਜਾਇ ਨ ਮੂਕਾ ॥

ਅਉਰਨ ਪਹਿ ਜਾਨਾ ਚੂਕਾ ॥੩॥...॥੮॥੬॥

(ਸੋਰਠਿ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਪੰ. 655)

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦਾ ਉੱਪਰਲਾ ਸ਼ਬਦ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀ ਪਿੰਜੋਰ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ, ਆਦਿ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਹੋਣ।

ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਕਲ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਹੋਣੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਨਮੂਨੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਬਾਰੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ, ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਪਹਿਲੂਆਂ ਤੋਂ ਡੂੰਘੀ ਸਮਾਨਤਾ ਦਰਸਾਈ ਹੈ।⁷⁰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸਣ

70. 1991 ਐਡੀਸ਼ਨ, ਪੰ. 41-81.

ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ੧੬ਵੀਂ ਤੇ ੨੪ਵੀਂ ਵਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮੇਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੁਕਾਂ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੨, ਮਹਲਾ ੫, ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਅਤੇ ਸਤ੍ਹੇ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।⁷¹

ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਰਾਗ, ਕਾਵਿ-ਰੂਪ, ਛੰਦ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰਾਗ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 19, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 17, ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 30 ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 30 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰੀ ਸੀ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਕਈ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਰਾਗ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ, ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ, ਬਸੰਤ ਹਿੰਡੋਲ, ਆਦਿ। 31ਵਾਂ ਰਾਗ ਜੈਜਾਵੰਤੀ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਹੁਣ ਤਕ ਲੱਭੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 18 ਰਾਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, ਮਾਝ, ਗਉੜੀ, ਆਸਾ, ਗੂਜਰੀ, ਅਸਾਵਰੀ, ਵਡਹੰਸ, ਸੋਰਠਿ, ਧਨਾਸਰੀ, ਤਿਲੰਗ, ਸੂਹੀ, ਬਿਲਾਵਲ, ਰਾਮਕਲੀ, ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ, ਮਾਰੂ, ਭੈਰਉ, ਬਸੰਤ ਤੇ ਮਲ੍ਹਾਰ।

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਅਸਾਵਰੀ (ਆਸਾਵਰੀ), ਜੋ ਦਰਅਸਲ ਇਕ ਰਾਗਣੀ ਹੈ, ਰਾਗ ਆਸਾ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ, 31 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਗਿਣੀ ਗਈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਮਿਸ਼ਰਿਤ ਰਾਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਰਾਗਾਂ ਦੇ ਨਾਲ 'ਘਰ' ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਤਰਜਮਾਂ ਜਿਵੇਂ 'ਦੁੜੰਗੀ', 'ਤੀਲੀ' ਤੇ 'ਆਗਾ' ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਉਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬॥ ਘਰੁ ੧॥ (ਪੰ. 89)

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੬॥ (ਪੰ. 103)

ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬॥ ਘਰੁ ੨ ਅਸ੍ਰਪਦੀ॥ (ਪੰ. 107)

ਰਾਗੁ ਅਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੬॥ ਘਰੁ ੮॥ (ਪੰ. 109)

ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੧॥ (ਪੰ. 142)

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬॥ ਦੁੜੰਗੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥ (ਪੰ. 88)

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੬॥ ਆਗਾ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ਕੰਧੀ ਕਾਲੇ ਬਾਗ॥ (ਪੰ. 124)

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੬॥ ਤੀਲੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥ (ਪੰ. 125)

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧, ੩, ੪ ਤੇ ੫ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਘਰੁ ੧ ਤੋਂ ਘਰੁ ੧੭ ਤਕ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਮਹਲਾ ੯ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਘਰੁ' ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ 'ਘਰ' ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ :

ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕਾ॥
ਏਕੁ ਸੁਆਨੁ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥ (ਪੰ. 91)

ਸ੍ਰੀਰਾਗ ਬਾਣੀ ਭਗਤ ਬੇਣੀ ਜੀਉ ਕੀ॥
ਪਹਰਿਆ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥ (ਪੰ. 93)

ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਯਾਨੜੀਏ ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥ (ਪੰ. 802)

ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਰਹੋਏ ਕੇ ਛੰਤ ਕੇ ਘਰਿ ਮ: ੫ (ਪੰ. 203)

71. ਉਹੀ, ਪੰ. 113-118.

ਉੱਪਰ, 'ਏਕ ਸੁਆਨੁ', 'ਪਹਰਿਆਂ' ਤੇ 'ਯਾਨੜੀਏ' (ਇਆਨੜੀਏ) ਕੈ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ, ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਓਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਣ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕੇਤ ਹਨ :

ਸਿਰੀਗਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੪॥ ਏਕੁ ਸੁਆਨੁ ਦੁਇ ਸੁਆਨੀ ਨਾਲਿ ॥...॥੧॥...॥੪॥੨੯॥ (ਪੰ. 24)

ਸਿਰੀਗਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧ ਪਹਰੇ ਘਰੁ ੧॥ (ਪੰ. 74)

ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੩ / ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧॥ ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ ॥... (ਪੰ. 721-722)

'ਰਹੋਆ' ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਗੀਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉੱਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ⁷²। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 'ਦੁੜੰਗੀ', 'ਤੀਲੀ' ਤੇ 'ਆਗਾ', ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ-ਪਛਾਣੀਆਂ ਲੋਕ-ਤਰਜ਼ਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵਾਕਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਵਾਰ ਮਾਝ ਕੀ ਤਬਾ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ਮਲਕ ਮੁਹਿਦ ਤਬਾ ਚੰਦ੍ਰਹੜਾ ਸੋਹੀਆ ਕੀ ਧੁਨੀ ਗਾਵਣੀ'। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਐਸੀ ਸੂਚਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਾਵਿ-ਰੂਪ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ :

ਅਲਾਹੁਣੀ, ਆਰਤੀ, ਅੰਜਲੀ, ਸਦ, ਸੋਹਿਲਾ, ਕਰਹਲੇ, ਕਾਫੀ, ਘੋੜੀ, ਚਉਬਲੇ, ਛੰਤ, ਢਖਣੇ, ਥਿਤੀ, ਦਿਨ ਰੈਣ, ਪਹਰੇ, ਪਟੀ, ਬਾਰਹਮਾਹਾ, ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ, ਬਿਰਹੜੇ, ਮੰਗਲ, ਰੁਤੀ, ਵਣਜਾਰਾ, ਵਾਰ, ਵਾਰ ਸਤ।

ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ :

ਆਰਤੀ, ਛੰਤ, ਜਕੜੀ, ਥਿਤੀ, ਬਾਰਹਮਾਹਾ, ਘੋੜੀ, ਦੁੜੰਗੀ, ਲੋਰੀ, ਵਾਰ, ਵਾਰ [ਸਤ]।

ਜਕੜੀ, ਦੁੜੰਗੀ ਤੇ ਲੋਰੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ 'ਕੁਚਜੀ' ਤੇ 'ਸੁਚਜੀ' ਹੈ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਕਾਵਿ-ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਆਰਤੀ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਇਕ ਖਾਸ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਭਜਨ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਕੁੱਝ ਭਗਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ, ਸੈਣ ਤੇ ਧੰਨਾ, ਨੇ ਆਰਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਧਨਾਸਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ 2 ਆਰਤੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ, ਕਬੀਰ, ਰਵਿਦਾਸ ਤੇ ਧੰਨੇ ਦੀ ਆਰਤੀ ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਕਬੀਰ ਦੀ ਰਾਗੁ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਵਿੱਚ।

ਛੰਤ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁਲਾਸ ਦਾ ਗੀਤ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੩, ਮਹਲਾ ੪ ਤੇ ਮਹਲਾ ੫ ਦੇ ਕੋਈ 144 ਛੰਤ, 15 ਰਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ⁷³। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 4 ਛੰਤ ਹਨ, 2 ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਤੇ 2 ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੰਤਾਂ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਛੰਤਾਂ ਵਿੱਚ, ਲਫਜ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਵੇਖੋ :

- ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ

ਹਰਿਨਾਮ ਮਨੁ ਭੀਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥...॥੧॥...॥੪॥੧॥੮॥

(ਪਿ.ਰ., ਆਸਾ ਛੰਤ, ਪੰ. 105)

- ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ

ਮਨੁ ਪ੍ਰੇਮਿ ਰਤਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥...॥੧॥...॥੪॥੮॥੧੫॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਆਸਾ ਛੰਤ ਮ: ੪, ਪੰ. 448)

ਜਕੜੀ ਇਹ ਲਫਜ਼ 'ਜਕੜੀਆਂ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਦੇ ਅਸਰ ਹੇਠ ਸਿਰ ਮਾਰਨ ਨੂੰ 'ਜਕੜੀਆਂ ਖੇਡਣੀਆਂ' ਤੇ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਕੱਢਣ ਲਈ ਮੰਤਰ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ 'ਜਕੜੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣੀਆਂ' ਕਿਹਾ

72. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰ. 1015, ਇੰਦਰਾਜ: ਰਹੋਆ।

73. ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਛੰਤ-ਵਿਵੇਚਨ, 1978, ਪੰ. 127.

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਜਕੜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮੰਤਰਾਂ ਵਾਲੀ ਛੰਦ-ਬੰਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਯੋਗਿਕ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ 'ਜੱਕੜ ਮਾਰਨਾ' ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਵੇ ਲਈ ਏਧਰ ਉੱਧਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜਕੜੀ ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਕ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਤੇ ਦੂਜਾ ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਵਿੱਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੈ।

ਥਿਤੀ ਏਕਮ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਤਕ, ਭਾਵ 15 ਦਿਨਾਂ (ਤਿਥਾਂ) ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਚਿਆ ਕਾਵਿ 'ਥਿਤੀ' ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਥਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ, ਰਾਗ ਬਿਲਾਵਲ ਵਿੱਚ (ਪੰ. 838), ਦੂਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ, ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਵਿੱਚ (ਪੰ. 296) ਤੇ ਤੀਜੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ (ਥਿਤੀ), ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਵਿੱਚ (ਪੰ. 343)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਥਿਤੀ, ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਵਾਲੀ ਥਿਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਇਕ ਸਲੋਕ ਹੈ। ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੇ 8 ਚਰਣ ਹਨ।

ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਇਹ ਕਾਵਿ-ਰਚਨਾ ਸਾਲ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਪਰਥਾਇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਤੁਖਾਰੀ ਹੈ (ਪੰ. 1107) ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਾਝ (ਪੰ. 133)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਮਾਝ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਘੋੜੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪਿਤਾ-ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ, ਰਾਗ ਵਡਹੰਸ ਵਿੱਚ, ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੀਤ 'ਘੋੜੀਆਂ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਉੱਤੇ ਉਚਾਰੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਿੱਚ 'ਘੋੜੀ' ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ :

• ਦੇਹ ਤੇਜਣਿ [ਘੋੜੀ] ਜੀ ਰਾਮਿ ਉਪਾਈਆ ਰਾਮ ॥...॥੧॥...॥੪॥੧॥੫॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੪ ਘੋੜੀਆ, ਪੰ. 575)

• ਘੋੜਾ ਦੇਹ ਹੁਕਮੀ ਵੇ ਰਾਮਿ ਉਪਾਈਆ ਰਾਮ ॥...॥੧॥...॥੪॥੪॥

(ਪਿ.ਰ. ਵਡਹੰਸ, ਪੰ. 111)

ਦੁੜੰਗੀ ਦੁੜੰਗੀ ਦਾ ਪਦ-ਅਰਥ ਹੈ ਛਾਲ, ਛੜੱਪਾ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਸਿਰਲੇਖ ਬੋਲੇ, ਰਾਗ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਦੋਵੇਂ ਚਾਰ-ਤੁਕੇ ਚਉਪਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਹਰ ਤੁਕ 'ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ' ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ 'ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ' 'ਤੇ ਮੁੱਕਦੀ ਹੈ। ਛੰਦ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇਜ਼ ਹੈ, ਟਪੂਸੀ ਮਾਰ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ।

• ਕਾਗਤਿ ਕੀ ਏਹੁ ਪੂਤਰੀ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਕਾਹੇ ਮਾਣੁ ਕਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਬੂਦਿ ਪਈ ਏਹੁ ਬਿਨਸੀ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਅਹੰਕਾਰੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥੧॥...॥੪॥੧॥੫॥

(ਮਾਝ ਦੁੜੰਗੀ, ਪੰ. 88)

• ਜੇ ਜਾਣਾ ਏਹੁ ਛਡਣੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਕਾਹੇ ਮੋਹੁ ਕਰੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਰਾਵਣਿ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਕਾਹੇ ਨੋ ਏਹੁ ਸੰਜ ਧਰੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੧॥...॥੫॥੨॥੧੬॥

(ਮਾਝ ਦੁੜੰਗੀ, ਪੰ. 88)

ਲੋਰੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸੁਆਉਣ ਲਈ ਲੋਰ ਵਿੱਚ ਗਾਇਆ ਗੀਤ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਲੋਰੀ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ, ਰਾਗ ਰਾਮਕਲੀ ਵਿੱਚ ਅੰਕਿਤ ਹੈ :

ਲੋਰੀ ਲਾਲਨਾ ਲੋਰੀ ਲੈ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੧੨॥੬॥

(ਰਾਮਕਲੀ ਲੋਰੀ, ਪੰ. 135)

ਵਾਰ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 2 ਵਾਰਾਂ ਹਨ : 'ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬ ਤੋਰਕੀ' ਤੇ 'ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬'। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ 14 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ 4 ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ 5 ਤੁਕਾਂ ਵਾਲੀਆਂ 11 ਪਉੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਲੋਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ। ਕਿਸੇ ਵਾਰ ਨਾਲ ਪੁਨੀ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ 22 ਵਾਰਾਂ ਹਨ। ਮਹਲਾ ੧ ਦੀਆਂ 3, ਮਹਲਾ ੩ ਦੀਆਂ 4, ਮਹਲਾ ੪ ਦੀਆਂ 8,

ਮਹਲਾ ੫ ਦੀਆਂ 6 ਤੇ 1 ਰਾਇ ਬਲਵੰਡਿ ਤਥਾ ਸਤੈ ਭੂਮ ਦੀ। ਸਿਵਾਏ ਮਹਲਾ ੫ ਦੀ 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ' ਦੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਲੋਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ, ਹਰ ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 2 ਜਾਂ 2 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਲੋਕ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਹਰ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ 5 ਜਾਂ 8 ਤੁਕਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੀ ਹਨ। ਨੌਂ ਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਲੋਕ-ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਹੈ।

ਵਾਰ [ਸਤ] ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਸਤ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਖੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵਾਰ, ਵਾਰ ਸਤ ਜਾਂ ਸਤਵਾਰਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਐਸੀਆਂ ਦੋ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ: 'ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੩ ਵਾਰ ੭' (ਪੰ. 641) ਤੇ 'ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਕਬੀਰ ਜੀਉ ਕੇ ੭' (ਪੰ. 344)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵਾਰ [ਸਤ] ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਿੱਚ ਹੈ।

ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਛੰਦ-ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਛੰਦਾਂ ਦੀ ਨਾਮਦੇਹੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਹਨ: ਪਦਾ, ਸਲੋਕ, ਸਵੈਯਾ, ਸੋਰਠਾ, ਕਬਿਤ, ਝੋਲਣਾ, ਡਖਣਾ, ਪਉੜੀ, ਰਡ, ਆਦਿ। ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਪਦਿਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਪਦੇ, ਤਿਪਦੇ, ਚਉਪਦੇ, ਪੰਚਪਦੇ, ਛਿਪਦੇ, ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ (+/- 8 ਪਦੇ), ਸੋਲਹੇ (+/- 16 ਪਦੇ)। ਪਦਾ, ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਇਕਤੁਕਾ, ਦੁਤੁਕਾ, ਤਿਤੁਕਾ, ਚਉਤੁਕਾ, ਆਦਿ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਤੁਕੇ ਦੁਪਦੇ, ਦੁਤੁਕੇ ਚਉਪਦੇ ਜਾਂ ਚਉਤੁਕੇ ਚਉਪਦੇ ਹਨ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਛੰਦਾਂ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਲੋਕ ਤੇ ਪਉੜੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਛੰਦ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੁਪਦੇ ਤੇ ਚਉਪਦੇ ਆਮ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਸ਼ਟਪਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸੋਲਹਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਭਾਸ਼ਾ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ, 12ਵੀਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ ਦੇ, ਕਈ ਬਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੰਕਲਿਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ, ਉੱਤਰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਸੰਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪਿੰਡਾ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਿੰਦੀ, ਸਿੰਧੀ, ਬ੍ਰਜ, ਫ਼ਾਰਸੀ, ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸੰਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਸਥਾਨਕੀ ਪਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਉੱਤੇ ਮਰਾਠੀ ਦਾ। ਭੱਟਾਂ ਦੇ ਸਵੱਯਾਂ ਵਿੱਚ ਭੱਟ-ਬੋਲੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਤੇ ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਂਝ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫ਼ਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਸਿਵਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਕੇ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਧੁਨੀਆਂ, ਵਿਆਕਰਣ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਂਝ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਰੀਸ ਹੀ ਕੀਤੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਪਿਰਤ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਧੁਨੀਆਂ

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਵਾਲੀਆਂ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕੁੱਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਸੂਰ

- /ਔ/ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੋਈ ਲਫਜ਼ ਇਸ ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਲਫਜ਼ 'ਜਪੋ' ਇਸ ਅੰਤਿਮ ਧੁਨੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਕੋਨ', 'ਕਉਨ' ਕਰ ਕੇ ਤੇ 'ਚੋਰਾਸੀ', 'ਚਉਰਾਸੀ' ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਰ 'ਚੋਥਾ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਚਉਥਾ', 'ਔਗੁਣ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਗਣ', 'ਕੋਡੀ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਕਉਡੀ', ਆਦਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲਫਜ਼ ਹਨ: ਕਉਲ, ਸਉਦਾ, ਮਉਲਾ, ਚਉਕਾ, ਆਦਿ।
- /ਵ/, /ਅਉ/ ਵਿੱਚ ਬਦਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, 'ਅਵਸਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਸਰ', 'ਅਵਤਾਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਤਾਰ', 'ਅਵਗਤ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਗਤ', 'ਅਵਗੁਣ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਅਉਗੁਣ', ਆਦਿ।
- ਸੂਰ (/ਉ/, ਆਦਿ) ਦੀ ਥਾਂ /ਵ/ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਆਵਣਾ ('ਆਉਣਾ' ਵਿੱਚ), ਜਾਵਣਾ, ਕਰਾਵਣਾ, ਗਾਵਣਾ, ਧਿਆਵਣਾ, ਦੇਵਣਾ; ਪਵਨ (ਪੋਨ/ਪਉਨ), ਪਵੜੀ (ਪਉੜੀ), ਠਵਰ; ਕਵਣ (ਕਉਣ); ਡਰਾਵਣਾ (ਡਰਾਉਣਾ), ਸੁਹਾਵਣਾ; ਜੇਵਡ (ਜਿੱਡਾ), ਕੇਵਡ, ਆਦਿ।
- /ਐ/ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਿਥੈ (ਜਿੱਥੇ), ਓਥੈ, ਓਤੈ; ਤੈ, ਸੈ, ਜੈ, ਕੈ; ਅਗੈ, ਆਗੈ; ਸੁਣਾਐ (ਸੁਣਿਆਂ), ਖਾਦੈ; ਕਰੈ (ਕਰਦਾ ਹੈ), ਉਪਜੈ, ਬਿਨਸੈ, ਸੁਣਾਵੈ, ਕਮਾਵੈ, ਪਛਾਣੈ, ਆਵੈ, ਜਾਵੈ, ਪਾਵੈ, ਆਦਿ।

ਨਾਸਿਕੀ ਧੁਨੀਆਂ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਂਗ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਿੰਦੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਤੇ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ। ਮਸਲਨ ਇਕ ਤੁੱਕ ਵਿੱਚ 'ਸਚਿਆਰਾਂ' ਤਾਂ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਹੈ, ਪਰ 'ਕੂੜਿਆਰਾਂ' ਬਿੰਦੀ ਰਹਿਤ। ਲਫਜ਼, 'ਦੇਦਾ', 'ਜੀਆ', 'ਦਿਲਾ', 'ਜਾਉ', 'ਕਹੀਅਹਿ', 'ਮੋਹਣੀਆ', ਆਦਿ ਬਿੰਦੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ। 'ਵਾਂ', 'ਜਾਂ', ਆਦਿ ਬਿੰਦੀ ਸਹਿਤ ਹਨ। 'ਲਹੰਦੇ' ਤੇ 'ਪਖੀ' ਉੱਤੇ ਟਿੱਪੀ ਦੀ ਥਾਂ ਬਿੰਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। 'ਕਾਇਆਂ' ਨਾਲ ਬਿੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਟਿੱਪੀ ਵੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਟਿੱਪੀ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਇਹ ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਅਲੱਪ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਬੂਦ (ਬੂੰਦ) ਵਿੱਚ।

ਹ੍ਰਸ੍ਰ ਸੂਰ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੰਜੋਗਾਤਮਿਕ ਹੈ। ਦੋਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਤਿਮ ਹ੍ਰਸ੍ਰ ਸੂਰਾਂ ਸਿਹਾਰੀ (f) ਤੇ ਔਕੜ (v) ਦੀ ਆਮ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਰ ਕਿਸੇ ਲਫਜ਼ ਦਾ ਮੂਲਕ ਅੰਗ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਚਾਰਿ, ਪ੍ਰੀਤਿ, ਗੀਤਿ, ਤਿਸੁ, ਬਿਖੁ, ਮਲੁ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ, ਜਾਂ ਕਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਜਿਵੇਂ ਮਨਿ (ਮਨ ਵਿੱਚ, ਮਨ ਤੋਂ), ਗੁਰਿ (ਗੁਰੂ ਨੇ), ਹੁਕਮਿ (ਹੁਕਮ ਨਾਲ), ਹੁਕਮੁ (ਨਾਂਵ, ਇਕ-ਵਚਨ, ਪੁਲਿੰਗ, ਕਰਤਾ/ਕਰਮ ਕਾਰਕ), ਗਾਵਹੁ (ਤੁਸੀਂ ਗਾਵੋ), ਆਦਿ ਵਿੱਚ। ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਉਬਰਾਏ ਦੀਵਾਨਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬੋਲ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ⁷⁴।

ਅੱਧਕ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਂਗ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬੱਲ-ਧੁਨੀ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਅੱਧਕ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।

ਸ਼, ਖ, ਗ, ਜ, ਫ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਜਾਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਤਤਸਮ ਜਾਂ ਤਦਭਵ ਲਫਜ਼ਾਂ ਲਈ ਸ਼, ਖ, ਗ, ਜ ਤੇ ਫ ਅੱਖਰ ਨਹੀਂ ਵਰਤੇ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ: ਸਾਬਾਸ, ਬਖਸ਼, ਖਲਕ, ਬਾਗ, ਜੋਰ, ਫਕੀਰ, ਆਦਿ। ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਸ਼, ਖ, ਗ, ਜ ਤੇ ਫ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਯਥਾ /ਸ/ ਤੇ /ਸ਼/, /ਖ/ ਤੇ /ਖ਼/, /ਗ/ ਤੇ /ਗ਼/, /ਜ/ ਤੇ /ਜ਼/ ਅਤੇ /ਫ/ ਤੇ /ਫ਼/ ਦਾ। ਸ਼, ਖ, ਗ, ਜ, ਫ ਹੁਣ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਰਣਮਾਲਾ ਦਾ ਭਾਗ ਬਣ ਗਏ ਹਨ।

74. ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਉਬਰਾਏ ਦੀਵਾਨਾ, ਜਪੁ ਨਗ੍ਰਿਖਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, 1988, ਪੰ. 59, 68.

ਪੈਰ-ਚਿੰਨ੍ਹ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਪੈਰੀਂ ਹੱਲ/ਹਲੰਤ (ਓਲ੍ਹਾ), ਹਾਹੇ (ਪੜ੍ਹ), ਟੈਂਕੇ (ਬਿਸ੍ਰਾ), ਤੱਤੇ (ਅਸ੍ਰੁ), ਨੰਨੇ (ਸ੍ਰੋਹੰ), ਯੱਯੇ (ਗ੍ਰਾਨ), ਰਾਰੇ (ਪ੍ਰਭ), ਵੱਵੇ (ਸ੍ਰਾਮੀ) ਤੇ ਚੱਚੇ (ਅਸ੍ਰੁਰਜ) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਹੱਲ/ਹਲੰਤ (ਉਨ੍ਹਾ), ਹਾਹੇ (ਪੜ੍ਹ), ਟੈਂਕੇ (ਕ੍ਰਸ੍ਰੁ), ਰਾਰੇ (ਬ੍ਰਹਮ) ਤੇ ਨੰਨੇ (ਕ੍ਰਿਸ੍ਰੁ) ਦੇ ਪੈਰ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ।

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਉੱਚੀ ਸੁਰ ਵਾਲਾ ਹੱਲ/ਹਲੰਤ ਰੂਪੀ ਚਿੰਨ੍ਹ (), 'ਨ', 'ਮ', 'ਰ', 'ਲ' ਤੇ 'ੜ' ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਿਰਫ 'ਨ' ਤੇ 'ਮ' ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੈ।

ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੧, ਮਹਲਾ ੨ ਤੇ ਮਹਲਾ ੫ ਦੇ ਕੁੱਝ ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਅਰਧ-ਤਤਸਮ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਫਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਛੇਤਰ ਲਾ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਮਸਲਨ, ਅਨੁਸਵਾਰ ਟਿੱਪੀ ਲਾ ਕੇ ਸਮਾਧੰ, ਲਲਾਟੰ, ਨਿਹਫਲੰ; 'ਸ੍ਰ' ਲਾ ਕੇ ਤਸ੍ਰ, ਜਨਮਸ੍ਰ; 'ਹ' ਲਾ ਕੇਆਤਮਹ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਹ; ਕਿਰਿਆ ਰੂਪ ਬਿੰਦਤੇ, ਪੂਜਸਿ, ਜਾਨਸਿ, ਆਦਿ। ਗਾਥਾ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਿਸਰਗ (੩) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਸਲਨ ਦ੍ਰਿੜਤਣਃ, ਲਿਖਣਃ।

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸਹਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਲੱਛਣ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਵਿਆਕਰਣ

ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਅਜੋਕੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੰਤਰ ਹੈ। ਗੁਰੂ-ਕਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਦ ਤਕ ਸੰਜੋਗਾਤਮਿਕ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਅਜੋਕੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਜੋਗਾਤਮਿਕ ਹੈ। ਸੰਜੋਗਾਤਮਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵੱਡੀ ਖਾਸੀਅਤ ਉਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂਤਿਕ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਕਾਰਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ'/'ਕਾਰਕੀ ਪਿਛੇਤਰ' ਜਾਂ 'ਵਿਭਕਤੀਆਂ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੱਖਰੇ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਸਲਨ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦ 'ਹੁਕਮਿ' ਦੀ ਬਜਾਏ, ਹੁਣ ਅਸੀਂ 'ਹੁਕਮ ਨਾਲ' ਜਾਂ 'ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ' ਵਰਤਾਂਗੇ।

ਸ਼ਬਦਾਂਤਿਕ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਨੇਮ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ (1936) ਵਿੱਚ ਛਪੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸਤ੍ਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ⁷⁵, ਡਾ. ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ⁷⁶ ਤੇ ਭਾਈ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ⁷⁷ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "[ਸ਼ਬਦਾਂਤਿਕ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨੇਮਾਂ] ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।" ਡਾ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਉਬਰਾਏ ਦੀਵਾਨਾ ਦੀ ਰਾਏ ਹੈ ਕਿ "ਜੋ ਕਾਇਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਭ ਫਜ਼ੂਲ ਜਤਨ ਦੀ ਪਰਦਰਸ਼ਨੀ ਹੈ।"⁷⁸ ਏਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉੱਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਕੁੱਝ ਆਪਣੇ ਨੇਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਬਗ਼ੈਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਵਿਆਕਰਣਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਗੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ, ਹੇਠਾਂ ਅਸੀਂ ਕੁੱਝ ਵੰਨਗੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦਾਂਤਿਕ ਲਗਾਂ-ਮਾਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਸੋਈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭੁ ਮਾਨੈ॥੧੮॥੧॥

(ਮਾਰੂ, ਪੰ. 137)

['ਗਿਆਨੁ', 'ਧਿਆਨੁ', 'ਧਰਮੁ' ਤੇ 'ਤਪੁ' ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਔਕੜ: ਇਹ ਮੁਕਤਾ-ਅੰਕਿਤ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਂਵ ਲਈ ਕਰਮ ਕਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।

'ਪ੍ਰਭੁ' ਨਾਲ ਲੱਗਿਆ ਔਕੜ, ਮੁਕਤਾ-ਅੰਕਿਤ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕ-ਵਚਨ ਨਾਂਵ ਲਈ ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ।]

75. ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ, 1939.

76. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣ, 1997.

77. ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰਲ ਵਿਆਕਰਣ-ਬੋਧ, 2 ਜਿਲਦਾਂ, 2004.

78. ਜਪੁ ਨਗੀਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ, ਪੰ. 60, 68.

ਪੁਨਰਪਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਈਐ, ਪੇਸ ਤੋ, ਪੈਅੰਪੈ ਚਰਨ ਜੰਪੈ, ਪੋਤੇ...ਪੁੰਨ, ਪੰਚ ਤਸਕਰ, ਪੰਚ ਤਤ, ਪੰਚ ਦੂਤ, ਪੰਚ ਬਟਵਾਰੇ, ਪੰਚ ਭੂ; ਬਾਗ ਮਿਲਖ, ਬੀਰਾ; ਭਉ ਖੰਡਨ, ਭਗਤ ਵਛਲ, ਭਾਈ ਰੇ...॥, ਭਿਸਤ; ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ, ਮਨ ਰੇ...॥, ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨ...॥; ...ਰਾਮ॥, ਰਾਮ ਉਪਾਇਆ ਰਾਮ, ...ਰਾਮ ਰਾਜੇ; ਵਾਰੀ ਵੇਵਾ, ਵੁਠਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ, ਆਦਿ।

ਅਰਬੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਰਬੀ-ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ‘ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬ ਤੋਰਕੀ’ (ਪੰ. 61) ਤੇ ‘ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗ ਮਹਲਾ ੬’ (ਪੰ. 122) ਵਿੱਚ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :

ਉਮਤਿ (ਉੱਮਤ)। ਅਜਰਾਈਲ (ਅਜ਼ਰਾਈਲ), ਅਮਲ, ਅਮਲੀ, ਅਰਦਾਸ (ਅਰਜ਼-ਦਾਸ਼ਤ), ਅਲਹ (ਅੱਲ੍ਹਾ), ਆਲਮ। ਸਹ, ਸਹੁ, ਸਾਹ (ਸ਼ਾਹ), ਸਾਹਿਬ, ਸਾਕਤ, ਸਾਦ (ਸ਼ਾਦ), ਸਾਦਕ/ਸਾਦਿਕ, ਸਾਬਰ, ਸਾਬਾਸਿ (ਸ਼ਾਦਬਾਸ਼, ਸ਼ਾਬਾਸ਼), ਸਾਬੁਣ (ਸਾਬੂਨ), ਸਿਕਾਰ (ਸ਼ਿਕਾਰ), ਸਿਫਤੀ (ਸਿਫਤ), ਸਿਲਕ, ਸੁਬਾਹੀ (ਸੁਬਾਹ), ਸੁਬਹਾਨ, ਸੁਲਤਾਨ, ਸੇਖ (ਸ਼ੈਖ਼)। ਹਜ, ਹਜੂਰਿ (ਹਜ਼ੂਰ), ਹੁਕਮ। ਕਤੇਬ, ਕਤੇਬਾ (ਕਤੇਬਾਂ), ਕਬੀਰ, ਕਰੀਮ, ਕਾਗਤਿ/ਕਾਗਦ (ਕਾਗਜ਼), ਕਾਜੀ (ਕਾਜ਼), ਕਾਦਰ, ਕਾਮ, ਕੀਮ (ਕੀਮਤ), ਕੀਮਤ, ਕੁਦਰਤ, ਕੁਰਬਾਨ, ਕੁਰਬਾਨੀ, ਕੁਰਬਾਨੇ। ਖਸਮ (ਖ਼ਸਮ), ਖਰਚ (ਖ਼ਰਚ, ਖ਼ਰਜ), ਖਲਕ (ਖ਼ਲਕ), ਖਾਲਕ (ਖ਼ਾਲਕ), ਖੁਮਾਰ (ਖ਼ੁਮਾਰ), ਖੈਰ (ਖ਼ੈਰ)। ਗਉਸ, ਗੁਮਾਨ, ਗੁਬਾਰ (ਗੁਬਾਰ)। ਚਾਕਰ, ਚਾਕਰੀ, ਚੀਰਾ (ਚੀਰਹ)। ਜਹਾਨ, ਜੌਰ (ਜ਼ੋਰ), ਜੰਗਲਾ (ਜੰਗ), ਜੰਜੀਰ (ਜੰਜੀਰ)। ਤਖਸੀਰ (ਤਕਸੀਰ), ਤਖਤ (ਤਖ਼ਤ), ਤਬਕ, ਤਮਾਏ (ਤਮ੍ਹਾ), ਤਲਬ। ਦਰ, ਦਰਗਹ (ਦਰਗਾਹ), ਦਰਵਾਜ਼ਾ (ਦਰਵਾਜ਼ਾ), ਦਰਬਾਰ, ਦਰਵਾਨ (ਦਰਬਾਨ), ਦਰਵੇਸੀ (ਦਰਵੇਸ਼), ਦਰੀਆਉ (ਦਰਯਾ), ਦਾਨਾ, ਦੀਦਾਰ, ਦੀਨ, ਦੀਬਾਨ (ਦੀਵਾਨ), ਦੁਸਮਨ (ਦੁਸ਼ਮਨ), ਦੁਨੀਆ (ਦੁਨਯਾ), ਦੋਸਤ, ਦੋਜਕ (ਦੋਜ਼ਕ)। ਨਦਰ/ਨਜਰਿ (ਨਜ਼ਰ), ਨਪਾਕ (ਨਾਪਾਕ), ਨਾਉ (ਨਾਵ), ਨਾਮ, ਨਿਦਾਨੀ (ਨਾਦਾਨੀ)। ਪਰਵਦਗਾਰ (ਪਰਵਰਦਗਾਰ), ਪਰੀਆਂ (ਪਰੀ), ਪਾਉ/ਪਾਇ (ਪਾਯ, ਪਾਵ), ਪਾਕ, ਪਾਕੀ ਹੂ ਪਾਕ, ਪਾਤਿਸਾਹ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ), ਪੇਸਿ (ਪੇਸ਼), ਪੀਰ, ਪੈਕਾਬਰ (ਪੈਗੰਬਰ), ਪੈਦਾਇਸ (ਪੈਦਾਇਸ਼)। ਫਕੀਰ (ਫਕੀਰ), ਫਰਜ (ਫਰਜ਼), ਫਰੇਸਤਾ (ਫਰਿਸ਼ਤਾ)। ਬਖਸ (ਬਖ਼ਸ਼), ਬਖਸਣਹਾਰ, ਬਖਸਿੰਦ (ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦਹ), ਬਗੋਯਦ, ਬਰਾਬਰੀ, ਬਾਗ (ਬਾਗ਼), ਬੀਨਾ, ਬੇਅੈਬ, ਬੇਚਗੂਨ, ਬੇਨਮੂਨਾ, ਬੇਪਰਵਾਹ, ਬੇਪੀਰ, ਬੰਦਗੀ, ਬੰਦਾ। ਭਿਸਤ (ਬਹਿਸ਼ੂ)। ਮਉਲਾ, ਮਸਕਲੈ, ਮਸਤ, ਮਸਤਾਨ, ਮਸੀਤ (ਮਸਜਿਦ), ਮਹਲ, ਮਹਲਤ (ਮਹਲੱਤ), ਮਵਾਸੀ, ਮਾਹਿ (ਮਾਹ), ਮਾਹਰ, ਮਾਲ, ਮਾਲਿਕ, ਮਿਹਮਾਨ, ਮਿਹਰਵਾਨ (ਮਹਿਰਬਾਨ), ਮਿਲਕ, ਮੀਰ, ਮੀਰਾਮੀਆ, ਮੁਸਲਮਾਨ, ਮੁਹਬਤ (ਮੁਹੱਬਤ), ਮੁਹਾਰ (ਮਿਹਾਰ, ਮਹਾਰ), ਮੁਨਿਆਦ (ਬੁਨਿਆਦ), ਮੁਲਕ। ਰਹਿਮਾਨ, ਰਹੀਮ, ਰਜਾ/ਰਜਾਇ (ਰਜ਼ਾ), ਰਿਜਕ (ਰਿਜ਼ਕ), ਰੋਜ (ਰੋਜ਼), ਰੋਜਾ (ਰੋਜ਼ਹ), ਰੋਜੀ (ਰੋਜ਼ੀ), ਰੰਗ। ਲਾਸਰੀਕ (ਲਾਸ਼ਰੀਕ), ਲਾਤਮਾਉ (ਲਾਤਮਾਅ)। ਵਜਹੁ, ਵਜੀਰੀ (ਵਜ਼ੀਰੀ), ਵਾਹੋ (ਵਾਹ), ਵਿਗਾਰੀ (ਬੇਗਾਰ)। ਆਦਿ।

ਲਹਿੰਦੀ, ਸਿੰਧੀ, ਡੋਮ, ਆਦਿ ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਆਹੀ, ਅਮੜਾਇਆ, ਸਮਾਇਣ, ਹਭ, ਹਭੇ, ਹਿਕ, ਖੋਪ, ਚੇਵਏ, ਡਹਕ, ਡਿਚ, ਡੁਖ, ਡੋਹਾਗਣ, ਤੈਡੜੇ, ਦਿਤੋਈ, ਮੈਂਡਾ, ਮੈਡੜਿਆ, ਲਧਾ, ਲਧੜਾ, ਵੰਵਾ, ਆਦਿ।

✱

ਸੰਪਾਦਨ ਵਿਧੀ

(1) ਮੂਲ ਪਾਠ

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ (ਮਹਲਾ ੬) ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਤਿੰਨ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :
ਭਾਗ ੳ : ਇਸ ਵਿੱਚ ‘ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ’ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਰਚੇ 14 ਸਲੋਕ ਹਨ।

ਇਸ ਵਾਰ ਜਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚਲੇ ਸਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਕੋ ਸਰੋਤ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਧੇ ਅਰਥੀਆਂ, SikhBookClub.com

ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 2 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ ਸਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਵਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਵਾਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਭਾਗ ਅ : ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚੋਂ 2 ਵਾਰਾਂ, ਗਉੜੀ ਸਰਬਗੁਣੀ ਅਤੇ 115 ਸ਼ਬਦ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਵਾਰਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਰੋਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਪਰ 'ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ' ਦੀਆਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਪ੍ਰਤੀਆਂ ਮਹਲਾ ੧ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਅਧੀਨ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਸਾਂ ਇਸ ਕਿਰਤ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ 43ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ 'ਰਾਗ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੧' ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਖਾਨਪੁਰੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪਾਠ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪਾਠਾਂਤਰ, ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1002 ਤੇ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਧਿਆਉ 'ਸਰਬਗੁਣੀ ਮਹਲਾ ੧', ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 149 (ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ) ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠ ਖਾਨਪੁਰੀ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਗਈ।

ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਿਰਤ 'ਰਾਗ ਮਾਝ ਬਾਰਹਮਾਹ ਮਹਲਾ ੬' ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਦੇ 21ਵੇਂ ਅਧਿਆਇ 'ਬਾਰਾਂ ਮਾਹ ਰਾਗ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧' ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਏਥੇ ਵੀ ਖਾਨਪੁਰੀ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਪਾਠ ਦੇ ਸਰੋਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਕੁੱਝ ਪਾਠ-ਭੇਦ, ਸੈਂ.ਸ.ਲਾ. ਹ.ਲਿ. 671 ਤੇ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿਚਲੇ ਰਾਗ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਅਧੀਨ 4 ਪੂਰੇ ਤੇ ਇਕ ਅਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ, ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ, ਅਰਥਾਤ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598 ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿਚਲੇ 12 ਸ਼ਬਦ, ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਭਾਗ ਬ : ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715 ਤੋਂ ਰਾਗ ਮਾਝ ਵਿੱਚ ਇਕ ਸ਼ਬਦ।

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਰੋਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

(2) ਪਾਠ-ਭੇਦ

(2.1) ਜਿੱਥੇ ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219), ਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਰਤ ਦਾ ਤੁਲਨਾ ਪੋਥੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ., ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598 ਜਾਂ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003) ਨਾਲ ਮਿਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਥੇ ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ ਦੇ ਭੇਦ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਦਾ ਤੁਲਨਾ ਪੋਥੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਾਠ-ਭੇਦ, ਹੇਠਾਂ ਫੁਟਨੋਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਸਲਨ :

ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ : ਆਠ ਆਠ ਤੁਕ ਕਰੀ ਇਕ ਠਉੜੀ॥

(ਵੇਥੇ, ਪੰਨਾ 65)

ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ 'ਤੁਕ ਕਰੀ ਇਕ ਠਉੜੀ' ਦੀ ਥਾਂ ਤੁਲਨਾ ਪੋਥੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ.) ਵਿੱਚ 'ਤੁਕਾ ਕਰ ਜੋੜੀ' ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੁਕਾ ਕਰ ਜੋੜੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ.) ਫੁਟਨੋਟ 2 ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲੇਗਾ।

(2.2) ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ, ਉਹ ਪਾਠ-ਭੇਦ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ, ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮਸਲਨ, ਉਹ ਲਫਜ਼ ਜਿੱਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਆਖਰੀ ਸਿਹਾਰੀ ਜਾਂ ਔਕੜ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਜਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਨੇ ਵੱਢੇ ਦੀ ਥਾਂ ਬੱਝਾ, ਝਾੜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਰਾਰਾ (ਪਕੜਿਆ, ਪਕਰਿਆ), ਉਪਾਉ ਦੀ ਥਾਂ ਉਪਾਵ, ਅਦਿ ਵਰਤੇ ਹਨ।

(3) ਓ ਦੀ ਥਾਂ ਓ

ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਦਾ ਇਕ ਲਿਖਾਰੀ 'ਓ' ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਛੱਡਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਮਾੜਾ ਜਿਹਾ ਲਮਕਾ ਕੇ ਤੇ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਘੁੰਡੀ ਦੇ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆਂ 'ਓ' ਤੇ 'ਓ' ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਅਸਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਐਸੇ 'ਓ' ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

(4) ਤਾਰੇ* ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਕਿਸੇ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਹਰੇਕ ਮੁਸ਼ਕਲ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਤਾਰੇ * ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਤੁਕ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾ ਕੇ, ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਲਈ ਦੂਜੇ ਜਾਂ ਤੀਜੇ ਲਫਜ਼ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਤਿਰਛੀ-ਰੇਖਾ '/' ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨਾਲ ਨਿਖੇੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪੂਰੀ ਤੁਕ ਜਾਂ ਤੁਕਾਂਸ਼ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ, ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਤਾਰੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਸਲਨ:

i) ਸਾਦਿਕ* ਸਾਬਰ* ਸੇਖ ਗਉਸ* ਸਭ ਚਾਹਨਿ ਤੁਧ ਖੁਦਾਇ ॥

*ਸਿਦਕਵਾਨ, ਸੱਚਾ / *ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ / *ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਰੁਤਬਾ, ਵਲੀ

ii) ਆਪੇ ਆਪਿ *ਭਉ ਖੰਡਣਾ* ਸਚੁ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੇ ॥

*ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

(5) ਸਿਫਰਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਪੁਰਾਣਿਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਿਥਿਕ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸਿਫਰਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਸਲਨ:

ਪੁਰਾਣਿਕ ਨਾਂ: ਅਹਿਲਿਆ, ਜਨਮੇਜਾ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ, ਸੁਦਾਮਾ, ਬਾਵਨਾ, ਬਿਦਰਾ, ਆਦਿ

ਤੀਰਥ: ਸੰਗਮਾ, ਕਾਸ਼ੀ, ਪਿਰਥੋਦਕ, ਆਦਿ

ਭਗਤ: ਕਬੀਰਾ, ਤਿਲੋਚਨਾ, ਨਾਮਦੇਵਾ, ਆਦਿ

(6) ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਤਕ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਹਿੱਜੇ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਵੱਲੋਂ ਛਪੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਕੋਸ਼ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਅਪਣਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਪਾਠ ਜਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(7) ਥੱਲੜੀ ਲਕੀਰ ਵਾਲੇ (Underlined) ਲਫਜ਼, ਤੁਕ-ਅੰਸ਼, ਪਦ-ਅੰਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਬਦ

ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਲਫਜ਼ਾਂ, ਤੁਕ-ਅੰਸ਼ਾਂ, ਤੁਕਾਂ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ, ਆਦਿ ਨੂੰ ਅੰਡਰ-ਲਾਈਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਥੱਲੇ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਉਮੀਦ ਨਾਲ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵਿਦਵਾਨ ਪਾਠਕ ਜ਼ਰੂਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ-ਸਾਨੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਤੇ ਢੁਕਵੇਂ ਅਰਥ /ਭਾਵ-ਅਰਥ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਕੁੱਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:

ਪੂਰਾ ਸ਼ਬਦ:

- ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਸੇਵਕ ਰਾਖਿਆ ਨੰਦਰਾਜ ਪਿਆਰੇ ॥...॥੧੧॥੭॥

(ਮਾਝ, ਪੰ. 83)

ਤੁਕ-ਅੰਸ਼/ਤੁਕਾਂ:

- ਆਗਾ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ਕੰਧੀ ਕਾਲੇ ਬਾਗ ॥...॥੮॥੬॥

(ਸਿਰਲੇਖ, ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 124)

- ਤੀਲੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ॥...॥੫॥੭॥

(ਸਿਰਲੇਖ, ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 125)

- ਦੁੜੰਗੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ॥...॥੪॥੧॥੧੫॥

(ਸਿਰਲੇਖ, ਮਾਝ, ਪੰ. 88)

- ਦੁਰਜੋਧਨ ਰਾਵਨ ਧਰਿ ਗਈ ਲਾਗੀ ਮੋਹੇ ਰੰਗਿ ਰੇ ॥...॥੩॥...॥੮॥੬॥

(ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 124)

- ਕਲਾ ਸਭੇ ਇਸਿ ਹਥਿ ਆਈਆ ॥

ਤਾ ਇਨਿ ਮੁਝੈ ਲਗਾਈਆ ॥

ਕਰਿ ਨਿਰਤੀ ਹਸਤ ਰਖਾਇਆ ॥

ਕਲਾ ਰਹੀਆ ਭਸਮ ਰਲਾਇਆ ॥੪॥...॥੫॥

- ਪੰਚੇ ਪਹਰੈ ਕੀਟੁ ਸੁਲਤਾਨੁ ॥
ਏਕੈ ਚੜੈ ਨੀਚੁ ਮਸਤਾਨੁ ॥...॥੬॥...॥੮॥੨॥੬॥

(ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 121)

ਲ.ਫਜ਼ :

- ਤੇੜਾ... ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥
- ਛਟੁ... ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥
- ਸੁਪਰੀ... ॥੧॥... ॥੧੧॥੮॥
- ਡਿਚੈ... ॥੬॥... ॥੧੧॥੮॥
- ਜਕੜੀ... ॥੪॥੬॥

(ਸੂਹੀ, ਪੰ. 127)

(ਸੂਹੀ, ਪੰ. 127)

(ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 125)

(ਤਿਲੋਗੁ, ਪੰ. 125)

(ਸਿਰਲੇਖ, ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ, ਪੰ. 79)

ਮੂਲ ਪਾਠ

ਤੁਕ-ਤਤਕਰਾ

ੳ) ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ

1.0 ਪਉੜੀਆਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਮਹਲਾ ੬ ਦੇ 14 ਸਲੋਕ

ਅ) ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219)

2.0 ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਆਪੇ ਆਪਿ ਭਉ ਖੰਡਣਾ ਸਚੁ ਸਿਰਜਣ ਹਾਰੇ ॥

3.0 ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਸਿਮਰਦੇ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈ ॥

4.0 ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ

ਸਤ੍ਰੁਹ ਸਲੋਕ ਸਤ੍ਰੁਹ ਪਉੜੀ ॥

5.0 ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬

5.1 ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨਾ ਟੇਕ ॥

5.2 ਦੂਜਾ ਮਨਹੁ ਜਲਾਈਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ॥

5.3 ਦੁਨੀਆ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਧਣੀ ॥

5.4 ਭਾਈ ਰੇ ਚਲੀਐ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ॥

5.5 ਭਾਈ ਰੇ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਨਿਤ ਗਾਉ ॥

5.6 ਦੇਖੁ ਕਹਾ ਸੁ ਨਰਵਰ ਜਿਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਕੀਆ ॥

6.0 ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

6.1 ਜਿਥੇ ਵਸਹਿ ਸੋ ਥਾਉ ਕੇਹਾ ॥

6.2 ਏਹੁ ਮਨੁ ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਈਐ ॥

6.3 ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥

6.4 ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥

6.5 ਹਿਰਦੇ ਪਰਗਾਸੁ ਹੋਆ ਤੁਧਿ ਕੀਆ ॥

6.6 ਸੁਣਿਐ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰੈ ॥

6.7 ਸੇਵਕੁ ਰਾਖਿਆ ਨੰਦਰਾਜ ਪਿਆਰੇ ॥

6.8 ਕੂੜੀ ਦੇਖਿ ਨ ਭੂਲੁ ਤੂ ਜਾਸੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥

6.9 ਲਖ ਜਿਹਬਾ ਹੋਹਿ ਤਾ ਗਣਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥

6.10 ਰਾਮੁ ਰਵੈ ਸੋਈ ਰਮਾਣਾ ॥

6.11 ਲਬੁ ਸੁਆਨੁ ਅੰਤਰਿ ਭਉਕਾਰੈ ॥

6.12 ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੋਸਾਈ ॥

6.13 ਚਿਤਿ ਆਵਹਿ ਤੂ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ॥

6.14 ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਿਆਈਐ ॥

6.15 ਕਾਗਤਿ ਕੀ ਏਹੁ ਪ੍ਰਤਰੀ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥

6.16 ਜੇ ਜਾਣਾ ਏਹੁ ਛਡਣੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥	88
6.17 ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬ ॥	
ਚੇਤਿ ਨ ਚਿਤਹੁ ਵੀਸਰੈ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਧਿਆਨ ॥	89
7.0 ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬	
7.1 ਜੇ ਹਰਿ ਸੁਨੀਐ ਬਨੈ ਮਾਹਿ ਬਨ ਖੰਡੁ ਢੂਢਨ ਜਾਉ ॥	93
7.2 ਅਪਨੇ ਅਵਗਨ ਕਹਾ ਕਹੋ ਪਾਪੀ ਗੁਨ ਨ ਜਾਨਸਿ ਤੇਰੇ ॥	93
7.3 ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ਕਰਉ ਭਗਤਿ ਕਰ ਜੋਰਿ ॥	93
7.4 ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਪੂਜੇ ਕੋਊ ॥	94
7.5 ਆਵਤੁ ਕਿਨੈ ਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ ॥	94
7.6 ਸੰਤਹੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥	94
7.7 ਜਿਵ ਨਦ ਮਹਿ ਮੀਨਾ ਬਸੈ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਨੀਰ ॥	95
7.8 ਥਿਤੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲ ॥ ਨਿਰੰਕਾਰ ਧਿਆਈਐ ਪ੍ਰਾਛਤ ਮਨ ਤੇ ਜਾਹਿ ॥	95
7.9 ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਆਦਤਵਾਰਿ ਆਇਆ ਸੋ ਗਨੀਐ ॥	101
8.0 ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬	
8.1 ਕਉਨੁ ਅੰਕੂਰੁ ਬਰਨੀ ਕਿਆ ਮਹਮਾ ਨੰਦ ਨੰਦਨ ਬੇਨੁ ਬਜਾਇਓ ॥	103
8.2 ਲੋਕੁ ਸਭੇ ਹੀ ਤੀਰਥ ਕਰਤਾ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ॥	103
8.3 ਐਸਾ ਮਿਰਗੁ ਜਿ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ ਬਾਸਨਾ ਸੰਗਿ ਉਹ ਰਾਤਾ ॥	103
8.4 ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮੁ ਅਪੁਨਾ ਦੇਹੁ ॥	103
8.5 ਅੰਛਣਿ ਆਇ ਜਮਾਤਿ ਖਲੋਈ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਗੋਰਖੁ ਲਾਲੁ ॥	104
8.6 ਸੰਤਹੁ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ਦੇਹੁ ਮਤਿ ਮਨੁਆ ਨ ਕਤਹੁ ਜਾਇ ॥	104
8.7 ਉਸਾਰਿ ਮਸੀਤਿ ਕਹਹਿ ਘਰੁ ਅਲਹੁ ਅਵਰੁ ਆਲਮੁ ਕਿਸੁ ਕੀਆ ॥	105
8.8 ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ ਹਰਿਨਾਮ ਮਨੁ ਭੀਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ ॥	105
8.9 ਮਨ ਪਰਦੇਸੀ ਪਿਆਰਿਆ ਅੰਤਰਿ ਟੋਲਿ ਹਰੇ ॥	105
9.0 ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬	
9.1 ਕਬਹੂ ਕਬੀਰਾ ਗੈਆ ਗੁਦਾਵਰੀ ਬਦਰੀ ਕਬਿ ਰਵਿਦਾਸਾ ॥	107
9.2 ਮੇਰੇ ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਬਲਿ ਕੇ ਪਹਿ ਆਇਓ ਖੇਲੁ ਕਰਣ ਕੇ ਤਾਈ ॥੧॥	107
9.3 ਸੂਛਮ ਮੂਰਤਿ ਅਦਿਸਟਿ ਅਗੋਚਰ ਅਤ ਅਗਾਧਿ ਬਿਅੰਤ ਹਰੇ ॥	107
10.0 ਰਾਗੁ ਅਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੬	
10.1 ਹੋਹਿ ਚੇਰੀ ਹਰਿ ਸੰਤ ਕੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਉ ਗੀ ॥	109
11.0 ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬	
11.1 ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੇਵਾ ਹਰਿ ਕਰੁਣਾਪਤਿ ਨਾਵਾ ॥	110
11.2 ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੇਵਾ ਜੋ ਜਪਦੇ ਤੇਰਾ ਨਾਓ ॥	110
11.3 ਤੈ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥	110
11.4 ਘੋੜਾ ਦੇਹ ਹੁਕਮੀ ਵੇ ਰਾਮਿ ਉਪਾਈਆ ਰਾਮ ॥	111
11.5 ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਉਪਾਈ ਰਾਮ ॥	112
11.6 ਓਹ ਕਾਇਆ ਰਾਮਿ ਸਵਾਰੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥	112
12.0 ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬	
12.1 ਜੈਸੇ ਨੀਰ ਮਹਿ ਘ੍ਰਮਨੁ ਘੇਰਿ ਹੋਤ ਹੈ ਤੈਸੀ ਹੈ ਏਹ ਮਾਇਆ ॥	114
12.2 ਮੇਰੇ ਮਨ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਟੇਕ ॥	114

- 12.3 ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦੁ ਸੋ ਸੁਣਿਆ ॥ 115
- 12.4 ਸਗਲੇ ਤੀਰਥ ਨਾਏ ॥ 115
- 12.5 ਮਨ ਰੇ ਤੇਰਾ ਹੰਸੁ ਇਕੇਲਾ ਜਾਈ ॥ 116
- 12.6 ਮਾਇਆ ਜਾਲੀ ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਾਧਿਆ ਜੂਨੀ ਉਠਿ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ॥ 116
- 12.7 ਅਵਧੂ ਅਵਧ ਬਧਹੁ ਗੁਰ ਗਿਆਨਾ ॥ 117
- 13.0 ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬
- 13.1 ਹਮਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਸਹਾਈ ॥ 118
- 13.2 ਜਬ ਤੇ ਜਗ ਮਾਹਿ ਆਇਓ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਸਾਰਿਓ ॥ 118
- 13.3 ਹਮਰੇ ਰਖੁਪਤਿ ਰਾਮੁ ਸਨੇਹੀ ॥ 118
- 13.4 ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੈ ਉਧਾਰੁ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਧਿਆਵਹੁ ਮੀਤਾ ॥ 119
- 13.5 ਅਸਟਪਦੀਆਂ ॥ ਛਾਡਿ ਚਤੁਰਾਈ ਭਜਹੁ ਦੈਆਰੈ ॥ 119
- 13.6 ਕਾਮੀ ਪੁਰਖ ਕਉ ਸਦਾ ਹੀ ਹਾਨਾ ॥ 120
- 13.7 ਆਰਤੀ ॥ ਅਨੇਕ ਉਪੰਗ ਤਾਲ ਨਿਤ ਬਾਜਹਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਪੂਰੇ ਨਾਦ ॥ 121
- 13.8 ਆਰਤੀ ॥ ਹੰਉ ਬਾਰਨੇ ਜਾਉ ਰੰਘਪਤਿ ਮੂਰਤਿ ॥ 121
- 14.0 ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬
- 14.1 ਅਰਦਾਸ ਬੰਦੇ ਪੇਸ੍ਰ ਤੋ ਤੂ ਪਾਕ ਪਰਵਦਗਾਰ ॥ 122
- 14.2 ਤੈ ਸਾਈ ਕੀ ਟੇਕ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰਾ ॥ 122
- 14.3 ਦਾਰੂ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮੇਰੇ ਚੀਤਿ ॥ 122
- 14.4 ਮੇਰੇ ਲਾਲਨਾ ਕੋ ਦੀਨ ਕਾ ਸਾਥੀ ॥ 123
- 14.5 ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਤਿਨਿ ਰਾਖਿਆ ਕਰਿ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਈ ॥ 123
- 14.6 ਰੈਣਿ ਗਈ ਭੋਰੁ ਥੀਆ ਵਿਸਰਿਆ ਕਰਤਾਰ ਰੇ ॥ 124
- 14.7 ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਸਦਾ ਹਰਿ ਨਾਲੇ ਵਾਹੁ ਪਿਆਰਿਆ ॥ 125
- 14.8 ਸਜਣੁ ਤੈਭੜੇ ਨਾਲਿ ਸੁਬਾਹੀ ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿਆ ॥ 125
- 15.0 ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬
- 15.1 ਨਾ ਮੈ ਰੂਪੁ ਨ ਗੁਣਵੰਤੀ ਨਾ ਮੈ ਸਹਜ ਸੀਗਾਰੋ ॥ 127
- 15.2 ਮਹਾ ਕੂਪੁ ਸੈਸਾਰੁ ਹੈ ਭਉ ਬਿਖਿਆ ਬੇੜਾ ॥ 127
- 15.3 ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਸੁਆਮੀ ॥ 127
- 15.4 ਹਰਿ ਅਰਾਧਿ ਨ ਸੰਕਊ ਕਿਉ ਆਰਾਧਿਆ ਜਾਇ ਜੀ ॥ 128
- 15.5 ਨਾ ਮੈ ਚਜੁ ਨ ਰੂਪੁ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈ ਪਿਰ ਪਾਸੁ ਜੀ ॥ 128
- 15.6 ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਇ ਦਿਸੈ ਆਵਣ ਜਾਵਣਾ ॥ 129
- 16.0 ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬
- 16.1 ਨਾ ਏਹ ਬਿਰਧਿ ਨ ਜੋਬਨਵੰਤੁ ॥ 130
- 16.2 ਛੋਡਿ ਬਹੈ ਤਾ ਛੂਟੈ ਨਾਹੀ ॥ 130
- 16.3 ਕਪੜੁ ਸੰਪਉ ਰਤਿਆ ਏਹੁ ਕੂੜਾਵਾ ਵੇਸੁ ॥ 131
- 16.4 ਚੇਰੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰਿ ਜਿਉ ਨਾ ਛੋਡੈ ਦਿਹੁ ਰਾਤਿ ॥ 131
- 16.5 ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਉ ਨਿਤ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ਸਾਸਤ ਵੇਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ॥ 132
- 16.6 ਸਖੀ ਹੀ ਚਲੁ ਭਗਤਿ ਸਰੋਵਰਿ ਤਹਾ ਨ ਭੰਗੁ ਪਿਓਗੁ ॥ 132
- 16.7 ਕੀਮਤਿ ਦੈਆਰ ਮੈ ਬਲਿਹਾਰ ਤਉ ਪਰਿ ਕੁਰਬਾਨੀਆ ਦੈਆਰ ॥ 132
- 17.0 ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬
- 17.1 ਸਰਬ ਰੂਪੁ ਤੇਰਾ ਪਸਰਿ ਰਹਿਓ ਹੈ ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਗੁਸਾਈ ॥ 133

17.2	ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥	133
17.3	ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਰਾਮੁ ॥	133
17.4	ਆਠ ਪਹਰ ਮਾਇਆ ਕਉ ਚਾਹੈ ਤਿਸ ਤੇ ਭਾਗੀ ਜਾਇ ॥	134
17.5	ਪੰਡਤਾ ਕਰਿ ਮਾਲਾ ਕਾਹੇ ਕਉ ਲੀਜੈ ॥	134
17.6	ਲੋਰੀ ਲਾਲਨਾ ਲੋਰੀ ਲੈ ॥	135
18.0	ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਲਾ ੬	
18.1	ਸਭ ਜੀਅਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥	136
19.0	ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬	
19.1	ਆਇਓ ਪਾਪੀ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰੇ ॥	137
19.2	ਗੋਵਿੰਦ ਨਵ ਨਿਧਿ ਤੁਮਰੇ ਨਾਮੁ ॥	137
19.3	ਘਰ ਗੀਹਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ॥	137
19.4	ਮਨ ਲਾਹਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੇਹੁ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ॥	138
19.5	ਬਾਈ ਅਤਿ ਅਨੂਪ ਜੋਹਨੀ ਹਿਤੁ ਚਿਤੁ ਹਮਾਰੇ ਬਾਧਿਓ ॥	138
19.6	ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ਸਿਆਮਾ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ॥	139
20.0	ਰਾਗੁ ਭੈਰੋ ਮਹਲਾ ੬	
20.1	ਪੜ੍ਹ ਮੇਰੀ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮਾ ॥	140
20.2	ਰੰਗਿ ਲੈ ਜਿਹਵਾ ਨਾਮੁ ਲੈ ॥	140
20.3	ਧ੍ਰਿਗੁ ਰੇ ਨਰ ਇਨ ਸਿਉ ਕਿਉ ਰਾਚੈ ॥	140
20.4	ਰਾਗਾ ਕਹੈ ਤਿਸੁ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥	141
21.0	ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬	
21.1	ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਜਪੈ ਜਪ ਮਾਲੀ ॥	142
21.2	ਪੰਡਤਾ ਏਹ ਕਥਾ ਕਹਹੁ ਸਮਝਾਹੀ ॥	142
21.3	ਸਾਲਗਿ ਰਾਮੁ ਤੁਮ ਸਾਚਾ ਪੂਜਹੁ ਅਵਰੁ ਕਿ ਪੂਜਹੁ ਭਾਈ ॥	143
21.4	ਮਨ ਸੰਕੋਚ ਕਾਹੇ ਕਉ ਕੀਜੈ ॥	143
21.5	ਭਜਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਨਾਮ ॥	143
22.0	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬	
22.1	ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਲਾਗੀ ਘਨਘੋਰ ॥	145
22.2	ਠਾਕੁਰ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਘਨ ਬਰਸਾਏ ॥	145
22.3	ਛੋਡਿ ਰੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਛੋਡਿ ਰੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਬਿਖਿਆ ਕਾ ਰਸੁ ਛੋਡਿ ॥	145
22.4	ਮਨਿ ਰੇ ਤੂ ਮਾਨਿ ਰੇ ਤੂ ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੁ ॥	145
22.5	ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੈ ਸਚੜੇ ਉਪਰਿ ਚਾਉ ॥	146
22.6	ਮਨੁ ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ ਉਲਝਾਇਓ ॥	146
ੲ) ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715		
23.0	ਰਾਗੁ ਮਾਝਿ ਮਹਲਾ ੬	
23.1	ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਇ ਕਰਤਾ ॥	147

(ੳ) 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ'

ਵਿੱਚ

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਸਲੋਕ¹

1. ਇਹੁ ਬਸੰਤੁ ਨ ਚਿਤਿ ਕਰਿ ਜੋ ਆਵੈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਬਸੰਤੁ ਅਰਾਧੀਐ ਜੇ ਸਦਹੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥...ਪਉੜੀ ॥੨॥
2. ਮਨਮੁਖਾ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕੀ ਕਿਆ ਜਾਤ ॥
ਮਨਮੁਖ ਅਧਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਸੰਤਾ ਨਾਲ ਦੁਸਟੀ ਕਰੈ
ਪਰਦਰਬ* ਹਰੈ* ਨ ਟਿਕਨ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਗੁਰ ਮਨਦੇ ਮਨਮੁਖ ਹੈਨ ਨਾਪਾਕ ॥੨॥...ਪਉੜੀ ॥੪॥
**ਪਰਾਇਆ ਧਨ ਦੌਲਤ / *ਚੁਰਾਉਂਦੇ ਹਨ*
3. ਬਸੰਤ ਰੂਪ ਹਰ ਸੰਤ ਹੈ ਜੇ ਮੇਲੇ ਮੇਲਣਹਾਰ ॥
ਸੰਤ ਮਿਲਿਐ ਮਨ ਤਨ ਮੋਲੀਐ* ਝੜ ਪਵਨ ਸਭ ਬਿਕਾਰ* ॥
ਮਰਨ ਮਿਟੈ ਜੀਵਤ ਮਰੈ ਸਭ ਕੁਲ ਕਾ ਕਰੈ ਉਧਾਰ ॥
ਧਨ ਧਨ ਤੇ ਜਨ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਗੁਰ ਰਸ ਖਾਇਆ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛੁਡਾਵਨਹਾਰ ॥੧॥...ਪਉੜੀ ॥੮॥
**ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ / *ਵਿਕਾਰ, ਪਾਪ*
4. ਸੰਤ ਬਸੰਤਹਿ ਭਿੰਨੁ ਨ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਖੇਲਣਹਾਰਾ ॥
ਮਨਮੁਖ ਖੇਲਹਿ ਖੇਲ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸਿਰ ਉਪਰ ਡੰਡ ਕਰਾਰਾ ॥੨॥...ਪਉੜੀ ॥੮॥
5. ਮਨਮੁਖ ਬਸੰਤ ਕਾ ਭੇਦ ਨ ਜਾਣਹਿ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ ॥
ਘੁੰਘਰੂ ਬਾਧਹਿ ਤਾਲ ਪੁਰਾਵਹਿ*² ਨਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਲਾਵਹਿ ॥
ਜੋ ਨ ਦੇਹਿ ਤਿਸ ਮੰਦਾ ਬੋਲਹਿ ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਵਹਿ ॥
ਘਰ ਘਰ ਮੰਗਹਿ ਤਿਪਤ* ਨ ਆਵੈ ਯੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਗਵਾਵਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਆਪ ਡੂਬਹਿ ਸਭ ਕੁਲ ਡੂਬਾਵਹਿ ॥੧॥...ਪਉੜੀ ॥੯॥
**ਪੂਰਦੇ ਹਨ, ਨਾਚ ਦਾ ਵਜ਼ਨ ਪੂਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ*
**ਤ੍ਰਿਪਤ*
6. ਮਨਮੁਖਾ ਨਾਲ ਭਿਟੀਐ ਜੋ ਮਨ ਹਠ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਾ ਸੇਤੀ ਮਿਲ ਰਹਾ ਜੋ ਸੰਤਾ ਸੇਵ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥...ਪਉੜੀ ॥੯॥
7. ਜੇ ਤੂੰ ਮਲਿਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਨ ਹਰਿਆ ਹੋਇ ॥
ਤੁਧ ਬਿਨ *ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੜੀ*³ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੈ ਕੋਇ ॥
ਆਈ ਰੁਤ ਬਸੰਤ ਦੀ ਸਭ ਸਖੀਆਂ ਮਨ ਅਨੰਦੁ ॥
ਸਿਸਰ* ਰੁਤ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣਈ ਮੈਂ ਮਨ ਤਨ ਹੋਇਆ ਭੰਗੁ ॥
ਅਗੇ ਸਿਸਰ ਡਰਾਵਣੀ ਪਿਛੇ ਹਰੀ ਬਸੰਤ ॥
ਨਾਨਕ ਮਿਲਣ ਨ ਆਵਹੀ ਕੋਈ ਮੇਲਣਹਾਰਾ ਸੰਤ ॥੧॥...ਪਉੜੀ ॥੧੦॥
**ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ*
**ਠੰਢੀ, ਮਾਘ ਵੱਗਣ ਦੀ ਰੁੱਤ*

1. ਪੂਰੀ ਵਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 2.

2. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਹਰਿ ਹਰਿ ਉਸਤਤਿ ਕਰੈ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਰਖਿ ਰਖਿ ਚਰਣੁ ਹਰਿ ਤਾਲ ਪੂਰਈਆ ॥੫॥...੮੩॥੬॥

3. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਹਉ ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੀ ਹੋਈ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੈ ਕੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ...੬॥੧੧੩॥

8. ਹੰਸਾ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਕੜ ਲੜਦੇ ਮਰਣੇ ਕੀ ਨਸਾਣੀ॥
ਨਾਨਕ ਸੰਤਾ ਸਾਥ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਅੜਦੇ ਅਉਗਤ*⁴ ਗਏ ਪਰਾਣੀ॥੨॥...ਪਉੜੀ॥੧੦॥
*ਅਉਘਟ (ਅਵਘਟ): ਬਿਖੜੇ ਰਾਹ, ਮੁਸੀਬਤ ਵਿੱਚ
9. ਜੇ ਸੰਤ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਟੋਲਣ ਜਾਈਐ ਤ ਹਥ ਨ ਕਿਥਹੁ ਆਵੈ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਾਨਕ ਤੁਸੇ* ਘਰ ਬੈਠਿਆ ਨਉ ਨਿਧ ਪਾਵੈ॥੨॥...ਪਉੜੀ॥੧੧॥ *ਤੁੱਠੇ
10. ਮੈਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹਿਓ ਹੰਕਾਰ ਸੰਸਾ ਬਹੁ ਸੋਗੁ॥
ਜਿਸ ਸੰਗ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਕੀਆ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥
ਮੈਂ ਚਜ ਆਚਾਰ ਨ ਜਾਣਦਾ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਆਪ॥
ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਨਾਨਕ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨ *ਪਧਰ ਦਸੀ ਵਾਟ*॥੩॥...ਪਉੜੀ॥੧੧॥ *ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ
11. ਰੁਤ ਆਈ ਬਸੰਤ ਕੀ ਸਿਸਰ ਹੋਈ ਪਤਝਾੜ॥
ਗੁਰਮੁਖ ਹਰ ਦਰਗਹ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਇ ਬੇਮੁਖ ਕਢ ਦਿਤੇ ਕੂੜਿਆਰ॥
ਓਇ ਲਖ ਚੌਰਾਸੀ ਫੇਰ ਪਏ ਨਰਕ ਘੋਰ ਗੁਬਾਰ॥
ਇਹ ਧਰਮੁ ਤਪਾਵਸ*⁵ ਦੇਖਿਆ ਦਰ ਸਚੇ ਕੇ ਸਾਰ॥ *ਨਿਆਉ*
ਆਪੁ ਸੁਣਾਇਆ ਤੁਸਿ ਗੁਰਸਿਖ ਕਰਤ ਵੀਚਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਓਇ ਬਚਾਰੇ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜੋ ਆਪ ਮਾਰੇ ਕਰਤਾਰ॥੧॥...ਪਉੜੀ॥੧੨॥
12. ਬਾਰਹਿ ਮਾਹ ਬਸੰਤ ਹੈ ਜਿਨ ਗੁਰਮਤਿ ਬਬੇਕ ਬਿਚਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿਆ ਨ ਸੁਕਹੀ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਇ ਕਿਰਪਾਲ॥੨॥...ਪਉੜੀ॥੧੨॥
13. ਜੋ ਸੰਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸੋ ਆਇਆ ਪਰਵਾਣੁ॥
ਸੰਤ ਮੰਤ੍ਰ ਲੇ ਹਿਰੈ* ਰਾਖੈ ਤਾਂ ਥਿਰ ਹੋਇ ਪਰਾਣੁ॥ *ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ*
ਜਿਸ ਮਿਲਿਆ ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਹੋਇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹੋਵੈ ਸੰਤ॥
ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਮਿਟਾਇਕੈ ਦਾਨ ਕਰੈ ਹਰ ਮੰਤ॥...ਪਉੜੀ॥੧੩॥
14. ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਤਾਂ ਮਿਲੈ ਜੋ ਪੂਰਣ ਹੋਵਹਿ ਭਾਗ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਈਅਹਿ ਤਾਂ ਸਦਾ ਖੇਲੀਐ ਫਾਗ*॥...ਪਉੜੀ॥੧੩॥ *ਹੌਲੀ (ਸਦਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)

4. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਜਿਥੈ ਅਉਘਟੁ ਆਇ ਬਨਤੁ ਹੈ ਪ੍ਰਾਣੀ॥...॥੧੧॥...॥੧੬॥੧॥੫॥

5. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਹੋਆ ਤਪਾਵਸੁ ਧਰਮ ਕਾ ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਸਚਾ॥੧੫॥

(ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫, ਪੰ. 1076)

(ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮ: ੫, ਪੰ. 1076) SikhBookClub.com

(ਅ) ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ

ਪੱਤਰਾ ਹ.ਲਿ.

15ਅ

ੴ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬ ਤੋਰਕੀ¹

ਆਪੇ ਆਪਿ *ਭਉ ਖੰਡਣਾ* ਸਚੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ॥
ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਵਰਤਦਾ ਸਚੁ ਹੁਕਮ ਅਪਾਰੋ॥
ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਦੇਵਣਹਾਰੋ॥

*ਡਰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

16 ਅਨਦਿਨੁ ਜਪੀਐ ਪਰਵਦਗਾਰੋ*॥੧॥

*ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਤੂੰ *ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕੁ*² ਹੈ ਅਲਹ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰੁ ਨਾਓ॥
ਪੀਰ ਪੈਕਾਬਰ* ਸਿਮਰਦੇ ਹਉ ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੇ ਤਿਨ ਕੇ ਜਾਓ॥
ਉਮਤਿ* ਆਵਣ ਜਾਵਣੀ ਨਿਹਚਲ* ਅਸੈ* ਤੇਰਾ ਥਾਓ॥
ਸਚਾ ਸਾਹਿਬ ਸਚੁ ਨਿਆਓ॥੨॥

*ਨਿਰਲੇਪ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ (ਪਵਿੱਤਰ)

*ਪੈਗੰਬਰ

*ਉੱਮਤ, ਸੰਗਤ / *ਕਾਇਮ, ਅਡੋਲ / *ਅਸਤ, ਹੈ

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਕਾਦਰ* ਕਰੀਮ* ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਹੈਰਾਨੋ॥
ਜੀਆ ਦਾ ਕਰਹਿ ਹਿਸਾਬੁ ਤੂੰ ਆਪਿ ਲਾਇ ਬਹੈ ਦੀਬਾਨੋ*॥
ਸਚਿਆਰਾਂ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੂੜਿਆਰਾ ਦਾ ਲਥਾ ਮਾਨੋ*॥
ਸਚਾ ਨਿਆਉ ਕਰੇ ਮਿਹਰਵਾਨੋ॥੩॥
ਸਾਦਿਕ* ਸਾਬਰ* ਸੇਖ ਗਉਸ* ਸਭ ਚਾਹਨਿ ਤੁਧ ਖੁਦਾਇ॥

*ਕਾਦਿਰ-ਸਰਬਸ਼ਕਤੀਮਾਨ / *ਕਿਰਪਾਲੂ

*ਦੀਵਾਨ, ਦਰਬਾਰ

*ਮਾਨ, ਘਮੰਡ

*ਸਿਦਕਵਾਨ, ਸੱਚਾ / *ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲਾ / *ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਰੁਤਬਾ, ਵਲੀ

ਇਕਨ੍ਹ ਨੋ ਆਪੁ ਦਿਖਾਲਿਓ ਖੈਰੁ* ਗਗੰਬੀ ਜਾਇ॥
ਤਿਨ੍ਹ ਦੋਜਕੁ* ਨੇੜਿ ਨ ਆਵਈ ਜੋ ਮੰਨਿ ਚਲੇ ਰਬ ਰਜਾਇ॥
ਸੋ ਬੰਦਾ ਭਿਸਤੀ* ਪਾਇ॥੪॥

*ਸ਼ੇਰਾਤ, ਦਾਨ

*ਦੋਜਕ, ਨਰਕ

*ਬਹਿਸਤ, ਸਵਰਗ

ਤੂ ਹੈ ਮਾਲਿਕੁ ਦਿਲਾ ਦਾ ਬੁਝਿ ਕਰਹਿ ਤਪਾਵਸੁ* ਆਪਿ॥

*ਇਨਸਾਫ

17 ਧਰਮੀ ਸਚਿ ਰਲਾਇਐ ਪੈ ਪਾਪੀ ਫੁਬੇ ਪਾਪਿ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਛੁਟੀਐ ਕਰਿ ਲੇਖਾ ਦੇਖਗੁ ਆਪਿ॥
ਮਨ ਮੇਰੇ ਤਿਸੇ ਨੂ ਤੂੰ ਜਾਪਿ॥੫॥

1 ਇਹ ਵਾਰ ਤੋਰਕੀ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਫਾਰਸੀ ਵਿੱਚ। 'ਤੋਰਕੀ' ਸ਼ਬਦ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ: "ਜਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਰਸਾਂ ਨਵਾਂ ਕਾ ਹੋਆ ਤਬਿ ਫਿਰਿ ਤੋਰਕੀ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾਇਆ।" (ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਪਾ., 2006, ਪੰ. 25)। ਇਸ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਲਫਜ਼ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਰੇਖਣਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਨਮੂਨੇ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਪੰ. 122 ਉੱਤੇ 'ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬' ਦਾ ਸ਼ਬਦ: ਅਰਦਾਸ ਬੰਦੇ ਪੇਸੂ ਤੋ ਤੂ ਪਾਕ ਪਰਵਦਗਾਰ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਤੋਰਕੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਹਨ।

2. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਸਭ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਤੂੰ ਕਾਦਿਰੁ ਕਰਤਾ ਪਾਕੀ ਨਾਈ ਪਾਕੁ॥...॥੨॥

ਤੁਧ ਪੈਦਾਇਸਿ ਸਾਜੀਆ ਆਪਿ ਸਚੇ ਵੇਪਰਵਾਹਾ ॥

ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਕੀਤਾ ਆਪਿ ਤੈ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹਾ ॥

ਅਜਰਾਈਲੁ^੩ ਫਰੋਸਤਾ ਜੀਆ ਦੇ ਨਿਤ ਭਾਲੇ ਸਾਹਾ ॥

*ਮੌਤ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ

ਜਿੰਦੁ ਚਲੀ ਪਿੜਿ* ਪਈ ਕਹਾਹਾ* ॥੬॥

*ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ / *ਹਾਹਾਕਾਰ, ਕੁਰਲਾਹਟ

ਸਜਣੁ ਭਾਈ ਮਾਉ ਬਾਪੁ ਕੋ ਸਾਥਿ ਨ ਚਲੈ ॥

ਅਤੁਟੁ ਖਜਾਨਾ ਰਬ ਦਾ ਸਚਾ ਦਰੁ ਮਲੈ ॥

ਸਿਫਤਿ ਸਲਾਹਾ ਨਾਲਿ ਜਾਨਿ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੋਵਨਿ ਪਲੈ ॥

ਸਾਈ ਸਿਮਰਿ ਹੋਵਹੁ ਮਸਕਲੈ* ॥੭॥

*ਜੰਗਲ ਰਹਿਤ, ਪਵਿੱਤਰ, ਸਾਫ

ਲਾਸਰੀਕੁ* ਲਾਤਮਾਉ* ਤੂ ਬੇਅੰਬ ਬੇਨਮੂਨਾ* ॥

*ਲਾਸਰੀਕ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਾਂਝ ਨਾ ਹੋਵੇ /

*ਲਾਤਮਾਅ, ਬਿਨਾਂ ਲੋਭ ਜਾਂ ਲਾਲਚ / *ਲਾਸਾਨੀ, ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ

ਯਾ ਰਹਿਮਾਨ* ਰਹੀਮ* ਤੂ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਚਗੂਨਾ* ॥

*ਰਹਿਮ ਕਰਮ ਵਾਲਾ / *ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ / *ਸ਼ੰਕਾ ਰਹਿਤ

ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਸਚੁ ਹੈ ਵਰਤੈ ਦੁਨੀਆ ਅੰਦਰਿ ਦੀਨਾ* ॥

*ਦੀਨ: ਧਰਮ

ਕਿਨਿ ਪਤੀਆਈਅਹਿ* ਤੂ ਅਲਖ* ਅਭੀਨਾ* ॥੮॥ *ਨਿਸਚਾ ਕਰੀਏ / *ਜੋ ਲਖਿਆ, ਜਾਣਿਆ ਨਾ ਜਾਏ / *ਅਭਿੰਨ: ਅਭੇਦ

18 ਤੂੰ ਸੁਬਹਾਨ* ਸਚਾ ਗਨੀ* ਕਉਨੁ ਪਹੁਚੈ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ॥

*ਉਸਤਤ ਜੋਗ / *ਗਨੀ: ਧਨਵਾਨ, ਬੇਪਰਵਾਹ

ਤੇਰਾ ਬੰਦਾ ਕੁਦਰਤਿ ਬੁਝਦਾ ਤਿਨਿ ਹਉਮੈ ਢਾਹੀ ਢੇਰੀ ॥

ਤੂੰ ਮਿਹਰਵਾਨੀ ਹੂ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਹੈ ਸੁਣਿ ਅਰਦਾਸਿ ਖਸਮਾ* ਮੇਰੀ ॥

*ਖਸਮ, ਮਾਲਕ

ਜੂਨੀ ਬਹੁੜਿ ਨ ਲਾਈ ਢੇਰੀ ॥੯॥

ਤੂੰ ਅਗੰਮੀ ਹੂ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ॥

ਸੁਖੁ ਦਿਤੋ ਹੀ ਖਲਕ* ਨੇ ਅਹਿਲਾ* ਜਾਹਿ ਨਾਹੀ ਤੂ ਧਿਆਇਆ ॥

*ਲੋਕਾਂ / *ਵਿਅਰਥ, ਨਿਸਫਲ

ਨਾਨਕ ਸਚਾ ਅਮਰੁ ਹੈ ਸਿਫਤਿ ਕਰੇ ਕਰਿ ਭਗਤੀ ਗਾਇਆ ॥

ਸਚਾ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਖੁਦਾਇਆ ॥੧੦॥

ਮਉਲਾ* ਮਾਲਿਕੁ ਦਲਾ ਦਾ ਜੀਆ ਕੀ ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਜਾਣੈ ॥

*ਪਰਮੇਸ਼ਰ, ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ

ਇਕਨ੍ਹਾ ਦੀ ਘਤੈ ਕਬੂਲੁ ਇਕਨ੍ਹਾ ਦੀ ਬਹਿ ਕਦੇ ਨ ਆਣੈ ॥

ਏਸੁ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹਾਥਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ ਆਪਣੈ ਭਾਣੈ ॥

ਭਿਸਤਿ ਪਵੈ ਜੇ ਅਲਫ* ਪਛਾਣੈ ॥੧੧॥

*ਅੱਲ੍ਹਾ

ਖਾਲਕੁ* ਸਾਈ ਸਿਮਰੀਐ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਉਪਾਵਣਵਾਲਾ* ॥

*ਮਾਲਿਕ, ਰਚਨਹਾਰ / *ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

19 ਖਸਮ ਮੀਰਾਮੀਆ* ਕਬੀਰ* ਸੇਈ ਭਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾ ਨੇ ਭਾਲਾ ॥

*ਮੀਰਾਂਨਮੀਰ, ਅਮੀਰਾਂ ਦਾ ਅਮੀਰ / *ਵੱਡਾ

ਦਯੁ* ਜਿਨ੍ਹਾ ਦੇ ਵਲਿ ਹੈ ਸੁਫਲਿਓ ਭਈ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੀ ਘਾਲਾ ॥

*ਕਰਤਾਰ, ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ

ਹੋਆ ਪੀਰ ਮਿਲਿਐ ਓਜਾਲਾ ॥੧੨॥

ਆਪੇ ਆਪਿ ਦੁਖਭੰਜਨਾ ਸਿਮਰੀ ਦਾਤਾਰੇ ॥

ਰਿਜਕੁ ਸਬਾਹੋ* ਸਭ ਸੈ ਜੀਆ ਅਹਾਰੇ ॥

*ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਨਾਨਕ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇਓਨੁ ਹਉ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੇ ॥

ਕੀਮਤਿ ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਨਿਰੰਕਾਰੇ ॥੧੩॥

ਹਿੰਦੂ ਤੁਰਕ ਤੁਹਿ ਸਾਜਿਆ ਸਚੇ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ॥

ਆਪਣੇ ਰਾਹਿ ਜੋ ਚਲਦਾ ਸੋ ਭਾਵੈ ਕਰਤਾਰਾ ॥

ਹੁਕਮੁ ਤੇਰਾ ਜਿਸੁ ਭਾਵਦਾ ਸਚੇ ਨਿਰੰਕਾਰਾ ॥

ਤਿਸੁ ਬੰਦੇ ਭਉਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ॥੧੪॥੧॥

3. ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸਿਫਰ ੦ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5.

19ਅ

ੴ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਲਖ ਚਉਰਾਸੀ ਸਿਮਰਦੇ ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈ ॥

20 ਆਪੇ ਰਿਜਕੁ ਸਬਾਹਿਦਾ* ਜੀਆ ਸੁਖਦਾਈ ॥

*ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ

ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਿਸਮਾਦੁ ਹੈ ਕਿਛੁ ਕਹਿਐ ਕੀਮ ਨ ਪਾਈ ॥

ਰਚਨਾ ਤੇਰੀ ਮੁਚੁ* ਹੈ ਗਣਿ ਥਕੇ ਗਣਤ ਨ ਆਈ ॥

*ਵੱਡੀ

ਤੂ ਜਾਣਹਿ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥੧॥

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਦੁਇ ਸਾਜਿਆ ਧਨੁ ਕੁਦਰਤ ਤੇਰੀ ਬਾਜੀ ॥

ਭਲਿਆਈਆ ਨੋ ਤੂ ਮੰਨਦਾ ਬੁਰਿਆਈਆ ਨਾਹੀ ਰਾਜੀ ॥

ਸਚਹੁ ਸਚੁ ਨਬੋਝਿਦਾ ਕਿਹੁ ਨਾਹੀ ਤਿਸੁ ਮੁਹਤਾਜੀ ॥

ਦੁਹਾ ਸਿਰਿਆ ਕਾ ਧਣੀ ਆਪਿ ਤੋਲਿ ਵੇਖੈ ਧਰਿ ਤਾਰਾਜੀ* ॥

*ਤਰਾਜ਼ੂ, ਤੱਕੜੀ

ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਜੀ ॥੨॥

ਜਿਨਿ ਇਹੁ ਖੇਲੁ ਰਚਾਇਆ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਣੇਹਾਰਾ ॥

ਜੀਆ ਅੰਦਰਿ ਵਰਤਦਾ ਤੂ ਆਪੇ ਬੁਝਣਹਾਰਾ ॥

ਕਰਨ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਸਚੁ ਜੋਤਿ ਅਪਾਰਾ ॥

ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਤਿ ਹੈ ਭਗਤਾ ਕਉ ਪਿਆਰਾ ॥

ਸੁਣਿ ਮੰਨੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥੩॥

21 ਕਾਰਣੁ ਕਿਨਿਉ ਮੇਟੀਐ ਲਿਖਿ ਪਾਇਆ ਧੁਰਿ ਗੁਸਾਈ ॥

ਜਨਮੇਜੇ ਨੋ ਬਿਆਸ* ਗੁਰ ਪੜਿ ਮਤੀ ਆਖਿ ਸੁਣਾਈ ॥

ਕੈਰਵੇ* ਪਾਡੇ* ਗਹਿ ਮੁਏ ਰਾਜੁ ਸਮਝਿ ਨ ਲੈਨੀ ਭਾਈ ॥

ਜਨਮੇਜਾ ਕਹੈ ਬਿਆਸ ਨੋ *ਵਿਚਿ ਹੋਦੀ ਤੇਰੀ ਪਾਈ* ॥

*ਤੈਨੂੰ ਵਿਚੋਲਾ ਬਣ ਕੇ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ

ਕਿਉ ਲੜਨ ਦਿਤਿਆ ਅਨਿਆਈ ॥੪॥

ਪਿਛਲੀ ਕਥਾ ਪਿਛੇ ਪਈ ਹੁਣੁ ਸਮਝੁ ਅਗੈ ਜਨਮੇਜਾ ॥

ਅਸੁ* ਜੁ ਆਵੈ ਏਤੁ ਨਗਰਿ ਤਿਤੁ ਲਏ ਹੋਸੀ ਖੇਜਾ* ॥

*ਘੋੜਾ / *ਭੁਲੇਖਾ

ਛਲਣਿ ਆਵੈਗੀ ਸੁੰਦਰੀ ਕਰਿ ਮੋਹਣੀਆ ਦਾ ਵੇਜਾ* ॥

*ਸ਼ਕਲ, ਭੇਸ (ਮਾਇਆ ਜਾਲ)

ਕਹਿਐ ਮੇਰੇ ਜੇ ਚਲਹਿ ਤਾ ਵਸਾ ਤੇਰੀ ਸੇਜਾ ॥

ਛਲਿ ਮੋਹਿ ਲੈਆ ਜਨਮੇਜਾ ॥੫॥

ਜਨਮੇਜੇ ਜਗੁ ਰਚਾਇਆ ਦਿਜ* ਨਿਉਦੇ ਸਤ ਯਾਰਾ ॥

*ਬ੍ਰਾਹਮਣ (7+11=18)

ਬ੍ਰਹਮਣ ਬੈਠੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭੋਜ ਛਤ੍ਰੀਹ* ਹੋਏ ਪਰਕਾਰਾ ॥

*ਛੱਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ

ਸੰਕਲਪੁ ਮਿਲਿਆ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾ* ਛਡਿ ਭੋਜਨੁ ਲਗੇ ਤਾਰਾ* ॥

*ਭੋਜਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਧਿਆਨ ਦਾਨ ਵੱਲ ਲੱਗ ਗਿਆ

22 ਬ੍ਰਹਮਣ ਖੰਡੇ ਘਾਇਅਨੁ ਹੋਇ ਕ੍ਰੋਧਿ ਰਾਜੇ ਅਹੰਕਾਰਾ ॥

ਦੇਹ ਹੋਈ ਕੁਸੁ* ਅਠਾਰਾ ॥੬॥

*ਕੋੜ੍ਹ, ਅਠਾਰਾਂ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ

ਬਿਆਸ* ਕੀ ਆਗਿਆ ਮੇਟਿ ਕੈ ਦੁਖੁ ਦੇਹੀ ਰਾਜੇ ਸਹਿਆ ॥

ਦੁਖ ਲਗੇ ਫੇਰਿ ਅਰਾਧਿਆ ਮੈ ਆਪਣਾ ਕੀਆ ਲਹਿਆ ॥

ਆਇਓਸੁ ਫੇਰਿ ਬਿਆਸ ਗੁਰੁ ਰਾਜੇ ਕੇ ਮੰਦਰਿ ਬਹਿਆ ॥

ਪਿਛੇ ਮੇਟੀ ਆਗਿਆ ਹੁਣ ਮੰਨਿਹੁ ਮੇਰਾ ਕਹਿਆ ॥

ਦੁਖੁ ਦੇਹੀ ਕੋਇ ਨ ਰਹਿਆ ॥੭॥

ਕੀਤੀ ਕਥਾ* ਬਿਆਸ ਗੁਰ ਜਨਮੇਜਾ ਮਨਦਾ ਜਾਇ ॥

*ਮਹਾਂਭਾਰਤ ਦੇ 18 ਪਰਬਾਂ ਦੀ ਕਥਾ

ਕੁਸ੍ਰੁ ਸਤਾਰਹ ਉਤਰੇ ਜਾ ਮੰਨੇ ਕਥਾ ਸੁਭਾਇ ॥

ਕੀਨੀ ਕਥਾ ਅਠਾਰਵੀ ਜਨਮੇਜੇ ਕਹੈ ਸੁਣਾਇ ॥

ਹਸਤੀ* ਭੀਮ* ਉਸਟੀਆ* ਆਕਾਸਿ ਰਹੀਆ ਠਹਰਾਇ ॥

*ਹਾਥੀ / *ਸੁੱਟਿਆ

ਜਨਮੇਜੇ ਕਥਾ ਨ ਮੰਨੀਆ* ਝੜਿ ਪਈਆ ਅਗੈ ਆਇ* ॥

*ਹਾਥੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਕਾਸ ਤੋਂ ਆ ਡਿੱਗਿਆ

ਫਿਰਿ ਜਨਮੇਜੇ ਮੰਨਿਆ ਸਭ ਤੇਰੀ ਸਤਿ ਰਜਾਇ ॥

ਇਕੁ ਰਹਿਓ ਸੁ ਕੁਸ੍ਰੁ ਵਿਲਾਇ* ॥੮॥

*ਲੋਪ ਹੋਣਾ

23 ਗੋਤਮ* ਨਾਰਿ ਅਹਿਲਿਆ⁵ ਇੰਦੁ* ਆਇਆ ਜਿਸ ਬੇ ਚਲਿ ॥

ਰਾਜਾ ਕਾਮਿ ਵਿਆਪਿਆ ਆਇ ਬੈਠਾ ਦੁਆਰਾ ਮਲਿ ॥

ਇੰਦ੍ਰੈ ਨੋ ਕਹੈ ਅਹਿਲਿਆ ਮਤ ਪਛੋਤਾਵਹਿ ਕਲਿ ॥

ਤਪਾ ਮੰਦਰਿ ਜਾ ਆਇਆ ਇੰਦੁ ਛਪੈ ਕੇਹੜੇ ਵਲਿ ॥

ਹੁਣੁ ਸ੍ਰਾਪੁ ਹਮਾਰਾ ਝਲਿ ॥੯॥

ਸਹੰਸੁ ਭਗ ਦੇਹ ਹੋਇਆ ਇੰਦੁ ਨੋ ਲਗਾ ਪਾਪੁ ॥

*ਦੇਹ ਉੱਤੇ ਭਗ (ਯੋਨੀ) ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉੱਭਰ ਆਏ

ਇੰਦੁ ਮੁਖੁ ਦੇਇ ਨ ਸਕਈ ਕਾਮ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪੁਰਖੈ ਨੋ ਖਾਪੁ* ॥

*ਸ੍ਰਾਪ

ਤਿਤੁ ਦਿਨੁ ਭੁਲੀ ਅਹਿਲਿਆ ਜੀ ਗਰਬ* ਕੀਓਨੁ ਹਉ ਤਾਪੁ* ॥

*ਅਭਿਮਾਨ / *ਤਪ

ਪਾਹਨੁ* ਭਈ ਅਹਿਲਿਆ ਜਾਣਾਇਓਨੁ ਜਿਥੇ ਆਪੁ ॥

*ਪੱਥਰ

ਸਣੁ ਇੰਦ੍ਰੈ ਲੈਓਨੁ ਸਰਾਪੁ ॥੧੦॥

ਕੋ ਨਾਲਿ ਵਿਗਾੜੇ ਸੇਵਕਾ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦਾ ਏਹੋ ਹਾਲੁ ॥

ਮਤਿ ਕੁਮਤੀ ਆਪਿ ਦੇਇ ਠਾਕੁਰੁ ਦੈਆਲੁ ॥

ਇਕਿ ਆਪੇ ਜੰਤ ਖੁਆਇਆ ਦੇ ਹੰਉਮੈ ਮਾਲੁ ॥

*ਮਨੁੱਖ ਹਉਮੈ ਦੇ ਬੋਝ (ਸਮਗ੍ਰੀ) ਥੱਲੇ ਜਿੰਦਗੀ ਗੁਆ ਦੋਂਦਾ ਹੈ

ਆਪੇ ਸਦਾ ਬਖਸਿੰਦੁ ਹੈ ਜੀਆ ਕਿਰਪਾਲੁ ॥

24 ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਆਇਆ ਨਾਉ* ਨਉ ਨਿਧਿ* ਮਾਲੁ* ॥੧੧॥੨॥

*ਨੌ ਖਜਾਨੇ / *ਮਾਲਾਮਾਲ

5. ਅਹਿਲਿਆ ਦੀ ਕਥਾ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5.

ੴ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ¹

ਸਤ੍ਰਹ ਸਲੋਕ ਸਤ੍ਰਹ ਪਉੜੀ॥
ਆਠ ਆਠ ²ਤੁਕ ਕਰੀ ਇਕ ਠਉੜੀ²॥
ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਨ ਸੋਧਿ ਤਤੁ ਚੁਣੀ³॥
ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਬਚਨ⁴ ਸਰਬਗੁਣੀ॥੧॥
⁵ਸਰਬਗੁਣੀ ਅਉਗੁਣੁ ਨਹੀ ਕੋਇ॥
ਨਾਨਕ ਪੜਤ ਸੁਨਤ ਸੁਖ ਹੋਇ॥੧॥ਰਹਾਉ॥⁵

ਸਲੋਕੁ ॥

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ⁶ਸਮਾਧਿ ਸੁਤਿ⁶ ਸਤਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਟੇਕ॥
ਤਿਨ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨਿ ਕਰਿ ਧਿਆਇਆ ਏਕੁ॥੧॥

ਪਉੜੀ॥

ਏਕੰਕਾਰੁ⁷ ਅਗਮੁ ਗੁਸਾਈ॥
ਜਲ ਥਲ ਪੂਰ ਰਹਿਆ ਸਰਬ ਠਾਈ⁸॥
ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਅਪਰਿ ਅਪਾਰਾ॥
⁹ਏਕੁ ਨ ਭੂਲਾ ਲੇਖਨਹਾਰਾ⁹॥
ਏਕਹਿ ਏਕੁ ਆਪਿ ਥਿਰੁ ਸਾਚਾ॥
ਮਾਨਸ ਪਿੰਡੁ ਕੀਆ ਜਿਨਿ¹⁰ ਕਾਚਾ॥

25 ਉਪਜੈ ਬਿਨਸੈ ਆਵੈ ਜਾਈ॥

ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ ਰਹਿਆ ਲਪਟਾਈ॥
ਹਰਿ¹¹ ਕੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੁਖ ਭਾਰੀ॥
ਸੰਕਟ ਜੋਨਿ ਕਠਨ ਨਿਤ ਖੁਆਰੀ॥
ਆਵਤ ਬਾਰ ਫਰਜੁ ਸਿਰਿ ਲੇਣਾ॥
ਜਬ ਬਿਨਸੈ ਤਬ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ॥

¹²ਜੋ ਕਛੁ ਕਹਿਆ ਸੋ ਨਹਿ ਕਰਈ॥¹²

¹³ਜੰਮੈ ਮਰੈ ਕਉਲੁ ਨਹ ਟਰਈ॥¹³

ਝੂਠੈ ਮਾਰਗ ਮਨੁ ਲਪਟਾਵੈ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਦੁਖੁ ਪਾਵੈ॥੧॥

1. ਇਹ ਕਿਰਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ। ਆਧਾਰ ਪੋਥੀ, ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219), ਦੇ ਪਾਠ ਦਾ ਮਿਲਾਨ ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕੀਤੇ ਪਾਠ (ਧਿਆਉ 43, ਪੰ. 410) ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਫੁਟਨੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ।

2. ਤੁਕਾ ਕਰ ਜੋੜੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ.)। 3. ਚੀਨੀ (ਉਗੀ)। 4. ਸੁਬਚਨ (ਉਗੀ)। 5. ਰਹਾਉ ਵਾਲੀ ਤੁਕ ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

6. ਸੁਧਿ ਸਚੁ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਖਾ.)। 7. ਏਕੋ ਏਕੁ (ਉਗੀ)। 8. ਥਾਈ (ਉਗੀ)। 9. ਲਿਖਣਹਾਰੁ ਨਾ ਭੂਲਣਹਾਰਾ (ਉਗੀ)। 10. ਸਭੁ (ਉਗੀ)।

11. ਹੁਕਮੇ ਹਰਿ (ਉਗੀ)। 12. ਜੋ ਕਿਹ ਆਵੈ ਸੋ ਨਹੀ ਕਰੈ॥ (ਉਗੀ)। 13. ਜਨਮੈ ਮਰੈ ਕਉਲ ਨਹੀ ਚਲੈ॥ (ਉਗੀ)।

ਸਲੋਕੁ ॥

ਦੂਰਿ ਨ ਹੋਈ¹⁴ ਦਰਦੁ ਦੁਖੁ ਦੁਸਮਨ ਬਾਸਾ ਸੰਗਿ ॥
ਨਾਮ ਬਿਹੁਨਾ ਨਾਨਕਾ ਨਰੁ ਉਭਰੇ ਕਿਤੁ ਢੰਗਿ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਧੰਧੁ ਪੁਰਾਲ¹⁵ ਜਗਤੁ ਸਭ ਅੰਧਾ ॥
ਨਹੀ¹⁶ ਜਾਣੈ ਆਪਣਾ ਭਲਾ ਨ ਮੰਦਾ ॥

ਉਰਝਿਆ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰਾ ॥
ਕਰਿ ਕਰਿ ਪਾਪ ਬੰਧੇ ਸਿਰਿ ਭਾਰਾ ॥

ਉਦਰੁ* ਭਰਿ ਖਾਇ ਨੀਦ ਭਰਿ ਸੋਵੈ ॥
ਨਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿ ਬਾਦਿ* ਸਭ ਖੋਵੈ ॥

ਪਹਰਤ ਚੀਰ* ਚਲੈ ਚੜਿ ਘੋੜੈ ॥
ਪਗੜੀ ਬਾਂਧਿ ਬਾਂਧਿ ਸਿਰਿ ਮੋੜੈ ॥

26 ਬੈਠਿ ਸਭਾ ਮਹਿ ਬੋਲੈ ਐਂਡਾ* ॥
ਕਹੈ ਰਾਜੁ ਗ੍ਰਿਹਿ*¹⁷ ਮੁਲਕੁ ਸਭੁ ਮੈਂਡਾ ॥

ਨਿਆਉ ਤਪਾਵਸੁ* ਕਹੈ ਵਜੀਰੀ ॥
ਘਰਿ ਮੰਦਰਿ ਸਭ ਭੂਮਿ¹⁸ ਅਪਨੀਰੀ* ॥

ਹੰਉਮੈ ਮਾਹਿ ਨ ਜਾਣੈ ਮੂੜਾ ॥
ਜੋ ਕਛੁ¹⁹ ਕਹੈ ਸੋਈ ਕਿਛੁ¹⁹ ਕੂੜਾ ॥

ਕਛੁ ਨ ਚਲੈ ਸੰਗਿ ਉਤ ਵੇਲਾ ॥
ਨਾਨਕ ਬਿਛੁਰੈ ਬਹੁਰਿ ਨ ਮੇਲਾ ॥੨॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਮਿਤ੍ਰ ਦੋਸਤ ਮਾਲ ਧਨੁ ਛੋਡਿ²⁰ ਚਲਿਆ ਇਹੁ²⁰ ਠਾਇ ॥
ਸੰਗਿ ਨ ਕੋਈ ਨਾਨਕਾ ਹੰਸੁ ਇਕੋਲਾ ਜਾਇ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਜਤਨ ਉਪਾਉ ਅਨੇਕ ਕਰਤਾ²¹ ਥਾ ॥
ਜੋੜਿ ਦਰਬੁ* ਨਰੁ²² ਸੰਚਿ* ਧਰਤਾ²³ ਥਾ ॥

²⁴ਜਬ ਇਹੁ ਤਨੁ ਇਹੁ ਧਨੁ ਓਹੁ ਜੋਬਨੁ²⁴ ਛੋਡਾ ॥
ਜਾਂ²⁵ ਕਾਰਨ ਨਰੁ²⁶ ਭਇਆ ਨਿਗੋਡਾ* ॥

ਅਪਨੀ ਸਾਰ ਨਹੀ ਜਾਣੈ ਦੂਜਾ ॥
ਅਬ ਸਭਨਾ ਤੇ ਭੈਆ ਨਿਲੂਜਾ* ॥

ਕਲਜੁਗਿ ਬਸਿਆ ਕਹੈ ਚਤਰਾਈ ॥
ਯਾਦਿ ਨ ਆਵੈ ਉਆ ਦਿਨ ਤਾਈ ॥

ਦੇਖਤ ਮਾਲ ਮਗਨੁ ਹੋਇ ਰਹਤਾ ॥
ਮੁਖ ਤੇ ਸਾਚੁ ਨ ਕਬਹੂ ਕਹਤਾ ॥

*ਪੇਟ

*ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ

*ਬਸਤਰ

*ਆਂਕੜ ਕੇ

*ਗ੍ਰਾਮ (ਪਿੰਡ)

*ਇਨਸਾਫ

*ਆਪਣੀ, ਨਿੱਜੀ

*ਧਨ ਦੋਲਤ / *ਇਕੋਠਾ ਕਰ ਕੇ

*(ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ) ਬੰਧਨ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ

*ਨਿਲੱਜ, ਬੇਸ਼ਰਮ

14. ਹੋਵੈ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 15. ਬਿਹਾਲ (ਉਹੀ)। 16. 'ਨਹੀ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 17. 'ਗ੍ਰਿਹਿ', ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

18. ਭੂਇੰ (ਉਹੀ)। 19. ਕਰਮ ਕੀਆ ਸਭੁ (ਉਹੀ)। 20. ਚਲਉ ਇਤੁ (ਉਹੀ)। 21. ਕਹੈ (ਉਹੀ)। 22. ਸਭ (ਉਹੀ)।

23. ਧਰੈ (ਉਹੀ)। 24. ਉਹ ਧਨ ਏਹੁ ਜੋਬਨੁ ਸਭ (ਉਹੀ)। 25. ਏਕੀ (ਉਹੀ)। 26. 'ਨਰੁ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

27 ਬਹੁਤੁ ਗੁਮਾਨੁ ਗਰਬੁ ਮਨ ਮਾਹੀ॥
ਸਭ ਬਿਧਿ ਜੀਅ ਕਉ ਜੇਪੁ* ਬਿਸਾਹੀ॥
ਖੇਲਤ ਖਾਤ ਫਿਰੈ ਇਤਰਾਨਿਆ॥
ਨਿਰਮਲ ਨਾਮ ਨਹੀ ਚਿਤੁ ਜਾਨਿਆ॥
ਤਬ ਜਾਗਿਆ²⁷ ਜਬ ਪਕੜਿਆ ਜਉਰੈ*॥
ਨਾਨਕ ਬਿਗੜਿਆ ਕਾਜੁ ਨ ਸਉਰੈ॥੩॥

*ਜਿਦ

*ਜੇਵਰੇ/ਜੇਵੜੀ, ਜਮ ਦੀ ਫਾਹੀ

ਸਲੋਕੁ॥

ਸਹੰਸ ਸਿਆਣਪੁ ਨਾਮ ਬਿਨੁ ਕਤਿ ਦੇਖੋ ਸਭ ਬਾਦਿ॥
ਸੋਈ ਸਿਆਣਾ ਨਾਨਕਾ ਜਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਆਦਿ॥੧॥

ਪਉੜੀ॥

ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ²⁸ ਪੂਰਾ॥
ਬਧੈ ਘਟੈ ਨਹੀ ਹੋਵੈ ਊਰਾ॥
ਅਮਰ ਅਡੋਲੁ ਅਤੋਲੁ²⁹ ਅਪਾਰਾ॥
ਢਾਹੈ ਢਾਹਿ ਉਸਾਰਨਹਾਰਾ॥
ਏਕੋ ਏਕੁ ³⁰ਕਹੈ ਸਭ ਕੋਈ³⁰॥
ਉਆ ਸਮਸਰਿ ³¹ਕੋਈ ਹੋਆ ਨ ਹੋਈ³¹॥
ਪਾਛੈ ਹੋਆ ਨ ਆਗੈ ਹੋਈ॥
ਏਕੋ ਏਕੁ ³²ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਈ³²॥
ਬਾਸਾ ਬਾਨ ਅਗੋਚਰੁ ਠਉੜੀ॥
ਸਚ ਘਰਿ ਮਹਲ ਸਬਦ ਗੁਰ ਪਉੜੀ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਅਨਾਹਦ ਬਾਣੀ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਕਰਤੇ³³ ਆਪਿ ਬਿਡਾਣੀ॥

28 ਖੰਡ* ਪਤਾਲ ਮਾਤ ਲੋਕ ਧਾਰੇ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਵਿਆ ਆਪਿ ਮੁਰਾਰੇ॥
ਤੀਨ ਤਬਕ* ³⁴ਏਕ ਹਰਿ³⁴ ਰਾਜਾ॥
ਨਾਨਕ ਸਗਲ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਿਰਿ ਤਾਜਾ॥੪॥

*ਸੁਰਗ

*ਖੰਡ

ਸਲੋਕੁ॥

ਜਿਨ ਕੈ ਹਿਰਦੇ ਹਰਿ ਵਸੈ ਤੇ ਜਨ ਕਹੀਅਹਿ ਸੂਰ॥
ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ਨਾਨਕਾ ਰਵਿ³⁵ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ॥੧॥

ਪਉੜੀ॥

ਭਜਨ ਕਰਹੁ ਤਾਹੂ ਕਾ³⁶ ਰਸਨਾ॥
³⁷ਜੇ ਕਾਹੂ ਬੇਕੁੰਠੇ³⁷ ਬਸਨਾ॥
³⁸ਝੜਿਹ ਪਾਪ ਪੁਨ³⁸ ਹੋਇ ਪੁਨੀਤਾ॥
ਰਾਮਨਾਮ ਸੰਗ ਕਰਹੁ ਪਰੀਤਾ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਸੇਤੀ ਮਨੁ ਲਾਵੈ॥
ਸੋ ਜਨੁ ਦਰਗਹ ਬੈਠਨ³⁹ ਪਾਵੈ॥

27. ਆਗਿਆ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 28. ਪਰਮੇਸ਼ਰ (ਉਹੀ)। 29. ਅਮੋਲ (ਉਹੀ)। 30. ਅਵਰ ਨਹੀਂ ਦੂਆ (ਉਹੀ)।

31. ਕੋ ਹੋਗੁ ਨ ਹੂਆ (ਉਹੀ)। 32. ਸਦਾ ਬਿਰੁ ਸੋਇ (ਉਹੀ)। 33. ਵਸਿਆ (ਉਹੀ)। 34. ਏਕੋ ਹੈ (ਉਹੀ)।

35. ਪੂਰਿ (ਉਹੀ)। 36. ਕੋ (ਉਹੀ)। 37. ਜਾਕਾ ਹੋਇ ਬੇਕੁੰਠੀ (ਉਹੀ)। 38. ਪਾਪ ਝਾਰ ਸਭ (ਉਹੀ)। 39. ਬੈਠਣ (ਉਹੀ)।

- ਗੁਰ ⁴⁰ਕੈ ਸਬਦਿ⁴⁰ ਰਹੈ ਰੰਗਿ ਰਾਤਾ ॥
 ਸਬਦ ਬੀਚਾਰਿ ਪੜੈ ਪਰਭਾਤਾ ॥
 ਪੰਚਿ ਬਿਖਾ⁴¹ ਬੰਧਨ ਕਰਿ⁴² ਰਾਖੈ ॥
⁴³ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਰਸੁ ਚਾਖੈ ॥⁴³
 ਚਿਤ ਵੈਚਰਨ ਕਵਲ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥
 ਅਉਗਣ ਮਿਟਹਿ ਦੂਖਸਭ ਜਾਹੀ ॥
 ਮਿਲਿਆ ਅਲੇਖ ਪੁਰਖ ਅਬਨਾਸੀ ॥
 29 ਨਾਰਾਇਣ ਨਿਰਭਉ ਸੁਖਵਾਸੀ ॥
 ਆਵੈ ਨ ਜਾਇ ਗਰਭ ਨਹਿ ਬਸੈ ॥
 ਨਾਨਕ ਹਰਿਗੁਣ ਰਸਨਾ ਰਸੈ ॥੫॥
 ਸਲੋਕੁ ॥
 ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਸਿਰਿ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥
 ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਦਾਤਾ ਨਾਨਕਾ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰ ਅਥਾਹੁ ॥੧॥
 ਪਉੜੀ ॥
 ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਸੁਰ ਗਿਆਨ ਸਿਆਣਾ ॥
 ਜਿਨਿ ਜਨ⁴⁴ ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਪਛਾਣਾ ॥
 ਉਹੁ ਸਮਰਥੁ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਊਪਰਿ ॥
⁴⁵ਕਰੈ ਕਿਰਪਾ ਜਬ ਹੋਇ ਅਮਰ ਥਿਰੁ ॥⁴⁵
 ਸੋ ਸਾਹਿਬੁ ⁴⁶ਨਿਰੰਤਰਿ ਧਾਰੈ⁴⁶ ॥
 ਭੈਜਲ⁴⁷ ਤੇ ਪ੍ਰਭ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੈ⁴⁸ ॥
 ਪ੍ਰੀਤਿ ⁴⁹ਕਰੇ ਸਾਧਾ ਸੰਗ ਕੇਰੀ⁴⁹ ॥
⁵⁰ਜਾਂ ਤੇ ਬਸੇ⁵⁰ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭ ਨੇਰੀ⁵¹ ॥
⁵²ਰੋਗੁ ਸੋਗੁ ਭੂਖ ਨਹੀ ਬਿਆਪੈ ॥⁵²
 ਹਰਿ ਰਸੁ ਪੀਆ⁵³ ਸਦਾ ਸੁਖ ਜਾਪੈ ॥
 ਜਾਗਤ ਰਹੈ ਜੋਹ ਜਮ ਚੂਕੈ ॥
 ਦੁਰਮਤਿ ਨਿਕਟਿ ਨਹੀ ਤਾਹੂ ਕੈ ॥
 ਘਰਿ ਬਾਹਰਿ ⁵⁴ਹਰਿ ਏਕੋ⁵⁴ ਜਾਣੈ ॥
 ਮਨੁ ਸੂਚਾ⁵⁵ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਪਛਾਣੈ ॥
 30 ਸਰਬ ਕਲਾ ਜਿਨਿ ਧਾਰੀ⁵⁶ ਕਰਤੈ ॥
 ਨਾਨਕ ⁵⁷ਜਹ ਕਹ⁵⁷ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਬਰਤੈ ॥੬॥
 ਸਲੋਕੁ ॥
 ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਣਹਿ⁵⁸ ਗੁਰੂ ਕਾ ਪਾਰਿ ਪਵਹਿ⁵⁹ ਕਿਤੁ ਬਾਤਿ ॥
 ਸੋ⁶⁰ ਨਰ ਭੂਬੈ ਨਾਨਕਾ ⁶¹ਜਾ ਕਉ ਬ੍ਰਿਹਿਨਿ⁶¹ ਤਾਤਿ ॥੧॥

40. ਪਰਸਾਦਿ (ਪ੍ਰਾ.ਸੰ.ਯਾ.)। 41. ਬਿਖਿਆ (ਉਹੀ)। 42. ਸੰਗਿ (ਉਹੀ)। 43. ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੈ ਹਿਰਦੈ ਭਾਖੈ (ਉਹੀ)। 44. ਨਰ (ਉਹੀ)।
 45. ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ ਅਮਰ ਹੋਏ ਸੁਰ ॥ (ਉਹੀ)। 46. ਅੰਤਰ ਉਰਧਾਰੀ (ਉਹੀ)। 47. ਭਵਜਲ (ਉਹੀ)। 48. ਉਤਾਰੀ (ਉਹੀ)।
 49. ਕਰੀ ਸਾਧ ਸੰਗ ਕੇਰੇ (ਉਹੀ)। 50. ਤਾ ਕੈ ਬਸੈ (ਉਹੀ)। 51. ਨੇਰੇ (ਉਹੀ)। 52. ਰੋਗ ਨ ਸੋਗ ਨ ਭੂਖ ਬਿਆਪੈ ॥ (ਉਹੀ)।
 53. ਪੀਵੈ (ਉਹੀ)। 54. ਏਕੋ ਕਰਿ (ਉਹੀ)। 55. ਸਾਚੈ (ਉਹੀ)। 56. ਸਿਰਜੀ (ਉਹੀ)। 57. ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ (ਉਹੀ)।
 58. ਜਾਤੋ (ਉਹੀ)। 59. ਪਰਹੁ (ਉਹੀ)। 60. ਤੇ (ਉਹੀ)। 61. ਜਿਨ ਕੇ ਬਿਡਾਨੀ (ਉਹੀ)।

ਪਉੜੀ ॥

ਤਾਕਤ ਗੁਣ ਅਉਗੁਣ ਸਭ ਵਰਨ⁶² ॥

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ⁶³ ਭ੍ਰਮਿਓ ਇਹੁ ਮਨ⁶⁴ ॥

⁶⁴ਇਉ ਚਿਤਵੈ⁶⁴ ਮਨ ਮੂਰਖ ਅੰਧਾ ॥

ਅਪਣਾ ਭਲਾ ਪਰਾਇਆ ਮੰਦਾ ॥

ਉਨ⁶⁵ ਠਟ ਠਟੀਆ ਸੋਈ⁶⁶ ਠਟ ਹੋਵੈ ॥

ਇਹੁ ਮਾਣਸ⁶⁷ ਕਿਉ ਸੁਖ ਭਰਿ⁶⁸ ਸੋਵੈ ॥

ਸਿਰਿ ਪਰਿ ਗੋਲ ਫਿਰੈ ਜੰਦਾਰਾ ॥

ਗਰਬ ਗਹੇਲੇ⁶⁹ ਫਿਰਹਿ ਗਵਾਰਾ ॥

ਕਰਤ⁷⁰ ਪਾਖੰਡ⁷¹ ਮਾਇਆ ਮਦਿ ਮਾਤਾ⁷¹ ॥

⁷²ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛੋਡਿ ਬਿਖਿਆ ਫਲ ਖਾਤਾ⁷² ॥

⁷³ਫਿਰਤ ਅੰਧੋਰ ਨ ਬਦਈ ਕਾਹੂ⁷³ ॥

ਧਨੁ ਜੋਬਨ ਦਿਨ ਚਾਰਿਉ ਲਾਹੂ ॥

ਜਿਉ ਮਿਟਿ⁷⁴ ਜਾਇ ਬਿਰਖ⁷⁵ ਕੀ ਛਾਇਆ ॥

⁷⁶ਜਹ ਦੇਖੋ ਤਹ ਨਾਹੀ ਥਾਇਆ⁷⁶ ॥

31 ⁷⁷ਜੈਸੇ ਫੂਲੁ ਸਿਮਲ ਕਾ ਫੂਲਾ⁷⁷ ॥

⁷⁸ਨਾਨਕ ਇਹੁ ਨਰੁ ਸੁਵਟ ਜਿਉ ਭੂਲਾ⁷⁸ ॥੨॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਬਰਤ ਨੇਮ ਤੀਰਥ⁷⁹ ਕਰਹਿ ਫਿਰਹਿ *ਭਵੰਤਰੀ ਕੂੜੁ⁷⁹ ॥

⁸⁰ਘਟ ਹੀ⁸⁰ ਤੀਰਥ ਨਾਨਕਾ ਸੋਧਤ ਨਾਹੀ ਮੂੜੁ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਕੀ ਕਿਆ ਗਤਿ ਸੂਝੈ ॥

ਛੋਡਿ ਅਗਮੁ ਆਨ ਕੇ ਪੂਜੈ ॥

ਅਪਨਾ ਆਪੁ ਬਿਚਾਰਤ ਨਾਹੀ ॥

ਕਵਨ ਪੁਰਖੁ ਖੇਲੈ ਘਟਿ ਮਾਹੀ ॥

⁸¹ਹਿਰਦੇ ਨਾਮੁ ਰਹਿਆ⁸¹ ਅਸਥੂਲਾ ॥

ਬਨੁ ਬਨੁ ਫਿਰੈ ਪਸੂ ਨਰੁ ਭੂਲਾ ॥

ਭਰਮ ਲਾਗਿ ਪਿਛਲੀ ਮਤਿ ਖੋਈ ॥

⁸²ਜਦਿ ਕਦਿ ਨਾਮੁ ਮਨਿ ਜਪੀਐ⁸² ਸੋਈ ॥

ਮਾਰੈ ਬਖਸੈ ਅਪਨੈ ਬਸਿ ਕੀਨਾ⁸³ ॥

⁸⁴ਵਾਂ ਕੀ ਗਤਿ ਕਿਨੇ ਬਿਰਲੈ ਚੀਨਾ⁸⁴ ॥

⁸⁵ਦਸਉ ਦਸਾਂ⁸⁵ ਮਹਿ ਤਿਲੁ ਨਹੀ ਧਿਆਇਆ⁸⁶ ॥

ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰੁ⁸⁷ ਸਿਮ੍ਰਤ ਬੇਦ⁸⁷ ਲਪਟਾਇਆ ॥

*ਝੁਠੇ ਚੱਕਰ

62. ਰਤਨੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 63. ਸੁਰਚਨੀ (ਉਗੀ)। 64. ਇਹੁ ਚਿਤਵਤ (ਉਗੀ)। 65. ਉਸ (ਉਗੀ)। 66. ਸੋ (ਉਗੀ)।
67. ਮਾਣਸ (ਉਗੀ)। 68. 'ਭਰਿ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 69. ਗਹੀਰੇ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 70. ਕਰ (ਉਗੀ)। 71. ਮਦਨ ਮਾਦ (ਉਗੀ)।
72. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਛਾਡਿ ਬਿਖੇ ਫਲ ਖਾਤੇ ॥ (ਉਗੀ)। 73. ਭਰਿਆ ਭੀਰ ਬਦਤ ਨਹੀਂ ਕਾਹੂ ॥ (ਉਗੀ)। 74. ਛਪ (ਉਗੀ)।
75. ਤਰਵਰ (ਉਗੀ)। 76. ਜਹਾਂ ਦੇਖਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਠਾਇਆ ॥ (ਉਗੀ)। 77. ਐਸਾ ਫੂਲ ਸਿੰਬਲ ਕਾ ਫੂਲੈ ॥ (ਉਗੀ)।
78. ਨਾਨਕ ਨਰ ਸੁਹਵੈ ਜਿਉ ਭੂਲੈ ॥੨॥ (ਉਗੀ)। 79. ਕੀਏ ਭਵੰਤਰੀ ਕੂਰ (ਉਗੀ)। 80. ਮਨ ਮਹਿ (ਉਗੀ)।
81. ਰਾਮ ਰਹਤਾ ਹਿਰਦੈ (ਉਗੀ)। 82. ਜਤ ਕਤ ਪੁਰਖ ਨ ਜਪਿਓ (ਉਗੀ)। 83. ਕੀਨੀ (ਉਗੀ)।
84. ਜਿਸ ਕੀ ਗਤਿਮਤ ਕਿਨਹੂੰ ਨ ਚੀਨੀ ॥ (ਉਗੀ)। 85. ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ (ਉਗੀ)। 86. ਪਾਇਆ (ਉਗੀ)। 87. ਤੈ ਗੁਣ ਮਹਿ (ਉਗੀ)।

⁸⁸ਕਰਤ ਫਿਰੈ⁸⁸ ਆਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ॥

32 ⁸⁹ਨ ਜਪਿਆ ਨਾਥ ਨਿਰੰਜਨ ਦੇਵਾ ॥⁸⁹

⁹⁰ਜਬ ਅੰਤ ਕੀ ਬਿਰੀਆ⁹⁰ ਆਈ ॥

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ⁹¹ ਸਹਾਈ ॥੮॥⁹²

ਸਲੋਕੁ ॥

⁹³ਭੂਛਨ* ਪਹਰਹਿ⁹³ ਭੋਜਨ ਖਾਇ ਫੂਲ ਬਹੈ ਨਰ ਅੰਧਾ⁹⁴ ॥

*ਗਹਿਣੇ/ ਫੂਲ ਜਾਏ, ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋਵੇ

⁹⁵ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਹੀ ਲਾਗ ਰਹੈ ਦੁਰਗੰਧਾ ॥੧॥⁹⁵

ਪਉੜੀ ॥

ਬਿਖੁ ਬੀਜਤ⁹⁶ ਨਰ ਮੂੜਿ ਅਗਿਆਨੀ ॥

ਸੋਈ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਗਾ⁹⁷ ਨਿਦਾਨੀ ॥

ਦੇਹ ਨਗਰ ਮਹਿ ਬਸੈ⁹⁸ ਮਵਾਸੀ* ॥

*ਮਵੇਸ਼ੀ, ਹੈਵਾਨ

⁹⁹ਸੁੰਨਿ ਪੜੈ⁹⁹ ਛੋਡਿ ਉਠਿ ਜਾਸੀ ॥

ਨ ਚਲਸੀ ਜੋਰੁ ਨ ਚਲਸੀ ਝਗੜਾ ॥

ਇਕੁ ਪਲੁ ਰਹਣੁ ਪਾਵੈ ਗਗੜਾ¹⁰⁰ ॥

ਅਬ ਤੂ ਕਹਤੁ¹⁰¹ ਸਭੇ ਕਿਛੁ ਮੇਰਾ ॥

¹⁰²ਓਆ ਦਿਨ ਕਛੁ ਨ ਹੋਇਗਾ ਤੇਰਾ ॥¹⁰²

ਮਸਤੁ ਭਇਆ ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ¹⁰³ ਭ੍ਰਮਿਆ ॥

ਕਿਆ ਤੂ ਸੰਗਿ ਸਾਥਿ ਲੈ¹⁰⁴ ਜਨਮਿਆ ॥

ਦੋਊ ਹਸਤ¹⁰⁵ ਦੋਊ ਫੁਨ ਚਰਨਾ ॥

ਮੁਖੁ ਨਾਸਕਾ ਨੇਤ੍ਰ¹⁰⁶ ਅਰੁ ਕਰਨਾ* ॥

*ਕੰਨ

ਇਹੁ ਮੁਨੀਆਦਿ*¹⁰⁷ ਇਹੁ¹⁰⁸ ਧਨੁ ਲੈ¹⁰⁹ ਆਇਆ ॥

*ਮੁੱਢ (ਜਨਮ) ਤੋਂ

33 ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਨਰੁ ਗਰਬੈ ਮਾਇਆ ॥

ਹਰਿ ਬਿਸਾਰ ਹਉਮੈ ਮਹਿ ਗਲਿਆ ॥

ਨਾਨਕ ¹¹⁰ਜੈਸਾ ਨਰੁ ਆਇਆ ਤੈਸਾ ਹੀ¹¹⁰ ਚਲਿਆ ॥੯॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਚਤੁਰਾਈ ¹¹¹ਕਰਤਾ ਫਿਰੈ¹¹¹ ਭੇਖ ਅਨੇਕ ਸਵਾਰਿ¹¹² ॥

ਗੁਰ ਚਰਨੀ ¹¹³ਲਾਗੈ ਨਹੀ¹¹³ ਨਾਨਕ ¹¹⁴ਤੇ ਨਰ¹¹⁴ ਮੂੜ ਗਵਾਰ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਗਰਭ ਕੁੰਡ ਮਹਿ ਬਾਸਾ ਨਰ ਕਾ ॥

ਸੁਆਰਥ ਨਾਮੁ ਜਪੈ ਨਿਤ ਹਰਿ ਕਾ ॥

¹¹⁵ਬੋਲ ਬਚਨ¹¹⁵ ਪ੍ਰਭੁ ਸੇਤੀ ਕੀਤਾ ॥

ਨਿਰਮਲ ਨਾਮੁ ਜਪੈ¹¹⁶ ਨਿਤ ਨੀਤਾ ॥

88. ਕਰਤੇ ਫਿਰੇ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 89. ਅੰਤਰਿ ਭਰਮੁ ਨ ਜਾਨੈ ਭੇਵਾ ॥ (ਉਹੀ)। 90. ਅੰਤਿਕਾਲ ਏਹ ਵੇਲਾ (ਉਹੀ)। 91. ਕਉਨੁ (ਉਹੀ)।

92. ॥੮॥ (ਉਹੀ)। 93. ਭੂਖਣ ਪਹਿਰੈ (ਉਹੀ)। 94. ਅੰਧ (ਉਹੀ)। 95. ਨਾਮੁ ਨ ਚੇਤਈ ਨਾਨਕਾ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ਦੁਰਗੰਧ (ਉਹੀ)।

96. ਬੀਜਹਿ (ਉਹੀ)। 97. ਹੋਗਾ (ਉਹੀ)। 98. ਬਸਤੁ (ਉਹੀ)। 99. ਸੂ ਮਾਉੜੀ (ਉਹੀ)। 100. ਨਗਰਾ (ਉਹੀ)।

101. ਜਾਨਤ (ਉਹੀ)। 102. ਉਸ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਕਛੁ ਤੇਰਾ (ਉਹੀ)। 103. ਮੈਂ (ਉਹੀ)। 104. 'ਲੈ', ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

105. ਫੁਨ ਹਾਥ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 106. ਲੋਚਨ (ਉਹੀ)। 107. ਬੁਨਿਆਦੁ (ਉਹੀ)। 108. 'ਇਹੁ', ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

109. ਲੈ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 110. ਜਿਉ ਆਇਆ ਤਿਉ (ਉਹੀ)। 111. ਕਰਤੇ ਫਿਰਹਿ (ਉਹੀ)। 112. ਬਨਾਇ ਸਵਾਰ (ਉਹੀ)।

113. ਨ ਲਾਗਈ (ਉਹੀ)। 114. ਤੇਈ (ਉਹੀ)। 115. ਕਉਲ ਬੋਧ (ਉਹੀ)। 116. ਜਪਹੁ (ਉਹੀ)।

117 ਇਸ ਅੰਧ ਕੂਪ¹¹⁷ ਤੇ ਕਾਢੁ ਗੁਸਾਈ॥
 ਸਿਮਰਤ ਰਹਉ ਸਦਾ ਰਖੁਰਾਈ॥
 ਪੁਗੇ¹¹⁸ ਦਿਵਸ ਹੁਕਮੁ ਹਰਿ ਕੀਆ॥
 ਕਿਰਪਾ ਭਈ ਜਨਮੁ ਨਰ ਲੀਆ॥
 119 ਦੇਖਤ ਸ੍ਰਿਸਟਿ¹¹⁹ ਪਿਛਲੀ ਮਤਿ ਭੂਲਤਿ¹²⁰॥
 121 ਚੁੰਘਤਿ ਅਸਥਨ* ਪਲਨੇ ਭੂਲਤਿ॥¹²¹

*ਬਣ

122 ਗੋਦ ਖਿਲਤਾ ਲਹੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ॥¹²²
 ਵਡਾ ਹੋਆ ਸਭ ਸਾਕ ਸਮਾਲੇ¹²³॥
 ਬੋਲ ਬਚਨ ਨਰ¹²⁴ ਮੂੜ ਬਿਸਾਰੇ॥
 125 ਫਸਿਓ ਬੰਧ ਮਹਿ ਰਮਾ ਗਵਾਰੇ॥¹²⁵

34 ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਅਰੁ¹²⁶ ਸੁਤ ਬਨਤਾ¹²⁷॥
 ਕੁੜਮ ਕੁਟੰਬਿ ¹²⁸ਸਗਾਰਬ* ਗਨਤਾ¹²⁸॥
 ਕੋਈ ਨ ¹²⁹ਹੋਆ ਆਈ ਮਹਿ¹²⁹ ਬੋਲੀ॥
 ਨਾਨਕ ਜਿੰਦੜੀ ¹³⁰ਜਾਇਗੀ ਦੁਹੇਲੀ*¹³⁰॥੧੦॥
 ਸਲੋਕੁ॥

*ਸਕਾਰਬ, ਸਫਲ

*ਵਿਅਰਬ

ਦੁਬਧਾ ਮਨ ਕੀ ¹³¹ਨ ਮਿਟੈ¹³¹ ਮੁਕਤਿ ਕਹਾ ਤੇ ਹੋਇ॥
 ਕਉਡੀ ਬਦਲੇ ਨਾਨਕਾ ਜਨਮੁ ਚਲਿਆਨਰੁ ਖੋਇ॥੧॥
 ਪਉੜੀ॥

ਖੋਟੁ ਕਪਟੁ ਹਿਰਦੈ ਮਹਿ ਰਾਖੈ॥
 ਬਾਹਰਿ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਭਾਖੈ॥
 132 ਅੰਤਰਿ ¹³³ਅਗਨਿ ਬਹੁਤੁ¹³³ ਬਿਆਪੈ॥
 ਜਿਉ¹³⁴ ਪੂਅਰ* ਪਾਇ ਜੋਗੀਸਰ ਤਾਪੈ॥
 ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਮਹਿ ਮਨੁਆ ਡੋਲੈ॥
 ਬਾਹਰਿ ਮੋਨੀ ¹³⁵ਮੁਖਿ ਨਹੀ¹³⁵ ਬੋਲੈ॥
 ਅੰਤਰਿ ਰਾਮੁ ਨ ਅਗਪੈ ਸੋਈ॥
 ਭੇਖ ਬਨਾਇ ਬੈਸਨੋ ਹੋਈ॥
 ਗਰਮ ਨੀਰ ਠੰਡਾ ਕਰਿ ਪੀਵੈ॥
 ਜਤੀ ਕਹਾਵੈ ਰਹੈ ਉਰਧੀਵੈ^{136*}॥
 ਅਗਨਿ ਜਲਾਇ ਤਪੀਆ¹³⁷ ਤਪੁ ਕਰਤਾ¹³⁸॥
 ਮਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਸਹੀ ਨਹੀ ਪਰਤਾ¹³⁹॥

*ਉਰਧ ਤਪ ਕਰੇ (ਮੁੱਖ, ਨੇਤ੍ਰ, ਬਾਹਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰ ਕੇ)

117. ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 118. ਪੂਜੈ (ਉਹੀ)। 119. ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਦੇਖ (ਉਹੀ)। 120. ਭੂਲੀ (ਉਹੀ)।

121. ਚੁੰਘਤ ਹਸਤ ਬਨ ਪਾਲ ਮਹਿ ਭੂਲੀ॥ (ਉਹੀ)।

122. ਇਹ ਤੁਕ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ।

123. ਸਮਾਲੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 124. ਸਭ (ਉਹੀ)।

125. ਇਹ ਤੁਕ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਤੋਂ ਲਈ ਹੈ।

126. ਮੀਤ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 127. ਬਨਿਤਾ (ਉਹੀ)। 128. ਸਕਾ ਇਹ ਗਨਿਤਾ (ਉਹੀ)। 129. ਹੋਇਗਾ ਆਈ ਕਾ (ਉਹੀ)।

130. ਜਾਗੁ ਅਕੇਲੀ (ਉਹੀ)। 131. ਮਿਟਤ ਨਹੀਂ (ਉਹੀ)।

132. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਨ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਬੁਝੈ ਬਾਹਰਿ ਪੂਅਰ ਤਾਪੈ॥...॥੩॥...॥੯॥੭॥

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧, ਪੰ. 1013)

133. ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਤੁਕ ਹੈ: ਅੰਤਰਿ ਅੰਤਰਿ ਅਗਨਿ ਬਿਆਪੈ)

134. 'ਜਿਉ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 135. ਮੁਖਹੁ ਨ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 136. ਅਧੀਵੈ (ਉਹੀ)। 137. ਤਪੀ (ਉਹੀ)।

138. ਕਰਤੇ (ਉਹੀ)। 139. ਪੜਤੇ (ਉਹੀ)।

ਪੰਚ ਦੂਤ ¹⁴⁰ਤਸਕਰ ਨਹੀ ਮਾਰੀ¹⁴⁰ ॥

35 ਜਟਾ ਬਧਾਇ ਹੋਏ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ¹⁴¹ ॥

ਸਭ ¹⁴²ਭੋਖਨ ਮਹਿ ਸਚੁ ਕਉਨੁ¹⁴² ਕਮਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਸਾਚੇ¹⁴³ ਹਰਿ ਧਿਆਵੈ ॥੧੧॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਬੋਲੁ¹⁴⁴ ਬਚਨੁ ਬਾਤਾ ਕਰੀ ਸੋਈ¹⁴⁵ ਸਮਾਲਹੁ ਆਜੁ ॥

ਹਰਿ ਸਿਮਰਤਿ ਰਹੋ¹⁴⁶ ਨਾਨਕਾ ਹੋਇ ਤੁਮਾਰਾ¹⁴⁷ ਕਾਜੁ ॥

ਪਉੜੀ ॥

¹⁴⁸ਕਰਤਾ ਕਾਰਨ¹⁴⁸ ਕਰੈ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ ਨ ਮੇਟੈ ਕੋਈ ॥

ਜੋ ਕਿਛੁ ਲਿਖਿਆ ¹⁴⁹ਸੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ¹⁴⁹ ॥

ਰੋਜੀ ਰਿਜਕੁ ਉਸੀ ਦਿਨ ਦੀਆ ॥

ਅਬ ¹⁵⁰ਕਿਆ ਮਿਲੈਗੁ ਦੂਜੀ¹⁵⁰ ਬਾਰਾ ॥

ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਮੰਗੈ¹⁵¹ ਮੂੜ ਗਵਾਰਾ ॥

ਉਹੁ ਭਰਪੂਰ ਸਭੇ ਬਿਧਿ ਪੂਰਾ ॥

ਮਾਣਸ¹⁵² ਕਹੈ ਸਦਾ ਮੈ¹⁵³ ਊਰਾ ॥

¹⁵⁴ਜੇ ਧਨੁ ਹੋਇ ਸਹੰਸ ਕਰੋੜੀ ॥¹⁵⁴

¹⁵⁵ਤਉ ਕਹੈ ਮੇਰੈ ਧਨੁ ਬੋੜੀ ॥¹⁵⁵

ਕਬਹੂ ਨ ਕਹੈ ਆਜੁ ਮੈ¹⁵⁶ ਰਜਿਆ ॥

ਨੇਮ ਧਰਮ ਧਨ ਕਾਰਨਿ ਤਜਿਆ ॥

¹⁵⁷ਬੋਲੈ ਕੂੜ ਪਾਪ ਕਰੇ¹⁵⁷ ਅਨੇਕਾ ॥

¹⁵⁸ਆਢ ਆਢ ਧਨੁ ਜੋੜੈ ਪੈਕਾ ॥¹⁵⁸

ਚਲਤੀ ਬਾਰ ਕਛੁ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਈ ॥

36 ਨਾਨਕ ਖਪਿ ਖਪਿ ਮਰੈ ਲੁਕਾਈ ॥੧੨॥¹⁵⁹

ਸਲੋਕੁ ॥

ਧਿਆਨੁ ਧਰਮੁ ਗੁਰ¹⁶⁰ ਗਿਆਨ ਗੁਰੁ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਗਾਉ ॥

ਅਨ ਦਿਨੁ ਸਿਮਰਹੁ¹⁶¹ ਨਾਨਕਾ ਸਾਹਿਬੁ ਬੇਪਰਵਾਹੁ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਪਰਮ ਨਿਧਾਨ ਨਾਉ¹⁶² ਪ੍ਰਭ ਕੇਰਾ ॥

ਅੰਤਕਾਲ ਭੈਜਲ ਕਾ ਬੇਰਾ¹⁶³ ॥

ਨਿਸ ¹⁶⁴ਬਾਸਰ ਜਪੀਐ¹⁶⁴ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਜਮ ਦੂਤਨ ¹⁶⁵ਕਾ ਕਛੁ¹⁶⁵ ਨ ਬਸਾਇ ॥

*ਦਿਨ ਗਤ

140. ਵਸ ਕੀਏ ਨ ਮਾਰੇ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਯਾ.)। 141. ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੇ (ਉਹੀ)। 142. ਮਾਰਗ ਕੇ ਸਚੁ ਨ (ਉਹੀ)। 143. ਸਚੇ (ਉਹੀ)।

144. ਕਉਲ (ਉਹੀ)। 145. ਤੇਈ (ਉਹੀ)। 146. ਰਹੁ (ਉਹੀ)। 147. ਤੁਹਾਰੇ (ਉਹੀ)। 148. ਕਾਰਨ ਕਰਤਾ (ਉਹੀ)।

149. ਸੋਈ ਹੁਆ (ਉਹੀ)। 150. ਕਿਛੁ ਮਿਲੈ ਨ ਦੂਸਰੀ (ਉਹੀ)। 151. ਮਾਂਗੇ (ਉਹੀ)। 152. ਮਾਨੁਖ (ਉਹੀ)।

153. ਹਉ (ਉਹੀ)। 154. ਲਾਖ ਸਹੰਸਰ ਹੋਇ ਕਰੋੜਾ (ਉਹੀ)। 155. ਤਉ ਭੀ ਕਹੈ ਮੇਰੇ ਧਨ ਬੋੜਾ (ਉਹੀ)। 156. ਹਉ (ਉਹੀ)।

157. ਕੂੜ ਬੋਲਿ ਕੀਏ ਪਾਪ (ਉਹੀ)। 158. ਜੋੜਿਆ ਆਢ ਆਢ ਧਨੁ ਪੈਕਾ (ਉਹੀ)। 159. ॥੧੩॥ (ਉਹੀ)। 160. ਕਰਿ (ਉਹੀ)।

161. ਸਿਮਰੇ (ਉਹੀ)। 162. ਨਾਮ (ਉਹੀ)। 163. ਬੋੜਾ (ਉਹੀ)। 164. ਬਾਸਰ ਜਪਿਉ (ਉਹੀ)। 165. ਕੀ ਕਿਛੁ (ਉਹੀ)।

ਲਿਵ ਲਾਵੈ¹⁶⁶ ਸਾਹਿਬ¹⁶⁷ ਸਿਉ ਇਕਤਾਰਾ ॥
ਸੋ ਹੋਵੈ ਠਾਕੁਰ ਕਾ ਪਿਆਰਾ ॥
ਆਦਰੁ ਮਿਲੈ ਦਰਗਾਹ¹⁶⁸ ਮਹਿ ਤਿਨ ਕਉ ॥
ਭਾਉ ਭਗਤਿ ¹⁶⁹ਕਰੈ ਸਾਧਨ¹⁶⁹ ਕਉ ॥
ਨਿੰਦਾ¹⁷⁰ ਪਾਪ ਨਿਕਟਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥
ਸ੍ਵਨੀ* ¹⁷¹ਸੁਨੈ ਦਿਸਟਿ ਨ ਪਾਵੈ¹⁷¹ ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਛੁ¹⁷² ਦਇਆ ਧਰੇਈ ॥
ਘਰਿ ਘਰਿ ਕੇ¹⁷³ ਸਿਰਿ ਫਰਜ ਨ ਲੇਈ ॥
ਖਟਹੁ ਖਾਹੁ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਮਹਿ ਬਸਹੁ¹⁷⁴ ॥
ਕਿਰਤਿ ਕਰਹੁ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਰਸਹੁ¹⁷⁵ ॥
¹⁷⁶ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਲੈਗੁ ਲੜਿ ਲਾਈ ॥¹⁷⁶
ਨਾਨਕ ¹⁷⁷ਤਿਨ ਪਰ ਹੋਗੁ ਸਹਾਈ ॥੧੩॥¹⁷⁷
ਸਲੋਕੁ ॥

37 ਕਈ ਛਲ¹⁷⁸ ਭਰਮਤਿ ਫਿਰਿਆ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨਾ ਆਈ ਸਾਂਤਿ ॥
ਨਾਮੁ ਬਖਾਨਹੁ ਨਾਨਕਾ ਆਠ ਪਹਰ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਰਾਖਹੁ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਹੇਤਾ ॥
ਜੋ ਕਛੁ ¹⁷⁹ਮੰਗੋ ਸੋ ਕਛੁ¹⁷⁹ ਦੇਤਾ ॥
ਉਆ ਸਮਰਥ ਕੈ¹⁸⁰ ਊਨਾ ਨਾਹੀ ॥
ਓਆ¹⁸¹ ਕਾ ਭਜਨੁ ਕਰਹੁ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥
¹⁸²ਸਭ ਬਾਤੈ¹⁸² ਸਭ ਸਵਾਰਥ ਸਾਰੈ¹⁸³ ॥
¹⁸⁴ਕਰੈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੋਇ ਨਿਸਤਾਰੈ ॥¹⁸⁴
¹⁸⁵ਜਹ ਤੂੰ ਜਾਇ ਤਹ ਤੇਰੇ ਸਾਥਾ ॥¹⁸⁵
¹⁸⁶ਸਦਾ ਸਹਾਈ ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥਾ ॥¹⁸⁶
ਕਿਆ ਪਰਵਾਹ ¹⁸⁷ਪ੍ਰਭੂ ਸੇ¹⁸⁷ ਮੀਤਾ ॥
ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਪਛਾਨੈ¹⁸⁸ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤਾ¹⁸⁹ ॥
ਚਾਕਰ ਹੋਇ ਚਾਕਰੀ ਕਰਈ¹⁹⁰ ॥
¹⁹¹ਰੋਜੀ ਰਿਜਕੁ ਦੇ ਸਾਹਿਬੁ ਘਰਹੀ ॥¹⁹¹
¹⁹²ਜਹ ਤਹ ਬਸੈ ਨਾਮੁ ਮੁਖਿ ਜਾਪੈ ॥¹⁹²
ਦੂਜੈ ਲਾਗਿ ਲਾਗਿ ਨਹੀ ਖਾਪੈ¹⁹³ ॥
¹⁹⁴ਏਕ ਟੇਕ ਰਾਖਹੁ ਹਰਿ¹⁹⁴ ਹਰਿ ਕੀ ॥
ਨਾਨਕ ¹⁹⁵ਗਤਿ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭੂ¹⁹⁵ ਨਰ ਕੀ ॥੧੪॥

166. ਲਾਵਹਿ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 167. 'ਸਾਹਿਬ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਲੁਪਤ ਹੈ। 168. ਦੀਨ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 169. ਸਾਧਿਗ ਇਕ ਦਿਨ (ਉਹੀ)।
170. ਨਿੰਦਿਆ (ਉਹੀ)। 171. ਸੁਨੀਐ ਨਦਰਿ ਨਹੀ ਆਵੈ ॥ (ਉਹੀ)। 172. ਜੀਆ (ਉਹੀ)। 173. ਕਾ (ਉਹੀ)। 174. ਬਸੈ (ਉਹੀ)।
175. ਰਸੈ (ਉਹੀ)। 176. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਲੇਹੁ ਲੜਿ ਲਾਇ ॥ (ਉਹੀ)। 177. ਤਾ ਪਰ ਹੋਇ ਸਹਾਇ ॥੧੨॥ (ਉਹੀ)। 178. ਜਨਮ (ਉਹੀ)।
179. ਮਾਂਗੋ ਸੋਈ ਪ੍ਰਭੂ (ਉਹੀ)। 180. ਕਛੁ (ਉਹੀ)। 181. ਉਆ (ਉਹੀ)। 182. ਸਭੀ ਬਾਤਾ (ਉਹੀ)। 183. ਸਾਰੇ (ਉਹੀ)।
184. ਦੇਖਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਵਸਿ ਹੋਇ ਤਿਹਾਰੇ ॥ (ਉਹੀ)। 185. ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਤੂੰ ਤਹਾਂ ਮੈਂ ਸਦਾ ਸਹਾਇ ॥ (ਉਹੀ)।
186. ਸ੍ਰੀ ਰਘੁਨਾਥਾ ਕਿਆ ਪਰਵਾਹ ॥ (ਉਹੀ)। 187. ਪ੍ਰਭੂ ਜੇਹੇ ਹਰਿ (ਉਹੀ)। 188. ਸਮਾਹੁ (ਉਹੀ)। 189. ਚੀਤਾ (ਉਹੀ)।
190. ਕਰੈ (ਉਹੀ)। 191. ਸਾਹਿਬ ਦੇਇ ਰੁਜੀਨਾ ਘਰੇ ॥ (ਉਹੀ)। 192. ਬੈਠਾ ਖਾਇ ਨਾਮ ਨਿਤ ਜਪੈ ॥ (ਉਹੀ)।
193. ਖਪੈ (ਉਹੀ)। 194. ਜਪੈ ਕਰੇ ਟੇਕ ਏਕ (ਉਹੀ)। 195. ਪ੍ਰਭੂ ਕਰੇ ਗਤਿ (ਉਹੀ)।

ਸਲੋਕੁ ॥

ਨਦਰਿ ਨ ਹੋਵੈ¹⁹⁶ ਦੂਸਰੀ ਏਕਸ¹⁹⁷ ਸਿਉ ਹੋਇ¹⁹⁸ ਧਿਆਨੁ ॥

38 ਪਾਰਿ ਪਵੈਗੇ¹⁹⁹ ਨਾਨਕਾ ਚੂਕੈ²⁰⁰ ਗਰਬੁ ਗੁਮਾਨੁ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਗੁਰ ਗੋਪਾਲੁ ²⁰¹ਜਪੇ ਮਨੁ²⁰¹ ਸਾਚਾ ॥

ਫਲ ²⁰²ਪਾਵਹੁ ਅਪਨੀ ਮਨਸਾ ਬਾਚਾ²⁰² ॥

ਬਚਨ ਸੁ²⁰³ ਭਰਪੂਰ ਦਇਆ ਨਿਧਿ ॥

²⁰⁴ਤਿਸੁ ਸਿਮ੍ਰਤ ਹੋਇ ਸਰਬ²⁰⁴ ਸਿਧਿ ॥

ਅੰਤਰਿ²⁰⁵ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਤਰਿ ਕਾਮੀ²⁰⁶ ॥

ਪਤਿਤ ²⁰⁷ਪਾਵਨ ਪ੍ਰੇਮ²⁰⁷ ਗੁਰ ਸੁਆਮੀ ॥

ਭਗਤ ਵਛਲ ਭੈ²⁰⁸ ਕਾਟਨ ਹਾਰਾ ॥

ਤਿਸ ²⁰⁹ਕੈ ਸਿਮਰਨਿ ਹੋਇ²⁰⁹ ਨਿਸਤਾਰਾ ॥

²¹⁰ਤਿਸੁ ਪਰਤਾਪਿ ਤਪਤਿ ਨਹੀ²¹⁰ ਆਵੈ ॥

ਤਪਤਿ ²¹¹ਮਿਟੀ ਮੋ ਕਉ²¹¹ ਕਛੁ ਨ ਸੰਤਾਵੈ ॥

²¹²ਸੋਗ ਬਿਜੋਗ ਰੋਗ ਨਹੀ ਲਾਗੈ ॥²¹²

²¹³ਬਖਿਆ ਬਿਆਪਿ ਬਿਗੰਧ ਸਭ ਭਾਗੈ ॥²¹³

²¹⁴ਰੋਗੁ ਸੋਗੁ ਪਾਪ ਸੰਘਾਰੈ ॥²¹⁴

²¹⁵ਬਿਖਾ ਬਿਆਪਿ ਬਾਦਿ ਭਉ ਜਾਰੈ ॥²¹⁵

²¹⁶ਸਬਦ ਸਾਬੁਣ ਸਿਉ ਮਲੁ ਖੋਈ ॥²¹⁶

ਨਾਨਕ ²¹⁷ਕਹੈ ਨਿਰਮਲੁ ਜਨੁ²¹⁷ ਸੋਈ ॥੧੫॥

ਸਲੋਕੁ ॥

²¹⁸ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ²¹⁸ ਪਾਇਆ ਸਾਧ ਜਨਾ²¹⁹ ਸਰਨਾਇ ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ ਪਰਗਟ ਨਾਨਕਾ ਕੇਵਲ ਕੇਸੋਰਾਇ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

39 ²²⁰ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪੇ ਇਕ ਵੇਰਾ ॥²²⁰

ਜਾਂ ²²¹ਕਾ ਸੁਰਗ ਮਹਿ ਹੋਇਗਾ²²¹ ਡੇਰਾ ॥

ਬੈਠ ਸਭਾ ਮਹਿ ਹੋਵੈ ਮਾਹਰ ॥

ਕੋਈਨ ਕਹੈ ਛੋਡਿ²²² ਇਹ ਠਾਹਰਿ ॥

ਆਦਰੁ ਭਾਉ ਕਰੇ ²²³ਜਨ ਸੋਈ²²³ ॥

ਸਚੁ²²⁴ ਘਰਿ ਮਹਲ ਮਿਲੈ ਉਸ²²⁵ ਢੋਈ ॥

*ਪਰਮਾਤਮਾ

196. ਹੋਵੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 197. ਸੇ ਇਕਸੁ (ਉਗੀ)। 198. ਹੋਵੈ (ਉਗੀ)। 199. ਪਰਹਿ ਤਉ (ਉਗੀ)। 200. ਜਾ ਕਾ ਚੂਕਾ (ਉਗੀ)।

201. ਜਪਹੁ ਜਨ (ਉਗੀ)। 202. ਪਾਵਹਿ ਮਨ ਅਪਨੇ ਬਾਛਾ ॥ (ਉਗੀ)। 203. ਸੁਰ (ਉਗੀ)। 204. ਜਿਸ ਸਿਮਰੇ ਹੋਏ ਸਦਾ (ਉਗੀ)।

205. ਨਉ ਨਿਧਿ (ਉਗੀ)। 206. ਜਾਮੀ (ਉਗੀ)। 207. ਉਧਾਰਣ ਪਰਮ (ਉਗੀ)। 208. ਭਉ (ਉਗੀ)। 209. ਜਪਤ ਹੋਵੈ (ਉਗੀ)।

210. ਜਿਸੁ ਪਰਸਾਦਿ ਤਿਪਤ ਮਨ (ਉਗੀ)। 211. ਬੁਝਿ ਜਾਇ (ਉਗੀ)।

212. ਇਹ ਭੁਕ ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਈ ਹੈ।

213. ਉਗੀ। 214. ਪਾਪ ਬਿਰਲਾਪ ਸੰਤਾਪ ਸੰਘਾਰੇ ॥ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 215. ਬੈਰ ਬਿਰੋਧ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਜਾਰੇ ॥ (ਉਗੀ)।

216. ਸਬਦੁ ਸਾਬੁਣ ਮੇਲੁ ਮਨੁ ਧੋਈ ॥ (ਉਗੀ)। 217. ਨਿਰਮਲੁ ਕਰੀਐ (ਉਗੀ)। 218. ਸੋਧਤ ਸੋਧਤ (ਉਗੀ)। 219. ਸੇਵ (ਉਗੀ)।

220. ਆਰਾਧੇ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਇਤ ਬੇਰਾ ॥ (ਉਗੀ)। 221. ਕਉ ਮਿਲਗੁ ਸੁਰਗ ਮਹਿ (ਉਗੀ)। 222. ਛੋਡਿਹੁ (ਉਗੀ)।

223. ਸਭ ਕੋਈ (ਉਗੀ)। 224. ਸਾਚਾ (ਉਗੀ)। 225. ਤਗ (ਉਗੀ)।

ਦਰ ਦਰਵਾਨ ਰਹਨ²²⁶ ਦਰਵਾਜੇ ॥

²²⁷ਅਨਦ ਕਰਨਿ²²⁷ ਅਨਾਹਦ ਵਾਜੇ ॥

²²⁸ਬੈਕੁੰਠ ਬਸੈ ਨਾਮ ਰਸ ਮਾਤੇ ॥²²⁸

²²⁹ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਐ ਜੁਗ ਜੁਗ ਖਾਤੇ ॥²²⁹

ਸਾਖੀ ਸਬਦ ਸੁਨੈ²³⁰ ਅਰੁ ਗਾਵੈ²³¹ ॥

ਮਨ²³²ਮਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਦਾ²³² ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ²³³ ॥

²³⁴ਆਰਤੀ ਭਗਤਿ ਤੀਰਥ ਕਾ ਰਾਹੀ ॥²³⁴

²³⁵ਸੇ ਸੇਵਕ ਸਾਹਿਬ ਸਾਮਾਹੀ ॥²³⁵

ਆਵਹਿ ਨ ਜਾਹਿ²³⁶ ਤਹਾ ਬਿਰ ਵਾਸੀ²³⁶ ॥

ਨਾਨਕ²³⁷ਤਾ ਕੈ²³⁷ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸੀ²³⁸ ॥੧੬॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਜਾਗਹੁ²³⁹ਰੇ ਕਿਸੈ²³⁹ ਜਾਗਨਾ ਅਬ ਜਾਗਨ ਕੀ ਬਾਰਿ ॥

ਫੇਰਿ²⁴⁰ ਕਿਆ ਜਾਗਹਿ²⁴¹ ਨਾਨਕਾ²⁴²ਸੋਇਆ ਪਾਉ²⁴² ਪਸਾਰਿ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

40 ਪਕਰਿ²⁴³ਚਲਾ ਨਰੁ ਲਾਠੀ²⁴³ ਹਾਥਾ ॥

²⁴⁴ਜੁਰੂਆ* ਆਇਆ²⁴⁴ ਜੋਬਨੁ ਭਇਆ ਝਾਥਾ* ॥

*ਬੁਢਾਪਾ / *ਢਲ ਗਿਆ

ਨਾਕੁ ਵਹੈ ਨੇਤ੍ਰ²⁴⁵ ਜੋਤਿ ਖੋਡੀ²⁴⁶ ॥

²⁴⁷ਰੰਗੁ ਪੁਰਖੁ ਜਾਤਿ ਮਤਿ ਖੋਡੀ ॥²⁴⁷

²⁴⁸ਪ੍ਰਾਤ ਸਮੈ ਜਾਗਨ ਨਹੀ ਆਇਆ ॥²⁴⁸

²⁴⁹ਸੁਨੀਐ ਨਹੀ ਛੀਨ* ਭਈ²⁴⁹ ਕਾਇਆ ॥

*ਕਮਜ਼ੋਰ

ਉਠਿ ਨ ਸਕੈ²⁵⁰ਬਹਿ ਨ ਸਕੈ²⁵⁰ ਪ੍ਰਾਣੀ ॥

ਰਸਨਾ ਬੋਲੈ ਬੋਥਰੀ* ਬਾਣੀ ॥

*ਤੋਤਲੀ

²⁵¹ਠਹਿ ਗਏ ਧਰਮ ਨੇਮ ਅਰੁ ਗਿਆਨ ॥²⁵¹

²⁵²ਨ ਚਲੈ ਕਰ ਨ ਚਲੈ ਪ੍ਰਾਨ ॥²⁵²

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਕੀਆ ਨ ਜਾਸੀ ॥

²⁵³ਹਾਰਿ ਗਇਓ ਸੁਧਿ ਬੁਧਿ ਮਤਿ ਫਾਸੀ ॥²⁵³

ਉਆਹੀ²⁵⁴ ਖੇਤ ਸਮੇ ਸਿਰਿ ਬੋਵੈ ॥

²⁵⁵ਕਿਰਸਿ ਕਰੈ ਕਾਟਣ ਕਉ ਹੋਵੈ ॥²⁵⁵

²⁵⁶ਯਾਹੂ ਜਾਨਿ ਜਪੈ ਨਰ ਨਾਮਾ ॥²⁵⁶

ਤਬ ਨਾਨਕ²⁵⁷ਸਪੁਰਨ ਹੋਵੈ²⁵⁷ ਕਾਮਾ ॥੧੭॥੧॥੩॥

... ..

226. ਰਹੇ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 227. ਅਨਹਦ ਕਾਰ (ਉਹੀ)। 228. ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 229. ਉਹੀ। 230. ਸੁਨਹਿ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)।

231. ਗਾਵਹਿ (ਉਹੀ)। 232. ਆਨੰਦ ਮਹਾ (ਉਹੀ)। 233. ਪਾਵਹਿ (ਉਹੀ)। 234. ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 235. ਉਹੀ।

236. ਬਾਨ ਬਿਰ ਬਸਾਹਿ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 237. ਤਿਨ ਕਉ (ਉਹੀ)। 238. ਜਾਹਿ (ਉਹੀ)। 239. ਜਿਸ ਪ੍ਰਭ (ਉਹੀ)। 240. ਭੀ (ਉਹੀ)।

241. ਜਾਗਹੁ (ਉਹੀ)। 242. ਜਬ ਸੇਵਹੁ ਪਾਵ (ਉਹੀ)। 243. ਚਲੈ ਲਾਠੀ ਨਰ (ਉਹੀ)। 244. ਜਰ ਵਿਆਪਿਆ (ਉਹੀ)। 245. ਨੇਤ੍ਰੀ (ਉਹੀ)।

246. ਖੋਡੀ (ਉਹੀ)। 247. ਪੁਰਖ ਹਟਗੁ ਜਾਗੁ ਮਤਿ ਹੋਰੀ (ਉਹੀ)। 248. ਪਰਭਾਤ ਸਮੇ ਸਿਰ ਜਾਗ ਨਹੀਂ ਨਾਇਆ ॥ (ਉਹੀ)।

249. ਸੁਨ ਗਹੁ ਛਿਨ ਹੋਇਗੀ (ਉਹੀ)। 250. ਬੈਠ ਨਰੁ (ਉਹੀ)। 251. ਹਿਰਗੁ ਨੇਮੁ ਧਰਮ ਵਰਤ ਗਿਆਨਾ ॥ (ਉਹੀ)।

252. ਨਾ ਚਲਸੀ ਚਰਨ ਨ ਚਲਸੀ ਪ੍ਰਾਨਾ ॥ (ਉਹੀ)। 253. ਸੁਰਤਨ ਬੁਝ ਹਿਰਿ ਗਵਾ ਪਾਸੀ ॥ (ਉਹੀ)। 254. ਵਾਹੇ (ਉਹੀ)।

255. ਤਬ ਕਿਛੁ ਕਿਰਤ ਕਾਟਨ ਕੀ ਹੋਵੈ ॥ (ਉਹੀ)। 256. ਇਉ ਜਗਿ ਜਾਨਿ ਜਪਉ ਹਰਿ ਨਾਮ ॥ (ਉਹੀ)। 257. ਸਦਾ ਸਪੁਰਨ (ਉਹੀ)।

ਸਲੋਕ ॥²⁵⁸

ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਸ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜਿਹ ਜਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ॥
ਸਾਸ ਗਿਰਾਸ ਨ ਬੀਸਰੈ ਨਾਨਕ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾਰ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਕਾਦਰ ਕਰਤੇ ਕੁਦਰਤਿ ਧਾਰੀ, ਰਕਤੁ ਬਿੰਦੁ ਕੀ ਮੜੀ ਉਸਾਰੀ ॥
ਹਾਡ ਮਾਸ ਚਾਮ ਲੇ ਕਹਿਗਲ* ਕੀਆ, ਤਾ ਮੈਂ ਬਮ ਪਵਨ ਕਾ ਦੀਆ ॥ *ਕਹਿਗਲ, (ਘਾਹ-ਮਿੱਟੀ ਦਾ) ਗਾਰਾ
ਨਉਂ ਸੈ ਨਾੜੀ ਸੂਤ ਬਨਾਇਆ, ਚਲੇ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਰਜਾਇਆ ॥
ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਮਹਲ ਕਉ ਲਾਗੈ, ਕੁਦਰਤ ਧਾਰਿ ਕੀਏ ਦਰਵਾਜੇ ॥
ਕੁਦਰਤ ਕੀ ਕੀਮ ਨ ਜਾਈ ਵਰਨਾ, ਦਸ ਬਾਲਤਨ ਬੀਸਾਂ ਕਾ ਰਵਨਾ* ॥ *ਰਮਨਾ, ਜਵਾਨੀ
ਤੀਹਾਂ ਸੁੰਦਰ ਸਰੀਰ ਬਨਾਇਆ, ਚਾਲੀ ਚਾਲ ਦੇਖਿ ਲੋਭਾਇਆ ॥
ਪੰਚਾਸੀ ਪਗ ਖਿਸਨੇ ਲਾਗੇ, ਸਠੀ ਬੁਢੇਪਾ ਕੀਆ ਪਿਆਰੇ ॥
ਸਤਰੀ ਸੁਰਤਿ ਵਿਸਾਰਨ ਲਾਗਾ, ਅਸੀ ਨਾਨਕ ਸੋਇਆ ਨ ਜਾਗਾ ॥੧੮॥

258. ਇਹ ਸਲੋਕ ਅਤੇ 18ਵੀਂ ਪਉੜੀ, ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਏ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਏਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾ.ਸੋ.ਖਾ. (ਪੰ. 416) ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਪ੍ਰਾ.ਸੋ.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਇਹ ਸੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ।

65 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬¹

ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨ ਟੇਕ ॥²

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਤੂ ਹੈ ਪੁਰਖੁ ਬਿਬੇਕ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ

ਟੇਕ ਤੇਰੀ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ ਵਿਸਾਰਿ ॥

ਜਗ ਮਹਿ ਕੌਨ ਪਹੁੰਚਈ ਮੁਖੁ ਊਜਲੁ ਹਰਿ ਦੁਆਰਿ ॥੧॥

ਜਿਨ੍ਹਾ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਹੈ ਤਿਨ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥

ਜਿਨ੍ਹਾ ਬੁਝਿਆ ਇਕੁ ਕਰਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਰਿਦੈ ਨ ਦੋਇ* ॥੨॥

*ਦੁਬਿਧਾ

ਜਿਨੀ ਪ੍ਰੇਮੁ ਪਛਾਣਿਆ ਸੇਈ ਪੁਰਖ ਸੁਜਾਣ ॥

ਹਰਿ ਰਸ ਪੀਵਹਿ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਭਸੈ ਮਹਿ ਨਿਰਬਾਣ* ॥੩॥

*ਤਿਆਗੀ, ਮੁਕਤ, ਸਾਂਤ

ਕਰਤਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗਿ ਹੈ ਦੂਰਿ ਨ ਕਦਹੀ ਦੇਖੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਕਟਿ ਤਿਨੀ ਬੁਝਿਆ ਜਿਨ ਕੇ ਮਸਤਕ ਲੇਖੁ ॥੪॥੧॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬³

ਦੂਜਾ ਮਨਹੁ ਜਲਾਈਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ* ॥

ਜਿਤੁ ਸਿਮਰਿਐ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਪੂਰਨ ਹੋਵਹਿ ਕਾਮੁ ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਬਿਖਮੁ ਭਉਜਲੁ ਹੈ ਲੰਘਣਾ ਸਾਧੂ ਸਰਨੀ ਪਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਿਪਾ* ਅੰਤਿ ਜਾਹਿ ਸਭਿ ਭਾਗਿ ॥

*ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ

66 ਦੁਇ ਅਖਰ ਤੇਰੇ ਮਨਿ ਵਸਹਿ ਸਦ ਬੋਹਥ* ਲੰਘਹੁ ਲਾਗਿ ॥੨॥

*ਜਹਾਜ਼

ਚਰਨ ਕਮਲ ਅੰਤਰਿ ਵਸੇ ਕੀਆ ਸਚਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਮੋਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਭਾ ਮਿਟੀ ਸਬਦੁ ਭੈਆ ਪਰਗਾਸੁ ॥੩॥

ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂ ਸਭਸ ਕਾ ਜਿਸੁ ਲਾਵਹਿ ਅੰਤਰਿ ਪਿਆਰੁ ॥

ਜਿਸੁ ਬੁਝਾਵਹਿ ਸੋ ਬੁਝੈ ਨਾਨਕ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੁ ॥੪॥੨॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬⁵

ਦੁਨੀਆ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿ ਧਣੀ ॥

ਰੰਗ ਤਮਾਸੇ ਮਾਣਦਾ ਬੂਠੀ ਗਰਬੁ ਮਣੀ ॥੧॥

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598) ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

2. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ ਮੈ ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧॥੬੫॥

(ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: 8, ਪੰ. 39)

3. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598) ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ।

4. ਇਹ ਲਫਜ਼ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598 ਵਿੱਚ ਮਿਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।

5. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598) ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ।

ਦੈਆਲ ਜੀ ਹਮਿ ਪਾਪੀ ਸਰਨਿ ਪਰੇ ॥
 ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਲਾਜ ਤੈ ਮੋਹਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਕੋਤਲ* ਚਲਹਿ ਬਹੁਤੁ ਬਹੁਤੁ ਅਸੁ* ਹਸਤੀ* ਰਥ ਘਣੇ* ॥

*ਸਿੰਗਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਘੋੜਾ / *ਘੋੜਾ / *ਹਾਥੀ / *ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਰਹੂ ਰਵੇ ਨਰਕਿ ਮਣੇ ॥੨॥
 ਕਾਪੜ ਪਹਿਰੇ ਉਜਲੇ ਦੇਹੀ ਫੂਲ ਵਿਕਾਰੁ ॥
 ਉਜਲੇ ਕਬਹੂ ਨ ਮੂੜੇ ਚੇਤਿਆ ਸਚਾ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥੩॥
 ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਪਵਿਤ ਹੋਇ ਏਕਸ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥
 ਜਿਨਿ ਦੀਨਾ ਸੋ ਚੇਤਿ ਤੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਇ ॥੪॥੩॥

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬^੬

ਭਾਈ ਰੇ ਚਲੀਐ ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿ ॥
 ਪਉ ਸਾਧੂ ਸਰਨਾਗਤੀ ਇਤੁ ਲਾਗੁ ਬਿਉਹਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 67 ਸਭਿ ਰਸ ਜੇਤੇ ਚਾਖਿਆ ਸੁ ਫੀਕਾ ਆਇਆ ਸੁਆਦੁ ॥
 ਦੁਨੀਆ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ਸੁਪਨਾਸਭੁ ਬਿਖਿਆਦੁ ॥੧॥
 ਸੁਪਨ ਕਪੜੁ ਰੂਪੁ ਸੁਹਾਵਣਾ ਘਰ ਮੰਦਰ ਬਿਸਥਾਰ ॥
 ਕਿਸ ਹੀ ਕਾਮ ਨ ਆਵਹੀ ਬਿਨੁ ਬੂਝੇ ਦੈਆਰ* ॥੨॥
 ਲਾਹਾ ਲੋੜਹਿ ਬਾਣੀਆ ਗੁਰ ਸਬਦੇ ਕੀ ਕਰਿ ਰਾਸਿ ॥
 ਸਿਫਤਿ ਭੰਡਾਰੁ ਨ ਤੁਟਈ ਸਚੇ ਦਰਿ ਸਾਬਾਸਿ ॥੩॥
 ਸੋ ਸਾਧਾ ਨੋ ਮੰਨਦਾ ਜਾ ਕਉ ਲਿਖਿਆ ਆਦਿ ॥
 ਤਿਸੁ ਲੇਖਾ ਕੋਇ ਨ ਪੁਛਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੇ ਪਰਸਾਦਿ ॥੪॥
 ਕਰਣ ਕਰਾਵਣ ਆਪਿ ਹੈ ਦੂਸਰੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥
 ਨਾਨਕ ਜਾ ਕਉ ਰਾਖਈ ਸੋਈ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ॥੫॥੪॥

*ਦਿਆਲੂ, ਹਰੀ

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬^੭

ਭਾਈ ਰੇ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਨਿਤ ਗਾਉ ॥
 ਦੂਜੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਿਸਾਰੀਐ ਦਰਗਹ ਪਾਵਹਿ ਠਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਸੁਪਨੇ ਚੀਤੁ ਨ ਲਾਈਐ ਅਸਥਿਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਇ ॥
 ਕਾਮਿ ਆਵੈ ਤੇਰੇ ਜੀਅ ਕੇ ਨਿਮਖ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਬਿਸਰਾਇ ॥੧॥
 ਆਪੇ ਮੇਲਹਿ ਸੋ ਮਿਲੈ ਅਵਰੁ ਨ ਮਿਲਈ ਕੋਇ ॥
 ਸਗਲ ਧਰਮ ਤਿਨਿ ਕੀਤਿਆ ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸੈ ਸੋਇ ॥੨॥
 68 ਏਹੁ ਮਨੁ ਤਿਨਿ ਜਨਿ ਜੀਤਿਆ ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਕਿਰਪਾਲੁ ॥
 ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ ਤਿਨਿ ਸਭ ਸੁਨੇ ਜਿਸ ਨੋ ਹੋਇ ਦੈਆਲੁ ॥੩॥
 ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ ਅਲਖੁ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਬਾਣੁ ॥
 ਨਾਨਕ ਪਾਇਆ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਜੀਆ ਦਾ ਜੋ ਜਾਣੁ ॥੪॥੫॥

6. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੰਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598) ਵਿੱਚ 'ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੧' ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠਾਂ ਦਰਜ ਹੈ।

7. ਪੰਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598) ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰਾ ਗੁੰਮ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਜਕੜੀ ॥⁸

ਦੇਖੁ ਕਹਾ ਸੁ ਨਰਵਰੰ ਜਿਨਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਕੀਆ ॥

*ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਆਦਮੀ

ਹਰਨਾਕਸੁੰ ਕਹਤਾ ਹਵੈ ਥੀਆ ॥

ਜਬ ਰਾਵਣੁ ਦੇਖਣ ਬਾਲਿ ਗੈਆ ॥

ਕਖਾਈ* ਛੇਦਿ* ਪਰੋਇ ਲੀਆ ॥੧॥

*ਲਾਂਗੜ ਵਾਲੀ ਧੱਤੀ / *ਛੇਦ ਕੇ, ਕੱਟ ਕੇ / *ਵਿੰਨ੍ਹ ਲਿਆ

ਕਿਆ ਤੈ ਸੁਪਨੇ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ॥

ਝੂਠੈ ਲਾਲਚਿ ਰਤਨ ਗਵਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿਉ ਪਾਰਸੁ ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਸਾਰਿਆ ॥

ਜਿਨਿ* ਸੁਦਾਮੇ ਕਾ ਦਾਰਿਦੁ ਮਾਰਿਆ ॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਜਿਨਿ* ਕਰਿ ਗੋਵਰਧਨੁ ਧਾਰਿਆ ॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਬਾਰਿਕੁ ਸੇ ਤਹੁ ਆਨਿ ਜੀਵਾਰਿਆ ॥੨॥

ਮੈ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨਾ ॥

ਇਕ ਨਿਮਖ ਧਿਆਨਿ ਕਈ ਜੁਗ ਛਿਨਾ ॥

ਜਿਨਿ* ਬਸੁਧਾ ਦਾੜੁ ਚੜਾਈਆ ॥

*ਵਾਰਾਹ (ਸੂਅਰ-ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ) ਅਵਤਾਰ, ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦਾੜੁ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ

ਜਿਨਿ* ਕਾਲੀ* ਕਉ ਨਬ ਪਾਈਆ ॥੩॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਇਕ ਰਸਨਾ ਕਿਆ ਆਖਿ ਵਖਾਣੀਐ ॥

ਲਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਚਰਨੀ ਜਾਣੀਐ ॥

ਜਿਨਿ ਸੰਤ ਪੂਝਿ ਰੰਗੁ ਲਾਇਆ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਜਨਿ ਪਾਇਆ ॥੪॥੬॥

8. ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598) ਵਿੱਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕੇਵਲ ਚਉਥਾ ਪਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਲੇਖ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਪਦੇ ਲੁਪਤ ਹਨ। 'ਜਕੜੀ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਪੰ. 43।

81 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਜਿਥੇ ਵਸਹਿ ਸੋ ਥਾਉ ਕੇਹਾ ॥

ਹਉ ਕਿਉ ਕਰਿ ਪਾਈ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹਾ ॥

ਭਗਤਾ ਕੇ ਸੰਗਿ ਵਸਹਿ ਤੂ ਠਾਕੁਰ ਧਨੁ ਧਨੁ ਤੇਰਾ ਕਰਣਾ ਜੀ ॥੧॥

ਦਿਸ੍ਰਿ ਨ ਆਵੈ ਕਿਉ ਧਿਆਨ ਲਗਾਈਐ ॥

ਕੀ ਮਨ ਜਾਪੈ ਕਿਉ ਕਰਿ ਪਾਈਐ ॥

ਸਾਧੂ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣੇ ਸੁਣਿ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਰਿਦੇ ਚਿਤਾਰਣਾ ਜੀ ॥੨॥

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਲੇ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੰਤੀ ਲਧਾ ਭਾਲੇ ॥

ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਆ ਮਹਿ ਸੋਈ ਪਰਗਟੁ ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਵਹਿ ਧਾਰਣਾ ਜੀ ॥੩॥

*ਤਿਨ ਲੋਕ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ

ਤੇਰਾ ਕੀਤਾ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਵਰਤੈ ॥

ਸੋਈ ਹੋਗੁ ਕੀਆ ਧੁਰਿ ਕਰਤੇ ॥

ਪਾਪੀ ਸਾਮ੍ਹ* ਪੈਆ ਹੈ ਤੇਰੀ ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਉਧਾਰਣਾ ਜੀ ॥੪॥੧॥

*ਸ਼ਰਨ

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਏਹੁ ਮਨੁ ਧਾਵਤੁ ਵਰਜਿ ਰਹਾਈਐ ॥

ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ ਕਾਹੇ ਡੋਲਾਈਐ ॥

ਜੋ ਕਿਛੁ ਦੇਣਾ ਸੋ ਦੇ ਰਹਿਆ ਕਿਉ ਮਨ ਸੰਸਾ ਕੀਜੈ ਜੀ ॥੧॥

ਅਰਜਨੁ ਗੁਰੂ ਪਰਗਟੁ ਹੋਆ ॥

82 ਨਿੰਦਕ ਦੇ ਮੁਹਿ ਪੈਆ ਮੋਆ* ॥

*ਮੋਤ

ਬਾਣੀ ਆਪਿ ਕਰੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨੁ ਆਪੇ ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਭੀਜੈ* ਜੀ ॥੨॥

*ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ

ਸੇਵਕ ਕਉ ਦੀਨੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਜਿਸ ਕੀ ਸੀ ਤਿਸੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਈ ॥

ਜੇ ਕੋ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨ ਕੀ ਕੰਧੁ* ਤਿਸੈ ਕਾ ਛੀਜੈ* ਜੀ ॥੩॥

*ਦੇਹ / *ਨਾਸ ਹੋਵੇ

ਇਹ ਬਾਣੀ ਗੁਰ ਆਪਿ ਕਰਾਈ ॥

ਕਹੈ ਸੁਣੈ ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿ* ਭਾਈ ॥

*ਮੁਕਤੀ

ਪੀ ਅੰਥਿਤੁ ਮਨੁ ਤਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਜੈ ਜੀ ॥੪॥੨॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬¹

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ॥

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਪਾਪ ਜਾਹਿ ਪਲਾਤੀ ॥

ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਮਨਸਾ ਕਾ ਦਾਤਾ ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਜੀਅ ਉਪਾਏ ਜੀ ॥੧॥

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ।

ਸੇਤੁ* ਸਮੁੰਦੁ ਕਰੀ ਮਸਵਾਨੀ* ॥²

*ਚਿੱਟੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲਾ/ *ਦਵਾਤ

ਧਰਤੀ ਕਾਗਦੁ ਤਰਨਿ* ਕਰਿ ਕਾਨੀ* ॥

*ਬੇੜੀ/ *ਕਲਮ

ਜੇ ਸੁਰ* ਹੋਵਨਿ ਲਿਖਣਹਾਰੇ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ਜੀ ॥੨॥

*ਦਵਤੇ

ਠਾਕੁਰ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥

ਬਿਰਥਾ ਜਾਹਿ ਨਹੀ ਤੂ ਧਿਆਇਆ ॥

ਜਿਸ ਨੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹਿ ਸੋ ਸਿਮਰੈ ਸੋਈ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਏ ਜੀ ॥੩॥

ਜਿਨਿ ਬਲੁ ਛਲਿਆ ਪੈਆਲਿ* ਪਠਾਇਆ ॥

*ਪਾਤਾਲ

ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਛਡਾਇਆ ॥

ਜਿਨਿ ਸੀਤਾ ਫੇਰਿ ਕੀਆ ਰਾਮਾਇਣੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸ ਨੋ ਗਾਏ ਜੀ ॥੪॥੩॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰੇ ਸੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ ॥

ਕਬਹੂ ਨ ਸੂਕੈ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੇਵੈ ॥

ਦੁਰਮਤਿ ਸਭ ਗਈ ਭਉ ਨਾਠਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤੇ ਮਨੁ ਧੀਰਾ ਜੀ ॥੧॥

ਸਗਲੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਤ ਦੇਖੇ ॥

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਨਾਵੈ ਕਿਤੈ ਨ ਲੇਖੇ ॥

83 ਅੰਤਰਿ ਸਾਤਿ ਆਵੈ ਤੁਧਿ ਸਿਮਰੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਸਰੀਰਾ ਜੀ ॥੨॥

ਸਗਲੀ ਧਰਤੀ ਸਭ ਅਵਗਾਹੀ* ॥

*ਖੋਜੀ

ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਬਾਹਰਿ ਢੂਢਾਹੀ ॥

ਜਿਸ ਨੋ ਦੇਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਵੈ ਲਾਗੈ ਨਾਹੀ ਪੀਰਾ* ਜੀ ॥੩॥

*ਪੀੜ

ਹਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਗੁਰਚਰਣ ਪਿਆਰੇ ॥

ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਹਰਿ ਸਿਰਜਨਹਾਰੇ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਮਿਲਿਆ ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ

ਜਿਸਿ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੈ ਮੀਰਾ* ਜੀ ॥੪॥੪॥

*ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਹਿਰਦੇ ਪਰਗਾਸੁ ਹੋਆ ਤੁਧਿ ਕੀਆ ॥

ਸੈਸਾਰ ਕੂਪ* ਤੇ ਤੈ ਕਾਢਿ ਲੀਆ ॥

*ਖੂਹ

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸਭੇ ਤੈ ਤੂਹੇ ਨਜਰਿ ਤੇਰੀ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਜੀ ॥੧॥

*ਪਾਣੀ, ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਧਰਤ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ

ਵਾਏ ਬੇਨ ਸੋਹੈ ਕਰਿ ਸੇਲੀ ॥

*ਮੁਰਲੀ ਵਜਾਏ, ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਸੇਲੀ (ਉਨ ਜਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦੀ ਗੂੰਦਵੀਂ ਗੱਸੀ) ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੇ

ਧੇਨੁ* ਚਰਾਵੈ ਅੰਤਰਿ ਬੇਲੀ* ॥

*ਗਾਂ / *ਬੇਲਾ, ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੰਢੇ

ਬਿੰਦਾਬਨੁ* ਸਦਾ ਹਰੀਆਵਲੁ ਜਿਤੁ ਠਾਕੁਰਿ ਗਊ ਚਰਾਈਐ ਜੀ ॥੨॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਛਡਾਇਆ ॥

ਬਿਦਰਿ* ਦਾਸੀ ਘਰਿ ਠਾਕੁਰ ਆਇਆ ॥

ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਰਾਜੇ ਸਭਿ ਛੋਡੇ ਅਪਣੇ ਸੇਵਕ ਪੈਜ ਰਖਾਈਐ ਜੀ ॥੩॥

2. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਕਬੀਰ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਹਿ ਮਸੁ ਕਰਉ ਕਲਮ ਕਰਉ ਬਨਰਾਇ ॥

ਬਸੁਧਾ ਕਾਗਦੁ ਜਉ ਕਰਉ ਹਰਿ ਜਸੁ ਲਿਖਨੁ ਨ ਜਾਇ ॥੮੧॥

ਦੋਪਤੀ° ਕੀ ਤੈ ਲਾਜ ਨਿਵਾਰੀ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਰਾਖੇ ਉਰਧਾਰੀ॥

ਠਾਕੁਰ ਅੰਗੁ* ਕੀਆ ਸੇਵਕ ਕਾ ਬਸਤ੍ਰ ਦੇ ਪੈਨਾਈਐ ਜੀ॥੪॥

*ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਕੀ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਰਾਖੀ॥

ਚਾਰੇ ਵੇਦ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਾਖੀ*॥

*ਪ੍ਰਮਾਣ, ਸਬੂਤ

ਨਾਮਦੇਉ ਪਰਿ ਠਾਕੁਰ ਆਏ ਮੁਈ ਗਊ ਜੀਵਾਈਐ ਜੀ॥੫॥^੩

ਪਾਛੈ ਜਿਉ ਭਗਤਾ ਅੰਗੁ ਕੀਆ॥

ਰਾਖਹੁ ਪੈਜ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੀਆ॥

84 ਨਾਨਕ ਟੇਕ ਤੇਰੀ ਹੈ ਭਗਤਾ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਈਐ ਜੀ॥੬॥੫॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਸੁਣਿਐ ਜੰਮਣੁ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਭਉਜਲੁ ਉਤਰੈ ਪਾਰੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਜਮ ਕਾ ਡੰਡੁ ਨ ਲਾਗੈ ਹਰਿ ਦਰਗਹ ਪਾਈਐ ਢੋਈ ਜੀ॥੧॥

ਸੁਣਿਐ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨਿਵਾਰੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਮਾਇਆ ਸੰਗਿ ਨ ਹਾਰੈ॥

ਜਿਨਿ ਸੁਣਿਆ ਸੇ ਮੁਕਤੇ ਹੋਏ ਲਾਗੁ ਹੋਇ ਨ ਕੋਈ ਜੀ॥੨॥

ਸੁਣਿਐ ਪਤਿਤ ਮੁਕਤਿ ਸਭ ਹੋਏ॥

ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਪ੍ਰਾਛਤ* ਖੋਏ॥

*ਪਾਪ

ਅਜੇਮਲਾ ਗਜਾ ਗਨਿਕਾ° ਜੈਸੇ ਸੁਨਤਿਆ ਹੀ ਗਤਿ ਹੋਈ ਜੀ॥੩॥

ਸੁਣਿਐ ਮਨੂਆ ਊਜਲੁ ਹੋਵੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੂਨੀ ਰੋਵੈ॥

ਸਾਸਤ੍ਰ ਸਿੰਮ੍ਰਤ ਵੇਤਾ* ਹੋਵੈ ਦੁਰਮਤਿ ਸਗਲੀ ਧੋਈ ਜੀ॥੪॥

*ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ

ਸੁਣਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦਿ° ਦਿੜਤਾ ਨਾਇ* ਕੀਨੀ॥

*ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿੱਚ

ਰਾਮਨਾਮ ਸੰਗਿ ਰਸਨਾ ਭੀਨੀ॥

ਰਾਮਨਾਮ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਸਿਮਰੈ ਹਰਨਾਕਸੁ° ਕਹਿ ਰਹਿਓਈ ਜੀ॥੫॥

ਹਰਨਾਕਸੁ ਥੰਮੇ ਨਾਲਿ ਬਨਾਇਆ॥

ਕਹਾ ਸੁ ਠਾਕੁਰੁ ਜੋ ਤੁਧਿ ਧਿਆਇਆ॥

ਥੰਮਹੁ ਠਾਕੁਰ ਦਈ ਦਿਖਾਈ ਨਰਸਿੰਘਾ ਰੂਪੁ ਕੀਓਈ ਜੀ॥੬॥

ਨਰਹਰ ਰੂਪ ਦੇਖਿ ਕੈ ਭੈਆਨਾ॥

ਲੀਆ ਪਕੜਿ ਨ ਮਿਲਿਓ ਜਾਨਾ॥

85 ਹਰਨਾਕਸੁ ਪ੍ਰਭਿ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ* ਕਥਾ ਚਲੀ *ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਈ* ਜੀ॥੭॥

*ਚੀਰਿਆ, ਪਾੜਿਆ / *ਤਿੰਨ ਲੋਕ (ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ)

*ਠਾਕੁਰੁ ਰੂਪੁ ਨਿਵਾਰੇ ਨਾਹੀ॥

*ਭਗਵਾਨ ਰੂਪ ਨਹੀ ਬਦਲਦਾ

ਸੁਰਿ ਨਰ ਦੈਤ ਭਨੇ ਅਗਤਾਹੀ॥

*ਦੇਵਤੇ, ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਦੈਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ

ਸੁਰਿ ਨਰ ਆਇ ਕਹੈ ਪ੍ਰਹਿਦੇ ਰੂਪੁ ਨਿਵਾਰਹੁ ਕੋਈ ਜੀ॥੮॥

3. ਮੋਈ ਗਊ ਜਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਪੰ. 1165-66 ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਭੈਰਉ ਰਾਗੁ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਉ ਦਾ ਸ਼ਬਦ:

ਸੁਲਤਾਨੁ ਪੂਛੈ ਸੁਨੁ ਬੇ ਨਾਮਾ॥...॥੧॥...॥੨੮॥੧॥੧੦॥

ਆਕਾਸ਼ ਪਤਾਲੁ ਕੰਪੈ ਕੋਪਿ ਧਰਨੀ ॥

*ਭਗਉਣੇ ਰੂਪ ਨੇ ਆਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਤਰਬੱਲੀ ਮਚਾ ਦਿੱਤੀ

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਲਗਾ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਚਰਨੀ ॥

ਕਉਨੁ ਐਸਾ ਤੁਮਰਾ ਬਲੁ ਬੰਸੇ ਤੈ ਕਾਹੇ ਕਰੋਪੁ ਕੀਓਈ ਜੀ ॥੯॥

ਮੇਰੇ ਭਗਤਨ ਕਉ ਦੁਖੁ ਦੀਆ ॥

ਮੈ ਤਾ ਹਰਨਾਕਸੁ ਕਉ ਐਸਾ ਕੀਆ ॥

ਤੁਮ ਕਉ ਰਾਜੁ ਦੀਆ ਹੈ ਨਿਹਚਲੁ ਹਰਨਾਕਸ ਕੀ ਗਤਿ* ਹੋਈ ਜੀ ॥੧੦॥

*ਦਸਾ

ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਭਗਤਾ ਕੀ ਲਾਜ ਨਿਵਾਰੈ ॥

ਤੂ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ॥

ਨਾਨਕ ਸਰਣਿ ਪੈਆ ਹੈ ਤਿਸੁ ਕੀ ਜੋ ਜੀਅ ਕਾ ਜਾਣੋਈ ਜੀ ॥੧੧॥੬॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬⁴

ਸੇਵਕੁ ਰਾਖਿਆ ਨੰਦਰਾਜ ਪਿਆਰੇ ॥

ਬਹੁਤੁ ਵਜਹੁ ਨਿਤ ਰਹੈ ਦੁਆਰੇ ॥

ਅਚੰਭੁ ਭੈਆ ਇਕੁ ਹਰਿ ਕਾ ਭਾਈ ਰੁਦਨੁ ਕਰੇ ਉਦਿਆਨਾ* ਜੀ ॥੧॥

*ਬਾਗ ਜਾਂ ਉਜਾੜ

ਇਕੁ ਦੁਇ ਚਾਰਿ ਫਿਰੇ* ਫਿਰਿ ਆਏ ॥

*ਗੋੜੇ

ਨਿਕਟਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਈ ਜਾਏ ॥

ਬਹੁਤੁ ਵਜਹੁ ਜਿਸੁ ਕੀਆ ਰਾਜੇ ਸੋਈ ਭੋਜਿ ਸਿਆਨਾ ਜੀ ॥੨॥

ਰਾਜੇ ਕਹਿਆ ਸੇਵਕੁ ਜਾਵੈ ॥

ਓਹੁ ਨਾਰਿ ਰੂਪਿ ਕਿਤੇ ਰੰਗਿ ਬਿਲਲਾਵੈ ॥

ਪੂਛੇ ਸੇਵਕੁ ਬਨੀ ਕਿਆ ਭੀਰਾ ਕਉਨੁ ਤੁਮੈ ਅਸਥਾਨਾ ਜੀ ॥੩॥

ਨਾਰਿ ਕਹੈ ਹਉ ਦੁਰਗਾ ਮਾਈ ॥

ਭੈਆ ਸੰਜੋਗੁ ਸੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥

ਰਵਿਭਾਨ* ਚੜੇ ਦੇਰਾ ਜੇ ਸੀਸੁ ਕਾਟੇ ਮੇਰਾ ਇਤੁ ਹੀ ਮਨੁ ਡੋਲਾਨਾ ਜੀ ॥੪॥

*ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼

ਕਿਤਹਿ ਉਪਾਇ ਕਰੇ ਬੰਚਾਵੈ ॥

ਦਿੜਤਾ ਕਰਿ ਜੇ ਸੇਵਕੁ ਆਵੈ ॥

86 ਮਨੁ ਤਨੁ ਅਰਪੀ ਸਗਲ ਕੁਟੰਬੇ ਜੇ ਬਾਚੇ* ਰਾਜਾਨਾ ਜੀ ॥੫॥

*ਕਹੇ

ਉਤਹੀ ਸਮੇ ਸੇਵਕੁ ਗ੍ਰਹਿ ਆਇਆ ॥

ਲੈ ਘਰ ਘੀਹਨਿ* ਸੁਤ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ॥

*ਘਰ ਵਾਲੀ

ਖਾਨ ਕੀਆ ਰਾਜੇ ਕਾ ਨਿਮਕੋ ਉਤਮੁ ਏਹੀ ਦਾਨਾ ਜੀ ॥੬॥

*ਰਾਜੇ ਦਾ ਨਮਕ ਖਾਇਆ ਹੈ

ਲਰਕੀ ਲਰਕਾ ਸਭਿ ਚਲਿ ਆਏ ॥

ਲੈ ਖੰਡਾ ਕਰਿ *ਤਫਿ ਬਢਾਏ* ॥

*ਕੱਟੇ ਵੱਢੇ

ਰਾਜਾ ਬਿਸਮੁ* ਭੈਆ ਦੇਖਿ ਚਲਤਾ ਅੰਤਰ ਮਹਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ਜੀ ॥੭॥

*ਹੈਰਾਨ

ਤਬ ਰਾਜਾ ਸੰਕੋਚੁ ਮਨਿ ਭੈਆ ॥

ਹਮਰੇ ਥਾਇ ਜੀਅ ਏਹਿ ਗੈਆ ॥

ਕਰਿ ਕਖਾਈ* ਰਾਜਾ ਆਇਆ ਹਮ ਕੋ ਤਫਿ ਸੁਜਾਨਾ ਜੀ ॥੮॥

*ਲਾਂਗੜ ਵਾਲੀ ਧੋਤੀ

4. ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੀ। ਕੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਗਵਾਨ ਦਾ, ਸੇਵਕ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਰਾਜੇ (ਪ੍ਰੀਖਿਅਤ) ਨੂੰ (ਤੱਫਕ) ਨਾਗ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ?

ਦੈਆਲੁ ਭੈਆ ਹਰਿ ਹਮਰੇ ਮੀਤਾ ॥

ਤੁਓਕੇ-ਅਖਿਤ*ਕੀਏ ਸਰਜੀਤਾ ॥

*ਤੁੱਕ ਕੇ, ਸੁੱਟ ਕੇ/ (ਅਛਤ) ਚਉਲਾ ਦੇ ਦਾਣੇ

ਅਨੰਦੁ ਭੈਆ ਹਰਖੁ ਮਨਿ ਉਪਜਿਆ ਬਲਿ ਬਲਿ ਤਿਸੁ ਭਗਵਾਨਾ ਜੀ ॥੯॥

ਰਾਜ ਤਖਤਿ ਬਹੈ ਸਭਾ ਜੋਗੀ ॥

ਐਸੀ ਰਖਿਆ ਇਨਿ ਕੀਨੀ ਮੋਗੀ ॥

ਸੇਵਕਿ ਕਹਿਆ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਹਮਤੇ ॥

ਸਭ ਤੁਹੇ ਤੂ ਸੁਲਤਾਨਾ ਜੀ ॥੧੦॥

ਐਸੀ ਕਰਿ ਕੈ ਜੋ ਐਸਾ ਜਾਨੈ ॥

ਸੋ ਤਤੁ* ਰੂਪੁ ਜਾਨਹੁ ਭਗਵਾਨੈ ॥

*ਬ੍ਰਹਮ

ਉਤਰੇ ਬਿਬਾਨ ਬੈਕੁੰਠਿ ਸਿਧਾਰੇ ॥

ਰਹੁ ਨਾਨਕ ਜਿਉ ਮਿਹਮਾਨਾ ਜੀ ॥੧੧॥੧॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਕੂੜੀ ਦੇਖਿ ਨ ਭੂਲੁ ਤੂ ਜਾਸੀ ਜਨਮੁ ਗਵਾਇ ॥

ਪ੍ਰੀਤਮ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰਿ ਕੈ ਲਗਹੁ ਕਿਤੁ ਸੁਆਇ ॥

ਨੀਰੁ ਵਿਰੋਲਿ ਨਾ ਸਖਣਾ ਸਾਧੂ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ॥

ਜੈ ਆਖਾੜਾ* ਪਾਇਆ ਤਿਸੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥

*ਅਖਾੜਾ, ਸੇਸਾਰ

ਫਾਹੀ ਤਿਸ ਦੀ ਕਟੀਐ ਸੰਤਾ ਸੰਗਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥

87 ਗੋਇਲੁ* ਹੈ ਦਿਨ ਚਾਰਿ ॥

*ਗਉਆਂ ਦਾ ਘਰ

ਬਾਜੀ ਏਹੁ ਸੈਸਾਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਛੋਡਹਿ ਮਾਰਗੁ ਪਧਰਾ ਰਾਹਿ ਕਿਉ ਟੇਢੇ ਜਾਹਿ ॥

ਕੰਨੀ ਸਾਸਤ ਸੁਣਦਿਆ ਕਾਇ ਤੁ *ਕੂਏ ਪਾਹਿ* ॥

*ਖੂਹ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵ ਗੁਆ ਦਿੱਤਾ

ਕਿਸੁ ਠਗਉਲੀ* ਠਗਿਅਹੁ ਵੇਖਿ *ਕਸੁੰਭਲੋ ਭਾਇ* ॥

*ਠਗਬੂਟੀ / *ਕੁਸੁੰਭੇ ਦਾ ਸ਼ੋਖ ਲਾਲ ਪਰ ਕੱਚਾ ਰੰਗ

ਦੇਹਿ ਭਵਾਲੀ* ਆਪਿ ਤੂ ਵਸਿ ਅਸਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ॥

*ਭੁਆਟਣੀ

ਸਿਲਕ* ਜਿਸੈ ਦੀ ਕਟੀਐ ਤਿਸੈ ਨੂ ਲੜਿ ਲਾਹਿ ॥੨॥

*ਹੱਸੀ, ਬੇਧਨ, ਫਾਹੀ

ਬਿਗੀ ਹੋਈਆ ਜਜਗੀ ਬਹੁਤੇ ਲਦੀ ਭਾਰਿ ॥

*ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬਿਕਿਆਂ ਟੁੱਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜੋ ਬਹੁਤ (ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ) ਥੋੜਾ ਪੈ ਜਾਵੇ

ਚੰਗਾ ਜਾਣਹਿ ਆਪਿ ਨੋ ਤਾ ਕਿਉਕਰਿ ਲੰਘਹਿ ਪਾਰਿ ॥

ਪੰਜੀ ਚੋਰੀ ਠਗਿਅਹੁ ਛੁਟਹਿ ਕਿਤੁ ਵੀਚਾਰਿ ॥

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ

ਸੰਤਾ ਸਰਣੀ ਜਾਇ ਪਉ ਏਹਾ ਕਰਣੀ ਸਾਰੁ* ॥

*ਸਾਰ, ਸੰਭਾਲ

ਕੋਈ ਡੁਖੁ* ਨ ਲਗਈ ਸਚਾ ਨਾਮੁ ਚਿਤਾਰਿ ॥੩॥

*ਦੁਖ

ਜਪੁ ਤਪੁ ਪੂਰੀ ਬੰਦਗੀ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ॥

ਹਕੁ ਹਕਮੁ ਸਚੁ ਆਪਿ ਹੈ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੁ ॥

ਅੰਬਿਤੁ ਦਰਗਹ ਵੰਡੀਐ ਪੀਵੈ ਸੋ ਪਰਵਾਨੁ ॥

ਸਿਖ ਉਧਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੁ ਕਰਿ ਸੇਵਾ ਨਿਰਬਾਨੁ ॥

ਅਤੁਟੁ* ਖਜਾਨਾ ਪਾਇਆ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਨਿਧਾਨੁ ॥੪॥੮॥

*ਅਤੁਟ, ਅਟੁਟ

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਲਖ ਜਿਹਬਾ ਹੋਹਿ ਤਾ ਗਣਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥
 ਤੂ ਅਗਣਤੁ ਕਿਆ ਗੁਣ ਕੋ ਗਾਵੈ ॥
 ਸਾਈ ਰਸਨਾ ਜਿਤੁ ਤੂ ਭਣੀਅਹਿ ਸਾ ਵੇਲਾ ਧੰਨੁ ਚਿਤਾਰਿਆ ॥੧॥
 ਜੋਰਿ ਆਖਾ ਤਾ ਕਹਿਆ ਨ ਜਾਈ ॥
 ਜੋਰਿ ਮਾਗਉ ਤਉ ਲਿਆ ਨ ਜਾਈ ॥
 ਮਸਟਿ* ਕਰੀ ਤੁਧੁ ਸਭੁ ਕਛੁ ਸੂਝੈ ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਪਸਾਰਿਆ ॥੨॥

*ਚੁੱਪ

- 88 ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਸੁਰਿ ਨਰਿ ਸੇਵਹਿ ॥
 ਢੂਢਤਿ ਫਿਰਹਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੇਵਹਿ ॥
 ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਗਟੁ ਨਾਉ ਹੋਵੈ ਹੋਰੁ ਕੇਤੇ ਪੜਿ ਪੜਿ ਹਾਰਿਆ ॥੩॥
 ਜਿਥੈ ਤੂ ਵਸਹਿ ਸੋ ਥਾਉ ਕੇਹਾ ॥
 ਸਜਣੁ ਸੰਤੁ ਦਸਹੁ ਅਸਨੇਹਾ ॥
 ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਜਾਉ ਲਖਿ ਵਰੀਆ ਕਿਉ ਪਾਈਐ ਰਾਮ ਦੋਆਰਿਆ ॥੪॥
 ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਾ ਮਾਰਗੁ ਪਾਈਐ ॥
 ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੋਹੁ ਚੁਕਾਈਐ ॥
 ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਗਈ ਸਭਿ ਨੀਕਲਿ ਊਜਲੁ ਹੋਏ ਕਾਰਿਆ ॥੫॥
 ਸਚੈ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਾਰਾਇਣੁ ॥
 ਤਿਸ ਕੀ ਦਿਸਟਿ ਸਭੇ ਸੁਖ ਪਾਇਣੁ ॥
 ਨਾਨਕ ਭਗਤਿ ਸਦਾ ਹਰਿ ਸੰਗੇ ਗੁਰਿ ਮਿਲਿ ਆਪੁ ਨਿਵਾਰਿਆ ॥੬॥੯॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਮੁ ਰਵੈ ਸੋਈ ਰਮਾਣਾ ॥
 ਹਉਮੈ ਮਾਰਿ ਗੁਰਿ ਸਬਦਿ ਸਮਾਣਾ ॥
 ਅੰਬਿਤ ਨਾਮੁ ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਜਿਸੁ ਦੇਵਹਿ ਆਪਿ ਦੈਆਲਾ ਜੀ ॥੧॥
 ਤੂ ਦਿਆਲੁ ਸਦਾ ਮਿਹਰਿਵਾਨਾ ॥
 ਸੇਵਕਿ ਪੈਜਿ ਰਖਹੁ ਭਗਵਾਨਾ ॥
 ਅਪੁਣੇ ਸੇਵਕ ਕੀ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਰਾਖੀ ਠਾਕੁਰ ਸਦਾ ਕਿਰਪਾਲਾ ਜੀ ॥੨॥
 ਹਸਤਿ ਕਾਜੀ ਤੇ ਕੰਬੀਰੁ ਛੁਡਾਇਆ ॥^੧
 ਬੰਧਨ ਤੋੜਿ ਮੁਕਤੁ ਕਰਾਇਆ ॥
 ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਕੀ ਸਰਿ ਪਰਿ ਰਾਖੈ ਗੁਰਮੁਖੁ ਭਇਆ ਸੁਖਾਲਾ ਜੀ ॥੩॥
 ਨਿੰਦਕਿ ਕਾਜੀ ਕਉ ਮਿਲੀ ਭਵਾਲੀ* ॥

*ਭੁਆਟਣੀ

- 89 ਨਿੰਦਕਿ ਕੈ ਸਿਰਿ ਸਦਾ ਹੀ ਛਾਈ ਦੋਖੀ ਕਾ ਮੁਖੁ ਕਾਲਾ ਜੀ ॥੪॥
 ਕਰਣ ਕਰਾਵਣ ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥
 ਤਿਸੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥
 ਨਾਨਕ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਪਛਾਤਾ ਦੂਸਰੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਲਾ ਜੀ ॥੫॥੧੦॥

5. ਸਿਕੰਦਰ ਲੰਧੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਾਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਥੱਲੇ ਲਿਤਾੜਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਹਾਥੀ ਨੇ ਮਹਾਵਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜਿਕਰ ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਰਾਗੁ ਗੋਂਡ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ :
 ਭੁਜਾ ਬਾਧਿ ਭਿਲਾ ਕਰਿ ਭਾਰਿਓ ॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਲਬੁ ਸੁਆਨੁ ਅੰਤਰਿ ਭਉਕਾਰੈ ॥

ਕੂੜੁ ਚੰਡਾਲੁ ਵਸੈ ਤਨਿ ਨਾਲੈ ॥

ਭਉਕਿ ਭਉਕਿ ਮਾਇਆ ਨੂ ਮਰਤਾ ਵਿਸਰਿਆ ਕਰਤਾਰੇ ਜੀ ॥੧॥

ਕਾਮੁ ਕਰੋਧੁ ਕਾਇਆ ਕੇ ਹੰਤੇ ॥

ਜੈਸੇ *ਲਹਰਿ ਭੁਇਅੰਗਿ* ਡਸੰਤੇ ॥

*ਸੱਪ ਦੇ ਡੰਗ ਤੋਂ ਰੁੱਕ ਰੁੱਕ ਕੇ ਉੱਠਣ ਵਾਲੀ ਪੀੜ

ਕਿਰਪਾ ਕਰਹਿ ਤ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਹਿ ਲਾਗੈ ਭਗਤਿ ਪਿਆਰੇ ਜੀ ॥੨॥

ਭਗਤਿ ਜਨਾ ਕਉ ਭਗਤਿ ਪਿਆਰੀ ॥

ਜੁਐ ਬਿਸਨੁ* ਜੁਐ ਜੁਆਰੀ ॥੬॥

*ਬੁਰੀ ਆਦਤ (ਜੋ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਜੁਆ ਖੇਡਣ ਵਾਲੇ ਜੁਆਰੀ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)

ਜਿਉ ਕਿਰਪਨ* ਧਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ਤਿਉ ਹਰਿਜਨ ਨਾਮ ਅਧਾਰੇ ਜੀ ॥੩॥

*ਕੰਜੂਸ

ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਤੇ ਬੇਮੁਖੁ ਹੋਵੈ ॥

ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਬਹੁ ਜੂਨੀ ਰੋਵੈ ॥

ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਪਚੈ ਅਗਿਆਨੀ ਤਿਸੁ ਜਮੁ ਕਰੈ ਖੁਆਰੇ ਜੀ ॥੪॥

ਅੰਬ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਦਿਵਾਇਆ ॥

ਸੇ ਵਡਿਭਾਗੀ ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ॥

ਜੇ ਸਤਿ ਕੋਈ ਕਰਮ ਕਮਾਵੈ ਤਾ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅਧਾਰੇ ਜੀ ॥੫॥੧੧॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਗੋਸਾਈ ॥

ਜਿਸੁ ਸਿਮਰੈ ਦੂਖੁ ਲਹਿ ਜਾਈ ॥

90 ਤਿਸੁ ਸਿਮਰਤਿ ਜਮੁ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ਤਿਸੁ ਸੰਸਾ ਹੋਰੁ ਨ ਭਾਈ ॥੧॥

ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉਂ ਕੰਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ॥

ਅੰਤਰਿ ਕਰਹਿ ਪ੍ਰਭਿ ਕਾ ਸਿਮਰਨੁ ॥

ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਸਧਨਾ ਕਸਾਈ ਬੇਣੀ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੨॥

ਤੇਰਾ ਭਗਤੁ ਸੁਹਾਵਾ ਚਾਲਿ ਨਿਰਾਲੀ ॥

ਹਿਰਦੈ ਨਾਮੁ ਜਪਹੁ ਬਨਵਾਲੀ ॥

ਧਰਤਿ ਸੁਹਾਵੀ ਜਹਾ ਤੂ ਵਸਹਿ ਸੰਤਨਿ ਧੂਰਿ ਲਗਾਈ ॥੩॥

ਜਿਹਬਾ ਏਕ ਤੇਰੇ ਗੁਨ ਬਹੁਤੇ ॥

ਤੈ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਜਿ ਭਗਤਿ ਹੈ ਕਹਤੇ ॥

ਰਾਖਹੁ ਭੇਖੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਜਪਤੇ ॥

*ਲਾਜ ਰੱਖੋ, ਭਾਵੇਂ ਕਿਸ ਭੇਖ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪੀਏ

ਸਿਮਰਨੁ ਕੀਆ ਸੈਨਿ ਨਾਈ ॥੪॥

ਨਾਮੁ ਜਪਤਿ ਮੋਖੰਤਰੁ ਪਾਵੈ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਠਾਕੁਰ ਰਿਦੈ ਟਿਕਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕ ਰੇਨਿ ਮੰਗੈ ਹਰਿਜਨ ਕੀ ਮੋਹਿ ਦੀਜੈ ਰਘੁਰਾਈ ॥੫॥੧੨॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਚਿਤਿ ਆਵਹਿ ਤੂ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ॥

ਕੋ ਪੋਹਿ ਸਕੈ ਨ ਦੁਖੁ ਸੰਤਾਪੇ ॥

ਆਸਾ ਸਭ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਤੁਧ ਨੂ ਨਿਤਿ ਧਿਆਈ ਜੀ ॥੧॥

ਕਚੀ ਦੇਹੁਰੀ* ਸੁਰਤਿ ਦਵੀਜੈ ॥

*ਦੇਹ, ਸਰੀਰ

ਤੇਰੈ ਰੰਗਿ ਸਦਾ ਨਿਤਿ ਭੀਜੈ ॥

ਦੁਖ ਕਾ ਝੋਲਾ* ਨਾਹਿ ਬਿਆਪੈ ਤੇਰੇ ਗੁਨਿ ਨਿਤਿ ਗਾਈ ਜੀ ॥੨॥

*ਝੋਲਾ, ਝੁੱਲਾ

ਤਿਤ ਹਿਲਾਈਐ* ਜਿਤੁ ਬਿਸਰਹਿ ਨਾਹੀ ॥

*ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਸਾਈਏ

ਹਰਿ ਹਿਰਦੈ ਗੁਨ ਗਾਇ ਸੁਨਾਹੀ ॥

ਬਹੁੜਿ ਨ ਕਬਹੂ ਜੂਨੀ ਆਵੈ ਜਿ ਤੇਰਾ ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਈ ਜੀ ॥੩॥

ਗੁਰਿ ਕਾ ਕਹਿਆ ਰਿਦੈ ਹਿਤਾਵੈ* ॥

*ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ

ਸਹੰਸਾ ਸਭੇ ਤਾ ਕਾ ਜਾਵੈ ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਤਿਨ ਹੀ ਕੀਨਾ ਗੁਰਿ ਕਾ ਬਚਨੁ ਕਮਾਈ ਜੀ ॥੪॥

ਦੈਆ ਕਰਹੁ ਹਰਿ ਮਿਲਹੁ ਗੁਸਾਈ ॥

91 ਅਪੁਣਾ ਰੂਪੁ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ਦਿਖਾਈ ॥

ਤਿਸੁ ਜਨ ਕਉ ਹੈ ਬਿਪਤਿ ਨ ਕਾਈ ॥

ਜੇ ਨਾਨਕ ਲਾਰੈ ਪਾਈ ਜੀ ॥੫॥੧੩॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਅਹਿਨਿਸਿ ਧਿਆਈਐ ॥

ਸਹੰਸਾ ਨਾਹੀ ਮੂਲਿ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ ॥

ਗੁਰਿ ਪਉੜੀ ਚੜੀਐ ਜਾਇ ਚਰਨਿ ਵਸਾਈਐ ॥

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸਭੇ ਹੋਇ ਭਗਤਿ ਦਿੜਾਈਐ ॥੧॥

ਗੋਵਰਧਨ* ਬੇਨੁ ਬਜਾਇ ਰੰਗਿ ਦਿਖਾਇਆ ॥

ਜਲਿ ਥਲਿ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ਕਹੀ ਲਖਾਇਆ ॥

ਤਿਸੈ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ਜਿਸੁ ਲੇਖੁ ਲਿਖਾਇਆ ॥

ਪੋਤੈ ਜਿਸੁ ਦੈ ਪੁੰਨੁ ਤਿਸੁ ਘਟਿ* ਆਇਆ ॥੨॥

ਪੱਲੇ, ਭਾਗ ਵਿੱਚ/ *ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਿਆ

ਬ੍ਰਹਮੇ* ਬਿੰਦੁਬਨ* ਮਹਿ ਆਇ ਧੋਨ* ਚਰਾਇਆ ॥

*ਗੁਰਿਆਂ ਚੁਰਾ ਲਈਆਂ

ਬ੍ਰਹਮੇ ਕੀਨਾ ਖੋਲੁ ਬਛ* ਦੁਰਾਇਆ* ॥

*ਛੱਡਾ / *ਛੁਪਾ ਲਿਆ

ਗੋਪੀ ਲੈ ਗਏ ਭੀਲ ਚਲਿਤੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥

*ਭੀਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ (ਚਲਿਤੁ) ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਇਆ

ਅਰਜਨੁ* ਮੇਰਾ ਰੂਪੁ *ਰਹੀ ਧਣੁਖਾਇਆ* ॥੩॥

*ਧਨੁੱਖ ਧਾਰਨ ਕਰਨ 'ਤੇ

ਐਸਾ ਦੀਜੈ ਦਾਨੁ ਬਿਸਰਿ ਨ ਜਾਵਈ ॥

ਓਤੈ ਕਿਰਤੀ ਲਾਇ ਦਰਸਿ ਸਮਾਵਈ ॥

*ਓਸੇ ਕੰਮ

ਸਦਾ ਹੀ ਸੰਗਿ ਹਜੂਰਿ ਕਿਸੈ ਲਖਾਵਈ* ॥

*ਦਿਖਾਵੈ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੈਆ ਮਿਲਾਇ ਆਇ ਨ ਜਾਵਈ ॥੪॥੧੪॥

7. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਆਗਿਆ ਆਤਮ ਹਿਤਾਵੈ ॥...॥੭॥...॥੮॥੯॥

8. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਜਿਨਾ ਪੋਤੈ ਪੁੰਨੁ ਸੇ ਗਿਆਨ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਜਿਨਾ ਪੋਤੈ ਪੁੰਨੁ ਤਿਨ ਹਉਮੈ ਮਾਰੀ ॥...॥੪॥੭॥੮॥੯॥

(ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮ. ੫, ਪੰ. 275)

(ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮ. ੩, ਪੰ. 160)

SikhBookClub.com

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਦੁੜੰਗੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ॥

- ਕਾਗਤਿ ਕੀ ਏਹੁ ਪੂਤਰੀ* ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥ *ਪੁਤਲੀ
ਕਾਹੇ ਮਾਣੁ ਕਰੇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
- 92 ਬੁਦਿ* ਪਈ ਏਹੁ ਬਿਨਸਸੀ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥ *ਬੁਦ
ਤਿਨ ਕਉ ਕਿਆ ਅਹੰਕਾਰੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥੧॥
ਅਵਧਿ* ਵਿਹਾਵੈ ਰੇ ਮਨਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥ *ਉਮਰ
ਸਤਿਜੁਗੁ ਆਖਿ ਸੁਣਾਇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਦਸਿ ਤ੍ਰੈਹੋਈ ਆਰਜਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਇਕੁ ਦੁਆਪਰਿ ਬੇਦਿ ਕਹਾਇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥੨॥
ਸਉ ਬਰਸਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਈ ਆਰਜਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਕੋਈ ਸਭੁ ਪੂਜਹਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਤਬਿ ਅਬਿ ਕਬਹੂ ਨ ਤ੍ਰਿਪਤੀਐ ਹਰਿ ਰੰਗੀਲੋ ॥
ਵਸਿ ਇਨਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹਿ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥੩॥
ਵਰਨੋ ਚਿਹਨੋ ਬਾਹਰਾ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥ *ਰੰਗ ਰੂਪ ਤੋ ਬਿਨਾ
ਅਲਖੁ ਨ ਲਖਿਆ ਜਾਇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸੰਗਿ ਹੈ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥
ਸਹਜਿ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇ ਹਰਿ ਸਿਮਰੀਲੋ ॥੪॥੧॥੧੫॥

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਦੁੜੰਗੀ ॥

- ਜੇ ਜਾਣਾ ਏਹੁ ਛਡਣੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ* ॥ *ਚਿੱਤ (ਹਿਰਦੇ) ਵਿੱਚ ਵਸਾ ਲਉ
ਕਾਹੇ ਮੋਹੁ ਕਰੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਰਾਵਣਿ* ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਈ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਕਾਹੇ ਨੋ ਏਹੁ ਸੰਜ* ਧਰੀ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੧॥ *ਸੰਚਣਾ, (ਧਨ ਦੌਲਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨਾ)
ਏਹੁ ਪਛਾਵਾ* ਸੋ ਵਾਸੁਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥ *ਪਰਛਾਵਾ
ਕਾਹੇ ਕਰੇ ਪਿਆਰੁ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਰਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਪੀਜੀਐ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਹੋਵੈ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਧਾਰੁ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੨॥
- 93 ਮਸਤਕਿ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥ *ਸਭਾ, ਸਤਿਸੰਗ
ਸੰਤਿ ਸਫਾ* ਮਹਿ ਜਾਇ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥ *ਦਾਸੀ, ਮਾਇਆ
ਗੁਰੂ ਅਮਰੈ ਕੀ ਸਰਣਾਇ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੩॥
ਚੇਰੀ* ਪਾਉ ਨਾ ਛਾਡਈ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਓਟਿ ਰਖਹੁ ਹਰਿ ਲੇਪ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਛਟਿ ਕੀ ਓੜਿ-ਨਿਬਾਹੀਆ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥ *ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਭਾ (ਛਟਾ) ਮਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖੋ
ਗੁਰ ਪੂਰੈ ਅਪਨੀ ਖੇਪ* ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੪॥ *ਰਾਸ, ਮਾਲ
ਏਹੁ ਦਾਨੁ ਮੋਹਿ ਦੀਜੀਐ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਹੋਵੈ ਸੰਤਾ ਧੂੜਿ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਨਾਨਕ ਕਦੇ ਨ ਬੀਸਰੈ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥
ਜਾਨਹੁ ਸਦਾ ਹਜੂਰਿ ਹਰਿ ਚੇਤੀਲੋ ॥੫॥੨॥੧੬॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬¹ ॥ ਘਰੁ ੧ ॥

ਚੇਤਿ ਨ ਚਿਤਹੁ ਵੀਸਰੈ ਸੁਰਤਿ ਸਬਦੁ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ² ॥

ਦੂਜੈ ਭਾਇ³ ਨ ਠਗੀਐ⁴ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਵਹੁ ਦਾਨੁ ॥

ਗੰਗਾ⁵ ਜਮੁਨਾ⁶ ਸੁਰਸਤੀ⁷ ਸਦਾ ਤੀਰਥਿ ਅਸਨਾਨੁ ॥

ਬਾਰਹ ਸੋਲਹ ਸਮ ਕਰੈ ਸਸਿ⁸ ਘਰਿ ਆਣੈ ਭਾਨੁ* ॥

*ਬਾਰੂ ਮਹੀਨੇ (ਸਦਾ) ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਕਲਾਂ ਸਪੂਰਨ ਤੇ ਚੰਨ ਵਾਂਗ ਸ਼ੀਤਲ

ਦੁਇ ਸਰ ਤਾਣੈ ਗਗਨ ਕਉ ਮਨ ਕਾ⁹ ਮਰਦੈ ਮਾਨੁ ॥

*ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਆਸਮਾਨ ਨੂੰ ਦੋ ਤੀਰਾਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਲਿਵ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨਿਆ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਪਦੁ ਨਿਰਬਾਨੁ ॥

ਉਚੈ ਮੰਦਰਿ¹⁰ ਬਸਿ ਰਹਿਆ ਜਹਾ¹¹ ਸਚਾ ਦੀਬਾਨੁ ॥

94 ਨਿਰਭੈ ਮਿਲਿ ਭਉ ਖੰਡੀਐ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਵਖਾਨੁ ॥

ਚੇਤ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨਾ ਕਉ ਜਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਪੁਰਖੁ ਸੁਜਾਨੁ ॥੧॥

ਵੈਸਾਖਿ *ਸਗਲੇ ਹਾਰਿ ਚਲੇ¹² ਮਨਿ ਤੇ ਸਭਿ ਵਿਸਾਰਿ ॥

ਚੰਚਲ ਮਿਰਗਹਿ ਮਾਰਿ ਕੈ ਸੇਵਹੁ ਪਾਉ ਪਸਾਰਿ ॥

ਜਬ ਲਗਿ ਮਿਰਗੁ ਨ ਮਾਰੀਐ ਢੋਈ ਨਹੀ ਦਰਬਾਰਿ ॥

*ਨਿਗੁਰਿਆ ਖੇਤੁ ਨ ਉਬਰੇ¹³ ਚਰਦੇ¹⁴ ਮਝਿ ਜੁਬਾਰਿ¹⁵ ॥

*ਗੁਰੂ ਹੀਣ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸੰਸਾਰ-ਰੂਪੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਚਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਤੀਨ ਲੋਕ ਚਉਦਹ ਭਵਨ ਖੇਲੈ ਮਿਰਗੁ ਸਿਕਾਰੁ ॥

ਸੁਰ ਨਰ ਮੁਨ ਜਨ ਸਭਿ ਠਗੈ¹⁶ ਹਾਰਿ ਚਲੇ ਸੈਸਾਰਿ ॥

ਕਿਨੇ ਵਿਰਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਰਿਆ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਖਰੇ ਸੁਖਾਲੇ ਲੰਘਿਆ¹⁷ ਨਾਨਕ ਭਵਜਲ ਪਾਰਿ¹⁸ ॥

ਵੈਸਾਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨ ਕਉ ਜਿਨਾ ਨਾਵੈ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੁ ॥੨॥

ਜੇਠ ਅਜਪਾ ਜਪੁ ਜਪਹਿ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈਐ ਰੰਗਿ ॥

ਸੋਲਹ ਕਲਾ ਸਪੂਰਣਾ ਜੇ ਬਾਰਹ ਰਖਹੁ ਅੰਗਿ ॥

ਸਿਵ ਸਕਤਿ ਘਰਿ¹⁹ ਇਕਤਿ ਆਣਿ²⁰ ਨਿਰਭਉ ਮਿਲਹੁ ਨਿਸੰਗਿ ॥

*ਸਿਵ-ਪਾਰਬਤੀ (ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਆਨੰਦ) ਇਕੱਠੇ

ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਘਟਿ ਚਾਨਣਾ²¹ ਪ੍ਰਭੁ²² ਜਾਣਹੁ ਸਦਾ ਹੀ²³ ਸੰਗਿ ॥

ਇਕਤੈ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਕੀਆ *ਦਾਦਰਿ ਅਰੁ ਭਵੰਗਿ* ॥

*ਭੱਭੂ ਤੇ ਸੱਪ

1. ਇਸ ਪਾਠ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ. ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਪਾਠ (ਅਧਿਆਇ 21, ਪੰ. 275-279) ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਛੁਟਨੋਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ।

2. ਗਿਆਨ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 3. ਜਗੁ ਠੇਗੀਏ (ਉਹੀ)। 4. ਤਾਂ ਸਸਿ (ਉਹੀ)। 5. ਭਉ (ਉਹੀ)। 6. ਮਾਰਗ (ਉਹੀ)। 7. ਰਹੈ ਤਹਾਂ (ਉਹੀ)।

8. ਹਾਰਿ ਗਲ ਰੰਗਿ ਚਲੀਐ (ਉਹੀ)। 9. ਉਬਰਨਿ (ਉਹੀ)। 10. ਮੰਝਿ ਸੰਸਾਰ (ਉਹੀ)। 11. ਲਗੇ (ਉਹੀ)। 12. ਲੰਘੀਅਨਿ (ਉਹੀ)।

13. ਭਾਰ (ਉਹੀ)। 14. ਏਕ ਤਾਣ (ਉਹੀ)। 15. ਚਾਂਦਨਾ (ਉਹੀ)। 16. ਜਾਨਿਆ ਸਰਬਾ (ਉਹੀ)।

ਗੁਰ ਸਬਦੀ¹⁷ ਮਨੁ ਠਾਹਰੇ* ਹਭੇ¹⁸ ਮਿਟਹਿ ਤਰੰਗਿ¹⁹ ॥

*ਠਹਿਰਦਾ ਹੈ, ਸਾਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਜੋ ਮੰਗਣਾ ਸਭਾ ਕੂੜੀ ਮੰਗਿ ॥

ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਮੰਗੀਐ ਜਿਤੁ ਮੂਲਿ ਨ ਆਵੈ ਤੰਗਿ ॥

ਜੇਨੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨਾ ਕਉ ਜਿਨਾ ਖਸਮੈ ਨਾਲਿ ਨ ਭੰਗਿ ॥੩॥

ਅਖਾੜ²⁰ ਅਖੈ* ਨਿਧਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ²¹ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪੀਵਹੁ²¹ ਝੋਲਿ ॥

*ਅਨੰਤ, ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ

ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ²²ਸੋ ਕਾਂਹਿ²²* ਸੁਨਾਵਹਿ ਬੋਲਿ ॥

*ਕਿਉਂ

ਜਗ ਮਹਿ ²³ਹੰਢਹਿ ਸਹਜ ਰੰਗਿ²³ ਹੋਸਾ ਸੋਦੀ ਜੋਲਿ²⁴ ॥

ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਮਾਣਿਕ ਨਿਤਿ ²⁵ਵਸਹਿ ਰਿਦੇ ਅਡੋਲ²⁵ ॥

95 ਨਾਲਿ ਅਡੋਲੇ ਮਿਲਿ ਰਹੈ ਉਨ੍ਹ ਕੋਇ ਨ ਸਕੈ ਤੋਲਿ ॥

ਹਰਿ ਚਰਨੀ ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਤਾ ਤੇ ਭਏ ਅਮੋਲ ॥

ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਗੁਰ ਬਖਸਿਆ ਸਿਰਪਾਉ ਪਾਇਆ ਨਾਮੁ ਤਮੋਲ²⁶ ॥

ਨਾਨਕ ਆਖੈ ²⁷ਮੈ ਮਿਲੇ²⁷ ਪਾਣੀ ਪੀਵਾ ਝੋਲਿ²⁸ ॥

ਅਖਾੜੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨਾ ਕਉ ਜਿਨਾ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਸੰਜੋਗੁ²⁹ ॥੪॥

ਸਾਵਣਿ ਵਰਖਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਟਹਿ ਨੀਰੁ ਉਲਟਿ ॥

ਗਗਨਿ ਕਿਆਰੀ ³⁰ਧਰਨਿ ਸਿੰਚਹਿ ਸਾਧ ਸਪਟਿ³⁰ ॥

ਨਉ ³¹ਖੰਡਿ ਉਲਟਹਿ ਸਰਿ ਚਲਹਿ³¹ ਮੂਲਿ ਨ ਆਵੈ ਸਟਿ ॥

ਏਤੇ ਮਾਰਗਿ ਜੋ ਚਲੈ ਤਿਨਿ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਗਟਿ ॥

ਸਾਖ ਨਿਮਾਣੀ ਤਿਨਾ ਕੀ ਜੋ ਜਾਣਨਿ ਨਾਹੀ ਝਟਿ ॥

ਨੀਰ ਮਿਲੇ ਖੇਤੀ ਹਰੀ ਮੂਲਿ ਨ ਹੋਵੈ ਘਟਿ ॥

ਧੰਧਾ ਸਭੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਰਤੇ ਉਚੀ ਖਟਿ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਗੁਰੇ ਬਹੁ ਦੁਖੀ ਜਿਨ੍ਹ ਭਰਿ ਲਦੀ³² ਛਟਿ ॥

ਸਾਵਣਿ ਸੇ ਸੁਹਾਗਣੀ ਪਿਰੁ ਅੰਦਰਿ ਬਾਹਰਿ ਪਟਿ ॥੫॥

ਭਾਦੁਇ³³ ਤਾਂ ਭਉ ਖੰਡੀਐ ਨਿਰਭਉ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥

ਭੀੜੇ ਥਾਏ ³⁴ਉਪਰੇ ਦੇ ਹਥੀ³⁴ ਲਏ ਛੁਡਾਇ ॥

ਜਿਥੈ ਸਾਕ ਸੈਨ ਸਭਿ ਮੁਕਰਹਿ ਓਥੈ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ॥

ਜੇ ਕਰ ਲੋੜਹਿ ਸੁਖੁ ਸਦਾ ਗੁਰ ਚਰਨੀ³⁵ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥

ਰਾਹਿ ਅਵਤੇ* ਚਲਿਆ ਦਰਗਹ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ॥

*ਉਲਟੇ

ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਅਸਥਿਰੁ ਭਏ ਤਿਨ੍ਹ ਮਿਲੀ ਕਵਾਇ ॥

ਮਾਇਆ ਦਾਸੀ ਹੋਇ ਰਹੀ ਪੈਰ ਪਰਾਵੈ³⁶ ਧਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸ ਸੁਣਿ ਓਤੇ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇ ॥

ਭਾਦੁਇ ਸੇ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜੋ ਚਲਹਿ ³⁷ਪਿਰ ਕੇ³⁷ ਭਾਇ ॥੬॥

96 ਅਸੁਨ* ਆਸਾ ਦੂਰਿ ਕਰਿ ਮਨਿ ਰਖਹੁ ਇਕਾ ਆਸਿ ॥

*ਅੱਸੂ

ਬਹੁਤੀ ਅਸਾ* ਜੋ ਕਰੈ ਤੇ ³⁸ਜੀਅ ਖਰੇ ਦੁਦਾਸਿ³⁸ ॥

*? ਆਸਾ

17. ਮਤੀ (ਪ੍ਰਾ.ਸੋ.ਖਾ.)। 18. ਸਭੇ (ਉਹੀ)। 19. ਕਲੰਕਿ (ਉਹੀ)। 20. ਅਸਾੜ (ਉਹੀ)। 21. ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੀਵਹਿ (ਉਹੀ)। 22. ਸੇ ਕਹਾਂ (ਉਹੀ)। 23. ਹੰਡਾਹਿ ਸਚਿ ਰੰਗੁ (ਉਹੀ)। 24. ਜੋਲੁ (ਉਹੀ)। 25. ਵਾਸਾ ਨੀਰ ਅਡੋਲੁ (ਉਹੀ)। 26. ਅਡੋਲ (ਉਹੀ)। 27. ਮੇਲ ਮੈਂ ਤਾਂ (ਉਹੀ)। 28. ਘੋਲਿ (ਉਹੀ)। 29. ਸੰਗੋਲਿ (ਉਹੀ)। 30. ਨੀਰ ਧਾਰਿ ਸਿੰਚਹਿ ਸਾਧ ਪਗਿ ਚਟਿ (ਉਹੀ)। 31. ਲਖ ਉਲਟੇ ਸਰ ਵਹੈ (ਉਹੀ)। 32. ਭਾਰੀ (ਉਹੀ)। 33. ਭਾਦੁਇ (ਉਹੀ)। 34. ਉਹ ਪਕਰਹਿ ਜਮ ਥੋ (ਉਹੀ)। 35. ਸਬਦੀ (ਉਹੀ)। 36. ਪਰਾਵੈ (ਉਹੀ)। 37. ਸਤਿਗੁਰ (ਉਹੀ)। 38. ਸੋਈ ਜੀਅ ਨਿਰਾਸ (ਉਹੀ)।

ਨਾਮ ਵਿਹੁਣੇ ³⁹ਬਹੁਤ ਡਰੁ ਕੋਇ ਨ ਅਪੁਨੇ ਸਾਥਿ³⁹ ॥
ਦੁਯੇ ਭਾਇ ਵਿਗੁਚੀਐ ਕਿਉ ਜੀਅ ਆਵੈ⁴⁰ ਰਾਸਿ ॥
ਅਵਗਣ ਛੋਡਹੁ ਗੁਣ ⁴¹ਕਰਹੁ ਮਨਿ ਵਿਚਿ ਰਖਹੁ ਤ੍ਰਾਸਿ⁴¹ ॥

ਗੁਰ ਸਬਦੀ *ਅਜਰੁ ਜਰਹੁ* ਮੂਲਿ ਨ ਕਢਹੁ ਭਾਸਿ ॥

*ਜਰ ਨਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ

ਨਾਰੀ ਸੇ ਸੁਹਾਗਣੀ⁴² ਸੋਹਨਿ ਖਸਮੈ ਪਾਸਿ ॥

ਓਤੇ ਸੰਗਿ ਮਿਲਾਇ ਲੈ⁴³ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥

ਅਸੁਨ ਆਸਾ ਪੂਰੀਐ ਜੇ ਮਨੁ ਹੋਵੈ ਰਾਸਿ ॥੨॥

ਕਤਕਿ ਕਦੇ ਨ ਵਿਸਰੈ ਸਚਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਉ ॥

ਨਾਮ ਵਿਸਾਰੈ ਨਾ ਮਿਲੈ ਦਰਗਹ ਸਚੀ ਥਾਉ ॥

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ੍ਹਾ ਵਿਟਹੁ⁴⁴ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥

ਲਿਉ⁴⁵ ਲਗੀ ਮਨੁ ਰੰਗਿਆ ਰਤੇ ਸਹਜਿ ਸਭਾਉ⁴⁶ ॥

*ਲਿਵ

ਜੋ ਪਰਚੇ ਸੋ ਮਿਲਿ ਰਹੇ ਅਣਪਰਚੇ ਕਰਹੁ ਗੁਆਉ ॥

ਧੂੜਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਦੀ ਉਧਰੇ ਬਹੁਤੇ ਨਗਰਿ ਗਿਰਾਉ ॥

ਦਰਿ ਸਚੇ ਦੀਬਾਣਿ ਦੇ ਸਦਾ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਨਾਉ* ॥

*ਪ੍ਰਣਾਮ, ਨਮਸਕਾਰ

ਨਾਨਕ ਖਸਮੈ ਬਾਹਰੇ ਕਦੇ ਨ ਲਹਦੇ⁴⁷ ਛਾਉ ॥

ਕਤਕੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨ੍ਹਾ ਕਉ ਜਿਨ੍ਹਾ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥੩॥

ਮਘਰਿ ਮਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਹੁ *ਪਛਮਿ ਖੰਡਿ ਚੜਾਇ* ॥

*ਪਿਛਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਭੁੱਲ ਕੇ (ਜਿਵੇਂ ਲਹਿੰਦੇ ਵੱਲ ਸੂਰਜ ਡੁੱਬਦਾ ਹੈ)

ਤਹ ਨਿਰਮਲੁ ਸਾਗਰੁ ਬ੍ਰਹਮ ਜਲੁ ਕੋ⁴⁸ ਪੰਖੀ ⁴⁹ਰਚੈ ਉਸੁ⁴⁹ ਜਾਇ* ॥

*ਜਗ੍ਹਾ

ਮੁਕਤਾਹਲਿ* ⁵⁰ਚੁਗਹਿ ਚੋਗਿ ਚੁਗਿ ਚੁਗਿ ਰਹਹਿ⁵⁰ ਸਮਾਇ ॥

*ਮੰਤਰੀ

ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਹਿ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤੀ ਲਇਹਿ ਛਡਾਇ ॥

ਮੁਕਤਿ⁵¹ ਹੋਵੈ ਜੋ ਹਰਿ ਭਜੈ ਮਝਾ* ਕਾਲ ਕਉ ਖਾਇ ॥

*ਲੱਥ

97 ਵਿਣੁ ਖੰਡੇ ਸੰਗ੍ਰਾਮੁ ਹੋਇ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਸੋਝੀ ਪਾਇ ॥

ਗਲਾ ਕਰਹਿ ਨ ਚਲਿ ਸਕਹਿ ਕਿਉ ਨਗਰਿ ਪਹੁਚਹਿ ਜਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਛਪੇ ਨਾ ਛਪਹਿ⁵² ਜਿਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥

ਮਘਰਿ ⁵³ਸੇ ਸੁਹਾਗਣੀ ਰਤੀਆ⁵³ ਇਕਤੇ ਸੁਆਇ ॥੪॥

ਪੋਖਿ⁵⁴ ਪੋਖਿਉ ਉਡਰੇ ਚੁਗਹਿ ਚੋਗਿ ਘਣੀ ॥

ਦਰ ਘਰ ਮਹਲਤ* ਦੁਨੀ ਕੇ ਛਡੀ ਹਬ⁵⁵ ਮਣੀ ॥

*ਮਹੱਲਤ, ਮੰਜਲ, ਠਹਿਰਨ ਦੀ ਥਾਂ

ਹੋਦੇ ਬੀਜਿ ਨ ਬੀਜੀਐ ਕੇਹਾ ਦੋਸੁ ਧਣੀ ॥

ਬਿਨੁ ਬੀਜੇ ਪਲੇ ਨ ਪਵੈ ਮਾਸਾ ਰਤੀ ਕਣੀ ॥

ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਨਾਮੁ ਆਰਾਧੀਐ ਸੰਗਤਿ ਭਲੀ ਬਣੀ ॥

ਆਪੇ⁵⁶ ਬਾਵਹੁ ਘੁਬਿਆ ਰੇਵਹਿ ਮਝਿ⁵⁷ ਵਣੀ ॥

ਪੇਟਾ ⁵⁸ਰਾਸਿ ਕਤਾਇਆ ਤਾਣੀ ਸਹਜਿ ਵੁਣੀ⁵⁸ ॥

39. ਮਤ ਕਰਹੁ ਕੋਇ ਅਪਨਾ ਸਾਸੁ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਥਾ.)। 40. ਕਾਰਜ (ਉਹੀ)। 41. ਰਵਹੁ ਮਨਹਿ ਹਰਿ ਆਸ (ਉਹੀ)। 42. ਵਡਭਾਗਣੀ (ਉਹੀ)।

43. ਮੈ (ਉਹੀ)। 44. ਤਉ (ਉਹੀ)। 45. ਲਾਗ (ਉਹੀ)। 46. ਸੁਆਉ (ਉਹੀ)। 47. ਦੇਖਣ (ਉਹੀ)।

48. 'ਕੋ' ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਥਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 49. ਰਚੇ ਸੁ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਥਾ.)। 50. ਉਚਾ ਚੁਗੇ ਚੁਗ ਚੁਗ ਰਹੈ (ਉਹੀ)। 51. ਮਿਰਤਕ (ਉਹੀ)।

52. ਰਹਨੀਏ (ਉਹੀ)। 53. ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਸੁਹਾਵਨਾ ਜੇ ਰਤੇ (ਉਹੀ)। 54. ਪੋਹ (ਉਹੀ)। 55. ਸਭ (ਉਹੀ)। 56. ਐਧੂ (ਉਹੀ)।

57. ਮੰਝ (ਉਹੀ)। 58. ਕਤਿ ਨ ਸਕਿਓ ਤਾਣੀ ਰਹੀ ਤਣੀ (ਉਹੀ)।

ਕਿ⁵⁹ ਨਾਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾ ਚੀਨਿਆ ਨਾਨਕ ਭਾਗ ਮਣੀ ॥
 ਪੋਖਿ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨ੍ਹਾ ਕਉ ਜਿਨ੍ਹਾ ਏਕਾ ਗਣਤਿ ਗਣੀ ॥੧੦॥
 ਮਾਘ ਮਾਹਿ⁶⁰ ਖਲਿ ਨਿਤਿ⁶¹ ਕਰਹੁ ਮਨਿ ਸੇਤੀ ਸੰਗ੍ਰਾਮੁ ॥
 ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਸੁਖੁ ਪਾਈਐ ਸੁਖੁ ਧਰਮੁ⁶² ਬਿਸ੍ਰਾਮੁ ॥
 ਅਉਗਣਿ ਥਾਉ ਨ ਪਾਉਨੀ ਜਬ ਘਟਿ ਕੇਵਲ ਨਾਮੁ ॥
 ਨਾਮੁ ਵਿਹੂਣੈ ਆਦਮੀ ਕਿਤੇ ਨ ਆਵਹਿ ਕਾਮੁ ॥
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਛਾਵਾ ਸੇ ਲਹਨਿ ਮਨਮੁਖਿ ਲਹਦੇ ਘਾਮ ॥
 ਸਉਦਾ ਹਟੀ ਸੇ ਲਹਨਿ ਜਿਨ੍ਹਾ ਪਲੈ ਦਾਮ ॥
 ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਮਾਇਆ ਕਰੇ ਕਾਮ⁶³ ॥
 ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਅਰਾਧੀਐ ਸਦਾ ਕਰਹੁ ਪਰਨਾਮ ॥
 ਮਾਘ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨ੍ਹਾ ਕਉ ਜਿਨ੍ਹਾ ਹਿਰਦੇ ਇਕੋ ਰਾਮੁ⁶⁴ ॥੧੧॥
 ਫਲਗੁਣਿ ਫੇਰਾ ਨਿਤਿ ਕਰਹੁ ਕਾਇਆ⁶⁵ ਖੇਤਿ ਮਝਾਰਿ ॥

- 98 ਮਿਰਗੁ ⁶⁶ਚਰੰਦਾ ਮਾਰੀਐ⁶⁶ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਬੀਚਾਰਿ ॥
 ਗੁਰੁ ⁶⁷ਭੈਜਲਿ ਕਾ⁶⁷ ਬੋਹਿਥਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਨਿ ਹਾਰ ॥
 ਗੁਰੁ ਕੇ ਬੇੜੇ ⁶⁸ਸਭਿ ਚੜੇ ਸਭਿ ਉਤਾਰੇ⁶⁸ ਪਾਰਿ ॥
 ਗੁਰ ਸਭਨਾ ਨੋ ਆਖਿਆ ⁶⁹ਬੋਰੇ ਬੋਰਿ⁶⁹ ਪੁਕਾਰਿ ॥
⁷⁰ਸੁਣਹਿ ਸੁਣਾਵਹਿ ਨਾ ਕਰਹਿ⁷⁰ ਢੋਈ ਨਾਹੀ ਦਰਬਾਰਿ ॥
 ਰਸਿ ਕਸਿ ਖਾਹਿ⁷¹ ਨ ਜਰਿ ⁷²ਸਕਹਿ ਸੇ⁷² ਤਨਿ ਹੋਨਿ ਖੁਆਰਿ ॥
 ਨਾਨਕ ਮਿਰਤਕੁ ਹੋਇ ਰਹੈ ਤਿਨ੍ਹਾ ਡੇਰਾ ਅੰਦਰਿ ਵਾਰਿ ॥
 ਫਲਗੁਣੁ ਸੁਹਾਵਾ ਤਿਨ੍ਹਾ ਕਉ ਜੋ ਜੀਤ ਚਲਹਿ ਸੰਸਾਰਿ ॥੧੨॥
 ਸਭੇ ਮਾਹਿ ਸੁਹਾਵਣੇ ਜਾ ਘਰਿ ਆਇਆ ਪੀਉ⁷³ ॥
 ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਮਨੁ ਗਾਡਿਆ ਦੁਖੁ ਉਤਾਰੇ⁷⁴ ਜੀਉ ॥
 ਬਾਰਹ ਉਲਟੇ ਭੀ ਭਰਹੁ ਸੋਲਹ ਸੈ ਸੰਜੋਗੁ ॥
⁷⁵ਸਿਉ ਸਕਤਿ ਘਰਿ ਇਕਤਿ ਆਨਿ⁷⁵ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਜੋਗਿ ॥
 ਇਹੁ ਮਾਰਗੁ ਬੈਰਾਗੁ ਪਦੁ ਜਿਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਧੰਨਿ ॥
 ਮਨ ਕੀਆ ਲਹਰੀ ਘਟੀਆ⁷⁶ ਰਾਖਿਆ ਬ੍ਰਹਮ ਰਤੰਨਿ ॥
 ਜਾਇ ਚੜੇ ਤਿਤੁ ਵਿਖਮ ਗੜ ਮਾਤੇ ਸਦਾ ਖੁਮਾਰਿ ॥
 ਦਿਨੁ ਸੁ⁷⁷ ਰੈਨਿ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾਨਕ ਲਾਗੀ ਤਾਰਿ ॥
 ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਤਿਨਿ ਝਫਿਆ⁷⁸ ਜੈਸੇ ਸੀਪ ਸਮੁੰਦ ॥
 ਬੂੰਦਿ ਪੜੀ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਸਹਜਿ ਰਹੈ ਮੁਖਿ ਮੁੰਦ ॥੧੩॥੧॥੧੭॥

* ਸਿਵ-ਪਾਰਬਤੀ (ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਆਨੰਦ) ਇਕੱਠੇ

59. ਨਰ (ਪ੍ਰਾ.ਸ਼.ਖਾ.)। 60. ਮਹਾਂ (ਉਹੀ)। 61. ਤਿਨ (ਉਹੀ)। 62. ਘਰਿ ਹੋਇ (ਉਹੀ)। 63. ਕਿਆਮੁ (ਉਹੀ)। 64. ਨਾਮੁ (ਉਹੀ)।

65. ਕਾਇਆ (ਉਹੀ)। 66. ਚਰਦੇ ਨਾਕਿਅਨੁ (ਉਹੀ)। 67. ਭਉਜਲ ਦਾਤਾ (ਉਹੀ)। 68. ਨਾ ਚੜਨਿ ਨਾ ਉਰਵਾਰਿ ਨਾ (ਉਹੀ)।

69. ਬਾਰੇ ਬਾਰ (ਉਹੀ)। 70. ਸੁਨਨਿ ਸੁਣਾਇਣ ਨਾ ਚਲਨਿ (ਉਹੀ)। 71. ਸੁਖ (ਉਹੀ)। 72. ਸਕਨਿ ਤੇ (ਉਹੀ)। 73. ਪੀਉ (ਉਹੀ)।

74. ਤਿਆਗੇ (ਉਹੀ)। 75. ਸਿਵ ਸਕਤੀ ਘਰ ਏਕ ਤਾਣ (ਉਹੀ)। 76. ਮੋਟੀਆ (ਉਹੀ)। 77. ਅਰਿ (ਉਹੀ)।

133 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

ਜੇ ਹਰਿ ਸੁਨੀਐ ਬਨੈ ਮਾਹਿ ਬਨ ਖੰਡ ਢੂਢਨ ਜਾਉ ॥
ਕੋਈ ਮੋਹਿ ਬਤਾਇਦੇ ਜਹਾ ਬਸੈ ਕਉਨ ਠਾਉ ॥੧॥
ਫਿਰਉ ਉਦਾਸਨਿ ਰਾਮ ਕੀ ਮੋਹਿ ਬਤਾਵਹੁ ਕੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜੇ ਹਰਿ ਸੁਨੀਐ ਧਰਨਿ* ਮੈ ਸੋਧਉ ਸਗਲ ਪਤਾਲ ॥
ਕੋਈ ਮੋਹਿ ਬਤਾਇਦੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦੁਆਲਾ ॥੨॥
ਜੇ ਹਰਿ ਸੁਨੀਐ ਅਕਾਸ ਮਹਿ ਉਡਿ ਚੜ੍ਹਉ ਆਕਾਸਿ ॥
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਉ ਦੁਖ ਭੰਜਨ ਸੁਖ ਰਾਸਿ ॥੩॥
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਭਗਤਾ ਕੇ ਸੰਗਿ ॥
ਨਾਨਕ ਰਿਦੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਕੇ ਰੰਗਿ ॥੪॥੧॥

*ਧਰਤੀ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬¹

ਅਪਨੇ ਅਵਗਨ ਕਹਾ ਕਹੋ ਪਾਪੀ ਗੁਨ ਨ ਜਾਨਸਿ ਤੇਰੇ ॥
ਬੇਅੰਤ ਗੁਨਾ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਗਨਉ ਮਿਤਿ ਨਾਹੀ ਅਵਗਨ ਮੇਰੇ ॥੧॥
ਖਾਨ ਕਰੈ ਬੈਸੰਤਰੇ ਚਕੋਰਹਿ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਇ ॥
ਤਿਉ ਹਮ ਮੋਹੁ ਬਿਆਪਤਾ ਰਾਖਹੁ ਜਿਉ ਤੁਮ ਭਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕੁੰਜਰ* ਫਾਸਿਓ ਦੇਖਿ ਕਾਮੁ ਮਿਰਗੁ ਚਾਦਨ* ਮਹਿ ਫਾਬ ॥
ਤੈਸੇ ਮੋਹ ਜੰਜੀਰ ਬੰਧਨ ਪਰੇ ਰਾਖਹੁ ਦੇ ਪ੍ਰਭ ਹਾਬ ॥੨॥
ਜਉ ਮੋਰੇ ਕਰਮ ਬੀਚਾਰਹੁ ਤਉ ਮੋਹਿ ਟਿਕਣ ਨ ਪਾਇ ॥
ਇੰਦ੍ਰ ਬੂਦ ਨਹੀ ਗਨੀ ਜਾਇ ਰੋਮ* ਗਣਤ ਨ ਕਾਇ ॥੩॥
ਬਕਾਸੁਰ* ਕੰਸ* ਪਠਾਇਆ ਤਿਹ ਤੇ ਅਧਿਕ ਮੋਹਿ ਪਾਪ ॥
ਪਤਿਤ ਪਾਵਨੁ ਤੇਰਾ ਬਿਰਦੁ ਹੈ ਨਾਨਕ ਰਾਖਹੁ ਆਪਿ ॥੪॥੨॥

*ਚਕੋਰ ਅੱਗ ਖਾ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

*ਹਾਥੀ / *ਚਾਂਦਨੀ, ਰੋਸ਼ਨੀ

*ਵਾਲ

*ਬਗਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਅਸੁਰ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

134 ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਲਾਲ ਜੀ ਕਰਉ ਭਗਤਿ *ਕਰ ਜੋਰਿ* ॥
ਚਿੰਤਾ ਚਿਤਿ ਨ ਵਿਆਪਈ ਰਹਉ ਤੁਮਾਰੇ ਜੋਰਿ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜੇ ਹਰਿ ਕੀ ਚੇਰੀ* ਹੋਵਉ ਪਉਨੁ ਝਲਾਵਉ ਨੀਤ ॥
ਪੀਸਨੁ ਪੀਸਿ ਪਾਨੀਆ ਨੋ ਜੇ ਨਿਕਟਿ ਰਾਖੈ ਹਰਿ ਮੀਰ ॥੧॥
ਜੇ ਹਰਿ ਕੀ ਮਾਲਨਿ ਹੋਵਉ ਫੂਲ ਚੜਾਵਉ ਜਾਇ ॥
ਸੇਜ ਵਿਛਾਵਉ ਫੂਲ ਭਰਿ ਜੇ ਨਿਕਟਿ ਰਾਖੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥੨॥
ਜੇ ਹਰਿ ਕੀ ਧੋਬਨਿ ਹੋਵਉ ਕਾਪਰ ਧੋਵਉ ਅਪਾਰ ॥
ਠਪਿ ਆਨਉ ਕੁੰਦੀ* ਕਰਉ ਜੇ ਰਾਖੈ ਨਿਕਟਿ ਦੁਆਰ* ॥੩॥

*ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ

*ਜੋਰ

*ਦਾਸੀ

*ਇਸਤਰੀ, ਪ੍ਰੇਸ/ ਦਿਆਲੂ, ਪਰਮਾਤਮਾ

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਦੇ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।

ਕਰਉ ਰਸੋਈ ਲਾਲ ਕੀ ਹਰਿ ਹੋਵੈ ਕਿਰਪਾਲੁ ॥
ਅਨੇਕ ਬਿੰਜਨ* ਭੋਜਨ ਕਰਉ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਧਰਮਸਾਲ ॥੪॥
ਸਗਲੀ ਸੇਵਾ ਜੇ ਕਰਉ ਤੁਧਿ ਭਾਵੈ ਸਾਸਾਰੁ ॥
ਨਾਨਕ ਦੀਜੈ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਸਦਾ ਜਪਉ ਕਰਤਾਰੁ ॥੫॥੩॥

*ਖਾਣੇ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

ਜੀਵਤ ਪਿਤਰ ਨ ਪੂਜੇ ਕੋਊ ॥
ਪੀਛੇ ਦੀਆ* ਕਤ* ਹੁਨ ਹੋਊ ॥
ਕਿਉ ਏਹਿ ਹੋਮ ਕਰਹਿ ਉਸ ਨਾਮਿ ॥
ਪਤਿਆਵਹਿ ਲੋਗ ਨ ਉਸ ਕੇ ਕਾਮਿ ॥੧॥
ਰੇ ਨਰ ਐਸੇ ਜਗੁ ਭਰਮਾਇਆ ॥
ਕਲਿ ਤੇ ਨਿਕਸੈ ਜਿਸੁ ਧੁਰਿ ਪਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪ੍ਰੇਤੁ ਪ੍ਰੇਤੁ ਕਰਿ ਪਾਣੀ ਦੇਹੀ ॥
ਕਹੁ ਪਾਡੇ ਕਿਉ ਕਰਿ ਓਹਿ ਲੇਹੀ ॥
ਪੀਛੇ ਦੇਖਿ ਕਰਤ ਹਮਿ ਆਏ ॥
ਉਸਕੇ ਸੰਗਿ ਕਮਾਣਾ* ਜਾਏ ॥੨॥
ਕੋਟ ਮੰਧੇ ਕੋ^੨ ਜੀਵਤ ਮਾਨੈ ॥
ਆਇਆ ਸਫਲੁ ਜਗੁ ਪਰਵਾਨੈ ॥
ਉਆ ਕੀ ਗਤਿ ਮਤਿ ਊਆ ਹੀ ਜਾਨੈ ॥
ਨਾਨਕ ਨੀਚ ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨੈ ॥੩॥੪॥

*ਦੀਵਾ / *ਕਿਸ ਲਈ

*ਕਮਾਈ, ਖੱਟੀ

*ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

135 ਆਵਤੁ ਕਿਨੈ ਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੋਇ ॥
ਘਟ ਛਾਇਆ ਜਿਉ ਜਾਨੀਐ ਸਭੁ ਜਗੁ ਐਸਾ ਹੋਇ ॥੧॥
ਰਾਮੁ ਰਸੁ ਪੀਜੀਐ ਝੂਠਾ ਮਦੁ ਪਵਿਹੁ ਮਤੁ ਕੋਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਪੰਥੀ ਬੋਜੁ ਨ ਨਿਰਖੀਏ* ਮੀਨ* ਮਾਰਗੁ ਪਾਇਓ ਨ ਜਾਇ ॥
ਤਿਉ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੀਐ ਕੋ ਸਾਧੂ ਦੇਇ ਬਤਾਇ ॥੨॥
ਬਕਤਾ ਸੁਨਤਾ ਕਉਨੁ ਹੈ ਪਾਡੇ ਦੇਹੁ ਬੂਝਾਇ ॥
ਉਸਕਾ ਖੇਲੁ ਓਹੁ ਜਾਨਈ ਨਾਨਕੁ ਚਰਨ ਧਿਆਇ ॥੩॥੫॥

*ਦੇਖ ਸਕੀਏ / *ਮੱਛੀ

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬

ਸੰਤਹੁ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਝਗਰੁ ਚੁਕਾਇਆ ॥
ਆਠ ਪਹਰ ਜੋ ਮੁਝੈ ਨ ਛਾਡਹਿ ਤਿਨ ਕਾ ਸੰਗਿ ਮਿਟਾਇਆ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਇਆ ਝਗਰੇ ਮਹਿ ਸਗਲ ਵਿਆਪੀ ਪੰਚ ਠਗਾਉਲੀ ਮਾਚੇ* ॥
ਤਿਨੁ ਸਿਉ ਏਕ ਰਲੀ ਜੋ ਨਾਰੀ ਹੋਇ ਮਰਕਟ* ਜਿਉ ਨਾਚੇ ॥੧॥

*ਮਚੇ, ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ

*ਬਾਦਰ

2. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ', ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ, "ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਦਾਸੁ ॥...॥੪॥੧੦॥" (ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 1340)। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ: ਉਪਮਾ ਸਾਧ ਅਗਾਧਿ ਬੋਧ ਕੋਟ ਮਧੇ ਕੋ ਸਾਧੁ ਸੁਣਾਇਆ ॥ (ਵਾਰ 23-2-4)
3. ਇਹ ਤਸਬੀਹ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, "ਜਿਉ ਆਕਾਸੈ ਪੰਥੀਅਲੋ ਬੋਜੁ ਨਿਰਖੀਓ ਨ ਜਾਈ ॥ ਜਿਉ ਜਲ ਮਾਝੈ ਮਾਛਲੋ ਮਾਰਗੁ ਪੇਖਣੋ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥...॥੩॥੨॥" (ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਗੁਰਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰ. ੨੨੨)

ਇਹੁ ਗੁਰੁ ਕਹਾ ਤਿਆਗਹਿ ਭਾਈ ਜਾਇ ਕਤੇ ਨਗਰਿ ਬਸਾਏ ॥
ਕਹੇ ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਗੁਰ ਮੇਰਾ ਜੋ ਇਨ੍ਹ ਮਹਿ ਤੁਝੈ ਧਿਆਇ ॥੨॥੬॥

ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਅਸੁਪਦੀ ॥

ਜਿਵ ਨਦ ਮਹਿ ਮੀਨਾ ਬਸੈ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ਨੀਰ ॥

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੀਐ ਮੇਰੇ ਹਰਿ *ਹਲਧਰਾ* ਕੇ ਬੀਰ* ॥੧॥

*ਬਲਰਾਮ ਦਾ ਭਰਾ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਇਕੁ ਪਲੁ ਰਹਿਓ ਨ ਜਾਇ ॥

ਨਿਸ ਦਿਨ ਚਿੰਤ ਨ ਵਿਆਪਈ ਮੋ ਕਉ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਇਆ ਮਾਨੁਖ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਲਪਟਿਓ ਬਿਖਿਆ ਮਾਹਿ ॥

ਤਿਵ ਹਰਿਜਨ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਅਮਲੀ ਅਮਲ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥

ਜਿਉ ਗੁਰਬਚਨ ਭੁਯੋਗਮ* ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਮੈਗਲ* ਕਾਮਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥

*ਸੱਪ / *ਹਾਥੀ

136 ਤਿਵ ਸੇਵਕ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਚੀਤਿ ॥੩॥

ਜਿਵ ਬਸੁਧਾ* ਬਰਖਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਫੂਲੈ ਕਰੈ ਸੀਗਾਰੁ ॥

*ਧਰਤੀ

ਬਰਖੈ ਮੋਰ ਆਨੰਦੁ ਹੋਇ ਤਿਵ ਹਰਿਜਨ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ॥੪॥

ਬਨਚਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ਸਿਉ ਮਧੁ ਮਾਖੀ ਅਸਨੇਹੁ ॥

ਤਿਵ ਹਰਿ ਬੀਧੇ ਰਾਮ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਹੁ ॥੫॥

ਕਨਕਕਲਾ* ਜੈਸੇ ਭਾਵਨੀ ਤਾਪਤ ਅਵਰ ਨ ਧਿਆਨ ॥

*ਸੁਨਿਆਰੇ ਦਾ ਕੰਮ

ਹਰਿਜਨ ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਪ੍ਰਭ ਬਿਨੁ ਦਿਸੁ ਨ ਆਨ* ॥੬॥

*ਦੂਜਾ

ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਾਲਿਕ ਮਾਤਾ ਖੀਰ* ਕੀ ਜਿਵ ਭੂਖੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਨਾਜ ॥

*ਦੁੱਧ

ਤਿਵ ਹਰਿਜਨ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਤ੍ਰਿਖਾਵੰਤ ਜਲ ਕਾਜ ॥੭॥

ਅਵਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸਭ ਅਰਥ ਕੀ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਅਪਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਦੇਹਿ ਅਵਰ ਨ ਦੈਆਰ* ॥੮॥੭॥

*ਦਿਆਲੂ, ਪ੍ਰਭੂ

ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਦਾਇ

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ॥ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਧਿਆਈਐ ਪ੍ਰਾਛਤ* ਮਨ ਤੋ ਜਾਹਿ ॥

*ਪਾਪ

ਸਹਸਾ ਕੋ ਨ ਵਿਆਪਈ ਨਾਨਕ ਏਕਮ ਪਾਹਿ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥

ਏਕਮ ਹਰਿ ਪਦੁ ਬੁਝੀਐ ਦੂਸਰੁ ਦੇਹੁ ਬਿਸਾਰਿ ॥

ਜੰਮਣੁ ਮਰਣਾ ਕਟੀਐ ਗੁਰ ਅੰਕਸੁ* ਰਿਦੇ ਚਿਤਾਰਿ ॥

*ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੁੰਡਾ, ਏਥੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਹੈ।

ਮਸਤਕਿ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ ਮਾਧਵ* ਹਰਿ ਜਸ ਗਾਇ ॥

*ਪਰਮਾਤਮਾ (ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ)

ਜੰਮ ਕੇ ਪੰਥਿ ਨਾ ਪਾਈਐ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਇ ॥

ਪੂਰਾ ਜਿਨ੍ਹੀ ਅਰਾਧਿਆ ਸੇ ਸਚੇ ਜਗਿ ਬੀਰ ॥

ਸਾਧੂ ਤਿਨ ਕਉ ਭੋਟਿਆ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਮਨਿ ਧੀਰ ॥

ਸੈਸਾਰ ਕੂਪ ਤੇ ਕਾਢਿਆ ਸੇਵਕ ਜਪਿਓ ਨਾਮੁ ॥

ਏਕਮ ਨਾਨਕ ਬੁਝਿਆ ਸਫਲ ਭਏ ਹਰਿ ਕਾਮ ॥੧॥

- 137 ਮੇਰੇ ਮਨ ਓਟ ਹਰਿ ਕੀ ਲੀਨ ॥ ਮਨਿ ਬਾਛਤ ਫਲੁ ਪਾਇਆ ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭ ਦੀਨ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਕਾਰ ਕਰਉ ਹਰਿ ਸੰਤ ਕੀ ਜੇ ਭਾਵੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਦੁਤੀਆ ਮਿਟਿ ਗਈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਰਣਾਇ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥

ਦੁਤੀਆ ਜਗਤੁ ਵਿਆਪਿਆ ਸ੍ਰਪਨੀ* ਤੇ ਆਪਿ ਛਡਾਇ ॥
ਕਲਿਜੁਗਿ ਵਰਤਾਰਾ ਨਾਮ ਕਾ ਜੋ ਬੀਜੈ ਸੋ ਖਾਇ ॥
ਹਾਥੋ ਹਾਥ ਨਚਾਈਐ ਕਬ ਆਵੈ ਕਬ ਜਾਇ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਹਰਿਜਨ ਉਬਰੇ ਅਚੁਤ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥
ਅਤਿ ਭਾਰੀ ਏਹੁ ਭਵਜਲੋ ਕ੍ਰਿਉ ਕਰਿ ਨਿਕਸੇ ਪਾਰਿ ॥
ਸਾਧੂ ਮਿਲੈ ਭਵਜਲੁ ਤਰੈ ਅੰਤਰਿ ਜਪੈ ਮੁਰਾਰਿ ॥
ਸਾਤਿ ਆਈ ਤਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿਆ ਮਨੂਆ ਰਹਿਆ ਅਘਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਦੁਤੀਆ ਦੂਰਿ ਭੈਆ ਸਬਦੈ ਰਹਿਆ ਸਾਮਇ ॥੨॥

*ਮਾਇਆ ਰੂਪੀ ਸੱਪਣੀ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਤੂ ਬਸਹਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਏਕੋ ਰਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਿ ਰਹੈ ਕਿਸ ਹੀ ਦੇ ਦਿਖਾਇ ॥੩॥

ਪਉੜੀ ॥

ਤ੍ਰਿਤੀਆ ਤ੍ਰੇਤੇ ਪਰਸਰਾਮਿ ਕਰਿ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥
ਨਉਤਨੁ* ਜਪਦਾ ਸੇਖਨਾਗੁ ਤਿਨਿ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪਈ ਤੂ ਬੇਅੰਤ ਅਪਾਰਾ ॥
ਵਰਨਾ ਚਹਿਨਾ ਬਾਹਰਾ ਸਭਿ ਜੋਤਿ ਮੁਰਾਰਾ ॥
ਪ੍ਰਤਨਾ ਤਾਰੀ ਬਾਲ ਰੂਪ ਬਿਖੁ ਬਨੀ ਲਗਾਈ ॥
ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਬੰਧਿਕੁ ਤਾਰਿਓ ਹਰਿ ਬਾਨ ਚਲਾਈ ॥
ਗਜੰ ਗਨਿਕਾ ਤੈ ਤਾਰੀਆ ਕਿਆ ਗਨਉ ਅਗਨਤਾ ॥
ਤੇਰੀ ਸਰਨੀ ਆਇਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਨਾਨਕ ਬਨਤਾ ॥੩॥

*ਨਵਤਨ, ਨਵਾਂ, ਨਵੀਨ

ਸਲੋਕੁ ॥

- 138 ਚੰਚਲੁ ਚਪਲੁ ਸਰੂਪੁ ਸੋ ਜਿਨਿ ਚੇਤਿਆ ਰਖੁਰਾਇ ॥
ਇਕ ਮਨਿ ਜਿਨੀ ਅਰਾਧਿਆ ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਪਾਇ ॥੪॥

ਪਉੜੀ ॥

ਚਤੁਰ ਭੋਜੰ ਚਉਬਹਿ ਜਪਹੁ ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹੋਇ ਜਾਇ ॥
ਜਿਨ ਕੇ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਗੁਪਾਲਹ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥
ਨਉ ਨਿਧਿ ਤਿਸਿ ਹਥਿ ਆਵਈ ਜੋ ਚਲੈ ਸਤਿਗੁਰ ਭਾਇ ॥
ਸਾਧੂ ਮਾਰਗੁ ਦਸਦਾ ਕਾਹੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇ ॥
ਖਰਚੁ ਲੇਹੁ ਹਰਿਨਾਮ ਕਾ ਜਾਇ ਪਰਹੁ ਸਰਾਨਾਇ ॥
ਸਹਸਾ ਕੋ ਨ ਵਿਆਪਈ ਨਿਰਭਉ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇ ॥

4. ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਦੇ ਇਕ ਸਬਦ ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਨੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਸ੍ਰਪਨੀ ਕਿਹਾ ਹੈ : ਸਰਪਨੀ ਤੇ ਉਪਰਿ ਨਹੀ ਬਲੀਆ ॥...॥੧॥...॥੫॥੬॥੧੯॥

ਭਗਤਾ ਕਾ ਸਦਾ ਅਧੀਨੁ ਹੈ ਠਾਢਾ* ਬਲਿੰ ਕੇ ਦੁਆਰਿ ॥
ਬਿਦਰਿੰ ਦਾਸੀ ਗ੍ਰਹ ਆਇਆ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ॥੪॥

*ਖੜਾ ਹੋਇਆ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਪੰਚੀ ਬੇਰਿਆ ਮਨੁ ਰਹੈ ਧਾਵਤ ਹੀ ਦਿਨੁ ਰਾਤਿ ॥
ਨਾਮੁ ਸਮਾਇਣੁ ਜੇ ਪਵੈ ਨਾਨਕ ਉਤਰੈ ਪਾਤਿ* ॥੫॥

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ

*ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਗ/ *ਪਾਪ

ਪਉੜੀ ॥

ਪੰਚਮੀ ਪੋਚਾਰੈ* ਨਿਤ ਦੇਹ ਅੰਤਿ ਭਸਮ ਰਲਿ ਜਾਇ ॥
ਦੁਨੀਆ ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲਈ ਫਿਰਿ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥
ਪਾਛੋਤਾਵਾ ਨਾ ਮਿਲੈ ਸਭ ਰੈਨ ਗਈ ਵਿਹਾਇ ॥
ਖਟਫਟ* ਮਾਹਿ ਵਿਹਾਣੀਆ ਲਾਹਾ ਕਿਆ ਲੈ ਜਾਇ ॥
ਲਖ ਚਉਰਾਸੀਹ ਭਰਮਿ ਕੈ ਮਾਣਸ ਜਨਮੁ ਹੋਇ ਮੀਤ ॥
ਹਉਮੈ ਖੋਇ ਠਾਕੁਰ ਜਪਹੁ *ਕਹਾ ਫਿਰਹੁ ਬਹੁ ਬੀਤ* ॥
ਸੇਵਾ ਕੀਜੈ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨਿਫਲ ਨ ਕਤਹੂ ਜਾਇ ॥

*ਪੋਚਾ ਮਾਰਨਾ, ਸਵਾਰਨਾ

*ਖਟਪਟ, ਆਪਸੀ ਝਗੜੇ

*ਬਹੁਤ ਬੀਤਿਆ ਹੋਇਆ ਸਮਾਂ ਕਿਤੇ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ?

139 ਨਾਨਕ ਪੰਚੇ ਤਿਆਗਿ ਕੈ ਜਾਇ ਮਿਲਹੁ ਗੁਣ ਰਾਇ ॥੫॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਖਸਟਮਿ ਖੋਰਾ* ਇਹੁ ਮਨੈ ਸਕਹੁ ਤਾ ਲੇਹੁ ਬਹੋਰਿ* ॥
ਨਾਨਕ ਕਬਹੂ ਨ ਫੂਟਈ ਗੁਰ ਦੁਆਰੇ ਮੁਖੁ ਜੋਰਿ ॥੬॥

*ਖੁਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ, ਕਮਜ਼ੋਰ, ਚੰਚਲ / *ਮੌਤ

ਪਉੜੀ ॥

ਖਸਟਮਿ ਖੇਲੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਵਰਤੈ ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਸੋਈ ॥
ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਸਭਨੀ ਥਾਈ ਕਾਰਣੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ॥
ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ *ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਜੇ* ਬਨ ਮਾਹਿ ਗਇਓ ਉਦਾਸੀ ॥
ਰਾਵਣੁ* ਡੰਢੁ* ਕਰਿ ਸੀਤਾ ਆਣੀ ਕਾਰਣੁ ਨਾਹਿ ਮਿਟਾਸੀ ॥
ਅਪਣਾ ਕਾਰਣੁ ਆਪੇ ਰਚਿਆ ਕਵਣੁ ਮਿਟਾਵੈ ਭਾਈ ॥
ਰਾਵਣੁ ਛੇਦਿ* ਸੀਤਾ ਗ੍ਰਹਿ ਆਣੀ ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਰਘੁਰਾਈ ॥
ਰਾਵਣੁ ਆਪਿ ਸੈਨਾ ਸਭ ਆਪੇ ਹਥਿ ਕਿਸੈ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥
ਨਾਨਕ ਖੇਲੁ ਸਭੁ ਪ੍ਰਭ ਕਾ ਕੀਆ ਕੇਤੇ ਹਉ ਮੈ ਜਾਹੀ ॥੬॥

*ਰਾਮ ਚੰਦ

*ਪਾਖੰਡ

*ਨਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਸਪਤਮਿ ਸੰਤੋਖੁ ਜਿਨਿ ਪਾਇਆ ਤਿਨਿ ਭੋਟਿਆ ਗੁਰੁ ਰੰਗਿ ॥
ਅੰਕੁਰੁ* ਦੇਖਿ ਮਿਲਾਇਆ ਨਾਨਕ ਜਾਨਹੁ ਸੰਗਿ ॥੭॥

*(ਪਿਛਲੇ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ) ਅੰਗੂਰ ਫੁੱਟਦਾ ਦੇਖ ਕੇ

ਪਉੜੀ ॥

ਸਪਤਮ ਸਤੀ ਜਤੀ ਤੁਧੁ ਕੀਏ ਵਰਨ ਸਾਜਿ ਬਹੁ ਰੂਪਾ ॥
ਸਿਲਾ ਪੀਪਲ ਦੁਧੁ ਪਾਇ ਪੂਜਹਿ ਬੈਸੰਤਰਿ ਦੇਵਹਿ ਧੂਪਾ ॥
ਇਕਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਤੀਰਥਿ ਵਾਸੀ ਇਕਿ ਕਰਿ ਰਹਤੇ ਚੂਪਾ ॥
ਇਕਿ ਬਨਖੰਡਿ ਜਾਇ ਬਹਹਿ ਮੋਨਿ ਧਾਰੀ ਦੇਹ ਜਲਾਵਹਿ ਧੂਪਾ ॥

140 ਇਕਿ ਖਰੇ ਰਹਹਿ ਕਹਹਿ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਬੋਲਹਿ ਨਾਹੀ ਮੀਤਾ ॥

ਪਿਰਾਗਿ* ਜਾਇ ਕਲਵਤੁ* ਧਰਾਵਹਿ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਹਮ ਕੀਤਾ ॥

5. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਦੁਧੁ ਕਰਮ ਫੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ ॥੧॥...॥੪॥੧॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੧, ਪੰ. 728)

6. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ “ਕਰਪਤ੍ਰ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ “ਆਰਾ”। ‘ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਕਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਯਾਗ ਵਿੱਚ ਇਕ ਆਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਮੁਕਤਿ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਟ ਮਰਦੇ ਸਨ।’

ਏਤੀ ਘਾਲ ਘਾਲਹਿ ਤਉ ਕਾਰਣਿ ਠਾਕੁਰੁ ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਪਾਈਐ ॥
ਦੂਜਾ ਖੋਇ ਸੇਵ ਹਰਿ ਕਰੀਐ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਧਿਆਈਐ ॥੭॥
ਸਲੋਕੁ ॥

ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥
ਜਿਸ ਕੇ ਅੰਤਰਿ ਏਕੁ ਬਸੈ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰ ॥੮॥

ਪਉੜੀ ॥

ਅਸਟਮੀ ਆਪੁ ਮਿਟਾਵਹੁ ਮੀਤਾ ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਨੀਤਾ ॥
ਫਲੁ ਪਾਵਹੁ ਸਿਮਰਹੁ ਬਨਵਾਰੀ ॥
ਭੀਰ ਬਨੀ ਹਰਿ ਪੈਸ ਸਵਾਰੀ ॥
ਜਮ ਕੀ ਭੀਰ ਹੋਇ ਅੰਤਿ ਭਾਰੀ ॥
ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਤੁਝ ਕਉ ਤਾਰੀ ॥
ਰਾਮਿ ਨਾਮਿ ਲਾਗੇ ਸੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ॥
ਨਾਨਕ ਮਿਲੇ ਹੈ ਹਉਮੈ ਖੋਏ ॥੯॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਜੇ ਮਨਿ ਵਸੈ ਹਉਮੈ ਤਿਸਨਾ ਜਾਇ ॥
ਗੁਰ ਉਪਦੇਸੁ ਕਮਾਈਐ ਨਾਨਕ ਕਾਲੁ ਨ ਖਾਇ ॥੧੦॥

ਪਉੜੀ ॥

ਨਉਮੀ ਨਉ ਨਾਥਾ ਂਸਿਧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਂਸਿਧਿ ਕਮਾਵਹਿ ॥
ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ ਰਾਖੀ ਏਕ ਟੇਕ ਦੂਸਰੁ ਕਬਹੂ ਨ ਧਿਆਵਹਿ ॥
ਰਾਜੇ ਜਨਕਿ ਅਗਧਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਿ ॥
141 ਸਤਹਤਰਿ ਪੀੜੀਆ ਚਲੀਆ ਭਗਤਿ ਕੀਨੀ ਇਕ ਰੰਗਿ ॥
ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਧਰਮੁ ਮਨਿ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ਹਰਿ ਨਾਇ ॥
ਬਿਬੈਕ ਅੰਦਰਿ ਚਾਦਨੁ ਭੋਆ ਆਠ ਪਹਰ ਗੁਨ ਗਾਇ ॥
ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ ਹਤਿ ਕੰਤ ਕਉ ਊਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਨਉਮੀ ਬਿਬੈਕ ਹੀਨੁ ਂਨਘੁ ਰਾਜਾ ਂਜੂਨੀ ਪਾਇ ॥੧੧॥

*ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਦਸਮੀ ਦੋਸੁ ਨ ਦੀਜੀਐ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਣਹਾਰਿ ॥
ਦਸਮੀ ਚਿਤਵਹੁ ਧਰਮੁ ਮਨਿ ਨਾਨਕ ਜਪਿ ਉਰਧਾਰਿ ॥੧੨॥

ਪਉੜੀ ॥

ਦਸਮੀ ਦੇਵੈ ਦੇਣਹਾਰੁ ਕਰਣਹਾਰੁ ਤੂ ਚੇਤਿ ॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਸੰਕਲਪ ਦਾ ਕਨਕ ਨਾਰਿ ਸਮੇਤਿ ॥
ਦਾਨੁ ਕਰੇ ਬਹੁ ਭੂਮਿ ਕਾ ਤੀਰਥ ਗਵਨ ਕਰੇ ॥
ਗਊ ਪੁੰਨ ਕਰਤਾ ਰਹੈ ਬਿਖਿਆ ਸੰਜਿ ਧਰੇ ॥
ਪੂਜਾ ਚਕ੍ਰ ਲਾਵਤ ਫਿਰੈ ਸੰਧਿਆ ਮਾਹਿ ਰਹੈ ॥
ਅੰਤਰਿ ਡੋਲੈ ਦਹ ਦਿਸੀ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਹੈ ॥
ਅੰਤਰਿ ਹੋਇ ਸੁ ਉਗਵੈ ਲਖ ਸੰਜਮ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਸੇਵੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਦਸਵੈ ਦੁਆਰਿ ਸੋ ਜਾਇ ॥੧੩॥

*ਸੋਨਾ

*ਇਕੱਠੀ ਕਰੇ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਇਕਾਦਸੀ ਵਰਤੁ ਨਿਰਾਹਾਰ ਹੈ ਧਰਮ ਕੀ ਕਰਿ ਆਸ ॥

ਮਨ ਚਿੰਦਿਆ ਫਲੁ ਪਾਈਐ ਨਾਨਕ ਦੁਖਹੁ ਨਾਸ ॥੧੧॥

*ਮਨ ਭਾਉਦਾ

ਪਉੜੀ ॥

ਏਕਾਦਸੀ ਨੇਮੁ ਕਰਹੁ ਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਿੜੀਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ॥

ਆਤਮੁ ਤੋਖਹੁ ਨਾਮਿ ਸਿਉ ਰਚਿ ਰਹਹੁ ਗੁਣ ਸਿਆਮ ॥

*ਮਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇ

142 ਭੋਜਨੁ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਕੀਜੀਐ *ਬ੍ਰਜ ਰਾਜੈ* ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਹਰਿ

ਧਿਆਨੁ ਕਰਹੁ ਜਗਦੀਸ ਕਾ ਸਾਧੂ ਕੀ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

ਅੰਤਰਿ ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਵਈ ਬਿਸਨੁ ਬਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਲੈ ਦੋਖ ਸਰੀਰਹੁ ਜਾਇ ॥

ਰਜਿਆ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇਆ ਗੁਰਬਚਨ ਟਿਕਿਆ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

ਇਕਾਦਸੀ ਕਾ ਫਲੁ ਹੋਇਆ ਨਾਨਕ ਮਿਲੇ ਰਘੁਰਾਇ ॥੧੧॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਦੁਆਦਸੀ ਦੂਰਿ ਨ ਪੇਖੁ ਤੂ ਸੰਗਿ ਰਹੈ ਰਾਮਰਾਇ ॥

ਦੁਤੀਆ ਮਨਹੁ ਜਲਾਈਐ ਨਾਨਕ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥੧੨॥

ਪਉੜੀ ॥

ਦੁਆਦਸੀ ਦੈਆ ਮਨਿ ਵਸੈ ਬਿਸਰਿ ਨ ਕਬਹੂ ਜਾਇ ॥

ਆਪੁ ਛੋਡਿ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸਰਣਾਇ ॥

ਅਹਿਨਿਸਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕੀਜੀਐ ਅੰਤਰਿ ਲਾਇ ਪਿਆਰੁ ॥

ਪਾਨ ਕਰਹੁ ਜਸੁ ਉਚਰਹੁ ਕਬਹੂ ਨ ਬਿਸਰੈ ਦੈਆਰੁ ॥

ਦੈਆਰ ਗ੍ਰਹ ਭੀਤਰਿ ਬਸੇ ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਵਜੇ ॥

ਛਤ੍ਰੀ ਪਰੀਆ ਰਾਗ ਛਿਅ ਘਨਹਰ* ਘੋਰ ਗਜੇ ॥

*36 ਗਾਗਣੀਆ 6 ਗਾਗ / 'ਬੱਦਲ

ਆਨੰਦ ਭਏ ਸੁਖ ਮੰਗਲਾ ਲਾਲ ਗੰਭੀਰ ਮਿਲੇ ॥

ਦੁਆਦਸ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇਆ ਨਾਨਕ ਬਸੇ ਦਿਲੇ ॥੧੨॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਤ੍ਰਿਉਦਸਿ ਤਰੀਐ ਰੇ ਮਨਾ ਜੇ ਆਤਮੁ ਵਾਸ ਹੋਇ ॥

ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਕਰੇ ਵਸਿ ਆਵਈ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਸੋਇ ॥੧੩॥

ਪਉੜੀ ॥

143 ਤ੍ਰਿਉਦਸੀ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ਹੈ ਸੰਤਾ ਤੇਰਾ ਜੋਰਿ ॥

ਮਨਮੁਖਿ ਫਿਰੈ ਭੁਲਾਣੀਆ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਹੋਰੁ ॥

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਚੇਤਿਓ ਨਾਹੀ ਰਾਮੁ ॥

ਸੁਪਨੇ ਮਾਹਿ ਵਿਗਾਣੀਆ ਬਿਗਾਰੀ ਕੀਓ ਕਾਮੁ ॥

ਗ੍ਰਹਸਤੁ ਕੰਬੀਰਿ ਤਿਆਗਿਆ ਬਿਗਾਰੀ ਤੇ ਚਲਿਓ ਭਾਗਿ ॥

ਟਹਲ ਕਰੈ ਹਰਿਨਾਮ ਕੀ ਅਨਦਿਨੁ ਰਹਤਾ ਜਾਗਿ ॥

ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਇਕ ਰੰਗਿ ਮਨੁ ਮਾਨਿਆ ਹਰਿ ਸਾਥਿ ॥

ਨਾਨਕ ਤ੍ਰਿਉਦਸੀ ਮੇਲਿਆ ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਪ੍ਰਭ ਨਾਥਿ ॥੧੩॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਚਉਦਹਿ ਚਕਵੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ ਰੈਨਿ ਮਿਲੈ ਪਿਰੁ ਆਇ ॥
ਸੰਤ ਸਹਾਈ ਨਾਲਿ ਹੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਜਸੁ ਗਾਇ ॥੧੪॥

ਪਉੜੀ ॥

ਚਉਦਹਿ ਨਿਕਸੇ ਚਉਦਹ ਰਤਨ ਬਾਟਿ ਦੀਏ ਹਰਿ ਗਾਇ ॥
ਨਾਮੁ ਅਮੋਲਕੁ ਰਤਨੁ ਹੈ ਮੋਲਿ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥
ਵਰਨਾ ਚਹਿਨਾ ਬਾਹਰਾ ਰੂਪੁ ਨ ਦੇਖਿਆ ਜਾਇ ॥
ਭਗਤੀ ਕਢਿਆ ਮਥਿ* ਪ੍ਰਭੁ ਉਸਤਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥
ਜਲ ਬਿੰਬੁ* ਨਿਕਸੈ ਜਲੈ ਤੇ ਫਿਰਿ ਜਲ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ॥
ਠਾਕੁਰੁ ਸੇਵਕੁ ਏਕੁ ਰੂਪੁ ਮੰਨੇ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਇ ॥
ਨਾਮਦੇਵ* ਛੰਨਿ* ਬਨਾਈਆ ਅਪੁਨਾ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇ ॥
ਚਉਦਹਿ ਚੇਤਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਨਾਨਕ ਲਏ ਮਿਲਾਇ ॥੧੪॥

*ਰਿੜਕ ਕੇ

*ਬੁਲਬੁਲਾ

*ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ, ਛੱਪਰੀ

ਸਲੋਕੁ ॥

144 ਅਮਵਸਿਆ ਅਹਿਨਿਸ ਜਪਹੁ ਮਨ ਕੀ ਲਾਹਿ ਭਰਾਤਿ ॥
ਨਿਰਮਲ ਹੋਵਹਿ ਜੀਅੜੇ ਨਾਨਕ ਆਵੈ ਸਾਤਿ ॥੧੫॥

ਪਉੜੀ ॥

ਅਮਵਸਿਆ ਅੰਧੇਰੁ ਹੈ ਜਿਤੁ ਮਟਿ* ਨਾਹੀ ਨਾਮੁ ॥
ਜਿਤੁ ਮਟਿ ਨਾਮੁ ਨਾ ਉਪਜੈ ਤਿਤੁ ਮਟਿ ਸਦਾ ਹੀ ਘਾਮੁ* ॥
ਘਾਮੁ ਮਿਟੈ ਹਰਿਨਾਮ ਤੇ ਸਿਮਰਹੁ ਗੁਰੁ ਦੈਆਲੁ ॥
ਰਵਿਦਾਸ* ਤਿਲੋਚਨ* ਧਿਆਇਆ ਠਾਕੁਰੁ ਭੈਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ॥
ਧੰਨੇ* ਬੇਣੀ* ਸਿਮਿਰਿਆ ਸਧਨਾ* ਜਪਨੁ ਕਰੈ ॥
ਸੁਦਾਮੇ* ਕਾ ਦਰਿਦੁ* ਗੈਆ ਠਾਕੁਰੁ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ॥
ਸੁਕਦੇ* ਅੰਬਰੀਕ* ਅਰਾਧਿਆ ਦੁਤੀਆ ਦੂਰਿ ਕਰੇ ॥
ਅਮਵਸਿਆ ਅਹੰਮਉ* ਮਿਟਾਇ ਨਾਨਕ *ਅਜਰੁ ਜਰੇ* ॥੧੫॥

*ਮੱਠ, ਕੋਠਾ

*ਤਪਸ਼, ਧੁੱਪ ਦੀ ਗਰਮੀ

*ਕੰਗਾਲੀ

*ਘੁਮੰਡ / *ਜਰ (ਸਹਾਰ) ਨਾ ਸਕਣ ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਜਰੇ

ਸਲੋਕੁ ॥

ਪੂਰਨਮਾ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਸਗਲ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ॥
ਨਾਨਕ ਉਣਾ ਕਦੇ ਨਾਹਿ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹੈ ਹਜ਼ੂਰਿ ॥੧੬॥

ਪਉੜੀ ॥

ਪੂਰਨਮਾ ਹਰਿ ਪਾਰਜਾਤ* ਗ੍ਰਹਿ ਬਸਿਓ ਸੰਤਨ ਆਇ ॥
ਤਪਤਿ ਮਿਟੀ ਸੀਤਲ ਭਏ ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਪਾਇ ॥
ਕਲਿਜੁਗੁ ਨਾਨਕ ਤਾਰਿਆ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਸਚਾ ਨਾਉ ॥
ਅੰਗਦ ਸਬਦੁ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਅਮਰ ਜਪਿਆ ਗੁਣ ਗਾਉ ॥
ਰਾਮਦਾਸ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹਰਿ ਚਰਣ ਕੀ ਅਰਜਨ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥
ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਤੁਝ ਤੇ ਭੈਆ ਕੀਟ ਜਪਿਆ ਗੁਣਤਾਸੁ* ॥

*ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ/ਖਜ਼ਾਨਾ, ਕਰਤਾਰ

145 ਹਰਿ ਜਸੁ ਨਿਤ ਵਖਾਣਦਾ ਮਿਟਿ ਗਈ ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ॥
ਪੂਰਨਮਾ ਮਿਲੀਏ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਅਰਦਾਸ ॥੧੬॥

ਸਲੋਕੁ ॥

ਪਾਪ ਗਏ ਹਉ ਖੋਈਆ ਦੁਰਮਤਿ ਗਈ ਬਲਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰਹੇ ਸਮਾਇ ॥੧੭॥

ਪਉੜੀ ॥

ਬਿਤੀ ਸਭੇ ਹੋਈਆ ਕੀਤੀਆ ਕਰਣੇਹਾਰਿ ॥
ਜੋ ਸਿਖੁ ਸੁਣੇ ਧਿਆਨੁ ਧਰਿ ਤਿਸਕੇ ਕਾਰਜ ਸਾਰਿ ॥
ਗਾਵੈ ਪੜੈ ਪਵਿਤ ਹੋਇ ਪਾਵੈ ਦਰਗਹ ਥਾਉ ॥
ਓਹ ਰਸਨਾ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਹੈ ਜਿਤ ਉਚਰੈ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥
ਹਰਿਜਨ ਕੇ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਗੁਸਾਈ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਇ ॥
ਓਹੁ ਦੇਸੁ ਸੁਹਾਵਾ ਧੰਨੁ ਹੈ ਜਹ ਵੈਸਨੈ ਵਸੈ ਆਇ ॥
ਬਿਤੀ ਕੀਤੀਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸਬਦੁ ਭਇਓ ਪਰਗਾਸੁ ॥
ਸਬਦਿ ਉਧਾਰੀ ਪਿਰਥਮੀ ਨਾਨਕ ਨਾਮਿ ਨਿਵਾਸੁ ॥੧੭॥੧॥੮॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਆਦਤਵਾਰਿ ਆਇਆ ਸੋ ਗਨੀਐ ॥
ਦਿਸ੍ਰਿ ਆਵੈ ਜਾਨੈ ਸਭ ਫਨੀਐ* ॥
ਬਸੇਸਰ* ਪ੍ਰੀਤਿ ਅੰਤਰਿ ਮਹਿ ਹੋਇ ॥
ਆਦਤਵਾਰਿ ਤਬ ਮਿਲੀਐ ਸੋਇ ॥੧॥
ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਾਵਹੁ ਮਨ ਮੀਤਾ ॥
ਕਬਹੂ ਨ ਬਿਸਾਰਹੁ ਚਰਨ ਪਰੀਤਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਨਾਸ਼ ਰੂਪ (ਫਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ)

*ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਵਰ, ਵਿਸ਼ਵ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ

146 ਸੋਮਵਾਰ ਸੁਨਹੁ ਵੀਚਾਰਾ ॥

ਹਉਮੈ ਬੋਵਹੁ ਜਪਹੁ ਮੁਰਾਰਾ ॥
ਬਿਸਨੇ ਕੇ ਗੁਣ ਗਾਵਹੁ ਭਾਈ ॥
ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਪ੍ਰਭੁ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ॥੨॥
ਮੰਗਲਵਾਰਿ ਮੰਗਲੁ ਹਰਿ ਕਰੀਐ ॥
ਕੀਰਤਨੁ ਕੀਜੈ ਬਹੁਰਿ ਨ ਮਰੀਐ ॥
ਇਕਤੁ ਰੰਗਿ ਹੋਇ ਜਪਹੁ ਸੁਆਮੀ ॥
ਸਦਾ ਹੀ ਮੰਗਲੁ ਠਾਕੁਰ ਧਾਮੀ ॥੩॥
ਬੁਧਿਵਾਰਿ ਬੁਧਵੰਤ ਸੋਈ ॥
ਤਮਕ* ਮਿਟੈ ਹਉਮੈ ਸਭ ਖੋਈ ॥
ਗੁਰ ਕੀ ਟੇਕ ਤੁਈ* ਲੋਕ ਧਿਆਵੈ ॥
ਸੋ ਬੁਧਵੰਤਾ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਵੈ ॥੪॥
ਬ੍ਰਹਮਪਤਿ ਬੈਰੁ ਮਿਟਾਵਹੁ ਭਾਈ ॥
ਗਤਿ ਹੋਵੈ ਲਗਿ ਸੰਤਨ ਪਾਈ ॥
ਸਗਲੇ ਦੇਖ ਮਿਟਹਿ ਜਪਿ ਨਾਮਾ ॥
ਬਿਸਨ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਾਚੈ ਰਵਿਸੁਤ* ਜਾਮਾ ॥੫॥
ਸੁਕਰਵਾਰਿ ਸੁਕ੍ਰਤੁ* ਕਰਿ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥
ਚਿਤਵਹੁ ਧਰਮੁ ਜਪਹੁ ਨਿਰਬਾਨੀ ॥

*ਕ੍ਰੋਧ, ਤਮੋਗੁਣ

*ਤਿਨੇ

*ਜਮ

*ਭਲਾ ਕੰਮ, ਪੁੰਨ

8. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ :

ਸੋ ਸੁਰਤਾ ਸੋ ਬੈਸਨ ਸੋ ਗਿਆਨੀ ਧਨਵੰਤੁ ॥ ਸੋ ਸੂਰਾ ਕੁਲਵੰਤੁ ਸੋਇ ਜਿਨਿ ਭਜਿਆ ਭਗਵੰਤੁ ॥...॥੧੭॥

(ਸਿਤੀ ਗਉੜੀ ਪੰਨਾ ੧੭੭)
SikhBookClub.com

ਲਹੈ ਭਗਤਿ ਨਿਰਮਲੁ ਮਨੁ ਹੋਇ ॥
 ਜੋ ਤੁਧਿ ਭਾਵੈ ਸੁਕ੍ਰਿਤੁ ਸੋਇ ॥੬॥
 ਛਨਛਨਵਾਰਿ ਸਭ ਛਲੁ ਸੈਸਾਰਾ ॥
 ਕਿਸੈ ਬੁਝਾਏ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ ॥
 ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਜਾ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਸੁਆਮੀ ॥
 ਛਾਤੀ ਸੀਤਲੁ ਜਪਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮੀ ॥੭॥
 ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਲਈ ॥
 ਸਾਢਸਤੀ ਸੇਵਕ ਕੀ ਗਈ ॥
 ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਗਈ ਬਲਾਇ ॥
 ਸਾਢਸਤੀ ਦੋਖੀ ਕਉ ਪਾਇ ॥੮॥
 ਵਾਰ ਥਿਤੀ ਸਭ ਤੇਰੇ ਕੀਏ ॥
 ਸੋਈ ਉਗਵੈ ਜੇਹਾ ਭਾਉ ਜੀਏ ॥
 147 ਕਾਰਣੁ ਮਿਟੈ ਨ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਕੀਆ ॥
 ਨਾਨਕ ਦੂਸਰੁ ਅਵਰੁ ਨ ਥੀਆ ॥੯॥੧॥੨॥੯॥

*ਭਰਮ [ਭਗਤਿ]

174ਅ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰੂ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੬

ਕਉਨੁ ਅੰਕੁਰੁ ਬਰਨੀ ਕਿਆ ਮਹਮਾ *ਨੰਦ ਨੰਦਨ* ਬੇਨੁ* ਬਜਾਇਓ ॥

*ਕਿਹੜੇ ਚੰਗੇ ਭਾਗੁ ਜੋ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੀਏ / *ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ / *ਬੰਸਰੀ

175 ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜੀ ਦਰਸ ਪਿਆਸੇ ਤਾ ਕਉ ਸੁਪਨੇ ਭੀ ਨਹੀ ਆਇਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਕਿਆ ਮੁਰਲੀ ਕਿਆ ਗੋਪ ਗੁਆਰਨਿ ਸਭੁ ਆਪਹਿ ਚਲਤ ਰਚਾਇਓ ॥

ਨ ਕਿਸਹੀ ਕੇ ਹਾਥਿ ਸੋਈ ਕਿਛੁ ਕਰਨਾ ਜਿਉ ਜਿਉ ਜੰਤੁ ਬਜਾਇਓ ॥੧॥

ਕਰੁਨਾਪਤਿ* ਠਾਕੁਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਭੇਖੁ ਧਿਆਇਓ ॥

*ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸੁਆਮੀ

ਕਿਰਪਾ ਭਈ ਜਿਹ ਨਾਨਕ ਤੁਮਰੀ ਪ੍ਰਭੁ ਸਾਧੂ ਸੰਗਤਿ ਪਾਇਓ ॥੨॥੧॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਲੋਕੁ ਸਭੇ ਹੀ ਤੀਰਥ ਕਰਤਾ ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ॥

ਏਹ ਬੇੜੀ ਅਬ ਹਮ ਹੀ ਤੇ ਛੂਟੀ ਜਪਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਹੀ ਧਰਮਾ ॥੧॥

ਕਲਿਜੁਗਿ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥

ਅਵਰ ਸੰਜਮ ਕਿਛੁ ਚਲਣ ਨ ਦੇਵੈ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਤਾ ਨਿਤ ਗਾਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਾ ਕਉ ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ਆਠ ਪਹਰ ਤਿਸੁ ਰਿਦੇ ਬਸੇਰਾ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਕਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਜਾ ਕਉ ਮਿਟਿਆ ਮੋਹ ਅਧੋਰਾ ॥੨॥੨॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਐਸਾ ਮਿਰਗੁ ਜਿ ਹਾਥਿ ਨ ਆਵੈ ਬਾਸਨਾ ਸੰਗਿ ਓਹੁ ਰਾਤਾ ॥

176 ਜਹਾ ਜਹਾ ਤੇ ਉਸ ਕਉ ਬਰਜਤ ਤਹਾ ਤਹਾ ਉਠਿ ਜਾਤਾ ॥੧॥

ਰੇ ਮਨ ਮੇਰੇ ਏਕਸ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥

ਜਾ ਤੇ ਪੁਨਰਪਿ* ਜਨਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਮੁੜ ਕੇ, ਫੇਰ

ਬਸਤਾ ਸੰਗਿ ਦੂਰਿ ਏਨਿ ਜਾਨਿਆ ਇਆਹੀ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਾ ॥

ਡਹਕਤੁ* ਫਿਰੈ ਸਮਝ ਨਹੀ ਆਵੈ ਬਹੁਰਿ ਬਹੁਰਿ ਪਛਤਾਨਾ ॥੨॥

*ਭਟਕਦਾ

ਢੂਢਤ ਢੂਢਤ ਸਾਧੂ ਮਿਲਿਆ ਪੈਡਾ ਤਿਨਹਿ ਬਤਾਇਆ ॥

ਮਨੁ ਤਨੁ ਧਨੁ ਸਭੁ ਤਿਸਕਾ ਦੀਆ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਧਿਆਇਆ ॥੩॥੩॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਸਤਿਗੁਰੁ ਨਾਮੁ ਅਪੁਨਾ ਦੇਹੁ ॥

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਨਾਮੁ ਅਰਾਧਿਆ *ਗਹਿ ਭੁਜਾ* ਕੂਪ* ਤੇ ਲੇਹੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਬਾਂਹੋਂ ਫੜ ਕੇ / *ਖੂਹ

1. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਮੇਰੇ ਮਨ ਏਕਸ ਸਿਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੬॥੭॥੬॥

2. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਖੋਲਿ ਕਿਵਾਰ ਦਿਖਾਲੇ ਦਰਸਨੁ ਪੁਨਰਪਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਈਐ ॥੧॥...॥੪॥੧੧॥੫੦॥

3. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਲੇਹੁ ॥...॥੨॥...॥੧੦॥੨॥

(ਸਿਰੀਗੁਰੂ ਮ: ੫, ਪੰ. 44)

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰ. 383)

(ਸਿਲਾਵਲ ਮ: ੫, ਪੰ. 838)

ਏਹੁ ਮਮਤਾ ਜੀਉ ਅਟਕਿਆ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਲੇਹੁ ਮਿਲਾਇ ॥

ਅਨਿਕ ਜੂਨੀ ਭਰਮਿਆ ਅਬ *ਤਕੀ ਤਉ ਸਰਨਾਇ* ॥੧॥

*ਤੇਰੀ ਸਰਨ ਵੇਖੀ, ਢੂੰਡੀ

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਚਰਣਾ ਤਲੇ ਗੁਰ ਦੀਓ ਅੰਬਿਤ ਨਾਮੁ ॥

ਪੰਚ ਤਸਕਰ* ਬਾਧਿਆ ਤਬ ਸੁਖੀ ਬਸਿਓ ਗਾਮੁ ॥੨॥

*ਚੌਰ

ਅਗਾਧਿ ਬੁਧਿ ਅੰਤਰਿ ਵਸੀ ਨਾਠੀ ਕਬੁਧਿ ਮਲੀਨ ॥

ਤੂ ਬੇਅੰਤੁ ਦੈਆਲ ਹੈ ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਮੋਹਿ ਦਨਿ ॥੩॥

177 ਉਤਮ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੈ ਜਿਨਿ ਤਾਰੇ ਪਤਿਤ ਅਨੇਕ ॥

ਭਗਤ ਵਛਲ ਦੀਨ ਬੰਧਵ ਨਾਨਕ ਤੇਰੀ ਟੇਕ ॥੪॥੪॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਅੰਛਣਿ* ਆਇ ਜਮਾਤਿ ਖਲੋਈ ਤਿਸ ਵਿਚਿ ਗੋਰਖੁ ਲਾਲੁ ॥

*ਆਗਨ, ਵਿਹੜਾ

ਨਰਪਤਿ* ਕੰਨੀ ਮੁੰਦਾ ਪਾਈਆ ਲਬਾ ਹੋਰੁ ਖਿਆਲੁ ॥੧॥

*ਰਾਜਾ

ਸੰਤਹੁ ਭਲਾ ਭੈਆ ਭਲਾ ਭੈਆ ਜੀ ਭਲਾ ਭੈਆ ਮਨੁ ਲਾਗਾ ਗੋਰਖ ਨਾਲਿ ॥

ਹਰਿ ਬਸੈ ਸੰਤਾ ਦੇ ਨਾਲਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਭਰਥਰ* ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਲਾਗੀ ਛੋਡਿਆ ਰਾਜੁ ਬਿਬਾਦੁ* ॥

*ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ / *ਝਗੜਾ

ਰਾਜ ਕੋਟੀ ਕਾ ਬਿਕ੍ਰਮ* ਦੀਆ ਲਾਗਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸੁਆਦੁ ॥੨॥

*ਬਲ, ਤਾਕਤ

ਸਿੰਝੀ* ਮੈਨੋ ਸਾਚੀ ਦੀਜੈ ਬਾਜੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰੁ ॥

*ਸਿੰਗ ਦੀ ਬਣੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤੂਤੀ

ਪਤ ਡੰਡਾ ਸੰਤੋਖ ਕਾ ਦੀਜੈ ਝੋਲੀ ਸਬਦੁ ਅਹਾਰੁ ॥੩॥

*ਖੱਪਰ, ਠੂਠਾ

ਗੋਰਖ ਪਾਸਹੁ ਭਿਖਿਆ ਮਾਗੈ ਭਰਥਰ* *ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ* ॥

*ਜਮ ਦੇ) ਸੱਦੇ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾ

ਖਿੰਥਾ* ਮੈਨੋ ਸਾਈ ਦੀਜੈ ਨਾਨਕ ਉਤਰੇ ਪਾਰਿ ॥੪॥੫॥

*ਕਛਨੀ, ਗੋਦੜੀ

178 ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

ਸੰਤਹੁ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ਦੇਹੁ ਮਤੀ ਦੇਹੁ ਮਤਿ ਮਨੁਆ ਨ ਕਤਹੁ ਜਾਇ ॥

ਬ੍ਰਜਨਾਥੈ* ਸੰਗਿ ਸਮਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਪਰਮਾਤਮਾ

ਨੀਰੁ ਬਿਰੋਲੈ ਅਰੁ ਘ੍ਰਿਤੁ* ਚਾਹੈ ਏਹੁ ਜਗੁ ਐਸਾ ਭਾਇ ॥

*ਘਿਓ

ਕਥਨੀ ਕਹਤਾ ਰਹਤ ਨ ਕਾਈ ਆਗੈ ਪਵੈ ਨ ਥਾਇ ॥੧॥

ਐਸਾ ਕੋਈ ਮੀਤੁ ਹਮਾਰਾ ਬਿਸੰਭਰ* ਮੁਝਹਿ ਦਿਖਾਇ ॥

*ਵਿਸ਼ਵੰਭਰ, ਪਰਮਾਤਮਾ

ਭਾਵਨੀ ਲਾਏ ਸਾਧੂ ਸੇਤੀ ਆਪੇ ਮਿਲਈ ਆਇ ॥੨॥

ਦੇਹੁ ਅਸੀਸ ਗ੍ਰਿਹ ਮਹਿ ਰਹਦਾ ਕੋਈ ਬਿਘਨੁ ਨਾ ਲਾਇ ॥

ਨਗਰੀ ਮੋ ਕਉ ਸਾਈ ਦੀਜੈ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਬਸਾਇ ॥੩॥

ਵੇਦੁ ਦੇਖਿ ਸੁਨਿ ਕਥਨੀ ਕੀਨੀ ਤੁਧਿ ਭਾਵੈ ਥਾਇ ਪਾਇ ॥

ਤੂ ਅਕਬੁ ਨ ਜਾਹੀ ਕਥਿਆ ਨਾਨਕ *ਭੇਖੁ ਰਖਾਇ* ॥੪॥੬॥

*ਹਰ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

4. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਹਉ ਆਇਆ ਦੂਰਹੁ ਚਲਿ ਕੈ ਮੈ ਤਕੀ ਤਉ ਸਰਣਾਇ ਜੀਉ।...॥੩॥

(ਸੂਹੀ ਮ: ੫ ਗੁਣਵੰਤੀ, ਪੰ. 763)

5. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ:

ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਪਤੁ ਕਰਿ ਝੋਲੀ ਜੋਗੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਭੁਗਤਿ ਪਾਈ ॥

ਧਿਆਨ ਕਾ ਕਰਿ ਭੇਡਾ ਜੋਗੀ ਸਿੰਝੀ ਸੁਰਤਿ ਵਜਾਈ ॥੨॥...॥੧੨॥੧੧੦॥

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬

- 179 ਉਸਾਰਿ ਮਸੀਤਿ ਕਹਹਿ ਘਰੁ ਅਲਹੁ ਅਵਰੁ ਆਲਮੁ* ਕਿਸੁ ਕੀਆ॥⁶
 ਹਿੰਦੂ ਮੂਰਤਿ ਮੰਦਰਿ ਰਾਖਹਿ ਸੋ ਜੀਅਨ ਮਹਿ ਜੀਆ॥੧॥
 ਲੋਕਾ ਭਰਮਿ ਭੁਲਹੁ ਮਤ ਕੋਈ॥
 ਏਕੋ ਰਵਿ ਰਹਿਆ ਸਚੁ ਸੋਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਾਖਹਿ ਤ੍ਰੀਹ ਰੋਜੇ ਹਿੰਦੂ ਵਰਤ ਚਉਬੀਸਾ॥
 ਅਵਰ ਦਿਨ ਕਹਹੁ ਕਿਨਿ ਕੀਏ ਕਿਛੁ ਇਨਹੀ ਮਹਿ ਜਗਦੀਸਾ॥੨॥
 ਪੂਰਬ ਕੁੰਟ ਕਰਿ ਪੂਰਬ ਥਾਪੇ ਪਛਮ ਹਜ ਕਹਾਈਐ॥
 ਐਸੇ ਭਰਮਿ ਭੁਲਹੁ ਮਤ ਕੋਈ ਏਕੋ ਰਾਮੁ ਖੁਦਾਈਐ॥੩॥
 ਦੋਵੈ ਪੈਡੇ ਧੁਰਹੁ ਬਤਾਏ ਅਲਹੁ ਰਾਮੁ ਮੁਰਾਰੀ॥
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਰਣੀ ਤੇ ਛੂਟੈ ਤਿਸੁ ਮਿਲਿਆ ਬਨਵਾਰੀ॥੪॥੭॥

*ਦੁਨੀਆ

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬ ਛੰਤੁ

- ਹਰਿ ਦਰਸਨ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ* ਹਰਿਨਾਮ ਮਨੁ ਭੀਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥⁷
 180 ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਨਾ ਰਹਾ ਜਿਵ ਜਲ ਬਿਨੁ ਮੀਨਾ* ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਹਰਿ ਪਾਰਸੁ ਮਨੁ ਲੋਹੁ ਹੈ ਮਿਲਿ ਕੰਚਨੁ ਕੀਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਨਾਨਕੁ ਤਿਸੁ ਬਲਿਹਾਰਣੇ ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਜਸੁ ਦੀਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥੧॥
 ਗੁਰ ਬਚਨੀ ਹਉ ਮਾਰੀਐ ਬੁਝਿ ਸਚਿ ਸਮਾਣਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਅਵਗਣ ਸਭਿ ਮਿਟਾਇਆ ਹਰਿ ਆਪੇ ਭਾਣਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਸੋ ਭਗਤੁ ਹੈ ਚੀਨੈ ਨਿਰਬਾਣਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਨਾਨਕੁ ਜੂਨਿ ਨ ਆਵਈ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥੨॥
 ਹਮ ਮੂਰਖ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਹੀ ਕਿਉ ਮਿਲੀਐ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਬਹੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਹੁ ਸਿਮਰਤੀ ਸਭਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਹਾਰੇ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਤੇਰੀ ਮਿਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਅਲਖ ਅਪਾਰੇ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਵੀਚਾਰੇ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥੩॥
 181 ਕਰਹਿ ਕਰਾਵਹਿ ਆਪਿ ਤੂ ਹੋਰੁ ਕਰੈ ਨ ਕੋਈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਤੁਧ ਜੇਵਡੁ ਤੂਹੈ ਆਪਿ ਹੈ ਤੂ ਕਰਹਿ ਸੋ ਹੋਈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਤੇਰਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰੁ ਹੈ ਤੂ ਸਭਨਾ ਸਿਰਿ ਸੋਈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥
 ਨਾਨਕ ਬੁਝਿ ਮਿਲਾਇਅਨੁ ਫਿਰਿ ਜਨਮੁ ਨ ਹੋਈ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥੪॥੧॥੮॥

*ਅੱਖਾਂ

*ਮੱਛੀ

183ਅ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੬

*ਮਨੁ ਪਰਦੇਸੀ ਪਿਆਰਿਆ ਅੰਤਰਿ ਟੋਲਿ ਹਰੇ॥
 ਡੋਲਹੁ ਨਾਹੀ ਮਨਿ ਪਿਆਰਿਆ ਗੁਰ ਵਚਨੁ ਚਿਤਾਰਿ ਧੁਰੇ॥

6. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਅਲਹੁ ਏਕੁ ਮਸੀਤਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਅਵਰੁ ਮੁਲਖੁ ਕਿਸੁ ਕੇਰਾ॥...॥੧॥...॥੬॥੨॥
 7. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਹਰਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਿੰਨੇ ਲੋਇਣਾ ਮਨੁ ਪ੍ਰੇਮਿ ਰਤੰਨਾ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥...॥੪॥੮॥੧੫॥
 8. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਇਕੁ ਸਬਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

ਮੇਰੇ ਮਨ ਪਰਦੇਸੀ ਵੇ ਪਿਆਰੇ ਆਉ ਘਰੇ॥...॥੬॥੧੪॥੨੧॥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਤੁਕ ਹੈ :

ਮੇਰੇ ਜੀਅੰਤਰਿਆ ਪਰਦੇਸੀਆ ਕਿਤੁ ਪਵਹਿ ਜੋਜਾਲੇ ਰਾਮ॥...॥੩॥...॥੪॥੧॥੫॥

(ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਕਬੀਰ, ਪੰ. 1349)

(ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ, ਪੰ. 448)

(ਆਸਾ ਮ: ੪ ਛੰਤ, ਪੰ. 451)

(ਆਸਾ ਮ: ੧ ਛੰਤ, ਪੰ. 439)

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਣਾ ਸੋ ਕਰਿ ਰਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਆਇ ਧੁਰੇ ॥

ਨਾਨਕ ਸੁਆਮੀ ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਹੈ ਦੀਆ ਦਿਖਾਇ ਗੁਰੇ ॥੧॥

ਜਿਉ ਮਦੁ* ਬਾਰਨਿ* ਕੁੰਗੂ* ਭਰਿ ਗੰਗਾ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ॥

*ਸਰਾਬ / *ਗੰਗਾ ਅਸ਼ਨਾਨ ਦਾ ਇਕ ਪਰਬ / *ਕੇਸਰ

184 ਤਿਉ ਮਨੁ ਪਾਪੀ ਸਾਧਸੰਗਿ ਵਡਾ ਪਤਿਤੁ ਤਰਾਇਆ ॥

ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਣੀ ਨਿਰਭਉ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕ ਸਦਾ ਬਖਸੰਦੁ ਹੈ ਹਰਿ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥੨॥

ਮੋਖ ਮੁਕਤਿ ਸੁਖੁ °ਨਉ ਨਿਧੀ* ਸਾਧ ਕੀ ਚਰਨੀ ॥

*ਨੌ ਖਜਾਨੇ

ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਕੋਇ ਨ ਪੁਜਈ* ਜੋ ਹਰਿ ਕੀ ਸਰਨੀ ॥

*ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਬਰਾਬਰੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਤੀਰਥਿ ਪੂਜਾ ਪੁੰਨੁ ਦਾਨੁ ਸਭੁ ਨਿਰਮਲੁ ਕਰਨੀ ॥

ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੀ *ਅਕਲ ਕਲਾ* ਮਨਿ ਅੰਦਰਿ ਜਰਨੀ* ॥੩॥

*ਅਖੰਡ ਸ਼ਕਤੀ / *ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ

ਤਿਨਿ ਸਗਲ ਪਦਾਰਥ ਪਾਇਆ ਜਿਸੁ ਰਾਮੁ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ॥

ਸੁਆਮੀ ਤੁਧੁ ਨਮਸਕਾਰੁ ਹੈ ਮੂਰਖੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ॥

ਸੇਵਕ ਕੀ ਮਨਸਾ ਪੂਰੀਆ ਗੁਨ ਗਾਇ ਸੁਨਾਵੈ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨਿ ਪ੍ਰਭੁ ਬੁਝਿਆ ਗੁਰੁ ਸੋਝੀ ਪਾਵੈ ॥੪॥੩॥੧੦॥

213 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਕਬਹੂ ਕਬੀਰਾ ਗੈਆ ਗੁਦਾਵਰੀ ਬਦਰੀ ਕਬਿ ਰਵਿਦਾਸਾ ॥

ਨਾਮੋ ਸਾਲਗਿਰਾਮਾ ਨ ਪੂਜਿਆ ਅੰਤਰਿ ਏਕ ਨਿਵਾਸਾ ॥੧॥

ਮਨ ਰੇ ਕਵਨੇ ਬਰਨੁ ਬੀਚਾਰਾ ॥

ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੁਹੀ ਦੈਆਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਾਇਓ ਕਬਿ ਪਿਰਥੋਦਕਿ ਧੰਨਾ ਕਬਹੂ ਸੈਨੁ ਪਿਰਾਗਾ ਗੈਆ ॥

ਅਜੈਮਲੁ ਬਾਲਮੀਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੈਆ ॥੨॥

ਬਿਦਰਿ ਦਾਸੀ ਸੁਤਾ ਕਵਨੇ ਕਹੀਐ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀਧਰੁ ਆਇਓ ॥

ਕਬਹਿ ਤਿਲੋਚਨੁ ਪੜਿਆ ਵੇਦ ਜਿਨ ਕਉ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਓ ॥੩॥

ਮਿਥਿਆ ਕਰਮ ਸੰਜਮ ਜੋ ਕੀਨੇ ਅਹੰਬੁਧਿ ਤੇ ਨਾਸਾ ॥

ਉਤਮ ਨਾਨਕ ਜੋ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹਿ ਹੋਇ ਦਾਸਨ ਕੇ ਦਾਸਾ ॥੪॥੧॥

*ਹਉਮੈ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਖੁੱਧੀ

214 ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਮੇਰੇ ਬਾਵਨਾ ਰੂਪੀ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਬਲਿ ਕੇ ਪਹਿ ਆਇਓ

ਖੇਲੁ ਕਰਣ ਕੇ ਤਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਸੁਰ ਸਗਲ ਬੁਲਾਇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੁਆਰੇ ਕੇਤੇ ॥

ਏਕੁ ਜਿ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਕੁਬਰਾ ਕੋਈ ਅਖ ਕਹੈ ਮੁਖਿ ਜੇਤੇ ॥੧॥

ਕਿਆ ਮਾਗਹਿ ਰਬੁ ਕੁੰਜਰਾ ਸੰਪੋ ਕਿਆ ਬਾਛਹਿ ਮਨ ਮਾਹੀ ॥

ਦੈਆ ਕਰਹੁ ਪੂਜਵੰਤ ਸੁਆਮੀ ਗ੍ਰਹਿ ਚਰਨ ਹਮਾਰੇ ਪਾਹੀ ॥੨॥

ਨਾ ਹਉ ਚਾਹਉ ਜੋ ਤੂ ਦੇਵਹਿ ਅਵਰੁ ਨ ਕਾਈ ਆਸਾ ॥

ਕਰੋ ਅਢਾਈ ਧਰਤੀ ਮਾਗਉ ਜਿਹ ਛਾਵਉ ਘਰ ਵਾਸਾ ॥੩॥

ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ਸੁਕਰੁ ਰਾਜੇ ਮੋਹਨਿ ਰੂਪੁ ਵਟਾਇਆ ॥

ਧਿਆਨੁ ਕਰੀ ਜਪੀ ਜਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਸੋਈ ਮੇ ਪਹਿ ਆਇਆ ॥੪॥

ਲੇ ਗਛੁਆ ਸੰਕਲਪੁ ਕਰਾਇਓ ਬਲਿ ਛਲਿਓ ਦੈਆਲਾ ॥

ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਦੁਆਰੇ ਭਏ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾਲਾ ॥੫॥੨॥

*ਕੁਬੜਾ, ਕੁੱਬਾ / *ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂਗਾ

*ਹਾਥੀ / *ਸੰਪਤੀ

*ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਹਰੀ

*ਗੜਵਾ, ਲੋਟਾ / *ਪ੍ਰਣ

215 ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਦੁਆਰੇ ਭਏ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾਲਾ ॥੫॥੨॥

ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੨ ਅਸ੍ਰਪਦੀ²

ਸੂਛਮ ਮੂਰਤਿ ਅਦਿਸਟਿ³ ਅਗੋਚਰ ਅਤ ਅਗਾਧਿ ਬਿਅੰਤ ਹਰੇ ॥

ਬ੍ਰਹਮੇ ਜਾ ਕਾ ਅੰਤ ਨ ਪਾਇਆ ਅਨੁਰਾਗੀ ਗੁਨ ਮੁਖ ਉਚਰੇ ॥੧॥

1. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਸਿਰਿ ਧੰਪੈ ਲਾਇਆ ॥...॥੨॥

2. ਇਹ ਅਸ੍ਰਪਦੀ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ (ਵੇਧੋ, ਪੱਤਰਾ 66ਅ-68ਓ), ਪਰ ਇਸ ਦੇ 9 ਪਦੇ ਹਨ; ਛੇਵੇਂ ਪਦੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਪਦਾ ਵਾਧੂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਛੁਟਨੋਟਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ਗਏ ਹਨ।

3. ਅਦਿਸਟਿ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003)।

(ਗੁਜਰੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੩, ਪੰ. 509)

ਚਿਤ ਚੇਤ ਸਖੀ ਨਿਤ ਨਾਮੁ ਹਰੇ ॥

ਨਾਮੁ ਜਪਤਿ ਜਨ ਸਗਲ ਤਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਛਾ ਰੂਪ ਛੇਦਿਓ ਸੰਖਾਸਰੁ ਕੂਰਮਾ ਹੋਇ ਮਧਾ ਕੀਟਾ ਦਲੇ ॥

ਬੈਰਾਹਾ ਦਾੜਿ ਬਸੁਧਾ ਲੇ ਰਾਖੀ ਕਸਪੁ ਵਿਡਾਰਿਓ*⁴ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ ॥੨॥

*ਬਿਦਾਰਿਓ (ਵੇਖੋ, ਪੰ. 82, ...ਅੰਕ ॥੭॥)

ਨਰਸਿੰਘਾ ਰੂਪ ਛੇਦਿਓ ਹਰਨਾਕਸੁ ਬਾਵਨਾ ਬਲਿ ਛਲਿ ਪਇਆਲ ਖੜੇ ॥

ਪਰਸਰਾਮਾ ਹੋ ਖੜਗੁ ਸਮਾਲਿਓ ਸਹਸਭੁਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ ॥੩॥

ਤੇਤੀਸ ਕੋਟਿ ਬੰਦਿ ਸੇ ਛੂਟੇ ਸਤੁ ਸੀਤਾ ਕਾ ਨਾਹਿ ਟਰੇ ॥

ਬੀਸਭੁਜਾ ਦਸਸੀਸਾ ਬਿਡਾਰਿਓ ਰਾਜੁ ਬਭੀਖਨਿ ਦੀਓ ਹਰੇ ॥੪॥

216 ਕ੍ਰਿਸਨੁ ਭਇਓ ਕਾਲੀ ਜਬ ਨਾਬਿਓ ਕੰਸਾ ਕੇਸ ਗਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ ॥

ਭਗਤ ਹੇਤਿ ਅਉਤਾਰੁ ਲੀਓ ਹੈ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੇ ਕਾਜ ਸਰੇ ॥੫॥

ਬਉਧਾ ਰੂਪੁ ਭਇਓ ਜਬ ਕੇਸਵਾ ਜਗਨ ਨਾਥ ਲੈ ਪਿੰਡ ਧਰੇ ॥

ਸੇਸਾ ਸਹੇਸ ਫਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈ ਨਵਤਨ* ਨਿਤ ਮੁਖਿ ਗੁਨ ਉਚਰੇ ॥੬॥

*ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ

ਦਾਨਵ* ਕਿਲਕ* ਦਲੇ* ਕਲ* ਅੰਤਿਹ ਨਿਹਕਲੇਕ* ਹੋਇ ਰੂਪ ਧਰੇ ॥

*ਰਾਖਸ / *ਚੀਖਦੇ ਹੋਏ / *ਕੁਚਲ ਦਿੱਤੇ / *ਕਲਜੁਗ / *ਕਲੇਕ ਰਹਿਤ, ਕਲਕੀ

ਆਦਿ ਜੁਗਾਦੀ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਸੰਤ ਜਨਾ ਕੀ ਲਾਜ ਹਰੇ ॥੭॥

ਅਲਖੁ ਬੇਅੰਤੁ ਸਦਾ ਸੁਖਦਾਈ ਸਰਬ ਸਹਾਈ ਸਦਾ ਹਰੇ ॥

ਜੇਈ ਹਰਿਜਸੁ ਪ੍ਰਾਤਹਿ ਗਾਵਹਿ ਤਾ ਕੀ ਬਿਪਤਾ* ਸਗਲ ਟਰੇ ॥੮॥

ਜਹ ਜਹ ਭੀਰ ਪਰੇ ਸੰਤਨ ਕਉ ਤਹ ਤਹ ਰਛਿਆ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਕਰੇ ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਸੰਸਾ ਭਾਗਾ¹⁰ ਸਰਨਿ ਪਰੇ ਕੀ ਲਾਜ ਹਰੇ ¹¹॥੯॥੩॥¹¹

4. ਬਿਦਾਰਿਓ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003)। 5. ਹੋਇ (ਉਗੀ)।

6. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਅਨਿਕ ਸੇਖ ਨਵਤਨ ਨਾਮੁ ਲੇਹਿ ॥ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਤੇਹਿ ॥੭॥

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 1236)

7. ਇਹ ਪਦਾ ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003 ਵਿੱਚ ਵਾਪੂ ਹੈ।

8. ਬਿਪਦਾ (ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003)। 9. ॥੮॥ (ਉਗੀ)। 10. ਭਾਗਿਆ (ਉਗੀ)। 11. ॥੯॥ (ਉਗੀ)।

235 ੴ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਅਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੮

ਹੋਹਿ ਚੇਰੀ* ਹਰਿ ਸੰਤ ਕੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਲਾ ਪੀਉ ਗੀ ॥

*ਦਾਸੀ

ਬੀਜਨ* ਕਰਿ ਤੂ ਭਾਉ ਕਾ ਅਰਪਿ ਸਾਧੂ ਕਓ ਜੀਉ ਗੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪੱਖਾ ਝਲ

ਇਉ ਮੋਹਨੁ ਵਸ ਆਵਈ ਸੰਤ ਸਖੀ ਰਿਦੇ ਵਸਾਇ ਗੀ ॥

ਏਕਸਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ਲਾਈਐ ਡਹਕੁ* ਨ ਕਤਹੂ ਜਾਇ ਗੀ ॥੧॥

*ਭਟਕ

ਜਹਾ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਏਕੁ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭਨਹੁ ਮਾਹਿ ਗੀ ॥

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਤਾਹਿ ਗੀ ॥੨॥੧॥

236 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬

ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਹਰਿ ਕਰੁਣਾਪਤਿ* ਨਾਵਾ ॥¹

*ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸੁਆਮੀ

ਜਿਨਿ ਪਤਿਤ ਪੁਨੀਤ ਕੀਏ ਹਉ ਤਿਸਕਾ ਜਸੁ ਗਾਵਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਨਿ ਬੁਝਿਆ ਅਪਰੰਪਰੁ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸ ਕੀ ਮਿਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਏ ॥

ਤਿਸ ਕੀ ਗਤਿਮਿਤਿ ਸੋਈ ਜਾਨੈ ਜਿਸ ਨੋ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ ॥੧॥

ਤੂ ਦੈਆਲੁ ਸਦਾ ਹੀ ਦਾਤਾ ਮਾਨਸੁ ਕਿਆ ਬੇਚਾਰਾ ॥

ਜਿਸੁ ਤੂ ਲੜਿ ਲਾਇ ਲੈਹਿ ਸੋ ਲਾਗੈ ਸੋਈ ਸੰਤੁ ਤੁਮਾਰਾ ॥੨॥

ਭਉਜਲੁ ਸਭੁ ਸੈਸਾਰੁ ਹੈ ਕਿਉ ਕਰਿ ਲੰਘਿਆ ਜਾਏ ॥

ਗੁਰੁ ਬੋਹਿਥ* ਜਿਸੁ ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਤਿਸੁ ਜਨ ਪਾਰਿ ਲਘਾਏ ॥੩॥

*ਜਹਾਜ਼

ਉਰਵਾਰ ਪਾਰ ਮਹਿ ਏਕੋ ਠਾਕੁਰ ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਠਾਕੁਰੁ ਸਦਾ ਅਲਿਪਤਾ* ਤਿਸ ਨੋ *ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਏ*² ॥੪॥੧॥ *ਨਿਰਲੇਪ / *ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਲੋਭ ਨਹੀ

237 ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬

ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਜੋ ਜਪਦੇ ਤੇਰਾ ਨਾਓ ॥

ਧੂੜਿ ਤਿਨਾ ਦੀ ਜਿਸੁ ਮਿਲੈ ਹਉ ਤਿਸ ਕੇ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਤੂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਏ ॥

ਭਗਤਿ ਹੀਣੁ ਭਉ ਦੀਜੀਐ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਸਮਾਏ ॥੧॥

ਸਭ ਬਿਧਿ ਖੋਈ ਮੋਹਨੀ* *ਘੰਡਾਹੇੜੇ* ਪਾਏ ॥

*ਮਾਇਆ / *ਘੰਟਾਹੇੜਾ : ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਘੰਟਾ, ਜੋ ਉਹ ਮਿਰਗ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਫਾਹੀ ਤਿਸਦੀ ਕਟੀਐ ਜਿਸੁ ਆਪਿ ਲਏ ਛਡਾਏ ॥੨॥

ਸਭੁ ਜਗੁ ਲੁੜ੍ਹਤਾ ਦੇਖਿ ਕੈ ਓਟ ਲਈ ਮਨਿ ਤੇਰੀ ॥

ਉਪਦੇਸੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਮਤਾ ਢਾਈ ਢੇਰੀ ॥੩॥

ਬਿਖਿਆ ਭਉਜਲੁ ਲੰਘਿਆ ਗੁਰ ਬੋਹਥ* ਕੇ ਸਾਥੇ ॥

*ਜਹਾਜ਼

ਖੇਵਟੁ ਹੋਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਿਨਿ *ਕਾਲੀ ਨਾਥੋ*³ ॥੪॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕੁ ਹੈ ਘਟਿ ਘਟਿ ਸਭ ਤੈ ਹੋਇ ॥⁴

*ਪਾਣੀ, ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਧਰਤ ਆਕਾਸ਼ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਬਹਿ ਸੋ ਮਿਲੈ ਨਾਨਕ ਜਪੀਐ ਸੋਇ ॥੫॥੨॥

238 ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬ ਜਕੜੀ ॥

ਤੈ ਜਨਮੁ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥

ਕਿਉ ਸੁਪਨੇ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ਲਾਇਆ ॥

1. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੰਞਾ ਖੰਨੀਐ ਵੰਞਾ ਤਉ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਨਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧॥

2. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਸਚਾ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ਹੈ ਤਿਸ ਨੋ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਏ ॥੧॥...॥੮॥੧੨॥੩੪॥

3. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਜੁਗਤਿ ਹਥਿ ਕੀਨੀ ਕਾਲੀ ਨਥਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ ॥...॥੨॥...॥੪॥੨॥

4. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਹਰਿ ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਪੂਰਿ ਦੂਜਾ ਨਾਹਿ ਕੋਇ ॥...॥੧੬॥

(ਵਡਹੰਸ ਮ: ੧, ਪੰ. 557)

(ਆਸਾ ਮ: ੩, ਪੰ. 428)

(ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. 350)

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਮ: ੪, ਪੰ. 89)

ਤੈ ਮੂੜੇ ਲਾਭੁ ਗਵਾਇਆ ॥੧॥
 ਤੂ ਸੋਇ ਸੋਇ ਰੈਨਿ ਗਵਾਵਹੀ ॥
 ਭੋਰ ਭਏ ਪਛੁਤਾਵਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਗੁਰੁ ਬਾਲੂ ਕੋਟੁ ਉਸਾਰਿਆ ॥
 ਪ੍ਰਭੁ ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਵਿਸਾਰਿਆ ॥
 ਸੁਤਿ ਬਨਿਤਾ ਮਾਰਿ ਬਿਡਾਰਿਆ ॥੨॥
 ਤੂ ਜਲੰਧਰੁ ਜਿਉ ਭਰਮਾਇਆ ॥
 ਪਾਰਬਤੀ ਦੇਖਿ ਲੁਭਾਇਆ ॥
 ਹਰਿ ਗਉਰਜਾ ਧਰਮੁ ਰਖਾਇਆ ॥
 ਦਾਸੀ ਭੇਖੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥੩॥
 ਕਲਾ ਸਭੇ ਇਸਿ ਹਥਿ ਆਈਆ ॥
 ਤਾ ਇਨਿ ਮਝੈ ਲਗਾਈਆ ॥
 ਕਰਿ ਨਿਰਤੀ ਹਸਤ ਰਖਾਇਆ ॥
 ਕਲਾ ਰਹੀਆ ਭਸਮ ਰਲਾਇਆ ॥੪॥
 ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਜਿਨਿ ਜਾਣਿਆ ॥
 ਲਗਿ ਸਾਧੂ ਤਿਨਹਿ ਪਛਾਣਿਆ ॥
 239 ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਿਆ ॥੫॥

*ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਗਿਰਿਜਾ (= ਪਾਰਵਤੀ, ਗੌਰੀ) ਦੇ ਸਤੀਤਵ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ

*ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਰਾਖਸ਼ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ

ਰਾਗੁ ਵਡਹੇਸ ਮਹਲਾ ੬

ਘੋੜਾ ਦੇਹ ਹੁਕਮੀ ਵੇ ਰਾਮਿ ਉਪਾਈਆ ਰਾਮ ॥^੧
 ਮੋਹੁ ਮਾਇਆ ਵੇ ਅੰਤਰਿ ਪਾਈਆ ਰਾਮ ॥
 ਮੋਹੁ ਮਾਇਆ ਪਾਈ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ਗ੍ਰਸਤ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਗਾ ॥
 ਸੰਚਿ ਸੰਚਿ ਧਨੁ ਬੈਲੀ ਕੀਨੀ ਅੰਤਿ ਜਾਇਗਾ ਨਾਗਾ ॥
 ਅੰਤ ਕੀ ਵੇਲਾ ਸਾਥਿ ਨ ਚਾਲੈ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕੋਨੁ ਸਹਾਈ ॥
 ਨਾਨਕ ਦਾਨੁ ਦੇਹਿ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ਜੀਉ ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈ ॥੧॥
 ਦੇਹ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ਰਾਮ ॥
 ਮੋਹੁ ਮਾਇਆ ਵੇ ਮੈਲੁ ਗਵਾਈ ਰਾਮ ॥
 ਮੈਲੁ ਗਵਾਈ ਜਾ ਤੁਧਿ ਭਾਈ ਏਹੁ ਮਨੁ ਚਰਣੀ ਲਾਇਆ ॥
 ਦੇਹ ਕੰਚਨੁ ਹੋਈ ਜਾ ਤੂ ਵਸਿਆ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲੁ ਗਵਾਈਆ ॥
 ਜੇ ਹਰਿ ਸੇਵਹਿ ਭਾਉ ਕਰੇਵਹਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਚਿੰਤ ਨ ਕਾਈ ॥

*ਸਰੀਰ ਘੋੜਾ ਹੈ ਜੋ ਰਾਮ ਨੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ

240 ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਿਰਬਾਣੁ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਦੇਹ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੨॥
 ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਲਧੜਾ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ਰਾਮ ॥
 ਗੁਰ ਮਿਲਿਐ ਮਨੁ ਸਾਧਾਰਾ* ਰਾਮ ॥
 ਮਨੁ ਸਧਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਪਿਆਰਾ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਅਬਿਨਾਸੀ ॥
 ਹਉਮੈ ਸਭ ਖੋਈ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਬਹੁੜਿ ਨ ਜੂਨੀ ਪਾਸੀ ॥
 ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰੁ ਦਿਵਾਇਆ ਹਉਮੈ ਚੂਕਾ ਭਾਰਾ ॥
 ਜਨ ਨਾਨਕ ਸੇ ਜਨ ਮੁਕਤੇ ਹੋਏ ਜਿਨੀ ਲਧਾ ਰਾਮੁ ਪਿਆਰਾ ॥੩॥

*ਆਸਰਾ ਮਿਲਿਆ, ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ

ਪਉਣੁ ਘੋੜਾ ਵੇ ਵਸਿ ਗਤਿ ਕੀਆ ਰਾਮ ॥

ਜਿਨੁ ਸਿਵ ਕਾ ਸੰਤੋਖੁ ਮੁਖਿ ਦੀਆ ਰਾਮ ॥

ਸੰਤੋਖੁ ਮੁਖਿ ਦੀਆ ਮੁਹਾਰੁ* ਬਣੀਆ ਸਹਜ ਕੇ ਪ੍ਰਉੜੇ* ਪਾਉ ਧਰਾ ॥ *ਨਕੇਲ / *ਪ੍ਰੋਢ ਅਵਸਥਾ, ਢਲਦੀ ਜਵਾਨੀ

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਨ ਅਸਵਾਰੀ ਕੀਨੀ ਜਮਕੰਕਰ* ਤੇ ਨਾਹਿ ਡਰਾ ॥

*ਜਮ ਦਾ ਸੇਵਕ, ਜਮਦੂਤ

ਜਮ ਕਾ ਡਰੁ ਭਾਰਾ ਜਾ ਚਿਤ ਆਇਆ ਨਾਮੁ ਖਸਮ ਕਾ ਲੀਆ ॥

241 ਨਾਨਕ ਜਾਇ ਮਿਲਿਆ ਪ੍ਰਭ ਅਪਨੇ ਫਿਰਿ ਜੋਮਣੁ ਮਰਣੁ ਨ ਥੀਆ ॥੪॥੪॥

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬ ਛੰਤੁ

ਮੋਹ ਮਾਇਆ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਉਪਾਈ ਰਾਮ ॥

ਤੂ ਰਾਖੁ ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈ ਰਾਮ ॥

ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈ *ਜਾਦਮ ਰਾਈ* ਸੈਸਾਰ ਕੂਪ ਤੇ ਰਾਖੀਐ ॥

*ਯਾਦਵਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨਦੇਵ, ਪ੍ਰਭੂ

ਜਨੁ ਚਰਨੀ ਲਾਈਐ ਨਾਮੁ ਜਪਾਈਐ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਖੀਐ ॥

ਭਰਮਿ ਭਰਮਿ ਬਹੁ ਜੂਨੀ ਆਇਆ ਪੂਰਾ ਆਪਿ ਦਿਵਾਈਐ ॥

ਨਾਨਕੁ ਪੈਅੰਪੈ *ਚਰਨ ਜੰਪੈ* ਰਾਖੁ ਤੇਰੀ ਸਰਨਾਈਐ ॥੧॥

*ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ / *ਤੇਰੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਕੀਨੇ ਪਾਪ ਅਨੇਕ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਛੁਡਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਭਗਤੀ ਲਾਇਆ ਨਾਮੁ ਜਪਾਇਆ ਸੰਤ ਰੇਨ* ਮਨੁ ਹੋਇਆ ॥

*ਚਰਨ ਪੂੜ

ਕੋਟ ਕੋਟੰਤਰ ਪਾਪਾ ਕੇਰੇ ਏਕ ਨਿਮਖ ਮਹਿ ਖੋਇਆ ॥

242 ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਹਿਰਦੇ ਵੁਠਾ ਇਛਾ ਪੁੰਨੀ ਪਾਇਆ ॥

ਨਾਨਕੁ ਸੇਵਕੁ ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰਾ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰਿ ਛੁਡਾਇਆ ॥੨॥

ਨਿਹਚਲੁ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਹੋਰੁ ਆਵਣ ਜਾਵਣਾ ਰਾਮ ॥

ਆਪੇ ਹੋਇ ਦੁਆਲੁ ਤਾ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਣਾ ਰਾਮ ॥

ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ ਸੁਖ ਫਲ ਪਾਏ ਅੰਬ੍ਰਿਤੁ ਰਿਦੈ ਵਸਾਈਐ ॥

ਜਾ ਤੂ ਕਰਹਿ ਤ ਨਿਰਮਲ ਹੋਵੈ ਸੰਤਾ ਸੰਗਿ ਰਲਾਈਐ ॥

ਕਿਬਾੜੁ* ਚੂਕਾ ਹਿਰਦੇ ਵਸਿਆ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਨਿਤ ਗਾਵਣਾ ॥

*ਕਬਾੜ, ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ, ਮੰਦੇ ਕਰਮ

ਨਾਨਕ ਜਿਨਾ ਹਉਮੈ ਮੇਟੀ ਤਿਨ੍ਹਾ ਜੂਨਿ ਨ ਆਵਣਾ ॥੩॥

ਸੈਸਾਰ ਬੰਧਨ ਤੇ ਕਾਟਿ ਆਪਿ ਲੜਿ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਸੇਵਕ ਕੀ ਤੈ ਲਾਜ ਟਹਲੇ ਲਾਇਆ ਰਾਮ ॥

ਆਪਿ ਲੜਿ ਲਾਈਐ ਮੋਹੁ ਗਵਾਈਐ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਵੈ ॥

ਏਹੁ ਖਰਚੁ ਦੀਜੈ ਸੇਵਕ ਕਉ ਰਮਯੇ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥

243 ਭਗਤੀ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਨੈ ਏਹੁ ਮਨੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਈਐ ॥

ਨਿਹਚਲੁ ਰਾਜੁ ਦੀਆ ਨਾਨਕ ਕਉ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਸਦਾ ਧਿਆਈਐ ॥੪॥੫॥

ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸ ਮਹਲਾ ੬ ਛੰਤੁ ॥

ਓਹ ਕਾਇਆ ਰਾਮਿ ਸਵਾਰੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈਐ ॥

ਹਉਮੈ ਵਿਚਹੁ ਜਾਇ ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈਐ ॥

- ਗੁਰਮਤਿ ਪਾਈ ਅੰਤਰਿ ਸਾਂਤਿ ਆਈ ਭਰਮੁ ਅਧੇਰਾ ਉਠਿ ਗੈਆ ॥
 ਗਿਆਨੁ ਦੀਪਕੁ ਲੋਇ ਹੋਈ ਨਾਮੁ ਪਰਮੇਸੁਰ ਲੈਆ ॥
 ਮਨੁ ਹੋਆ ਨਿਰਮਲੁ ਗੁਰਸਬਦੁ ਦੀਆ ਸਮਝਿ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਈਐ ॥
 ਨਾਨਕ ਸਾਈ ਦੇਹ ਨਿਰਮਲੁ ਜਿਨਾ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈਐ ॥੧॥
 ਤਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਜਸੁ ਜਾ ਆਪਿ ਕਹਾਵਹੀ ॥
 ਚਿੰਤਾ ਮੋਹ ਬਿਕਾਰ ਸਭਿ ਲਹਿ ਜਾਵਹੀ ॥
 ਸਭਿ ਲਹਿ ਜਾਵਹਿ ਜਾ ਤੁਧੁ ਭਾਵਹਿ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਕਿਆ ਗਨੀ ॥
 ਖੰਡ ਬ੍ਰਮੰਡ ਤੁਝੈ ਅਰਾਧਹਿ ਸਭ ਲੋਅ ਪ੍ਰਭੁ ਧਨੀ ॥
 244 ਲਖ ਸਿਆਣਪ ਲੈਆ ਨ ਜਾਈ ਸੇਈ ਭਗਤ ਤੁਧੁ ਭਾਵਹੀ ॥
 ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਗੁਣ ਬੋਲੈ ਜਾ ਆਪਿ ਬੁਲਾਵਹੀ ॥੨॥
 ਜਿਸੁ ਹੋਵਹਿ ਕਿਰਪਾਲੁ ਤਿਸ ਚਿਤਿ ਆਵਹੀ ॥
 ਤਿਸ ਦੇ ਪੂਰੇ ਕਾਜ ਜੋ ਤੁਝੈ ਧਿਆਵਹੀ ॥
 ਤੁਝੈ ਧਿਆਵਹਿ ਸਰਬ ਸੁਖ ਪਾਵਹਿ ਸੇ ਸੇਵਕ ਵਡਭਾਰੀਆ ॥
 ਤਿਨ੍ਹ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਆਪਿ ਦਿਵਾਇਆ ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਲਾਗੀਆ ॥
 ਧਰਮ ਰਾਇ ਤਿਸੁ ਲਏ ਨ ਲੇਖਾ ਜੋ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵਹੀ ॥
 ਜਨ ਨਾਨਕ ਜਿਸ ਕੇ ਵਲਿ ਹੋਵੈ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵਹੀ ॥੩॥
 ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਉਪਾਇ ਆਪੇ ਰਚਨੁ ਕਰੇ ॥
 ਇਕਨ੍ਹ ਭੁਖ ਪਿਆਸ ਇਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਭਰੇ ॥
 ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ ਅਖੁਟ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੈ ਤਿਸੁ ਜਿਸੁ ਦੇਵਏ ॥
 ਜਿਸੁ ਪਰਾਪਤਿ ਨਾਮੁ ਲਿਖਿਆ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਮਹਿ ਚੇਵਏ* ॥
 245 ਜਨਮ ਜਨਮ ਕੇ ਪਾਪ ਖੰਡੇ ਜਪਹੁ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਹਰੇ ॥
 ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਅਮਰੁ ਹੋਆ ਜੋ ਧਿਆਨੁ ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਨਿ ਧਰੇ ॥੪॥੬॥

*ਸੰਪੂਰਨ, ਨੱਕੋ-ਨੱਕ

*ਚਵੇ, ਬੋਲੇ, ਉਚਾਰੇ

251ਅ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਜੈਸੇ ਨੀਰ ਮਹਿ ਘ੍ਰਮਨੁ ਘੇਰਿ ਹੋਤ ਹੈ ਤੈਸੀ ਹੈ ਏਹ ਮਾਇਆ ॥

252 ਆਪਿ ਭਵਾਲੀ* ਦੀਨੀ ਮੋਹਨਿ ਨਿਕਸਿਆ ਕਿਉ ਕਰਿ ਜਾਇਆ ॥੧॥

*ਭੁਆਟਣੀ

ਮੇਰੇ ਮਨ ਰਾਘੋ* ਸਿਉ ਕਰਿ ਪ੍ਰੀਤ ॥

*ਰਾਮ

ਅਵਰ ਸਗਲ ਬਿਪਰੀਤ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇਨਿ ਮੂਰਖਿ ਸੁਪਨੇ ਚਿਤੁ ਲਾਇਆ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਧਰਿ* ਜਾਈ ॥

*ਧੂਹਿਆ, ਖਿੱਚਿਆ

ਊਚਾ ਛੋਡਿ ਨੀਚ ਕਉ ਲਾਗੇ ਬਹੁੜਿ ਜੂਨੀ ਪਾਈ ॥੨॥

ਧਰਮ ਛੋਡਿ ਅਧਰਮ ਚਿਤੁ ਲਾਏ ਐਸਾ ਪਤਿਤੁ ਅਗਿਆਨੀ ॥

1*ਗੰਧਣ ਵੈਣ* ਰਤਾ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਹਉਮੈ ਮੋਹਿ ਅਭਿਮਾਨੀ ॥੩॥

*ਗੰਦੇ ਬਚਨ

ਇਨਿ ਮੋਹਨੀ* ਸਗਲ ਹੈ ਬਿਆਪੀ ਨਿਕਸੇ ਸੰਤ ਸਰਣਾਈ ॥

*ਮਾਇਆ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਾਨ ਨਾਥ ਪਦਵੀ ਪਾਈ ਜਤ ਕਤ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥੪॥੧॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਮੇਰੇ ਮਨ ਰਾਮੁ ਨਾਮੁ ਕਰਿ ਟੇਕ ॥

ਅੰਤਰਿ ਬਸੈ ਬਿਬੇਕ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਹੋਛੀ ਮੇਰੀ ਕਰਨੀ ॥

ਅਬ ਆਇਓ ਤੁਮਰੀ ਸਰਨੀ ॥

ਜਬ ਠਾਕੁਰ ਧਰਮੁ ਰਖੀਜੈ ॥

253 ਤਬ ਤੁਮਰੀਭਗਤਿ ਦਿੜੀਜੈ ॥੧॥

ਪਾਧਰੁ* ਦੇਹਿ ਪਿਆਰੇ ॥

*ਪੰਧ, ਰਸਤਾ

ਜਿਤੁ ਜਪੀਐ ਨਾਮੁ ਮੁਰਾਰੇ ॥

ਬਿਸਰਿ ਨ ਕਬਹੂ ਜਾਏ ॥

ਤੇਰੇ ਗੁਨ ਨੀਤ* ਧਿਆਏ ॥੨॥

*ਨਿੱਤ

ਭਗਤਿ ਨ ਕੀਨੀ ਤੇਰੀ ॥

ਕਿਆ ਗਤਿ ਠਾਕੁਰ ਮੇਰੀ ॥

ਦੁਖਿ ਸੁਖਿ ਤੁਝੈ ਨ ਛਾਡਉ ॥

ਮਨੁ ਚਰਨ ਕਮਲ ਸਗਿ ਗਾਡਉ ॥੩॥

2ਛਾਡਿਆ ਜਾਇ ਨ ਮੁਕਾ* ॥

*ਮੁਕਦਾ

ਅਵਰਾ ਪਹਿ ਜਾਨਹੁ ਚੁਕਾ ॥

1. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਗੰਧਣ ਵੈਣ ਰਤਾ ਹਿਤਕਾਰੀ ਸਬਦੈ ਸੁਰਤਿ ਨ ਆਈ ॥...॥੨॥...॥੪॥੩॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧, ਪੰ. 596)

2. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਨੇ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ:

ਜਾਚਕ ਜਨ ਦਾਤਾ ਪਾਇਆ ॥ ਸੋ ਦੀਆ ਨ ਜਾਈ ਖਾਇਆ ॥

ਛੋਡਿਆ ਜਾਇ ਨ ਮੁਕਾ ॥ ਅਉਰਨ ਪਹਿ ਜਾਨਾ ਚੁਕਾ ॥੩॥...॥੪॥੬॥

(ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ, ਪੰ. 655)

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਜੋ ਦਾਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਛੋਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਦਾਤ ਅਮੁੱਕ ਹੈ।

ਏਹੁ ਅਪੁਲਾ* ਤੈ ਲੜਿ ਲਾਇਆ ॥
ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ *ਭੇਖੁ ਰਖਾਇਆ* ॥੪॥੨॥

*ਅਪੁਲਾ, ਅੰਨ੍ਹਾ, ਗਿਆਨਹੀਣ
*ਹਰ ਸਰੂਪ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਵੇਦੁ ਸੋ ਸੁਣਿਆ ॥
ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣਿਆ ॥
ਸਭਿ ਸਾਸਤ੍ਰੁ ਤਿਨਿ ਪਾਏ ॥
ਜਿਤੁ ਘਟਿ ਨਾਮੁ ਵਸਾਏ ॥੧॥
ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਕਾ ਲੇ ਉਪਦੇਸੁ ॥
ਸਰਬ ਸੁਖ ਤਿਤੁ ਪਾਈਅਹਿ ਸਗਲੇ ਪਾਪ ਮਿਟੇਸੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

254 ਕਾਚੀ ਕੰਧ* ਸਦਾ ਹੈ ਮੈਲੀ ॥
ਜਿਤੁ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਬੈਲੀ ॥
ਕਿਉ ਮੇਟੇ ਮੋਹੁ ਵਿਕਾਰਾ ॥
ਤਉ ਮੇਟੇ ਜਾ *ਸਾ ਧਰਵਾਰਾ* ॥੨॥
ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ॥
ਜਿਸੁ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਬੁਝਾਇਆ ॥
ਤਿਸ ਕੇ ਅਵਗਨ ਸਭਿ ਮਿਟਾਏ ॥
ਪ੍ਰਭ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਰਲਾਏ ॥੩॥
ਇਹੁ ਪਤਿਤੁ ਮੁਕਤਿ ਗੁਰ ਕੀਨਾ ॥
ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਨਾਮੁ ਦੀਨਾ ॥
ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਮਨੁ ਰਾਤਾ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਖਸਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥੪॥੩॥

*ਦੇਹ

*ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਧਰਵਾਸਾ (ਤਸੱਲੀ) ਹੈ

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਸਗਲੇ ਤੀਰਥ ਨਾਏ ॥
ਠਾਕੁਰੁ ਕੋ ਨ ਦਿਖਾਏ ॥
ਕਾਟਿ ਸੀਸ ਉਸਿ ਦੇਵਾ ॥
ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਲੈ ਉਸ ਕਉ ਸੇਵਾ ॥੧॥
ਮਨ ਰੇ ਸੰਤਨ ਚਰਨੀ ਲਾਗਉ ॥
ਮਿਲਿ ਸਤਿਗੁਰ ਆਨ* ਤਿਆਗਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਏਹੁ ਮਾਇਆ ਲਾਟਾ* ਦੇਵੈ ॥
ਕਿਉ ਪਾਵਾ ਪ੍ਰਭੁ ਅਭੇਵੈ* ॥
ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਬਹੁ ਫਿਰਿਆ ॥
255 ਸੋ ਪਾਏ ਜੋ ਧੁਰਿ* ਸਿਰਿਆ* ॥੨॥
ਰੰਗਿ ਰਾਉ ਬਹੁ ਕੀਆ ॥
ਕਰਣੇ ਹਾਰੁ ਨ ਬੀਆ*³ ॥

*ਦੂਜਾ, ਹੋਰ ਸਭ

*ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਲਾਟਾਂ ਵਾਂਗ

*ਅਭੇਦ, ਜਿਸ ਦਾ ਭੇਦ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇ

*ਧੁਰੋਂ / *ਰਚਿਆ, ਸਿਰਜਿਆ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ

*ਦੂਜਾ, ਹੋਰ ਕੋਈ

3. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਠਾਕੁਰ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਬੀਆ ਨ ਹੋਰ ॥...॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੨॥੧੧॥੨੦॥
ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਆਨ ਨ ਬੀਆ ਤੇਰੀ ਸਮਸਰਿ ॥...॥੩॥...॥੪॥੫॥

ਕੀਆ ਤੇਰਾ ਵਰਤੈ ॥
 ਓਹਿ ਬਖਸੇ ਜੁ ਮੇਲੇ ਕਰਤੇ ॥੩॥
 ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਜਿਸਹਿ ਬੁਝਾਵੈ ॥
 ਇਸੁ ਬਿਖਿਆ ਨੇੜਿ ਨ ਆਵੈ ॥
 ਓਸ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥
 ਜਨ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਬਲਿ ਜਾਇਆ ॥੪॥੪॥

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

- ਮਨ ਰੇ ਤੇਰਾ ਹੰਸੁ* ਇਕੋਲਾ ਜਾਈ ॥
 ਕਰਿ ਸਿਮਰਨੁ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਆਗੈ ਗੈਆ ਪੂਛੀਅਹਿ ਨ ਢੋਈ* ਲਹਨਿ ਬੇਪੀਰ ॥
 ਦੂਜੀ ਦੁਰਮਤਿ ਖੋਇਆ ਕਵਨੁ ਸਹਾਈ ਬੀਰ ॥
 ਜੇ ਜਾਣੈ ਮੈ ਵੰਞਣਾ ਤਾ ਗੁਰ ਕੀ ਲੇਵੈ ਧੀਰ ॥੧॥
 ਏਹ ਸੰਪਉ* ਸਭ ਜਾਵਣੀ ਕਾਹੇ ਮਨ ਉਲਝਾਇ ॥
 ਏਹ ਚੰਦਲਿ* ਹੈ ਧੌਰਣੀ* ਕਾਹੇ ਕਉ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ॥
 256 ਚੀਤੁ ਲਾਵਹੁ ਪ੍ਰਭ ਏਕ ਸਿਉ ਮਨ ਆਗੇ ਪਵਈ ਥਾਇ ॥੨॥
 ਸਚਾ ਨੀਤ ਸਲਾਹੀਐ ਹੈ ਭੀ ਹੋਵਣਹਾਰੁ ॥
 ਜਨਮੁ ਸਵਾਰਿਹੁ ਆਪਣਾ ਜਪੀਐ ਸਿਰਜਨਹਾਰੁ ॥
 ਭਾਉ ਲਾਵਹੁ ਸਤਸੰਗਤੀ ਬਹੁੜਿ ਨ, ਜੂਨਿ ਅਉਤਾਰੁ ॥੩॥
 ਨਾਨਕ ਨਿਹਚਲੁ ਏਕ ਤੂ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥
 ਮਉਲਾ* ਕਦੇ ਨ ਵੀਸਰੈ ਜੇ ਧੁਰਿ* ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ॥
 ਜਿਨ ਕਉ ਦੀਆ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਭ ਸੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੇ ਸੋਇ ॥੪॥੫॥

*ਜੀਵ ਆਤਮਾ

*ਓਟ, ਪਨਾਹ

*ਸੰਪਤੀ, ਧਨ ਦੌਲਤ

*ਚੰਡਾਲ, ਚੰਦਰੀ / *ਵੈਰਨ (ਮਾਇਆ)

*ਮੌਲਾ (ਪਰਮਾਤਮਾ) / *ਧੁਰੋਂ

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

- ਮਾਇਆ ਜਾਲੀ* ਸਭੁ ਜਗੁ ਬਾਧਿਆ *ਜੂਨੀ ਉਠਿ ਉਠਿ ਧਾਵੈ* ॥
 ਕਿਰਪਾ ਕਰਹਿ ਤਾ ਫਾਹੀ ਕਾਟਹਿ ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੈ ਵਸਾਵੈ ॥੧॥
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਾਚੇ ਕਉ ਸਾਲਾਹਿ ॥
 ਜਮਕੰਕਰੁ* ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਵਈ *ਦਰਗਹ ਪੈਥਾ ਜਾਹਿ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਆਗਿਆ ਹੋਈ ਬ੍ਰਹਮੇ* ਕਉ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਇ ॥
 257 ਅਹੰਕਾਰੁ ਛਿਟ* ਵਿਚਿ ਪਾਈਆ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਲਗਾਇ ॥੨॥
 ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ ਦੁਇ ਕੀਤਿਆ ਤੇਰੀ ਸਤਿ ਰਜਾਇ ॥
 ਦੋਵੈ ਥਾਉ ਪੂਰਾਇਦਾ* ਲੇਖਾ ਲਏ ਪੁਜਾਇ ॥੩॥
 ਸੇਵਕਿ ਜਮ ਕਾ ਭਉ ਸੁਟਿਆ ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਇ ॥
 ਮੁਕਤਿ ਬੈਕੁੰਨੁ ਹਰਿ ਦਰਸਨੋ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਸਮਾਇ ॥੪॥
 ਆਪੇ ਖੋਲ੍ਹ ਰਚਾਇਓ ਵੇਖਹਿ *ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਿ*^੧ ॥
 ਅਹਿਨਿਸ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਧਿਆਇਦਾ ਨਾਨਕ ਤਿਸ ਨੈ ਜਾਪਿ ॥੫॥੬॥

*ਜਾਲ, ਫਾਹੀ / *ਜਮਣ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੋੜ ਵਿੱਚ

*ਜਮਦੂਤ

*ਛਿੱਟ

*ਭਰਦਾ ਹੈ

*ਬਾਪ ਕੇ ਅਤੇ ਮੇਟ ਕੇ

4. ਤੂੰ ਰੱਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ (ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ) ਭਾਵ ਬਾ-ਇੱਜ਼ਤ) ਜਾਣੇਗਾ। ਵੇਖੋ: ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ:

ਮਨ ਮੇਰੇ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇ ॥ ਸਰਬ ਸੁਖਾ ਸੁਖ ਊਪਜਹਿ ਦਰਗਹ ਪੈਥਾ ਜਾਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੧੦॥੮੦॥

(ਸਿਰੀਗਗੁ ਮ: ੫, ਪੰ. 45)

5. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਨਾਨਕ ਕਰਤਾ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਬਾਪਿ ਉਥਾਪਿ ॥੨॥

(ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ SikhBookClub.com)

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬

ਅਵਧੂ* ਅਵਧੂ* ਬਧਹੁ* ਗੁਰ ਗਿਆਨਾ ॥

*ਅਉਧੂ, ਜੋਗੀ, ਸੰਨਿਆਸੀ / *ਆਧੂ (ਭਰ) / *ਬੰਨ੍ਹੇ, ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ

ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕ ਜਤੁ ਸਤੁ ਸਚੁ ਕਰਨੀ ਇਹੀ ਜੋਗ ਕੀ ਆਨਾ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਮਰਯਾਦਾ

ਗੁਰ ਕੇ ਧਿਆਨਿ ਪਾਚਿ* ਬਸਿ ਆਵਹਿ ਚੰਚਲੁ ਮਨੁ ਠਹਰਾਨਾ ॥

*ਪੰਜ ਇੰਦਰੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ

ਸਿਵ ਨਗਰੀ ਮਹਿ ਆਸਨਿ ਬੈਸਹਿ ਭਿਖਿਆ ਸਬਦੁ ਬਖਾਨਾ ॥੧॥

258 ਪੰਚ ਤਤ ਏਕਤ੍ਰ ਭਏ ਤਹ ਜੋਤੀ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਨਾ ॥

ਕਰਤ ਬਿਨੋਦ* ਚਲਤ੍ਰੀ* ਖੇਲੈ ਕਛੁ ਆਪਸ ਕਉਕਰਿ ਜਾਨਾ ॥੨॥

*ਤਮਾਸ਼ਾ / *ਚਲਿਤ੍ਰ (ਖੇਡ ਤਮਾਸ਼ੇ)

ਕਰਤ ਬਿਕਾਰ ਮਾਇਆ ਮਨੁ ਮੋਹਿਓ ਲੋਭੀ ਲੋਭਿ ਲੁਭਾਨਾ ॥

ਇਤਨੇ ਕਾਰਨਿ ਅਨਿਕ ਜੂਨਿ ਮਹਿ ਭ੍ਰਮਿਓ ਮਨਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ॥੩॥

ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੁਗ ਭਰਿ ਜੀਵੈ ਮਿਥਿਆ ਜੀਵਨੁ ਜਾਨਾ ॥

ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭੁ ਸਚਿ ਪਤੀਜੇ*⁶ ਛਾਡਹੁ ਕੂੜ ਬਹਾਨਾ ॥੪॥੧॥

*ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

268 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬¹

ਹਮਰੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮੁ ਸਹਾਈ ॥

ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਦੁਖੁ ਕਦੇ ਨ ਲਾਗੈ ਜਤ ਕਤ ਮੋਹਿ ਛੁਡਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜਿਨਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ* ਕੀ ਰਖਿਆ ਕੀਨੀ ਦ੍ਰੋਪਤੀ* ਲਾਜ ਰਖਾਈ ॥

ਅਜੈਮਲੁ* ਗਜੁ* ਗਨਿਕਾ* ਤਾਰੀ ਸੋ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥

ਬਾਲਮੀਕ* ਕਉ* ਅਭੈ ਪਦੁ* ਦੀਆ ਸਧਨੇ* ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

*ਨਿਰਭਉ ਪਦਵੀ

ਨਾਮਾ* ਰਵਿਦਾਸੁ* ਕੰਬੀਰੁ* ਤਿਲੋਚਨੁ* ਮੁਕਤਿ ਭੈਓ ਸੈਨੁ* ਨਾਈ ॥੨॥

269 ਬੈਰ ਭਾਇ ਕਰਿ ਪੂਤਨਾ* ਤਾਰੀ ਜਿਨਿ ਬਿਖੁ ਬਨੀ ਲਗਾਈ ॥

ਮਹਾ ਪਤਤਿ ਬੰਧਿਕੁ* ਜਿਨਿ ਤਾਰਿਓ ਨਾਨਕੁ ਤਿਸਿ ਸਰਨਾਈ ॥੩॥੧॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਜਬ ਤੇ ਜਗ ਮਾਹਿ ਆਇਓ ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਬਿਸਾਰਿਓ ॥

ਐਸੇ ਧਰਮੁ ਨਾਹਿ ਕੀਨੋ ਸਾਧੂ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਓ ॥੧॥

ਅੰਧਲੇ ਤੂ ਭਰਮਿ ਭੂਲੇ ਭ੍ਰਮਿ ਭੂਲੇ ਮਨੁ ਮੇਰਾ ॥

ਰਾਜ ਗਾਉ* ਅਸੁ* ਹਸਤੀ* ਕਰਿ ਜਾਨਹਿ ਤੂ ਮੇਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਗ੍ਰਾਮ / *ਘੋੜਾ / *ਹਾਥੀ

ਆਰਬਲਾ* ਸਭ ਜਾਇ ਤੇਰੀ ਚੇਤਹੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇਰਾ ॥

*ਉਮਰ

ਸੁਤ ਮੀਤ ਭ੍ਰਾਤ ਬਨਿਤਾ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਤੇਰਾ ॥੨॥

ਮੋਹਿ ਅਜਾਨ ਕਛੁ ਨ ਜਾਨੈ ਕੈਸੇ ਗਤਿ* ਪਾਈ ॥

*ਮੁਕਤੀ

ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਬਿਖੁ ਮਹੇਸਾ ਜੈਸੇ ਨਾਨਕ ਲੇਹੁ ਤਰਾਈ ॥੩॥੨॥ *ਜਹਿਰ ਪੀਣ (ਸਮੇਟਣ) ਵਾਲੇ ਮਹੇਸ਼ (ਸ਼ਿਵ ਜੀ) (ਵੇਧੋ, ਪੰ. 131)

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਹਮਰੇ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਮੁ ਸਨੇਹੀ ॥

ਜਮ ਕੀ ਤ੍ਰਾਸ ਨ ਲਾਗੈ ਕਬਹੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਭਜਨ ਕਰੇਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੁਰਜੇਧਨੁ* ਬਡੋ ਹੈ ਭੂਪਤਿ ਮਾਇਆ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ॥

270 ਪਗੁ ਭਰਿ ਬਸੁਪਾ* ਦੇਇ ਨ ਸਾਕਓ ਛਾਡਿ ਗਇਆ ਸਭ ਭਾਈ ॥੧॥

*ਜਮੀਨ

ਲੰਕਾ ਗੜ੍ਹ ਸੁਇਨੇ ਕਾ ਹੋਤਾ *ਸੋਤੁ ਸਮੁੰਦੁ ਜਾ ਕੀ ਖਾਈ* ॥

*(ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਆਲੇ) ਚਿੱਟੇ ਪਾਣੀ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਖਾਈ

ਜਰੁ* ਜਮਕੰਕਰੁ ਪਗ ਤਲੇ ਦੀਨਾ ਚਲਿ ਗਇਓ ਅਉਧ ਮੁਕਾਈ ॥੨॥

*ਬੁਢੇਪਾ

ਕਿਆ ਅਭਿਮਾਨੁ ਕਰੈ ਕੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਠਾਕੁਰੁ ਗਰਬ ਪ੍ਰਹਾਰੀ ॥

ਇਨਿ ਅਭਿਮਾਨ ਪਚਾਏ ਸਗਲੇ ਬਡੇ ਬਡੇ ਅਹੰਕਾਰੀ ॥੩॥

ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਰਘੁਪਤਿ ਰਾਜਾ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥

ਨਾਨਕ ਜਿਵ ਬਜਾਵਹਿ ਤਿਵ ਬਾਜਹਿ ਹਮ ਜੰਤ੍ਰੁ ਤੁਮ ਜੰਤ੍ਰੁਧਾਰੀ ॥੪॥੩॥

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ (ਪੱਤਰਾ 135)। ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਜੋ ਪ੍ਰਭੁ ਕਰੈ ਉਧਾਰੁ ਤਾਹਿ ਤੁਮ ਧਿਆਵਹੁ ਮੀਤਾ ॥
 ਮਹਾ ਅਗਨਿ ਤੇ ਕਾਢੈ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਖਹੁ ਚੀਤਾ ॥
 ਜਿਸੁ ਸਿਮਰਤ ਫਲ ਪਾਈਐ ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਹਰਿ ਨੀਤ ॥
 ਸੋ ਕਿਉ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰੀਐ ਜਾ ਕੀ ਦਿਸ੍ਰਿ ਸਗਲ ਭਉ ਗਵੀਤ ॥੧॥
 ਲਾਹਾ ਲੀਜੀਐ ॥

- 271 ਹਉਮੈ ਦੁਬਿਧਾ ਖੋਇ ਅੰਬ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੀਐ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਅੰਧ ਕੂਪ ਮਹਿ ਜਾਨਿ ਅਜਾਨਿ ਮਨੂਆ ਹੈ ਪਰਿਆ ॥
 ਜੈਸੇ ਦੀਪਕ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪਤੰਗ ਦੇਖਿ ਉਜਿਆਰੇ* ਜਰਿਆ* ॥
 ਤੇਰਾ ਸੇਵਕੁ ਇਤੁ ਨਿਆਈ ਰਹੈ ਦੂਸਰੁ ਦੀਆ ਬਿਸਾਰਿ ॥
 ਰਾਖਹੁ ਭੇਖੁ ਕਹੀਅਤਿ ਹੈ ਤੁਮਰਾ ਨਾਨਕੁ ਸੰਤਾ ਸੰਗਿ ਤਾਰਿ ॥੨॥੪॥

*ਰੋਸਨੀ / *ਸੜਿਆ

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬ ਅਸ੍ਰਪਦੀਆ ॥

ਛਾਡਿ ਚਤੁਰਾਈ ਭਜਹੁ ਦੈਆਰੈ* ॥
 ਪਲੁ ਪਲੁ ਤੁਮਰੇ ਸਾਸ ਨਿਹਾਰੈ ॥
 ਅਬ ਕਰਤੇ ਸੋ ਕਰਹੁ ਇਹ ਤਾਲਾ* ॥
 ਇਹੁ ਅਉਸਰੁ ਨਿਤ ਭਜਹੁ ਗੁਪਾਲਾ ॥੧॥
 ਚਤੁਰ ਭੋਜ ਜਪਿ ਕੇਵਲ ਰਾਮਾ ॥
 ਅਵਰ ਬ੍ਰਿਥੇ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਕਾਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਜੈਸੇ ਬਾਲੂ ਕਾ ਕੋਟੁ ਉਸਾਰਾ ॥
 ਤੈਸੇ ਦੇਹਰੀ ਕਉ ਕਰ ਸੀਗਾਰਾ ॥
 ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ *ਕਾਗਦ ਬੁਦਾਰਾ*² ॥
 ਜਗਦੀਸੁ ਭਜਹੁ ਤੇਰਾ ਹੋਇ ਉਧਾਰਾ ॥੨॥
 ਰੇ ਨਰ ਪ੍ਰਾਨੀ ਬਸਹੁ ਨਦ ਤੀਰਾ ॥

*ਦਿਆਲੂ ਪਰਮਾਤਮਾ

*ਤਾਲ-ਮੇਲ

*ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ

*ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਿਆ ਕਾਗਜ਼

- 272 *ਪੰਚ ਬਟਵਾਰੇ* ਦੇਹਿ ਤੁਮ ਭੀਰਾ* ॥
 ਪੰਚ ਤਿਆਗਹੁ ਹਮਰੇ ਬੀਰਾ ॥
 ਲਾਭੁ ਲੇਹਿ ਜਪਿ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰਾ ॥੩॥
 ਛਾਡਿ ਅਭਿਮਾਨੁ ਹੋਇ ਰਹਹੁ ਅਪੀਨਾ ॥
 ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜੈਸੇ ਜਲ ਸਿਉ ਮੀਨਾ ॥
 ਜੈਸੇ ਚਾਤ੍ਰਕ ਬੂਦ ਪਿਆਰੀ ॥
 ਤਿਉ ਤੁਮ ਸਿਮਰਹੁ ਨਾਮੁ ਬਨਵਾਰੀ ॥੪॥
 ਜੈਸੇ ਧਿਆਨੁ ਕੁੰਭ* ਪਨਿਹਾਰੀ* ॥
 ਜੈਸੇ *ਬਿਸਨੁ ਜੂਏ ਜੁਆਰੀ*³ ॥
 ਜੈਸੇ *ਪਰ ਪੁਰਖਾਰਤੁ ਨਾਰੀ* ॥
 ਤਿਉ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਤੁਮ ਜਪਹੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥੫॥

*ਪੰਜ ਧਾੜਵੀ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਆਦਿ) / *ਭੀੜ, ਦੁਖ

*ਘੜਾ / *ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਵਾਲੀ, ਮਹਿਰੀ

*ਜੁਐ ਦੀ ਭੈੜੀ ਆਦਤ (ਬਿਸਨ) ਵਾਲੇ ਜੁਆਰੀ

*ਪਰਾਏ ਪੁਰਖ ਵਿੱਚ ਰੁਚੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਔਰਤ

2. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਬਿਨਸਤ ਬਾਰ ਨ ਲਾਗਈ ਜਿਉ ਕਾਗਦ ਬੁਦਾਰ ॥੧॥...॥੪॥੧॥੩੧॥

3. ਵੇਖੋ ਪੰ. 86, ਫ਼ਨ 6.

ਜੈਸੇ ਭੁਯੰਗ* ਗੁਰਬਚਨੁ ਪਿਆਰੇ ॥
 ਸੁਨਤ ਮੰਤ੍ਰ* ਨਿਕਸਿ ਸਿਸੁ ਡਾਰੇ ॥
 ਜੈਸੇ ਅਮਲੀ ਕਉ ਅਮਲੁ ਅਧਾਰੇ ॥
 ਤਿਉ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਇਨਿ ਹੋਇ ਉਧਾਰੇ ॥੬॥
 ਨਿਸੰਗਿ* ਚੋਰੁ ਕਰਤ ਜੈਸੇ ਚੋਰੀ ॥
 ਜੈਸੇ ਕਿਰਪਨ* ਮਾਇਆ ਜੋਰੀ ॥
 ਜੇ ਚਿਤੁ ਲਾਗੈ ਨਾਰਾਇਨ ਭੋਰੀ* ॥
 ਪਰਮ ਗਤਿ ਹੋਵੈ ਸਾਧਸੰਗਿ ਤੋਰੀ ॥੭॥
 ਖੋਜਤ ਫਿਰਹਿ ਅਸੰਖ ਘਨੇਰੇ ॥
 273 ਦਹ ਦਿਸਿ ਢੂਢਹਿ ਕਾਰਨਿ ਤੇਰੇ ॥
 ਹੋਇ ਦੈਆਲੁ ਜਾ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ ॥
 ਨਾਨਕ ਬਸਈ ਤਿਤੁ ਘਟਿ ਨੇਰਾ ॥੮॥੧॥੫॥

*ਸੱਪ ਨੂੰ

*ਮੰਤਰ

*ਨਿਡਰ

*ਕੰਜੂਸ

*ਭੋਰਾ ਕੂ, ਥੋੜਾ ਵੀ

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬

ਕਾਮੀ ਪੁਰਖ ਕਉ ਸਦਾ ਹੀ ਹਾਨਾ* ॥
 ਹੋਰੇ* ਪਰਤਿਆ* ਮਨੁ ਲੋਭਾਨਾ ॥
 ਕਰਿ ਬੁਰਿਆਈ ਬਹਿ* ਭੀਤਰਿ ਖਾਹੀ* ॥
 ਦੇਖੈ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕਹਾ ਛਪਾਹੀ ॥੧॥
 ਸੰਧਿਆ* ਆਰਚਾ* ਕਿਆ ਪੂਜਹੁ ਦੇਵਾ ॥
 ਜਬ ਲਗ ਪਾਵਹੁ ਨਾਹੀ ਠਾਕੁਰੁ ਭੇਵਾ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਅੰਧਾ ਨਿੰਦਕੁ ਨਿੰਦਾ ਨਿਤ ਕਰੈ ॥
 ਅਣਹੋਦਾ* ਭਾਰ ਅਪਣੇ ਸਿਰਿ ਧਰੈ ॥
 ਐਸਾ ਪਾਪੀ ਕੈਸੇ ਤਰੈ ॥
 ਸਰਪਰ* ਜਾਨਹੁ ਜਨਮੇ ਮਰੈ ॥੨॥
 ਵਟਵਾਰਾ* ਕਰੈ ਵਟਵਾਰੀ ਨੀਤਾ ॥
 ਭਇਓ ਅਹਮੇਉ* ਮਨਿ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਭੀਤਾ* ॥
 ਅਵਰ ਨ ਜਾਨਸਿ ਹਮਰੀ ਮੀਤਾ ॥
 ਕੋਇ ਨ ਬੇਲੀ* ਉਤ ਨ ਈਤਾ* ॥੩॥
 ਕੂੜ ਕਮਾਇ ਸੰਪਉ* ਲੇ ਸੰਚੈ* ॥
 ਫੂਲ ਮਾਲ ਸੰਗਿ ਨਾਰੀ ਰਾਚੈ* ॥
 274 ਕੰਚਨ ਦੇਹੀ ਕਉ ਦੇਖਿ ਦੇਖਿ ਮੰਚੈ* ॥
 ਕਰਤ ਉਪਾਵ ਨਹੀ ਏਹੁ ਬੰਚੈ* ॥੪॥
 ਕਰੈ ਵਲਵੰਚ* ਉਦਰਿ* ਕੇ ਤਾਈ ॥
 ਮੂੜੇ ਸਾਕਤ* ਸਾਤਿ ਨ ਆਈ ॥
 ਦੇਨਹਾਰੁ ਦੇ ਰਹਿਓ ਗੁਸਾਈ ॥
 ਖੋਵਹੁ ਜਨਮ ਏਹੁ ਰਤਨੁ ਅਜਾਈ ॥੫॥

*ਹਾਨੀ, ਨੁਕਸਾਨ

*ਦੇਖ ਕੇ (ਹੋਰਨਾ ਤੋਂ) / *ਪਰਾਈ ਇਸਤਰੀ

*ਅੰਦਰ ਹੀ ਅੰਦਰ ਸੜਦਾ ਹੈ

*ਸ਼ਾਮ / *ਅਰਚਾ, ਪੂਜਾ

*ਭੇਦ

*ਜੋ ਨਹੀਂ ਸੋ ਹੋ (ਅਨੁਚਿਤ, ਫਜ਼ੂਲ)

*ਨਿਰਸੰਦੇਹ, ਯਕੀਨਨ

*ਡਾਕਾ ਮਾਰੇ

*ਹੰਕਾਰ / *ਕੰਧ

*ਓਥੇ ਏਥੇ (ਭਾਵ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿੱਚ)

*ਸੰਪਦਾ, ਧਨ ਦੌਲਤ / *ਕੱਠੀ ਕਰੇ

*ਸਜਾਏ

*ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ

*ਬਚ ਸਕੇ

*ਠੱਗੀ / *ਪੇਟ

*ਪਤਿਤ, ਨਿਕੰਮਾ, ਨਾਸਤਕ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ

4. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਜੀਵਤ ਦੀਸੈ ਤਿਸੁ ਸਰਪਰ ਮਰਣਾ ॥...॥੧॥...॥੫॥੧੩॥

5. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਵਲਵੰਚ ਕਰਿ ਉਦਰੁ ਭਰਹਿ ਮੂਰਖ ਗਾਵਾਰਾ ॥...॥੨॥...॥੪॥੧੩॥

ਤੀਨਿ ਸੇਰ ਕਾ ਏਹੁ ਮਿਹਮਾਨ ॥੬॥

*ਬੰਦਾ ਰੋਜ਼ ਦਾ ਤਿੰਨ ਸੇਰ ਅੰਨ ਦਾਣਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਮਿਹਮਾਨ ਹੈ

ਪੰਚੇ ਪਹਰੈ ਕੀਟ ਸਲਤਾਨ ॥

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਟਿਆ, ਇਹ ਕੀੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ

ਏਕੈ ਚੜੈ ਨੀਚ ਮਸਤਾਨ ॥

*ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦੇ ਅੱਡੇ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਇਹ ਨੀਚ ਮਸਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਕਰਤ ਗੁਮਾਨ ॥੬॥

ਜਬ ਜਾਇ ਰੈਨਿ ਪਾਛੈ ਪਛੁਤਾਵੈ ॥

ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਵੇਲਾ ਮਨੁ ਨਹੀ ਲਾਵੈ ॥

ਮਮਤਾ ਮੋਹਿ ਆਰਚਿਆ* ਇਆਨਾ ॥

*ਘੋਰ ਲਿਆ

ਹਾਥ ਪਛੋੜਿ ਜਾਵੈ ਬਉਰਾਨਾ ॥੭॥

ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ਅੰਕੁਰੁ ਜੋ ਹੋਵੈ ॥੭॥

*ਜੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਗੂਰ ਭਾਵ ਕਿਸਮਤ ਹੋਵੇ

ਸਤਿਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪ੍ਰਾਛਤ* ਸਭਿ ਖੋਵੈ ॥

*ਪਾਪ

ਤੁਛੁ ਬੈਸੰਤਰੁ* ਕਾਸ੍ਰੁ* ਕੋਟੁ* ਬਿਢਾਰੇ* ॥

*ਅੱਗ / *ਲੱਕੜ ਦਾ / *ਕਿਲ੍ਹਾ / *ਨਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ

ਜਪਿ ਨਿਮਖ ਨਾਨਕ ਮਹਾ ਪਤਿਤ ਉਧਾਰੇ ॥੮॥੨॥੬॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬ ਆਰਤੀ*

275 ਅਨੇਕ ਉਪੰਗ* ਤਾਲ ਨਿਤ ਬਾਜਹਿ ਅਹਿਨਿਸਿ ਪੂਰੇ ਨਾਦ ॥

*ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਉਪ ਭੇਦ (ਅੰਗ)

ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਉਪਜੀ ਪਾਵਹਿ ਰਸ ਸਭਿ ਸਾਦ* ॥੧॥

*ਸਵਾਦ

ਦੈਆਲ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ਜਸੁ ਗਾਵਹਿ ਲਾਇ ਧਿਆਨੁ ॥

ਚਰਨ ਕਮਲ ਅਨੂਪ ਹਰਿ ਕੇ ਦੀਜੇ ਪ੍ਰਭੁ ਏਹ ਦਾਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਕਰਿ ਦੀਪਕੁ ਦੇਹਰੀ ਦੈਆ ਬਾਤੀ ਕਰਿ ਪਾਉ ॥

ਪਾਵਹੁ ਤੇਲੁ ਸੰਤਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਿਰਮਲ ਜੋਤਿ ਜਗਾਉ ॥੨॥

ਚਰਨ ਛੁਹਾਇ ਬਿਜ* ਸਿਲ* ਉਧਾਰੀ ਗਜ* ਗਨਿਕਾ* ਤੈ ਤਾਰੀ ॥

*ਬਿਜਨਾਥ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ) / *ਅਹਿਲਿਆ

ਅੰਗੁਸ੍ਰ* ਲਾਇ ਤਪੁ ਕੁਬਿਜਾ* ਰਾਖੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨਿ ਮੁਰਾਰੀ* ॥੩॥

*ਅੰਗੂਠਾ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ)

ਜਿਨਿ ਅਸੁਰ ਸੰਘਾਰੇ ਸੇਤੁ ਬਧਾਇਓ ਕਿਆ ਕਿਆ ਤੁਛੁ ਉਪਮਾ ਕੀਜੈ ॥

*ਪੁਲ (ਲੋਕਾ ਜਾਣ ਲਈ)

ਨਾਨਕੁ ਦੀਨੁ* ਇਕ ਭੀਖਿਆ ਮਾਰੈ ਆਵਨ ਤੇ ਰਖਿ ਲੀਜੈ ॥੪॥੭॥

*ਗ਼ਰੀਬ, ਅਨਾਥ

276 ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬ ਆਰਤੀ

ਹੋਉ ਬਾਰਨੇ ਜਾਉ ਰੰਘਿਪਤਿ* ਮੂਰਤਿ ॥

*ਰਘੁਪਤਿ (ਰਾਮ)

ਸੂਖਿ ਸਹਜਿ ਆਸਾ ਸਭਿ ਪੂਰਤਿ ॥੧॥

ਮੰਗਲਾ ਹਰਿ ਮੰਗਲਾ ਭਜਹੁ ਗੋਵਿੰਦੇ ਮੰਗਲਾ ॥

ਅਨਿਦਿਨੁ ਪ੍ਰਭਿ ਕਾ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੀਐ ਉਤਰੇ* ਪ੍ਰਾਛਤਿ ਜੰਗਲਾ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਜੰਗਲ

ਨਿਰਮਲੁ ਹੋਇ ਦੇਹੁ ਹਰਿ ਧਿਆਆ ॥

ਨਾਨਕ ਕਉਲਾਪਤਿ* ਗੁਰ ਤੇ ਪਾਇਆ ॥੨॥੨॥੮॥

*ਲੱਛਮੀ ਦਾ ਪਤੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ (ਕਰਤਾਰ)

6. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਤੀਨਿ ਸੇਰ ਕਾ ਦਿਹਾੜੀ ਮਿਹਮਾਨੁ ॥...॥੨॥...॥੫॥੧੪॥

(ਆਸਾ ਮ: ੫, ਪੰ. 374)

7. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ ਅੰਕੁਰੁ ਜਾਗਿਆ ॥...॥੨॥੮॥੭॥੨॥

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫, ਪੰ. 627)

8. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ. ਨਾ. ਦੇ. ਯੂ. ਹ. ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

(ਵੇਖੋ, ਪੱਤਰਾ 194)

9. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਬਾਧਿਓ ਸੇਤੁ ਬਿਧਾਤੈ ॥ ਲੋਕਾ ਲੂਟੀ ਦੈਤ ਸੰਤਾਪੈ ॥ ਰਾਮਚੰਦਿ ਮਾਰਿਓ ਅਹਿ ਰਾਵਣੁ ॥...॥੪੦॥ (ਰਾਮਕਥਾ ਮ: ੧, ਪੰ. ੧੨੧)

298 ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬¹

*ਪੇਸ਼ ਤੋ, ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ

*ਹਰ ਰੋਜ਼ / *ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ / *ਦਰਗਾਹ ਵਿੱਚ

*ਅਪਰਾਧ, ਕਸੂਰ

*ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

299 ਤੂ ਦਾਤਾ ਤੂ ਭੁਗਤਾ ਤੂ ਕਰਣਹਾਰੁ ਕਰੀਮੁ॥
 ਏਹੁ ਬੰਦਾ ਹੈ ਪਾਪੀ ਅਪਣਾ ਬਿਰਦੁ ਰਖੀਨੁ॥੨॥
 ਤੂ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਦਾ ਹੀ ਬੰਦਾ ਕੀਟੁ ਅਭਿਮਾਨੀ॥
 ਜਿਉ ਜਾਣਹਿ ਤਿਉ ਰਾਖੁ ਤੁ ਨਾਨਕ ਪਾਖਾਨੀ*॥੩॥੨॥

* ਪੱਥਰ

ਦਾਰੂ ਨਾਮੁ ਵਸੈ ਮੇਰੇ ਚੀਤਿ ॥
ਮੈ ਮਤਵਾਲੇ ਲਾਗੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥
ਦਰਸਨ ਬਿਨੁ ਕਿਛੁ ਅਵਰੁ ਨ ਭਾਵੈ ॥
ਦਰਸਨ ਦੀਜੈ ਮਨੁ ਤ੍ਰਿਪਤਾਵੈ ॥੧॥
ਤਉ ਦਰਸਨ ਕਾ ਲਾਗਾ ਰੰਗੁ ॥
ਉਤਰੇ ਖੋਪ੍ਰਾ* ਨ ਪਰਈ ਭੰਗਿ*^੩ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਘਟਿ ਘਟਿ ਅੰਤਰਿ ਤੇਰੇ ਨਾਉ ॥
ਪਰਨੁ ਪਰਿ ਰਹਿਓ ਸਭ ਠਾਉ ॥

*ਵਟਸ-ਵਪਾਰ ਦਾ ਮਾਲ / *ਵਿਘਨ, ਤੋਟ

1. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ :

ਯਕ ਅਰਜ ਗਵਤਮ ਪੇਸਿ ਤੋ ਦਰ ਗੋਸ ਕਨ ਕਰਤਾਰ ॥

ਨਾਨਕ ਬਰੀਯਦ ਜਨ ਤਰਾ ਤੇਰੇ ਚਾਕਰਾਂ ਪਾ ਖਾਕ ॥੪॥੧॥

(ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧, ਪੰ. 721)

2. ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਬਗੈਰ ਕਿਸੇ ਪਾਠ-ਭੇਦ ਦੇ, ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

(ਵੇਖੋ, ਪੰਤਰਾ 147)

3. ਸ.ਗੁ.ਗੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਤ ਕਬ ਪਰੈ ਨ ਭੰਗੁ ॥...॥੬॥...॥੮॥੨॥

(ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਬੀ ੧੦੫੨ ਖੰਡ ੭)

SikhBookClub.com

ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਈਐ ॥
 ਭ੍ਰਮਿ ਭ੍ਰਮਿ ਜੂਨੀ ਬਹੁੜਿ ਨ ਆਈਐ ॥੨॥
 ਕਸਤੂਰੀ ਚੰਦਨੁ ਸੰਗੀਤਾ ॥
 ਤੇਰਾ ਸੇਵਕੁ ਸਦਾ ਪਵੀਤਾ* ॥
 ਜਾਤਿ ਬਰਨੁ ਨਹੀ ਪੂਛੈ ਕੋਇ ॥
 ਨਾਨਕ ਜਿਨਿ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ॥੩॥

*ਪਵਿੱਤਰ, ਸੁੱਧ

300 ਤਿਲੋਗੁ ਮਹਲਾ ੬

ਮੇਰੇ ਲਾਲਨਾ ਕੋ ਦੀਨ ਕਾ ਸਾਥੀ ॥
 ਜੇਹੇ ਅਮਲ ਕਮਾਵਦਾ ਓਹੁ ਦੇਵੈ ਹਾਥੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤਿਨੁ ਕੈ ਜਿਨੀ ਏਕੋ ਜਾਤਾ ॥
 ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਨ ਜਾਣਈ ਉਨ੍ਹਾ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਤਾ ॥੧॥
 ਸਾ ਸਹੇਲੀ ਕਾਢੀਐ ਜਿਸੁ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੋ ॥
 ਓਹੁ ਰੰਗਿ ਰਤੀ ਸਾਹ ਕੇ ਉਸਿ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੋ ॥੨॥
 ਤਿਨੁ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਪਾਈਐ ਲਗਿ ਸਾਧੂ ਬੀਰਾ ॥
 ਅੰਤੁ ਨ ਕਿਨਹੀ ਪਾਇਆ ਤੇਰਾ *ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ* ॥੩॥
 ਪੀਰੇ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੈ ਜਿਸੁ ਭਾਗੁ ਮਥਾਰੀ* ॥
 ਉਸਿ ਜਮ ਡੰਡੁ ਨ ਲਾਗਈ ਸਗਲੇ ਕੁਲ ਤਾਰੀ ॥੪॥
 ਏਹੁ ਵਣਜਾਰਾ ਜਨਮ ਕਾ ਲਾਗਾ ਬਿਉਹਾਰੀ ॥
 ਲਾਹਾ ਲੋੜਹਿ ਬਾਣੀਆ ਤਾ ਭਜਹੁ ਮੁਰਾਰੀ ॥੫॥
 ਕਰਿ ਵਖਰੁ ਸਹ ਬੰਦਗੀ ਬਿਖੁ* ਤਰਹਿ ਸੁਹੇਲਾ ॥
 ਜਿਨੀ ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਿਆ ਤਿਨ੍ਹਾ ਪੰਥੁ* ਦੁਹੇਲਾ ॥੬॥
 ਐਸੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈਐ ਜੋ ਕਬਹੂ ਨ ਜਾਏ ॥

*ਪਸਾਰਾ, ਹੱਦ-ਬੰਨਾ

*ਮੱਥੇ ਉੱਪਰ

*ਜਹਿਰ (-ਰੂਪੀ ਸੰਸਾਰ)

*ਪੰਥ, ਰਾਹ

301 ਜਨ ਨਾਨਕ ਧੁਰਿ ਅਮੜਾਇਆ* ॥੬॥ ਲਗਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਤਰਾਏ ॥੭॥੮॥

*ਅੱਪੜਣਾ ਤੋਂ (ਡੋਮ ਭਾਸਾ, ਭਾ.ਵੀ.ਸਿੰ.ਕੋਸ਼)

ਤਿਲੋਗੁ ਮਹਲਾ ੬

ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਤਿਨਿ ਰਾਖਿਆ ਕਰਿ ਹੁਕਮੁ ਰਜਾਈ ॥
 ਮੈਲੁ ਦੁਰਮਤਿ ਕਟੀਐ ਲਾਗੈ ਗੁਰ ਪਾਈ ॥੧॥
 ਰਾਇਸਾ* ਪਿਆਰੇ ਰਾਇਸਾ ॥੭॥
 ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਕਰਿ ਗੁਰ ਰਾਇਸਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਤੂ ਅਪਰੰਪਰੁ ਆਪਿ ਹੈ ਆਪੇ ਗੋਸਾਈ ॥
 ਜਿਨੀ ਬੁਝਿਆ ਭਾਉ ਕਰਿ ਤਿਨ੍ਹਾ ਪਾਰਿ ਲਘਾਈ ॥੨॥
 ਤੂ ਮਿਹਰਵਾਨੁ ਸਦਾ ਹੈ ਲੇਵਹੁ ਲੜਿ ਲਾਈ ॥
 ਕਰਿ ਮਨ ਤਿਸ ਕੀ ਬੰਦਗੀ ਜਿਨਿ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਉਪਾਈ ॥੩॥

*(ਸਿਮਰ ਕੇ) ਖੁਸ਼ੀ ਕਰਨੀ, ਆਨੰਦ ਮਾਣਨਾ

4. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥

5. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਸਾਧਸੰਗਿ ਨਾਨਕੁ ਭਜੈ ਬਿਖੁ ਤਰਿਆ ਸੇਸਾਰੁ ॥੫॥੧॥੧੬॥

6. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਗੁਰੁ ਦਸਾਈ ਨ ਜੁਲਾਂ ਆਖਾਂ ਅੰਮੜੀਆਸੁ ॥...॥੩॥...॥੪॥੨॥

7. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਰਾਇਸਾ ਪਿਆਰੇ ਕਾ ਰਾਇਸਾ ਜਿਤੁ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਈ ॥ਰਹਾਉ॥

(ਜੋ ਦੁਰੁ ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰ. ੭)

(ਗਉੜੀ ਬੈਰਾਗਣਿ ਮ: ੫, ਪੰ. 203)

(ਵਡਹੇਸੁ ਮ: ੧, ਪੰ. 557)

(ਤਿਲੋਗੁ ਮ: ੬, ਪੰ. 705)

ਪ੍ਰਭੁ *ਪਾਕੀ ਹੂ ਪਾਕੁ* ਹੈ ਜਿਸੁ ਰਿਦੇ ਵਸਾਏ ॥
 ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ* ਆਪਿ ਹੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਏ ॥੪॥
 ਤੂ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰੁ ਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਧਿਆਇਆ ॥
 ਜਿਨ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵੁਠਿਆ ਭਉ ਦੂਰਿ ਕਰਾਇਆ ॥੫॥
 ਤੂ ਅਗੰਮੀ ਹੂ ਅਗੰਮੁ ਹੈ ਰਿਦੇ ਚਰਣ ਵਸਾਇਆ ॥
 302 ਜੇ ਹਰਿ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਤਿਨ੍ਹਾ ਰਿਦੇ ਟਿਕਾਇਆ ॥੬॥
 ਤੂ ਗੁਣਾ ਕਾ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਗੁਣਿ ਕਿਤੇ ਨ ਭੀਜੈ ॥
 ਕਿਰਪਾ ਕਰਹੁ ਮਿਲਾਇ ਲੈ ਅਪਣਾ ਸੰਗੁ ਦੀਜੈ ॥੭॥
 ਕਰਹਿ ਕਰਾਇਹਿ ਆਪਿ ਤੂ ਆਪੇ ਗੁਣ ਗਾਇਆ ॥
 ਨਾਨਕ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਇਆ ਦਰਗਹ ਪੈਨਾਇਆ ॥੮॥੫॥

*ਪਵਿੱਤਰ ਤੋ ਪਵਿੱਤਰ

*ਜਾਣਨ ਵਾਲਾ, ਗਿਆਤਾ / *ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ

ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬ ਆਗਾ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ ਕੰਧੀ ਕਾਲੇ ਬਾਗ ॥

ਰੈਣਿ ਗਈ ਭੋਰੁ ਬੀਆ ਵਿਸਰਿਆ ਕਰਤਾਰੁ ਰੇ ॥
 ਸਾਧੂ ਕਾ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਹੋਵੈ ਅੰਤਿ ਉਧਾਰੁ ਰੇ ॥
 ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਪਾਇਆ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥੧॥
 ਮਨੁ ਕੁਸੁੰਭੇ ਰਤਿਆ ਨਾ ਉਰਵਾਰਿ ਨਾ ਪਾਰਿ ॥
 ਘੰਡਾਹੇੜੇ ਮਿਰਗ ਜਿਉ ਅਚੰਭੇ ਭੇਆ ਗੁਬਾਰਿ ॥
 ਸਤਿਗੁਰ ਬੋਧਿ ਜੇ ਚੜੈ ਨਾਨਕ ਉਤਰੈ ਪਾਰਿ ॥੨॥
 ਸੰਪਉ ਸੰਪਉ ਚਿਤਵੈ ਕਿਸੈ ਨ ਚਲੀਐ ਸੰਗਿ ਰੇ ॥
 303 ਦੁਰਜੋਧਨਾ ਰਾਵਨ ਧਰਿ ਗਈ ਲਾਗੀ ਮੋਹੇ ਰੰਗਿ ਰੇ ॥
 ਮਦੋਦਰੀ* ਕਹੈ ਰਾਵਣਾ ਕਉ *ਬਾਛਹੁ ਚਰਨੀ ਮੰਗਿ ਰੇ* ॥੩॥
 ਫੀਕਾ ਰੰਗੁ ਜੋ ਦੀਸਦਾ ਸਭੋ ਬਿਨਸਨਹਾਰੁ ਰੇ ॥
 ਦੁਨੀਆ ਕੂੜੁ ਬਿਲਾਸੁ* ਹੈ ਨਾ ਭਜਹੀ ਕਰਤਾਰੁ ਰੇ ॥
 ਬਾਗ ਮਿਲਖ*^੯ ਸਭਿ ਸੁਫਨਿਆ ਝੂਠਾ ਏਹੁ ਪਿਆਰੁ ਰੇ ॥੪॥
 ਸੂਰਜੁ ਗ੍ਰਹਣੁ ਜੋ ਕਹੀਅਦਾ ਹੋਵੈ ਉਤ ਹੀ ਵੇਰ ਰੇ ॥
 ਤਿਉ ਸਾਧੂ ਵਚਨੁ ਨ ਚਲਈ ਜਿਸੁ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨ ਬਸੇਰੁ* ਰੇ ॥
 ਥਾਪਿ ਉਥਾਪੇ ਘੜੀ ਮਹਿ ^{੧੦}ਤ੍ਰਿਣਹੁ* ਕਰੈ ਫੁਨਿ ਮੇਰੁ* ਰੇ ॥੫॥
 ਸੁਣਈ ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਕਉ ਦਹਦਿਸ ਡੋਲੈ ਚੀਤੁ ਰੇ ॥
 ਖਿਨੁ ਪੂਰਬਿ ਪਛਮਿ ਜਾਵਈ ਅੰਤਰਿ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਭੀਤਿ* ਰੇ ॥
 ਪਲੁ ਜਿਸ ਕੇ ਰਿਦੇ ਟਿਕਾਵਈ ਸੋ ਪਾਏ ਪ੍ਰਭੁ ਮੀਤੁ ਰੇ ॥੬॥
 ਸਭਿ ਅਵਗਣ ਮਨ ਮਾਹਿ ਹੈ *ਪੰਚੀ ਹੋਇ ਉਜਾਰੁ* ਰੇ ॥
 ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਦਾ ਜਿਉ *ਬਾਲੂ ਕੋਟ* ਉਸਾਰੁ ਰੇ ॥
 304 ਅਹੇ ਛਡਿ ਠਾਕੁਰੁ ਜਪੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਉਧਾਰੁ ਰੇ ॥੭॥
 ਸਭਿ ਕਾਰਣ ਕਰਤਾ ਕਰੇ ਜਪੀਐ ਏਕੰਕਾਰੁ ਜੀ ॥

*ਘੰਟਾਹੇੜਾ : ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਘੰਟਾ, ਮਿਰਗ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ

*ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇ ਚਰਨੀ ਲੱਗੇ

*ਖੇਡ

*(ਮਿਲਖ), ਧਨ, ਮਾਲ, ਜਾਗੀਰ

*ਬਸੇਰਾ, ਵਾਸਾ

*ਕੱਖ / *ਪਹਾੜ

*ਕੋਧ

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ ਜਾਗਦੇ ਹਨ

*ਰੇਤ ਦਾ ਕਿਲ੍ਹਾ

8. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਸਾਈ ਮੈਡਾ ਨਾਨਕ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣਾ ਤੇਰੀ ॥੧॥

9. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਬਾਗ ਮਿਲਖ ਧਨਾ ॥...॥੪॥...॥੮॥੬॥

10. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਤ੍ਰਿਣੇ ਤ ਮੇਰੇ ਸਹਕੰ ਤ ਹਰੀਅੰ ॥...॥੬੪॥

(ਵਾਰ ਗੁਜਰੀ, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪਉੜੀ ॥੮॥, ਪੰ. 520)

(ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ ਮ: ੫, ਪੰ. 270)

(ਸਨੇ SikhBookClub.com ੧੭)

ਜੀਆ ਜੰਤੁ ਸਭਿ ਤੇਰਿਆ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ਅਪਾਰੁ ਜੀ॥
ਸਭਨਾ ਦਾਤੇ ਰਖਿ ਲੈ ਨਾਨਕ ਬਖਸਣਹਾਰੁ ਜੀ॥੮॥੬॥

ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬ ਤੀਲੀ ਦੇ ਘਰਿ ਗਾਵਣਾ॥

ਮੇਰਾ ਸਹੁ ਸਦਾ ਹਰਿ ਨਾਲੇ ਵਾਹੁ ਪਿਆਰਿਆ॥
ਮੋ ਕਉ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਦਾ ਸਮਾਲੇ ਵਾਹੁ ਪਿਆਰਿਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਮੇਰਾ ਪਿਰੁ ਵਠਾ ਮਨਿ ਆਏ॥
ਮੈ ਦੂਜਾ ਭਾਉ ਚੁਕਾਏ॥੧॥
ਗੁਰਮਤਿ ਰਿਦੇ ਵਸਾਏ॥
ਮਨਿ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ॥੨॥
ਹਉ ਮਿਲਸਾ ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੇ॥
ਮੈਨੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਉਧਾਰੇ॥੩॥
ਮਾਰਗੁ ਦਸਿਆ ਸਾਧ ਪਿਆਰੇ॥
ਮੈ ਭਵਜਲੁ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੇ॥੪॥
ਜੂਨਿ ਕਾਟੀ ਗੋਬਿਦ ਭਏ ਦੈਆਲੇ॥
ਹਉ ਮਾਰੀ ਨਾਨਕ ਡਿਠਾ ਨਾਲੇ॥੫॥੭॥

305 ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬

ਸਜਣੁ ਤੈਡੜੇ ਨਾਲਿ ਸੁਬਾਹੀ* ਨਾਮੁ ਸਮਾਲਿਆ*॥
ਭੋਰੁ ਭਇਆ ਤਿਸੁ ਚੇਤਿ ਤੂ ਜੀਆ ਮੈਡਿੜਿਆ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਪਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਹੰਉ ਬਲਿਹਾਰੀ ਤਿਨਿ ਪੈ॥
ਸਦਿ ਕੁਰਬਾਨੇ ਜਾਉ ਸਿਫਤੀ ਤੇਰੀ ਜੋ ਰਤੇ॥੧॥
ਉਦਿਆਨਿ* ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਇ ਫਿਰੇ ਦੇਸੰਤਰਿ* ਅਗਲੇ॥
ਮਨਿ ਕੀ ਭੀਤਿ* ਭਜਾਇ ਸਾਈ ਹਿਕੁ ਪਛਾਣੀਏ॥੨॥
ਢੂੰਢੀ ਹਥਿ ਨਾ ਆਇਆ ਪੁਰਾਨਿ ਕਿਤਾਬਾ ਸੋਧੀਆ॥
ਆਪੇ ਮਿਲਈ ਆਇ ਮਸਤਕ ਹੋਵੈ ਲਿਖਿਆ॥੩॥
ਕਾਹੇ ਕੰਉ ਭਰਿਮਾਇ ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹਾ ਪੂਰਿਆ॥
ਸਭ ਮਹਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲਿਆ॥੪॥
ਪੀਰ ਦੇਇ ਸਬੀਲ ਬਤਾਇ ਸਾਦਕ* ਚਿਤੁ ਲਗਾਈਐ॥
ਇਤ ਬਿਧਿ ਪਾਰਿ ਲਗਾਇ ਨਿਤੁ ਨਿਤੁ ਸਿਆਮਿ* ਸਮਾਲੀਐ॥੫॥

*ਸੁਬਹ, ਸਵੇਰੇ / *ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਸਿਮਰਿਆ

*ਬਨ, ਉਜਾੜ / *ਬਦੇਸ਼

*ਕੰਧ

*ਸੱਚਾ, ਸਿਦਕ ਵਾਲਾ

*ਸ਼ਾਮ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ

306 ਮਤੁ ਪਿਰੁ ਚਰਨਿ ਰਖਾਇ ਸੀਗਾਰੁ ਕੀਆ ਤਉ ਕਾਰਨੇ॥

ਅਪਨਾ ਭੇਖੁ ਰਖਾਇ ਸੁਹਾਗੁ ਡਿਚੈ*¹² ਡੋਹਾਗਣੀ*॥੬॥
ਕਿਨਿ ਬਿਧਿ ਮਿਲੀਐ ਜਾਇ ਪਾਰਿ ਸਜਣਿ ਵਿਚਿ ਤੀਰੁ* ਹੈ॥
ਗਉਸੇ* ਚਿਤੁ ਲਗਾਇ ਨਾਨਕ ਮਿਲੀਏ ਸੁਪਰੀ*॥੭॥

*ਛੱਟੜ ਤੀਵੀਂ

*ਕੰਦਾ

*ਵਲੀ, ਰੱਬ / * ?

11. ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਥਾਪੇ॥...॥੧॥...॥੪॥੩੯॥੪੬॥

12. ਡਿੱਚਣਾ ਦਾ ਮਤਲਬ, ਗੱਦ ਜਾਂ ਵੱਟੇ ਨੂੰ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਛਾਲਣਾ ਹੈ। ਏਥੇ 'ਡਿੱਚੈ', 'ਡਿਚਕਣਾ' ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ, ਪੁਆਧੀ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ, ਅੱਖਾਂ ਹੋਣਾ ਜਾਂ ਧੱਕੇ ਖਾਣਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੁਹਾਗਣ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੁਹਾਗਣ ਬੇਸ਼ਗਾਰਾ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ।

ਮਨਸਾ ਆਸ ਚੁਕਾਇ ਦੇਵ ਨਿਹਾਰਾ ਦੇ ਰਹਿਆ ॥

ਤੇਰੀ ਸਤਿ ਰਜਾਇ ਜੀਆ ਦਾਤਾ ਸਭਿਸ ਕਾ ॥੮॥

ਕੀਮਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ਹਕੁ ਹੁਕਮੁ ਸਚੁ ਆਪ ਤੂ ॥

ਬੰਦੇ ਦੇਹਿ ਬਤਾਇ ਤੂ ਪਾਕੀ ਹੂ ਪਾਕੁ ਹੈ ॥੯॥

ਪਇਆ ਤਉ ਸਰਨਾਇ ਇਸੁ ਨਪਾਕੇ ਪਾਕੁ ਕਰੁ ॥

ਪੀਰੇ* ਚਰਨਿ ਵਸਾਇ ਪੰਜੇ ਧਾਵਤੁ ਮੇਟੀਅਹਿ ॥੧੦॥

ਸੁਨੀ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਰਾਇ ਇਸੁ ਕੀਟੇ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ॥

ਪ੍ਰਭੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਆਇ ਮਿਲਾਇ ਇਨਿ ਬਿਖਿਆ ਸਭੁ ਮੋਹੀਆ ॥੧੧॥੮॥

*ਪਰਮਾਤਮਾ

318 ਆਉ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬

ਨਾ ਮੈ ਰੂਪੁ ਨ ਗੁਣਵੰਤੀ ਨਾ ਮੈ ਸਹਜ ਸੀਗਾਰੇ ॥
 ਸੇਵਾ ਸਾਰ ਨ ਜਾਨਉ ਕਿਉ ਰਵੈ ਭਤਾਰੇ ॥੧॥
 ਮਿਲਹੁ ਪਿਆਰੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਹਉ ਅਵਗਨਿਆਰੀ ॥
 ਅਵਗਨ ਮੇਟਿ ਮਿਲਾਇ ਲੈ ਹਉ ਸਦ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਸਾ* ਉਤਮ ਸਾ ਨਿਰਮਲੀ ਜਿਸਿ ਸਹ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ॥
 ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜਿਨਿ ਮੰਨਿਆ ਪਾਵੈ ਮੋਖ ਦੁਆਰੇ ॥੨॥
 ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਮਿਟਿ ਗੋਆ ਪਿਰ ਸੰਗਿ ਸਮਾਣੀ ॥
 ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਸੀਲਵੰਤਿ ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿਰ ਭਾਣੀ ॥੩॥
 ਹਉਮੈ ਛੋਡਿ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸਾ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ ॥
 ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ਮੇਰਾ ਪਿਰੁ ਮਿਲੈ ਨਾਨਕੁ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੪॥੧॥

*ਉਹ

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬

319 *ਮਹਾ ਕੂਪੁ* ਸੈਸਾਰੁ ਹੈ *ਭਉ ਬਿਖਿਆ ਬੇੜਾ* ॥
 ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਲੰਘੀਐ ਏਹੋ ਹੈ ਤੇੜਾ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਏਹੁ ਭਾਢਾ ਪੰਚੀ* ਪੂਰਿਆ ਵਿਚਿ ਪੈਆ ਅਥਾਹਾ ॥
 ਕੰਧੀ ਦਿਸਿ ਨ ਆਵਈ ਲਿਖਿ ਮਿਲਿਆ ਸਾਹਾ ॥੧॥
 ਪੂਛਉ ਸਖੀ ਸਹੇਲੜੀ ਕਿਉ ਪੰਚਾ ਨਾਸਾ ॥
 ਰੰਗੁ ਲਾਵਹੁ ਹਰਿਪ੍ਰੀਤ ਮੈ ਇਉ ਹੋਇ ਬਿਨਾਸਾ ॥੨॥
 ਤੂ ਦਰੀਆਉ ਬੇਅੰਤੁ ਹੈ ਕਿਆ ਕਥੈ ਬੀਚਾਰਾ ॥
 ਏਹੁ ਨੀਚੁ ਤਿਸੈ ਸਰਣਾਗਤੀ ਜੋ ਸਦਾ ਦੁਆਰਾ ॥੩॥
 ਨਾ ਕਿਛੁ ਰਹਤ ਨ ਧਰਮੁ ਹੈ ਨਹੀ ਸੇਵਾ ਕੀਨੀ ॥
 ਨਾਨਕ ਛੁਟ* ਏਹੁ ਰਾਖੀਐ ਓਟ ਸਤਿਗੁਰ ਲੀਨੀ ॥੪॥੨॥

*ਵੱਡਾ ਖੂਹ / *ਭੈ ਤੇ ਵਿਸਿਆਂ ਨਾਲ ਲੱਦਾ ਬੇੜਾ

*ਸਾਧਨ

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰ

*ਇਹ ਕੁਰੀਤੀਆਂ (ਨਾ ਰਹਿਤ, ਨਾ ਧਰਮ, ਨਾ ਸੇਵਾ) ਲੱਦੀ ਬੋਰੀ (ਛੁਟ) ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰੇ

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ ਏਕੁ ਸੁਆਮੀ ॥
 ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤੁਝ ਹੀ ਜੇਹਾ ॥
 ਜੀਵਤੁ ਮੁਕਤਿ ਅਲਿਪਤੁ* ਬਿਦੇਹਾ* ॥
 320 ਤੀਨਿ ਭਵਨ ਮਹਿ ਸੋ ਜਨੁ ਨਾਮੀ ॥੧॥
 ਸਦਾ ਸੰਗਿ ਹੈ ਦੂਰਿ ਨ ਦੇਖਾ ॥
 ਤੁਧ ਬਿਨੁ ਦਿਸੀ ਅਵਰੁ ਨ ਪੇਖਾ ॥

*ਨਿਰਲੇਪ / *ਬਿਨਾਂ ਦੇਹ (ਭਾਵ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ)

ਕਉਨ ਪਹੁਚੈ ਤੁਮਰੀ ਧਾਮੀ ॥੨॥
ਗੁਰਮਖਿ ਹੋਇ ਤੇਰਾ ਧਾਮੁ ਪਾਵੈ ॥
ਨਾਨਕ ਬਹੁੜਿ ਨ ਆਵੈ ਜਾਵੈ ॥
ਹਰਿ ਸੇਵੈ ਪ੍ਰਭੁ ਤਿਸ ਕੀ ਕਾਮੀ ॥੩॥੩॥

321 ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬ ਕੁਚਜੀ

ਹਰਿ ਅਰਾਧਿ ਨ ਸੰਕਊ* ਕਿਉ ਆਰਾਧਿਆ ਜਾਇ ਜੀ ॥
ਲਖ ਮੋਨੀਸਰ* ਸਿਮਰਦੇ ਤਿਸ ਨੋ *ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ* ਜੀ ॥੧॥ *ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਨੀ / *ਤਿਲ ਮਾਤਰ ਵੀ ਤਮਾ ਨਹੀਂ
ਜਿਨੀ ਸਖੀ ਸਹੁ ਰਾਵਿਆ ਸੋ ਸੋਹਨਿ ਹਰਿ ਪਾਸਿ ਜੀ ॥
ਜਿਨੀ ਸੇਵਿਆ ਭਾਉ ਕਰਿ ਤਿਨੁ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਜੀ ॥੨॥
ਅਸੰਖ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਕਹਾ ਇਕੁ ਗੁਣੁ ਕਹਿਆ ਨ ਜਾਇ ਜੀ ॥
ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਤੇਰੀ ਸਤਿ ਰਜਾਇ ਜੀ ॥੩॥
ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ ਸਰਬ ਸੁਖ ਸਭਿ ਝੂਠੇ ਅਸਨੇਹ ਜੀ ॥
ਚਲਿਦਿਆ ਨਾਲਿ ਨ ਚਲਨੀ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੇਹੁ ਜੀ ॥੪॥
ਘਰ ਮੰਦਰ ਸੋਹਾਵਣੇ ਰਚਿ ਰਹਿਆ ਰੰਗਿ ਲਾਇ ਜੀ ॥
ਮਾਇਆ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਣੀਆ ਵਿਸਰਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ॥੫॥
1*ਭਉਰ ਗਏ ਸੇਤਵਹਿ ਮਿਲੇ* ਜਨਮੁ ਗਵਾਇਆ ਹਾਰਿ ਜੀ ॥ *ਭੋਰੇ ਵਰਗੇ ਕਾਲੇ (ਕੋਸ) ਚਿੱਟੇ ਹੋ ਗਏ
ਹਰਿ ਗੁਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ* ਨ ਸਕਿਆ *ਕਿਆ ਮੁਹੁ ਦੇਸੀ ਨਾਰਿ* ਜੀ ॥੬॥

*ਜਮਾ ਕਰਨਾ / *ਇਸਤੀ ਰੂਪ ਭਗਤ ਕੀ ਮੂੰਹ ਵਿਖਾਏਗਾ

322 ਆਰਜਾ ਸਭ ਵਿਹਾਣੀਆ ਭਰਮੀ ਰਾਹਿ ਨ ਪਾਇ ਜੀ ॥
ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਚਿਤਿ ਨ ਆਇਓ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਆਵੈ ਜਾਇ ਜੀ ॥੭॥
ਤੂ ਗੁਣਾ ਕਾ ਨਿਧਾਨੁ ਹੈ ਮੈ ਮੂਰਖ ਗੁਣ ਨਾਹਿ ਜੀ ॥
ਨਾਨਕ ਬਖਸਿ ਮਿਲਾਈਐ ਸਾਧੂ ਸੰਗਿ ਸਮਾਹਿ ਜੀ ॥੮॥੫॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸੁਚਜੀ

ਨਾ ਮੈ ਚਜੁ ਨ ਰੂਪੁ ਹੈ ਕਿਉ ਪਾਈ ਪਿਰ ਪਾਸੁ ਜੀ ॥
ਪਾਇ ਲਗਾ ਸੋਹਾਗਣੀ ਮੈ ਦੀਜੈ ਚਰਨ ਨਿਵਾਸ ਜੀ ॥੧॥
ਪੈਡਾ ਮੋਹਿ ਬਤਾਈਐ ਮਾਰਗੁ ਲੇਵਉ ਜਾਇ ਜੀ ॥
ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀਐ ਸਾਹ* ਜੀ ਅਧਰਮਿ ਨ ਪੈਡੇ ਪਾਇ ਜੀ ॥੨॥
ਇਸ ਤੇ ਧਰਮੁ ਨ ਅਧਰਮੁ ਹੈ ਆਪਿ ਲਏ ਮੇਲਾਇ ਜੀ ॥
ਵਿਗਾਰੀ* ਕੇ ਹਥਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ ਤੁਧਿ ਭਾਵੈ ਤਖਤਿ ਬੈਠਾਇ ਜੀ ॥੩॥
ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਬਕੀਆ ਡਹਕੀ* ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਧਾਇ ਜੀ ॥

*ਸਾਹ, ਮਾਲਕ, ਪਰਮੇਸਰ

*ਬਿਨਾ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ

*ਭਟਕੀ

323 ਆਕਾਸ ਪਾਤਾਲ ਸਭਿ ਸੋਧਿਆ* ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਬੂਝ ਨ ਪਾਇ ਜੀ ॥੪॥

*ਪੜਤਾਲਿਆ

ਆਤਮ ਜੀਤੇ ਹਰਿ ਮਿਲੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਹੋਇ ਉਧਾਰੁ ਜੀ ॥
ਬੀਜਨੁ* ਫੇਰਉ ਭਾਉ ਕਰਿ ਕਪੜੇ ਧੋਵਉ ਜਾਇ ਜੀ ॥੫॥
ਤਾਰੂ ਸੋਈ ਕਾਢੀਐ ਬਿਖਮੁ ਤਰੈ ਸੈਸਾਰੁ ਜੀ ॥
ਸਿਲਕੁ* ਜਿਸੈ ਦੀ ਕਟੀਐ ਸੋਈ ਪਾਵਹਿ ਪਾਰੁ ਜੀ ॥੬॥

*ਪੱਖਾ

*ਬੰਧਨ, ਢਾਹੀ

1. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਭਵਰ ਗਏ ਬਗ ਬੈਠੇ ਆਇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥

ਜਿਸੁ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗੀ ਹਰਿਨਾਮ ਕੀ ਤਿਸੁ ਚਲਿ ਦੇਖਉ ਜਾਇ ਜੀ ॥
ਨਾਨਕ ਤਿਨ੍ਹਾ ਬਲਿਹਾਰਣੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਜਸੁ ਗਾਇ ਜੀ ॥੨॥੬॥

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬

ਤਿਸੁ ਨਾਲਿ ਚਿਤੁ ਨ ਲਾਇ ਦਿਸੈ ਆਵਣ ਜਾਵਣਾ ॥²
ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਚਿਤੁ ਲਾਇ ਮਨੁ ਤਨੁ ਹੋਇ ਸੁਹਾਵਣਾ ॥੧॥
ਧਨੁ ਧਨੁ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹੇ ॥

ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਉਪਾਈਆ ਦੇਦਾ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੋ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ

324 ਅਗੈ ਏਹੋ ਖਰਚੁ ਹੈ ਜਿਨ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਾਇ ॥

ਜੋ ਤੁਧਿ ਭਾਵੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਤਿਨ ਬਲਿਹਾਰੇ ਜਾਇ ॥੨॥

ਕਿਆ ਇਸੁ ਹਥਿ ਵੀਚਾਰੁ ਤੁਧਿ ਆਪਿ ਭੁਲਾਇਆ ॥

ਇਕਨ੍ਹਾ ਮਾਰਗੁ ਦਸਿਆ ਇਕਿ ਉਝੜਿ* ਪਾਇਆ ॥੩॥

*ਦੁਬਿਧਾ

ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ ਦੁਇ ਬਾਨ ਦੁਹਾ ਪੂਰਾਇਦਾ* ॥

*ਭਰਦੇ, ਭੋਰਦੇ ਹਨ

ਸੇਵਕ ਨਰਕਿ ਨ ਜਾਹਿ ਜਿਨਾ ਹੁਕਮੁ ਮਨਾਇਦਾ ॥੪॥

ਤਿਸੁ ਦਾ ਸਹਸਾ* ਜਾਇ ਜਿਸੁ ਚਿਤਿ ਆਵਦਾ ॥

*ਸੰਸਾ, ਭਰਮ

ਤਿਸੁ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ਜੋ ਤੁਧਿ ਭਾਵਦਾ ॥੫॥

ਸਬਦੁ ਤੁਮਾਰਾ ਅਮਰੁ ਜਿਸਕੇ ਮਨਿ ਵਸੈ ॥

ਤਿਸੁ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ਦੁਖ ਭੁਖ ਦੂਰਿ ਨਸੈ ॥੬॥

ਤਿਸ ਦਾ ਰਖਾ ਧਰਮੁ ਜੋ ਪਾਪਿ ਨ ਛਿਪਈ* ॥

*ਲੁਕਾਂਦਾ ਨਹੀਂ

ਤਿਸ ਦਾ ਹੋਵੈ ਸੰਗੁ ਜਮਪੰਥੁ* ਜਿਪਈ* ॥੭॥

*ਸੰਤ ਦਾ ਗਾਹ / *ਜਿੱਤੋਗਾ

ਅੰਥਿਤ ਉਸਕੇ ਰਿਦੇ ਜੁ ਗੁਰੂ ਧਿਆਇਦਾ ॥

ਸਭ ਲਗੀ ਉਸਦੀ ਚਰਣੀ ਭਾਉ ਦਿਵਾਇਦਾ ॥੮॥

ਦੁਨੀਆ ਕੂੜਾ ਰੇਗੁ ਬਿਲਮ* ਨ ਥੀਵੈ ਜਾਵਦੀ ॥

*ਦੇਰ

ਤਿਸੈ ਨੂ ਤੂ ਜਾਪਿ ਜਿਸ ਦੀ ਭੇਜੀ ਆਵਦੀ ॥੯॥

325 ਤਿਨ੍ਹ ਕਉ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਜਿਨੀ ਹਰਿ ਧਨੁ ਖਟਿਆ ॥

ਖਰਚੈ ਖਾਵੈ ਦੇਇ ਕਦੇ ਨ ਨਿਖੁਟਿਆ ॥੧੦॥

ਸਹਜਿ ਸੁਭਾਇ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਮਿਲੈ ਦੁਖੁ ਕਟੇ ਸੰਗਿ ਰਲਾਏ ॥

ਸਭ ਉਮਤਿ* ਕਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਨਾਨਕ ਚਰਣੀ ਲਾਏ ॥੧੧॥੧॥

*ਸੰਗਤ

2. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਅਵਰੂ ਦੂਜਾ ਕਿਉ ਸੇਵੀਐ ਜੰਮੈ ਤੈ ਮਰਿ ਜਾਇ ॥...॥੧॥

3. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਈ ਸਭ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਿਆ ॥...॥੧॥

ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਸਭਨਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਕਰੇ ਜਗਜੀਵਨੁ ਦੇਦਾ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹਾ ਹੇ ॥੨॥...॥੧੬॥੩॥੧੨॥

(ਗੁਜਰੀ ਵਾਰ, ਸਲੋਕ ਮ: ੩, ਪਉੜੀ ॥੨॥, ਪੰ. 509)

(ਸਿਰੀਰਾਗ ਵਾਰ ਮ: ੪ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 85)

(ਮਾਰ ਮ: ੩ ਪੰ. 1055)

349ਅ ੴ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

350 ਨਾ ਏਹੁ ਬਿਰਧਿ ਨ ਜੋਬਨਵੰਤੁ॥
 ਨਾ ਏਹੁ ਨਿਰਧਨੁ ਨਾ ਧਨਵੰਤੁ॥
 ਨਾ ਏਹੁ ਜਨਮੈ ਨ ਕਾਲੁ ਬਿਆਪੇ॥
 ਅਪੁਨਾ ਖੇਲੁ ਪ੍ਰਭੁ ਜਾਨੈ ਆਪੇ॥੧॥
 'ਕਰਣ ਕਰਾਵਣਹਾਰੁ ਸੁਆਮੀ॥
 ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਨਾ ਇਸੁ ਚਿੰਤਾ ਨ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂ ਜਲੈ॥
 ਨਾ ਆਕਾਸਿ ਨਾਹੀ ਏਹੁ ਤਲੈ॥
 ਨਾ ਏਹੁ ਸੰਗੀ ਨਾ ਏਹੁ ਤਿਆਗੈ॥
 ਧਰਮਿ ਅਧਰਮਿ ਇਸੁ ਲੇਪੁ ਨ ਲਾਗੈ॥੨॥
 ਨਾ ਕਿਸੈ ਕੀਆ ਨ ਸਮਸਰਿ ਕੋਈ॥
 ਨਾ ਅਬ ਹੁਆ ਨ ਆਗੈ ਹੋਈ॥
 ਬਿਧਾਤੇ ਕੀ ਬਿਧਿ ਕੋਈ ਨ ਜਾਨੈ॥
 ਆਪੇ ਕਥੇ ਪ੍ਰਭੁ ਆਪਿ ਵਖਾਨੈ॥੩॥
 ਰਾਮਜੋਤਿ ਫੁਨਿ ਰਾਮ ਸਮਾਵੈ॥
 ਜਾ ਕੈ ਹਿਰਦੇ ਗੁਰਬਚਨੁ ਹਿਤਾਵੈ॥
 ਸੋਈ ਬਿਖੇਕੀ ਰਵੈ ਗੁਣ ਤੇਰਾ॥
 ਬਿਨਵੈ ਨਾਨਕ ਓਹੀ ਗੁਰੁ ਮੇਰਾ॥੪॥੧॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਛੋਡਿ ਬਹੈ ਤਾ ਛੂਟੈ ਨਾਹੀ॥
 ਧਿਆਨੁ ਕਰੈ ਤਾ ਮਨੁ ਡੋਲਾਹੀ॥
 351 ਪੂਜਾ ਕਰੈ ਤਾ ਆਪੁ ਜਣਾਏ॥
 ਕਲਿਜੁਗਿ ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਮੰਤਿ ਨ ਪਾਏ॥੧॥
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਭਜੁ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਸਰਨਾਈ॥
 ਤਉ ਛੂਟੈ ਜਬ ਨਾਮੁ ਧਿਆਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਕਲਿਜੁਗ ਮਹਿ ਤਪੁ ਜੋਗੁ ਨ ਹੋਵੈ॥
 ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਕਰੈ ਹਉਮੈ ਖੋਵੈ॥
 ਧਿਆਨੁ ਕਰੈ ਲੋਗਨ ਪਤੀਆਵੈ॥
 ਅੰਤਰਿ ਡੋਲੈ ਦਹਦਿਸਿ ਧਾਵੈ॥੨॥

1. ਮ: ੫ ਦੀ ਇਹ ਤੁਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਆਈ ਹੈ:
 ਕਰਣ ਕਰਾਵਣਹਾਰੁ ਸੁਆਮੀ॥ ਸਗਲ ਘਟਾ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ॥

ਸਾਸਤ੍ਰ ਵੇਦ ਸੁਣੈ ਨਿਤ ਗਿਆਨੁ ॥
ਦੁਧੀਰੇ* ਕੀ ਨਿਆਈ ਸਪਨੀ* ਸੰਗਿ ਧਿਆਨੁ ॥

*ਮਾਹੀਗੀਰ ਪੰਛੀ, ਜੋ ਮੱਛੀ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਆਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਚਿਰ ਤੀਕ ਬਰਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ / *ਮਾਇਆ

ਆਠ ਪਹਰ ਮਾਇਆ ਲਪਟਾਨਾ ॥
ਬਿਨੁ ਸਿਮਰਨ ਕੈਸੇ ਮਿਲੈ ਸੁਜਾਨਾ ॥੩॥
ਨਿਤ ਕਾਜੀ ਕਤੇਬਾ ਪੜ੍ਹਿ ਸੁਣਾਵੈ ॥
ਅਵਰਾ ਕਉ ਦਸੈ* ਆਪਿ ਨਹੀ ਕਮਾਵੈ ॥
ਮਾਇਆ ਜਾਲਿ ਸਗਲ ਹੈ ਬਿਆਪੀ ॥
ਗੁਰ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰਿ ਨਾਨਕ ਭਉ ਕਾਪੀ ॥੪॥੨॥

*ਦੱਸੇ, ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵੇ

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਕਪੜੁ ਸੰਪਉ ਰਤਿਆ ਏਹੁ ਕੂੜਾਵਾ ਵੇਸੁ ॥
352 ਏਹੁ ਪਛਾਵਾ* ਚਾਰਿ ਦਿਹ ਨਾ ਚਿਤੁ ਲਾਈ ਏਸੁ ॥੧॥

*ਕੀਮਤੀ ਲਾਲ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਝੂਠਾ ਹੈ

*ਪਰਛਾਵਾ

ਪਿਆਲਾ ਪਾਇ ਲੈ ॥

*[ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ] ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗੋ

ਸਭੁ ਬਿਨਾਸੁ ਹੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹੋ ਰੰਗੁ ਬਣਾਇਆ ॥
ਕਿਉ ਕਰਿ ਨਿਕਸਾ ਮੇਰੀ ਮਾਇਆ ॥
ਬੰਦਾ ਬੰਦੁ ਜਾਣੈ ਜੇ ਕੋਈ ਤਾ ਕੀ ਸਰਨੀ ਜਾਇ ਲੈ ॥੨॥
ਮੈ ਡੋਹਾਗਣਿ* ਬਿਖਿਆ ਬੇੜੀ ॥
ਕਉਨੁ ਅੰਕੂਰੁ* ਬਸਾ ਜਿਤੁ ਨੇੜੀ ॥
ਬਿਖੁ ਮਹੇਸਾ ਲਈ ਜਿਉ ਲਾਏ ਤਿਉ ਤੂ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਇ ਲੈ ॥੩॥

*ਛੱਟਤ ਤੀਵੀਂ

*ਭਾਗ, ਨਸੀਬ

*ਜਿਵੇਂ ਮਹੇਸ਼ (ਸ਼ਿਵ) ਨੇ ਜਹਿਰ (ਬਿਖ) ਪੀ ਕੇ [ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ] (ਵੇਖੋ, ਪੰ. 118, ਅੰਕ ...॥੩॥੨॥)

ਨਾ ਕਿਛੁ ਜਾਣਾ ਬੂਝਾ ਨਾਹੀ ॥

ਮੈ ਭੋਲਾਵੈ ਭੁਲੀ ਆਹੀ ॥

ਨਾਨਕ ਪਿਰ ਸੋਹਾਗੁ ਦਿਤੋਈ ਅਟਲੁ ਭੈਆ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ਲੈ ॥੪॥੩॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਚੇਰੀ ਘੁੰਮਣ ਘੇਰਿ ਜਿਉ ਨਾ ਛੋਡੈ ਦਿਹੁ ਗਤਿ ॥
ਰੈਨਿ ਵਿਹਾਵੈ ਰੇ ਮਨਾ ਹੋਇ ਜਾਇ ਪਰਭਾਤਿ ॥੧॥
353 ਮੈਨੋ ਰਾਖ ਲੈ ॥

ਹਰਿ ਰਸੁ ਚਾਖਿ ਲੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਏਹ ਦਰਵੇਸੀ* ਗਾਖੜੀ*² ਬਿਖਿਆ ਤਰਣੁ ਅਗਾਹੁ ॥

*ਫਕੀਰੀ / *ਕਠਨ

ਲਾਇ ਮੁਹਬਤ ਸਚ ਸਿਉ ਏਹੁ ਸਚਾ ਵਾਰਾਹੁ ॥੨॥

ਸਭ ਸਖੀਆ ਘਰਿ ਲਾਲਨੁ ਆਇਆ ॥

ਮੈ ਕਿਉ ਸਹ* ਕਾ ਪ੍ਰੇਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥

*ਪਤੀ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਹੋਵੈ ਜੇ ਲਿਖਿਆ ਸਾਧ ਚਰਨ ਰੰਗੁ ਲਾਇ ਲੈ ॥੩॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਏਕੋ ਹੋਈ ॥

*ਪਾਣੀ, ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ

ਮੈਂ ਚੁਢੇਦੀ ਪਾਇਆ ਸੋਈ ॥

ਦੀਜੈ ਦਰਸੁ ਮਾਗਉ ਇਹੁ ਦਾਨਾ *ਕਰੁ ਗਹਿ* ਅੰਕਿ* ਸਮਾਇ ਲੈ ॥੪॥

*ਹੱਥ ਫੜ ਕੇ / *ਅੰਗ

ਕਿਰਪਾ ਕਰਿ ਕੈ ਕਾਢਿ ਲਇਓਈ ॥

ਅਬ ਫਿਰਿ ਆਵਾ ਗਵਣੁ ਨ ਹੋਈ ॥

ਨਾਉ* ਭੁਬੰਦੀ ਕੰਧੀ ਲਾਈਐ ਨਾਨਕ ਪਾਹਨੁ* ਤਾਰਿ ਲੈ ॥੫॥੪॥

*ਬੇੜੀ / *ਪੱਥਰ

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਕਉ ਨਿਤ ਉਠਿ ਧਾਵੈ ਸਾਸਤ ਵੇਦੁ ਨ ਮਾਨੈ ॥

354 ਅੰਤਰਿ ਲੋਭੁ ਲੋਕਾ ਪਤਿਆਵੈ ਮਿਥਿਆ ਸਤਿ ਕਰਿ ਜਾਨੈ ॥੧॥

ਮੇਰੇ ਮਨ ਕੈਸੇ ਹੋਇ ਉਧਾਰੇ ॥

ਜਿਤੁ ਪਾਈਐ ਮੋਖ ਦੁਆਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਭਜੁ *ਸਾਰਗ ਪ੍ਰਾਨੀ* ਏਹੁ ਮਾਰਗੁ ਪ੍ਰਭ ਕੀਆ ॥

*ਸਾਰੰਗ ਪਾਣੀ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ

ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨੈ ਨਹੀ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਲੀਆ ॥੨॥੫॥

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਸਖੀ ਗੀ ਚਲੁ ਭਗਤਿ ਸਰੋਵਰਿ ਤਹਾ ਨ *ਭੰਗੁ ਪਿਓਗੁ*^੩ ॥

*ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ

ਤਿਤੁ ਸਰਿ* ਹੰਸ ਚੁਗਹਿ ਮੁਕਤਾਹਲ* ਓਇ ਨ ਆਵਨ ਜੋਗੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਤਾਲ, ਸਰੋਵਰ ਵਿੱਚ / *ਮੋਤੀ

ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਅਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾ ਨਿਗਮ* *ਤੇਤੀਸ ਕਰੋਗੀ* ॥

*ਵੇਦ / *ਤੇਤੀ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ

ਅਨੰਤ ਖੋਜਤ ਫਿਰਤ ਤਉ ਕਾਰਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪੈਠੀ* ਜਿਹ ਓਗੀ ॥੧॥

*ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋਈ

ਜਿਹ ਰਸ ਪ੍ਰੇਮ ਬਸੈ ਮਨਮੋਹਨ ਵਾ ਸਰ* ਕੇ ਓਇ ਕਾਖੀ* ॥ *ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸਰੋਵਰ / *ਉਹ ਅਭਿਲਾਸੀ

355 ਜੋ ਜੋ ਚਾਹਤ ਪਾਖੀ* ਉਆ ਸਰ ਕੇ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨਹੁ ਪਾਖੀ*^੪ ॥੨॥੬॥

*ਪੱਛੀ / *ਪੱਖ ਵਿੱਚ

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬

ਕੀਮਤਿ ਦੁਆਰ ਮੈ ਬਲਿਹਾਰ ਤਉ ਪਰਿ ਕੁਰਬਾਨੀਆ ਦੁਆਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿਕਾ ਅਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕਾ ਮੋਹੇ ਨਾਦੁ ਬਜਾਇ ॥

ਬਕਿਤ ਭਈ ਸਭ ਗੋਪ ਗੁਆਰਨਿ ਮੋਹਨਿ ਚਲਤੁ* ਦਿਖਾਇਓ ॥੧॥

*ਚਰਿਤ੍ਰ

ਸਭ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ ਭਗਤ ਵਛਲ ਗੁਨ ਗਾਇਓ ॥

ਜਾ ਕਉ ਦੁਆ ਸੋਈ ਜਨੁ ਪਾਵੈ ਨਾਨਕ ਚਰਨ ਸਮਾਇਓ ॥੨॥੭॥

3. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਕਬ ਪਰੈ ਨ ਭੰਗੁ ॥...॥੬॥...॥੮॥੨॥

4. ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਸੰਤਾ ਬਿਨੁ ਤੈ ਕੋਇ ਨ ਛਾਡਿਆ ਸੰਤ ਪਰੇ ਗੋਬਿਦ ਕੀ ਪਾਖੀ ॥੧॥...॥੨॥੬੯॥੧੨੨॥

5. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ. ਨਾ. ਦੇ. ਯੂ. ਹ. ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

(ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮ: ੫, ਪੰ. 264)

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫, ਪੰ. 1227)

(ਵੇਖੋ, ਪੱਤਰਾ 157ਮ-158ਵੀ)

SikhBookClub.com

379ਅ ੴ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬¹

ਸਰਬ ਰੂਪੁ ਤੇਰਾ ਪਸਰਿ ਰਹਿਓ ਹੈ ਤੂ ਘਟਿ ਘਟਿ ਮਾਹਿ ਗੁਸਾਈ ॥

ਤੂ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਅਗੰਮੁ ਅਗੋਚਰੁ ਤੇਰੀ ਮਿਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਈ ॥੧॥

380 *ਰਵਿ ਸੁਤ* ਤ੍ਰਾਸ* ਨਿਵਾਰਿ ॥

*ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਜਮ / *ਡਰ

ਏਹੁ ਮਨੁ ਪਾਹਨੁ* ਸਰਨਿ ਤੇਰੀ ਜਿਉ ਭਾਵੈ ਤਿਉ ਤਾਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪੱਥਰ

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਮੀਤ ਸੁਤ ਭੰਧਪ ਇਨ ਮਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ ॥

ਏ ਸਭਿ ਮਾਇਆ ਕੇ ਸੰਨਬੰਧੀ ਚਲਤੇ ਸੰਗਿ ਨ ਜਾਈ ॥੨॥

ਨਾਮੁ ਖਰਚੁ ਦੀਜੈ ਸੇਵਕ ਕਉ ਨਿਬਹੈ ਸੰਗਿ ਦੁਆਲਾ ॥

ਤਿਸ ਕੇ ਨਿਕਟਿ ਜਮਦੂਤ ਨ ਆਵੈ ਜਿਸ ਕੇ ਰਿਦੇ ਗੁਪਾਲਾ ॥੩॥

ਜੂਨੀ ਫਿਰਤ ਬਹੁਤੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਅਬ ਆਏ ਸਰਨਿ ਤੁਮਾਰੀ ॥

ਦੁਆ ਕਰਹੁ ਨਾਨਕ ਅਪੁਨੇ ਕਉ ਮੇਲਿ ਲੇਹੁ ਬਨਵਾਰੀ ॥੪॥

ਬੇਨਤੀ ਸੁਨਹੁ ਹਮਾਰੀ ॥

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰੀ ॥ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ ॥੧॥

ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬

ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰਹੁ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ॥

381 ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੀ ਅਨਿਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਬੈਸ੍ਨੋ ਸੋ ਬਿਕਰਮ ਤੇ ਰਹਤਾ ਸਾਧੂ ਚਰਨ ਪੂਜਾਏ ॥

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਸੰਜਮ ਮਹਿ ਰਹਤਾ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਜਸੁ ਗਾਏ ॥੧॥

ਸੇਈ ਜਨ ਜਿਨਿ ਜਪਿਆ ਰਾਮਚੰਦੁ ਤਿਨੁ ਸਭਿ ਤੀਰਥ ਪਾਏ ॥

ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਕਾਸੀ ਮਥੁਰਾ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਨਾਏ ॥੨॥

ਹਰਿਦੁਆਰਿ ਕੇਦਾਰਿ ਬਨਾਰਸਿ ਗੋਆ ਗੋਦਾਵਰਿ ਪਿਰਾਗੁ ਕੀਆ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕਉ ਤਬ ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਤੁਲਿ* ਚੜਿ ਸਿਰਿ ਕਲਵਤ* ਲੀਆ ॥੩॥

*[ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ] ਬਰਾਬਰ / *ਸਿਰ ਆਰੇ [ਕਰਵਤੁ] ਥੱਲੇ ਦਿੱਤਾ (ਵੇਖੋ, ਪੰ. 97, ਫ਼ਨ 6)

ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤੁ ਪਿਰਬੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ ॥

ਠਾਕੁਰ ਆਗਿਆ ਤੀਰਥ ਮਾਨੇ ਨਾਨਕ ਸੋ ਜਨੁ ਪਾਰਿ ਪਰੇ ॥੪॥੨॥

ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਰਵਿਆ ਰਾਮੁ ॥

*ਪਾਣੀ, ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਧਰਤ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ

382 ਅਵਸਰਿ ਸੰਤਾ ਸਾਰੇ ਕਾਮੁ ॥ਰਹਾਉ॥

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

2. ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਹਰਿ ਨਾਮੋ ਤੁਲਿ ਨ ਪੁਜਈ ਜੇ ਲਖ ਕੋਟੀ ਕਰਮ ਕਮਾਇ ॥੨॥...॥੮॥੧੪॥

ਖੇਲੁ ਕੀਆ ਸੀਤਾ ਬਨ ਮੈ ਰਾਖੀ ॥
 ਲਉ ਕੁਸੁ ਜਨਮੇ ਜਸੁ ਭਾਖੀ ॥
 ਬਾਲਮੀਕ ਗੁਰਦੇਵ ਪੜਾਏ ॥
 ਤੁਮਰਾ ਬਾਨੁ* ਨ ਬਿਰਥਾ ਜਾਏ ॥੧॥
 ਰਾਮ ਚੰਦ ਕੀ ਸੈਨਾ ਸਭ ਚਲਿ ਆਈ ॥
 ਲਉ ਕੁਸੁ ਜੋਧੇ ਹੈ ਭਾਈ ॥
 ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦੁ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਰਾਖਿਆ ॥
 ਸੈਨਾ *ਸਗਲ ਬਾਣਾ ਸੰਗਿ ਭਾਖਿਆ* ॥੨॥
 ਲਉ ਕੁਸੁ ਕਉ ਸੀਤਾ ਕਹਿਆ ॥
 ਤੁਮਰਾ ਜੁਧੁ ਰਾਮਚੰਦ ਸਿਉ ਰਹਿਆ ॥
 ਤੁਮ ਸੁਤ ਹਰੁ ਓਹੁ ਪਿਤਾ ਗੁਸਾਈ ॥
 ਰਗੁਪਤਿ* ਕੀ ਜਾਇ ਲਾਗਹੁ ਪਾਈ ॥੩॥
 ਅਘੜ ਲਈ ਸੀਤਾ ਤੇ ਰਾਮ ॥
 ਲਉ ਕੁਸੁ ਕਉ ਲੇ ਗਇਓ ਅਸਰਾਮਿ* ॥
 ਸੀਤਾ ਕਉ ਅਪਨਾ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥
 ਆਪਣਾ ਸਹੀ ਰੂਪੁ ਵਿਖਾਇਆ
 ਨਾਨਕ ਤਾ ਕਾ ਪਾਰੁ* ਨ ਪਾਇਆ ॥੪॥੩॥

*ਤੀਰ

*ਹਰੇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ

*ਰਗੁਪਤਿ (ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ)

*ਇਕ ਅਘੜ (ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ) ਸੀਤਾ ਤੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ

*ਲਵ ਕੁਸੁ ਨੂੰ ਆਸਰਮ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ

*[ਉਹ ਅਘੜ ਖੁਦ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਸੀ, ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣ ਲਈ] ਉਸ ਨੇ

*ਅੰਤ, ਹੱਦ ਬੰਨਾ

383 ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬

ਆਠ ਪਹਰ ਮਾਇਆ ਕਉ ਚਾਹੈ ਤਿਸ ਤੇ ਭਾਗੀ ਜਾਇ ॥
 ਏਕ ਨਿਮਖ ਜੇ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਸਿਮਰੈ ਤਾ ਕੇ ਪਾਛੇ ਲਾਇ ॥੧॥
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਸਿਮਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਗੁਸਾਈ ॥
 ਨਾਮੁ ਜਪਤ ਸੁਖੁ ਪਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥
 ਮਨ ਹਠਿ ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਹਿ ਪਤੀਜੈ ਬਿਰਥਾ ਜਨਮੁ ਗਵਾਵੈ ॥
 ਕਿਰਪਾ ਕਰੈ ਤਾ ਨਾਮੁ ਜਪਾਏ ਗੁਰਮਤਿ ਮਾਧੋ ਪਾਵੈ ॥੨॥
 ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਣ ਜੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਕਰਤਾ ਜਿਸੁ ਮਸਤਕਿ ਲੇਖੁ ਲਖਾਈ ॥
 ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉਂ ਕੰਬੀਰ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨੇ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੩॥
 ਜੇਤੇ ਭਗਤ ਸਭਿ ਤੁਝੈ ਅਰਾਧਹਿ ਅੰਤਰਿ ਨਾਮੁ ਗੁਸਾਈ ॥
 ਸੇਵਾ ਕਿਸੈ ਕੀ ਨ ਗਵਾਵਹਿ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਨਾਨਕ ਜਪਿਹੁ ਰਖੁਰਾਈ ॥੪॥੪॥

384 ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬

ਪੰਡਤਾ ਕਰਿ* ਮਾਲਾ ਕਾਹੇ ਕਉ ਲੀਜੈ ॥
 ਅੰਤਰਿ ਤਮਕ* ਬਿਆਪੇ ਮਨ ਕੋ ਮਾਲਾ ਕਹਾ ਕਰੀਜੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਕੀਨੀ ਕਖਾਈ* ਮਸਤਕਿ ਤਿਲਕੁ ਬਨਾਇਆ ॥
 ਆਛਾ ਗਛੂਆ* ਕਹੈ ਸਭ ਆਛਾ ਬਿਨੁ ਸਾਧੂ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ ॥੧॥
 ਪੋਚਹਿ ਪੋਚ ਭੋਜਨੁ ਹੈ ਕੀਆ ਕਰਨੀ* ਕੀਕਰ ਨ ਦੀਨੀ ॥
 ਸਾਲਗਿਰਾਮ ਇਕਾਦਸ ਰਹਤਾ* ਦਿੜਤਾ ਏਕ ਨ ਕੀਨੀ ॥੨॥

*ਹੱਥ ਵਿੱਚ

*ਕ੍ਰੋਧ, ਤਮੋਗੁਣ

*ਲਾਗੜ ਵਾਲੀ ਪੋਤੀ

*ਗੜਵਾ, ਲੋਟਾ

*ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ [ਫਜ਼ੂਲ] ਭੋਜਨ / *ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ

*ਇਕਾਦਸੀ ਦੇ ਵਰਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭ) ਨੂੰ ਸ਼ਾਦ ਕਰਨੇ ਤੇ
 SikhBookClub.com

ਏਕ ਤੀਨਿ* ਰਹਤਾ ਹੈ ਰਹਿਆ ਨਿਮਖ ਨ ਮਨ ਮਹਿ ਧਾਰੇ ॥ *ਮਨ ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ (ਸਤ੍ਹ, ਰਜੋ, ਤਮੋ) ਵਿੱਚ ਉਲਝਿਆ
ਜਿਉ ਚੰਡਾਰੁ* ਬਾਲਕੁ ਫੁਨਿ ਬਿਰਧੀ* ਦੋਊ ਜੁਗਤਿ ਬਿਡਾਰੇ* ॥੩॥ *ਚੰਡਾਲ ਵਿਅਕਤੀ / *ਬੁਢੇਪਾ / *ਵਿਗਾੜੇ
ਕਰਤਾ* ਸੇਵਾ ਨਾਹਿ ਗਵਾਵੈ ਜੈਸਾ ਭਾਉ ਕਰੇ ਸੋ ਪਾਵੈ ॥ *ਕਰਤਾਰ (ਪਰਮਾਤਮਾ) ਦੀ
ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੂਰਾ ਭੇਟੇ ਚਰਨਾ ਸੰਗਿ ਸਮਾਵੈ ॥੪॥੫॥

385 ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬ ਲੋਰੀ³

ਲੋਰੀ ਲਾਲਨਾ ਲੋਰੀ ਲੈ ॥
ਦੇਤ ਜਸੋਦੇ* ਮਾਇ ਲਾਲਨਾ ਲੋਰੀ ਲੈ ॥
ਹਉ ਵਾਰੀ ਲਾਲਨਾ ਲੋਰੀ ਲੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਨਿ ਸਾਜਿਆ ਤਿਨਿ ਥਾਪਿਆ ਤਿਨਿ ਕੀਏ ਅਨਿਕ ਬਿਸਥਾਰ ॥
ਦਸ ਅਵਤਾਰੀ* ਖੇਲਿਆ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥੧॥
ਬਾਲ ਰੂਪ ਹੋਇ ਖੇਲਿਆ ਕਾਨ੍ਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ* ਅਵਤਾਰ ॥
ਜੋਗੀਸਰ ਨਿਰਬਾਣੁ ਅਰਾਧਹਿ ਸੁਤੁ ਜਸੋਧੇ ਕਹਹਿ ਮੁਰਾਰਿ ॥੨॥
ਨਾਮ ਕਾ ਏਹੁ ਪਰਤਾਪੁ ਹੈ ਮੂਰਖੁ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ਨੀਤ ॥
ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਕੀਆ ਤਿਨਿ ਕੀਨੇ ਪਤਤਿ ਪੁਨੀਤ ॥੩॥
ਮਾਤ ਜਸੋਧੇ ਦੇਤ ਅਸੀਸਾ ਵਡਾ ਹੋਵਉ ਪਰਤਾਪੁ ॥
ਠਾਕੁਰੁ ਖੇਲੈ ਪੇਖਨੇ* ਆਨੰਦ ਹੋਵੈ ਨੰਦੁ* ਬਾਪੁ ॥੪॥ *ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਖੇਡਦਾ ਦੇਖ ਕੇ
ਜਿਨਿ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਕਹਾਇਆ ਸਭ ਬਿਧਿ ਜਾਨਨਹਾਰ ॥
386 ਕਰਣ ਕਾਰਨ ਸਮਰਥੁ ਹੈ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਾਰ ॥੫॥
ਬਛਰੇ ਬਾਲਕ ਗੋਕਲਹੁ* ਲੈ ਗਇਓ ਬ੍ਰਹਮਾ ਚੁਰਾਇ ॥
ਗੁਆਰ* ਬਛਰੇ ਸਭਿ ਲਾਲ* ਪਹਿ* ਜਬ ਦੇਖੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਇ ॥੬॥ *ਗਵਾਲੇ/ *ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ / *ਕੋਲ
ਅਪੁਨਾ ਰੂਪੁ ਦਿਖਾਇਆ ਕੀਨੇ ਰੰਗ ਅਨੇਕ ॥
ਕਬਿ ਖੇਲਹਿ ਸੰਗਿ ਨਾਗਰੀ ਕਬਿ ਨਿਰਬਾਣ ਬਿਬੇਕ ॥੭॥
ਠਾਕੁਰੁ ਕਹੈ ਗੋਪਾਗਨਾ* ਤੁਮ ਦੁਰਬਾਸੇ* ਪਹਿ ਜਾਹੁ ॥ *ਗੋਪੀਆਂ ਨੂੰ / *ਕ੍ਰੋਧਵਾਨ ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਸੀ (ਕੋਲ ਜਾਉ)
ਆਗੈ ਜਮੁਨਾ ਬਹਿ ਚਲੀ ਮਾਰਗੁ ਚਲੈ ਨ ਰਾਹੁ* ॥੮॥ *ਰਸਤਾ ਰੁਕ ਗਿਆ
ਠਾਕੁਰੁ ਕਹਹਿ ਗੋਪਾਗਨਾ ਹਮ ਕਿਉ ਲੰਘਹਿ ਬ੍ਰਿਜਨਾਥ* ॥

*ਹੋ ਬ੍ਰਜ ਦੇ ਨਾਥ (ਠਾਕੁਰ, ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ)! ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਲੰਘੀਏ

ਜੇ ਹਮ ਤੁਮਿ ਕਬਹੂ ਨ ਦੇਖੀਆ ਤਾ ਜਮੁਨਾ ਹੋਵੈ ਹਾਥ ॥੯॥
ਦੁਰਬਾਸੇ ਪਹਿ ਆਈਆ ਲੈ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਭੋਜਨ ਪਾਨ ॥
ਪੂਜਾ ਕਰਿ ਗ੍ਰਹ ਕਉ ਚਲੀ ਆਗੈ ਜਮੁਨਾ ਬਿਬਲ ਪ੍ਰਧਾਨ* ॥੧੦॥ *ਬਹੁਤ ਬੇਚੈਨ [ਬਿਹਬਲ]
ਉਤ ਲਘਾਈ ਕਮਲਨੈਨ* ਅਬ ਤੁਮ ਮੋਹਿ ਲਘਾਇ ॥ *ਓਦੋਂ ਤੂੰ ਕਮਲਨੈਨ [ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ] ਨੂੰ [ਜਨਮ ਵੇਲੇ] ਲੰਘਾਇਆ ਸੀ

387 ਜੇ ਹਮ ਕਿਛੁ ਨ ਚਾਖਿਓ ਤਾ ਕਹੀਓ ਜਮੁਨਾ ਕਉ ਜਾਇ ॥੧੧॥
ਸਭੇ ਚਲਤੁ* ਆਪੇ ਕਰੈ ਕਿਆ ਗੁਨ ਸੁਨਾਵਉ ਗਾਇ ॥ *ਖੇਲ ਤਮਾਸ਼ੇ, ਲੀਲੁ
ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨਉ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਇ ॥੧੨॥੬॥

3. ਇਹ ਲੋਰੀ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

404 ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਲਾ ੬

ਸਭ ਜੀਅਨ ਕੋ ਦਾਤਾ ਰਾਮੁ ॥

ਜਿਨਿ ਇਹ ਰਚਨਾ ਧਾਰੀ ਗੋਵਿੰਦ ਜਪੀਐ ਤਿਸ ਕੋ ਨਾਮੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਝੂਠੁ ਪਸਾਰਾ ਆਵਨੁ ਜਾਨੁ ਘਨੇਰਾ ॥

ਸੋ ਸਿਮਰਹੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਠਾਕੁਰੁ ਬੰਧਨੁ ਕਾਟੇ ਤੇਰਾ ॥੧॥

ਤੁਮਰੇ ਭਗਤ ਪਰੇ ਤੁਮ ਸਰਨਾਈ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥

ਜਿਵ ਚੰਦ੍ਰਾਸਾ ਕੀ ਰਖਿਆ ਕੀਨੀ ਤਿਵ ਹੀ ਲਾਜ ਰਖਾਈ ॥੨॥

ਨਰਪਤਿ* ਕੋ ਸੁਤੁ* ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਬਾ ਕੀਨੀ ਬਿਪਤਿ ਭੇਖਾਰੀ ॥

*ਰਾਜਾ / *ਪੁੱਤਰ

ਪੰਡਤਿ ਕਹੈ ਇਆ ਬਾਲਕ ਕੰਉ ਪੂਜਹੁ ਹੋਇ ਰਾਜੁ ਅਧਕਾਰੀ ॥੩॥

ਦੁਸਟਬੁਧਿ* ਕਹੈ ਪੰਡਤਿ ਕੰਉ ਕਿਆ ਇਹੁ ਜੰਤੁ ਵੇਚਾਰਾ ॥

*ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ

405 ਜੋਤਿਕੁ* ਦੇਖਿ ਪੰਡਤਿ ਤਬ ਕਹਿਹਿ ਤੁਮਰਾ ਹੰਤਨਹਾਰਾ* ॥੪॥

*ਜੋਤਿਸ਼ / *ਹਤਿਆਰਾ

ਦੁਸਟਬੁਧਿ ਚੰਡਾਰ ਬੁਲਾਇਓ ਬਾਰਕੁ ਕਰਿ ਪਰਹਾਰਾ* ॥

*ਪ੍ਰਹਾਰ, ਮਾਰ ਦਿਉ

ਤਿਸ ਨੂ ਕੰਉਣੁ ਪਹੁਚੇ ਦੇਖੀ ਜਿਸੁ ਹਰਿ ਰਾਖਨਹਾਰਾ ॥੫॥

*ਅਖੇੜ ਬਿਰਤ*¹ ਰਾਜਾ ਇਕੁ ਖੇਲੈ ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਆਇਓ ॥

*ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵਾਲੀ (ਆਖੇਟ) ਬਿਰਤੀ

ਲੀਓ ਬੁਲਾਇ ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਰਾਜੈ ਸੁਤੁ ਹਿਤੁ ਕਰਿ ਜੋ ਬੁਲਾਇਓ ॥੬॥

ਦੁਸਟਬੁਧਿ ਰਾਜੇ ਗ੍ਰਿਹਿ ਆਇਓ ਤਬ ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਮਿਲਾਇਓ ॥

ਦੁਸਟਬੁਧਿ ਦੇਖਿ ਬਿਸਮੁ* ਭਇਓ ਹੈ ਓਹੁ ਬਾਲਕੁ ਫਿਰਿ ਆਇਉ ॥੭॥

*ਹੈਰਾਨ

ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਵਡਰਾਜਿ ਬੁਲਾਇਓ ਭੇਜਹੁ ਬਿਲੇਮ* ਨ ਕੀਜੈ ॥

*ਦੇਰ

ਲਿਖਿ ਪਤੀਆ* ਮਦਨ* ਕੰਉ ਭੇਜੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਬਿਖੁ* ਦੀਜੈ ॥੮॥

*ਚਿੱਠੀ/ *ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ / *ਜਹਿਰ

ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਬਾਗਿ *ਸੈਨੁ ਕੀਆ* ਹੈ ਬਿਖਿਆ* ਖੇਲਨ ਆਈ ॥

*ਸੈ ਗਿਆ / *ਧ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਧੀ

406 ਪਾਤੀ ਲੈ ਦੇਖੀ ਹੈ ਵਿਖਿਆ ਬਿਖੁ ਤੇ ਬਿਖਿਆ ਲਿਖਾਈ ॥੯॥

ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਕੰਉ ਦੇਖਿ ਚਲੀ ਹੈ ਤਉ ਬਿਖਿਆ ਗ੍ਰਿਹਿ ਆਈ ॥

ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਮਦਨੈ ਆਇ ਮਿਲਿਓ ਪਤੀਆ ਵਾਚਹੁ ਭਾਈ ॥੧੦॥

ਪਤੀਆ ਦੇਖਿ ਮਦਨੁ ਗ੍ਰਿਹਿ ਲੈ ਆਇਉ ਹੁਈ ਭਲੀ ਸਕਾਈ ॥

ਬਿਖਿਆ ਬੀਆਹਿ ਦੀਨੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸੇ ਬਿਧਾਤੇ ਬਿਧਿ ਜੋ ਬਨਾਈ ॥੧੧॥

ਦੇਖੈ ਆਇ ਦੁਸਟਬੁਧਿ ਰਾਜਾ ਬਿਖਿਆ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਿਵਾਈ ॥

ਰਾਜਾ ਬਿਸਮੁ ਭਇਆ ਹੈ ਮਨ ਮਹਿ ਅਬ ਕਿਆ ਕਰੀਐ ਭਾਈ ॥੧੨॥

ਰਾਜੇ ਦੂਤ ਭੇਜੇ ਮਾਰਨ ਕੰਉ ਮਾਰਹੁ ਤਿਸੈ ਜੁ ਆਵੈ ॥

ਜੈਸਾ ਦੇਖੁ ਚਿਤਵਹੁ ਹਰਿ ਜਨ ਕੰਉ ਤੈਸੇ ਜੈਸਾ ਪਾਵੈ ॥੧੩॥

ਚੰਦ੍ਰਾਸੁ ਪਰਾਇਓ ਮਾਰਨ ਕੰਉ ਮਦਨੁ ਚੰਡਾਰੀ ਘਾਇਓ ॥

ਜੇ ਕੋ ਨਿੰਦ ਕਰੇ ਹਰਿ ਜਨਿ ਕੀ ਤਿਨਿ ਅਪੁਨਾ ਵੰਸੁ ਗਵਾਇਓ ॥੧੪॥

ਜਿਵ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਕੀ ਰਿਖਿਆ ਕੀਨੀ ਤਿਵ ਮੋਹਿ ਕਿਰਪਾ ਕੀਜੈ ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਸਦਾ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸੰਤਨ ਪੈਜ ਰਖੀਜੈ ॥੧੫॥੧॥

408ਅ ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬¹

ਆਇਓ ਪਾਪੀ ਸਰਨਿ ਦੁਆਰੇ ॥

ਪੂਰਨ ਭਗਤ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਤਾਰੇ ਤਉ ਜਾਨਉ ਮੋਹਿ ਉਧਾਰੇ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਸੁਣਿਆ ਪਤਤਿ ਉਧਾਰਨੁ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤਉ ਮੋਹਿ ਲੀਨੀ ਓਟ ॥

ਐਸਾ ਪ੍ਰਭ ਧਰਨੀਧਰੁ* ਸਿਮਰਹੁ ਜਿਨਿ ਪਤਤਿ ਉਧਾਰੇ ਕੋਟ ॥੧॥

*ਧਰਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ

409 ਤੂ ਰਾਜਨ ਕਾ ਰਾਜਾ ਕਹੀਅਹਿ ਜਿਨਿ ਸਗਲੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥

ਸਿਲਕ* ਕਾਟਿ ਤੂ ਜਿਸਹਿ ਮਿਲਾਵਹਿ ਸੋਈ ਭਜੈ ਮੁਰਾਰੀ ॥੨॥

*ਬੰਧਨ, ਫਾਹੀ

ਅਨੰਤ ਰੂਪ ਕਿਛੁ ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਲੀਲਾ ਲਖੀ ਨ ਜਾਈ ॥

ਕਿਸੀ ਭਾਤਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਵੈ ਤਿਸ ਕਉ ਲੋਹੁ ਤਰਾਈ ॥੩॥

ਗਿਆਨੁ ਧਿਆਨੁ ਧਰਮੁ ਤਪੁ ਸੋਈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਭ ਮਾਨੈ ॥

ਨਾਨਕ ਤਾ ਕੇ ਚਰਨ ਪਖਾਲੇ* ਜੋ ਘਟਿ ਘਟਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਪਛਾਨੈ ॥੪॥੧॥

*ਧੋਵੇ

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬

ਗੋਵਿੰਦ ਨਵ ਨਿਧਿ ਤੁਮਰੇ ਨਾਮੁ ॥

ਜਾ ਕਉ ਦੈਆ ਕਰਿ ਦੇਵਹਿ ਸੁਆਮੀ ਤਿਸੁ ਅੰਤਰਿ ਵਸਈ ਰਾਮੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਕਉ ਜੋ ਨਰੁ ਚਾਹੈ ਬਹੁੜਿ ਜੂਨੀ ਅਵਤਾਰੁ ॥

ਜੋ ਨਰੁ ਤੁਮਰਾ ਦਰਸਨੁ ਬਾਛੈ ਕੁਲ ਕਾ ਕਰੈ ਉਧਾਰੁ ॥੧॥

410 *ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ* ਸਿਧਿ ਕਮਾਵਹਿ ਅੰਤਰਿ ਕਰਹਿ ਅਭਮਿਾਨੁ ॥

ਦੈਆ ਕਰੇ ਤਾ ਭਗਤਿ ਦਿੜ੍ਹਾਏ ਅੰਤਰਿ ਜਪੈ ਭਗਵਾਨੁ ॥੨॥

ਜੋ ਨਰੁ ਪ੍ਰਾਨੀ ਬਹੁਤਾ ਜੀਵੈ ਬਿਨੁ ਬੁਝੇ ਬਿਰਥਾਨੁ* ॥

*ਵਿਅਰਥ, ਫਜ਼ੂਲ

ਨਿਮਖ ਸਿਮਰਨ ਮਹਿ ਜੋ ਜਨੁ ਜੀਵੈ ਜਗਿ ਆਇਆ ਸੋ ਪਰਵਾਨੁ ॥੩॥

ਜੇਤਾ ਆਕਾਰੁ ਸਭੁ ਤੁਝ ਕਉ ਚਾਹੈ ਤੁਮਰੀ ਗਤਿ ਬਿਰਲੇ ਜਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਏਹੀ ਦਾਨੁ ਮਾਰੈ ਸੰਤ ਸੰਗਿ ਪ੍ਰਭ ਆਨੁ ॥੪॥੨॥

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬

ਘਰ ਗੀਹਨਿ* ਪ੍ਰੀਤਿ ਲਗਾਈ ॥

*ਘਰ ਵਾਲੀ, ਇਸਤਰੀ

ਤਿਨਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਵਧਾਈ ॥

ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਕਰੇ ਪਸਾਰੇ ॥

ਦੇਖਿ ਮੰਦਰ ਕਹੈ ਹਮਾਰੇ ॥੧॥

ਰੇ ਮੂੜੇ ਤੇਰਾ ਕਿਛੁ ਨਾਹੀ ॥

ਸੁਪਨੇ ਰਚਿ ਕਾਹੇ ਭਉਕਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨਾ ॥

- 411 ਜਿਨਿ ਰਚਿਆ ਸੋ ਹੈ ਬਿਸਰਾਨਾ ॥
ਜਿਸਿ ਪਰਾਪਤਿ ਤਿਨਹੀ ਪਾਇਆ ॥
ਲਾਹਾ ਨਾਮੁ ਜਗ ਤੇ ਲੈ ਆਇਆ ॥੨॥
ਨਾਉ ਬਰਾਬਰਿ ਜਗਤੁ ਹੈ ਭਾਈ ॥
ਅਉਧ ਪੁੰਨੀ ਉਠਿ ਰਾਹਿ ਸਿਧਾਈ ॥
ਕਿਨਹੀ ਜੀਤਾ ਤਾ ਕੋਊ ਨਰੁ ਹਾਰੈ ॥
ਮਸਤਕਿ ਭਾਗੁ ਜੋ ਤੁਝੈ ਚਿਤਾਰੈ ॥੩॥
ਗੁਰ ਕਾ ਬਚਨੁ ਜਿਸੁ ਮੀਠਾ ਲਾਗੈ ॥
ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਤਿਸੈ ਕਾ ਭਾਗੈ ॥
ਸਭਿ ਸੁਖ ਹਰਿ ਕੇ ਚਰਨਾ ਜਾਪੇ ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਰਸਿ ਸਦਾ ਹੀ ਧ੍ਰੁਪੇ* ॥੪॥੩॥

*ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੱਜਦਾ ਹੈ

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬

- ਮਨ ਲਾਹਾ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਲੇਹੁ ਅੰਤਿ ਹੋਇ ਸਹਾਈ ॥
ਤੁਛੁ ਮਤਿ ਕਛੁ ਗਤਿ ਨ ਜਾਨੈ ਸਰਨਿ ਲਾਜ ਰਖਾਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਅਸੁਰ ਸਿਧ ਖੋਜਤੇ ਘਨੇਰੇ ॥
412 ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮੋਹਿ ਪਾਇਓ ਅੰਤਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਨੇਰੇ ॥੧॥
ਤੁਮਰੇ ਗੁਨ ਤੁਮ ਹੀ ਜਾਨਹੁ ਆਕਾਰੁ ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ॥
ਨਾਮੁ ਰੰਗੁ ਪਸਰਿਆ ਸੁਨੈ ਤੇ ਤਰਾਇਆ ॥੨॥
ਕੋਲੀਲੈ ਭੇਖੁ ਕੀਆ ਨਾਮੁ ਕਹਿਓ ਮੁਰਾਰੀ* ॥
ਕਾਮ ਕਾਰਨਿ ਕੁਆਰਿ ਠਾਗੀ ਤਾਹੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥੩॥
ਕੰਨਿਆ ਕੀ ਲਾਜ ਰਾਖੀ ਮੇਰੇ ਨਾਮਿ ਠਗਾਇਓ ॥
ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸੋਭਾ ਜੁਧੁ ਕਰਨ ਆਇਓ ॥੪॥
ਰਾਜ ਗਾਉ ਕੰਨਿਆ ਕੋਲੀਲੈ ਸਭਹੁ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇਓ ॥
ਨਾਮੁ ਕੋ ਪਰਤਾਪੁ ਐਸਾ ਮੁਕਤਿ ਤੇ ਪਠਾਇਓ ॥੫॥
ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ *ਈਤ ਉਤ* ਸਹਾਈ ॥
ਜਿਉ ਜਾਣਹਿ ਤਿਉ ਪੈਜ ਰਾਖੁ ਨਾਨਕੁ ਸਰਨਾਈ ॥੬॥੪॥

*ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

*ਏਥੇ ਓਥੇ, ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬

- 413 *ਬਾਈ ਅਤਿ ਅਨੂਪ ਜੋਹਨੀ* ਹਿਤੁ ਚਿਤੁ ਹਮਾਰੇ ਬਾਧਿਓ ॥
ਬਿਨਾਸ ਬਾਸ ਮਨੁ ਲਗਾਇਓ ਮੋਹ ਬਾਨੁ ਸਾਧਿਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਜਿਉ ਪੈ ਜੀਅ ਪ੍ਰੇਮੁ ਹੀਐਇ ਤਨਕ* ਹੋਇ ਆਵੈ ॥

*ਇਸਤ੍ਰੀ (ਮਾਇਆ) ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ

*ਦਮ-ਘੋਟੂ, ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੰਧ

*ਜਿਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ (ਇਸ (ਮਾਇਆ) ਲਈ) ਖਿੱਚ ਹੋਵੇ / *ਥੋੜੀ ਬਹੁਤ

ਤਉ ਪੈ ਤਿਤਹੀ ਖਿਨਾ* ਰਸ ਅਨੰਤ ਦਿਖਾਇ ਡੁਲਾਵੈ ॥੧॥

*ਪਲ ਭਰ

ਪੰਚ ਦੂਤ ਗ੍ਰਸਹਿ ਭੂਤ ਗ੍ਰਸਤ ਬੰਧੁ ਪਾਵੈ ॥

ਮੋਹਨੀ* ਤਾਗੀ ਬਜਾਵੈ ਮਰਕਟ* ਜਿਉ ਨਾਚੁ ਨਚਾਵੈ ॥੨॥

*ਮਾਇਆ / *ਬਾਂਦਰ

2. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਬੁਜ ਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼ ਜਾਂ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕੋਲੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਜੁਲਾਹਾ ਜਾਂ ਇਕ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਕੋਲੀ ਦੀ ਲੋਕ-ਕਥਾ ਲਈ ਵੇਖੋ, ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 5.

ਬ੍ਰਹਮੇ ਇੰਦ੍ਰ ਮੁਨਿ ਮੁਨਿੰਦ੍ਰ ਰਵਿ ਸਸਿ ਭਰਮਾਵੈ ॥
ਕੀਰਤਨ ਬਿਨੁ ਮਾਨੈ ਨਾਹੀ ਨਾਨਕ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥੩॥੫॥

ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬^੩

ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ* ਨਿਵਾਰਿ* ਸਿਆਮਾ ਜਮ ਕੀ ਤਲਬ ਨਿਵਾਰਿ ॥
ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਦੁਆਰਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਸੱਦਾ / *ਦੂਰ ਕਰ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਵਾ

ਮੈ ਤੇਰੀ ਸਾਰ ਨ ਜਾਨੀਆ ਤੂ ਪ੍ਰਭੁ ਅਗਮ ਅਪਾਰੁ ॥

ਸੀਸੁ ਰਾਖਉ ਚਰਨਾ ਤਲੇ ਮੋਹਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੁ ॥੧॥

414 ਮਨ ਕੇ ਭੀਤਰਿ ਤੂ ਬਸਹਿ ਜੈਸੇ ਚਕਵੀ ਚਕਵੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ॥

ਨਾਨਕੁ ਤਾਸੁ ਮਿਲਾਈਐ ਜਾ ਕੀ ਸਾਚੀ ਨਿਰਮਲ ਗੀਤਿ ॥੨॥੬॥

457ਅ ੴ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਭੈਰੋ ਮਹਲਾ ੬¹

ਪੜ੍ਹ ਮੇਰੀ ਰਸਨਾ ਰਾਮ ਹੀ ਰਾਮਾ ॥
ਅਵਰੁ ਮਿਥਿਆ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ ॥
ਸਗਲ ਘਟਾ ਕਾ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੧॥

458 ਤੂ ਭਰਪੂਰ ਰਹਿਆ ਘਟ ਮਾਹਿ ॥
ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੁਹੀ ਸਮਾਹਿ ॥੨॥
ਤੂ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਆਕਾਰਿ ਸਮਾਇਆ ॥
ਜਤ ਦੇਖਉ ਤਤ ਤੇਰੀ ਛਾਇਆ ॥੩॥
ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਜਗਦੀਸ ਗੁਨ ਗਾਇਆ ॥
ਨਾਨਕ ਤਾ ਕਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ॥੪॥੧॥

ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬

ਰੰਗਿ ਲੈ ਜਿਹਵਾ ਨਾਮੁ ਲੈ ॥
ਜਾਹਿ ਪ੍ਰਾਛਤ* ਸਿਮਰਿ ਗੋਬਿੰਦੈ ਰਾਮੁ ਰਸਾਇਣੁ ਸਿਆਮੁ ਲੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਤਟ ਤੀਰਥ ਫਿਰੇ ਬਹੁ ਮਾਤਾ ॥
ਸਾਤਿ ਨ ਆਵੈ ਵੇਦ ਸੁਨਿ ਬਾਤਾ ॥੧॥
ਦੈਆ ਕਰਹੁ ਪ੍ਰਭ ਮਾਰਗੁ ਦੇਵਹੁ ॥
ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੇ ਚਰਨ ਸਰੇਵਹੁ* ॥੨॥
ਪੁੰਨ ਦਾਨੁ ਮੈ ਸਭ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ॥
ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਰਿਦੇ ਮਹਿ ਲੀਆ ॥੩॥
ਵਰਤੁ ਇਕਾਦਸੀ ਸਗਲ ਰਖਾਵੈ ॥
ਓਹੋ ਧਰਮੁ ਜੋ ਪ੍ਰਭ ਕਉ ਭਾਵੈ ॥੪॥
ਮੋਹਿ ਭਵਾਲੀ ਦੇਹਿ ਨ ਸੁਆਮੀ ॥
ਨਾਨਕ ਜਪਿਆ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੫॥੨॥

*ਪਾਪ

*ਸੇਵੇ

459 **ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬**

ਪ੍ਰਿਗੁ ਰੇ ਨਰ ਇਨ ਸਿਉ ਕਿਉ ਰਾਚੈ ॥
ਸੰਗਿ ਨ ਚਾਲੈ ਤਿਸੈ ਕਿਉ ਜਾਚੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਲੋਭੇ ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ ॥
ਚਲਿਓ* ਹੰਸੁ ਨ ਘਰੀ ਰਹਾਇਆ ॥੧॥

1. ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਵਿੱਚ ਵੀ ਦਰਜ ਹੈ।

ਜਤਨ ਕਰੇ ਕਰਿ ਸੰਪਉ ਜੋਰੀ ॥
 ਕਿਉ ਲਾਵਹਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਜੁ ਹੋਵੈ ਬੋਰੀ ॥੨॥
 ਦੀਨੀ ਪੋਟ* ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਦੋਸੁ ॥
 ਜੋ ਜੋ ਕੀਆ ਸੋਈ ਫੁਨਿ ਹੋਸੁ ॥੩॥
 ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਬਢਾ ਕਹਾਵੈ ॥²
 ਸੋ ਨਰੁ ਪ੍ਰਾਨੀ ਜੋਨੀ ਧਾਵੈ ॥੪॥
 ਕਰਨ ਕਰਾਵਨ ਹਾਰੁ ਸੁਆਮੀ ॥
 ਨਾਨਕ ਕਾ ਪ੍ਰਭ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ॥੫॥੩॥

*ਪੋਟਲੀ, ਪੰਡ

ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬

ਰਾਰਾ ਕਹੈ ਤਿਸੁ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥
 ਮੰਮਾ ਕਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਮਾਇ ॥੧॥
 ਮੋਰੇ ਮਨ ਲੇਵਹੁ ਏਹੀ ਅਧਾਰਾ ॥
 ਰਾਮਨਾਮ ਬਿਨ ਨਾਹੀ ਛੁਟਕਾਰਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਰਸਨਾ ਪਵਿਤ ਜੋ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਵੈ ॥
 ਕੀਰਤਨੁ ਕਰੈ ਗੁਰ ਧਿਆਨੁ ਲਗਾਵੈ ॥੨॥
 460 ਨਿਰੰਕਾਰੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਧਿਆਈਐ ॥
 ਮਮਤਾ ਮੋਹੁ ਸਗਲ ਜਲਾਈਐ ॥੩॥
 ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਅਹੰਕਾਰ ਤੇ ਨਿਆਰੇ ॥
 ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ ਹਉ ਬਿਨ ਸੀਗਾਰੇ ॥੪॥
 ਜਾ ਕਉ ਦੇਇ ਤਿਸੁ ਪ੍ਰੇਮ ਰਸੁ ਆਵੈ ॥
 ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭ ਕੇ ਦਰਸਿ ਸਮਾਵੈ ॥੫॥੪॥

2. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ : ਆਪਸ ਕਉ ਜੋ ਭਲਾ ਕਹਾਵੈ ॥...॥੩॥...॥੫॥੧੨॥

465ੳ ੴ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

465ਅ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੧ ॥

ਅੰਤਰਿ ਕਪਟੁ ਜਪੈ *ਜਪ ਮਾਲੀ* ॥

*ਜਪਣ ਵਾਲੀ ਮਾਲਾ

ਕੰਢੈ ਬੈਠਾ ਨਹੀ ਤਿਸੈ ਸਮਾਲੀ ॥

ਸਾਜਿ ਨਿਵਾਜਿ ਕਰੇ ਪ੍ਰਤਪਾਲੀ ॥

ਸੋ ਨਹੀ ਜਾਣੈ ਪ੍ਰਭੁ ਬਨਮਾਲੀ ॥੧॥

ਐਸੇ ਮੁਗਧ* ਕੀ ਕੈਸੇ ਗਤਿ ਹੋਈ ॥

*ਬਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਹਉ ਮਮਤਾ ਖੋਈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਮੁਗਧ

ਕਾਚੀ ਮਾਟੀ ਕਰੇ ਬਿਉਹਾਰੁ ॥

ਬਿਨਸਿ ਜਾਇ ਕਾਗਦ ਬੂਦਾਰ* ॥

*ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਭਿੱਜਿਆ ਹੋਇਆ [ਕਾਗਜ਼]

ਕੁਠਾਲੀ ਮਹਿ ਜੈਸੇ ਫਿਰ ਤਾਰ* ॥

*ਚਾਂਦੀ, ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਤਾਰ

466 ਨਿਕਸੈ ਕਬਾੜ* ਬਿਰੁ ਟਿਕੈ ਗੁਣਸਾਰ ॥੨॥

*ਬੂੜਾ ਕਰਕਟ (ਬੁਰੇ ਵਿਚਾਰ)

ਗੰਧ ਵੈਣ ਕਉ ਨਿਤ ਉਠਿ ਧਾਇਆ ॥

*ਗੰਦੇ ਬਚਨ

ਜੈਸਾ ਬੀਜੈ ਤੈਸਾ ਖਾਇਆ ॥

ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਨਹੀ ਲਹਰਿ* ਮਿਟਾਇ ॥

*ਤਰੰਗ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਵੇਗ

ਜੂਨੀ ਧਾਵਤੁ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥੩॥

ਮਨ ਕਾ ਭਾਵਤੁ ਨਿਤ ਉਠਿ ਕਰੈ ॥

*ਮਨ ਭਾਉਣੀ

ਪਰਦਰਬੁ* ਦੇਖਿ ਮਨ ਭੀਤਰਿ ਹਰੈ* ॥

*ਪਰਾਇਆ ਧਨ / *ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ

ਐਸਾ ਪਤਤਿ ਕਹਉ ਕਿਉ ਤਰੈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧੂ ਸਰਨੀ ਪਰੈ ॥੪॥੧॥

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬

ਪੰਡਿਤਾ ਏਹ ਕਥਾ ਕਹਹੁ ਸਮਝਾਹੀ ॥

ਨਰਕੁ ਸੁਰਗੁ ਅਰੁ ਆਵਣ ਜਾਣਾ ਬਸੁਧਾ* ਕਵਨ ਬਸਾਹੀ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪ੍ਰਿਥਵੀ

ਖਾਣੀ ਬਾਣੀ ਚਾਰਿ ਕੁੰਟ ਮਹਿ ਕਵਨ ਠਵਰ* ਜਹਾ ਨਾਹੀ ॥

*ਠਾਹਰ, ਠੌਰ

ਜਹ ਦੇਖਾ ਤਹ ਏਕੋ ਸੁਆਮੀ ਜੂਨਿ ਕਹਾ ਤੇ ਪਾਹੀ ॥੧॥

ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਕਉ ਕਿਆ ਤੂ ਪੂਛਹਿ ਦੋਊ ਹੈ ਤੁਝ ਮਾਹੀ ॥

ਉਆਹੀ ਸੁਰਗੁ ਜਹਾ ਚਿਤਿ ਆਵੈ ਨਰਕੁ ਤਬਹਿ ਬਿਸਰਾਹੀ ॥੨॥

ਇਹ ਵਿਸਮਾਦੁ ਕਹਹੁ ਤੁਮ ਪੰਡਿਤਾ ਆਵਹਿ ਜਾਹਿ ਕਿ ਠਾਈ ॥

467 ਕੀਮਤਿ ਕਉਣੁ ਕਰੇ ਵੀਚਾਰੋ ਖਗ* ਅਕਾਸ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥੩॥

*ਪੰਛੀ

ਜੋ ਕਿਛੁ ਕੀਆ ਸੁ ਆਪੇ ਕੀਆ ਅਵਰੁ ਨ ਕਰਣੇਹਾਰਾ ॥

ਕਿਆ ਏਹੁ ਜੰਤੁ ਜਿ ਆਖਿ ਵਖਾਨੈ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ॥੪॥੨॥

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬

ਸਾਲਗਿਰਾਮੁ ਤੁਮ ਸਾਚਾ ਪੂਜਹੁ ਅਵਰੁ ਕਿ ਪੂਜਹੁ ਭਾਈ ॥
ਉਆਹੀ* ਤੁਲਸੀ* ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਢਾਵਹੁ ਆਗੇ ਪਤਿ ਸਿਉ ਜਾਈ ॥੧॥

*ਉਸ ਨਾਲ/ *ਇਕ ਬੂਟਾ

ਕਾਹੇ ਬਿਖਿਆ ਸੰਚਹੁ* ਕਾਮਿ ਨ ਆਵੈ ॥

*ਇਕੱਠੀ ਕਰੇ

ਰਾਇ ਰੰਕ ਕੇ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਵੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਨ ਮਾਨੈ ਕਲਿਜੁਗੁ ਏਕੈ ਸਰਨੀ ਲਾਵਹੁ ॥

ਗੈਆ ਗੋਦਾਵਰਿ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਰਾਮਿ ਨਾਮਿ ਚਿਤੁ ਲਾਵਹੁ ॥੨॥

ਇਨ ਪੰਚਨ ਕਉ ਕਾਰ* ਤੁਮ ਦੇਵਹੁ ਤਜੀਅਹਿ ਸਗਲ ਬਿਕਾਰਾ ॥

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਓ

ਨੇੜੇ ਪਾਇ ਸੁ ਰਹਿ ਜਿਉ ਰਾਖਹਿ ਤਿਉ ਤੁਮ ਰਾਖੁ ਦੁਆਰਾ ॥੩॥

468 ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਕਰਤਾ ਅਉਰੁ ਨ ਦੂਜਾ ਭਾਈ ॥

ਨਾਨਕੁ ਬਾਛੈ ਧੂੜਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਬਿਸਰਿ ਨ ਕਬਹੂ ਜਾਈ ॥੪॥੩॥

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬

ਮਨ ਸੰਕੋਚ ਕਾਹੇ ਕਉ ਕੀਜੈ ॥

ਜੋ ਜੋ ਹੁਕਮੁ ਸੋਈ ਵਰਤੀਜੈ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਚਉਕਾ ਪੰਚਨ ਕਾ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

*ਪੰਜ ਵਿਕਾਰਾਂ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਆਦਿ ਨੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਰਸੋਈ ਬਣਾ ਰੱਖੀ ਹੈ

ਰਹਹਿ ਨ ਬਰਜੈ* ਦਹੇ ਦਿਸਿ ਜਾਹਿ ॥

*ਵਰਜਣ, ਰੋਕਣ ਤੇ

ਧਰਮ ਕਾਰ ਸਾਧੂ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥

ਪੰਚ ਭੂ ਆਤਮਾ ਇਉ ਵਸਿ ਆਵੈ ॥੧॥

*ਮਨ, ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੀ ਸੁਖਮ ਅੰਸ

ਦਿਗੰਬਰ ਜੋਗੀ ਜੁਗਤਿ ਬਨਾਇ ॥

ਜਤੀ ਸਤੀ ਮੋਨਿਧਾਰਿ ਕਹਾਇ ॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਦੇਹ ਜਲਾਵੈ ॥

ਏਕੁ ਲੋਭੁ ਜੋ ਸਭ ਬਿਧਿ ਖੁਆਵੈ ॥੨॥

ਇਕਿ ਦੁਧਾਧਾਰ ਰਹਹਿ ਨਿਰਹਾਰੁ ॥

ਏਤੁ ਨ ਭੀਜੈ ਕਰਨੈਹਾਰੁ ॥

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਜਿਸੈ ਹਉ ਜਾਇ ॥

ਦਰਗਹ ਸਚੀ ਸੋ ਪਤਿ ਪਾਇ ॥੩॥

ਭਾਉ ਲਾਇ ਜੋ ਏਕੁ ਧਿਆਵੈ ॥

ਸਗਲੇ ਸੰਜਮ ਇਸ ਤੇ ਪਾਵੈ ॥

469 ਗੁਰ ਕੇ ਕਹਿਐ ਕਾਰ ਕਮਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਬਹੁੜਿ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇ ॥੪॥੪॥

ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੬

ਭਜਹੁ ਮਨ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਸਿਮਰਹੁ ਤਜਿ ਅਵਰਾ ਕਾਮ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਨਰ ਨਾਰਾਇਣੁ ਰਾਖੁ ਚੀਤਿ ॥

ਕਾਰਜ ਸਵਰਹਿ ਸਗਲ ਮੀਤ ॥

ਜਮਕੰਕਰ ਕਾ ਹੋਇ ਨਾਸੁ॥
 ਜਪਹੁ ਠਾਕੁਰੁ ਮਨਿ ਹੋਇ ਪਰਗਾਸੁ॥੧॥
 ਤੂ ਊਚੇ ਤੇ ਬਹੁਤੁ ਊਚੁ॥
 ਬਰਨਿ ਨ ਸਾਕਉ ਗੁਨ ਬਹੁਤੁ ਮੂਚੁ*॥
 ਨਾਨਕੁ ਤੁਮਰਾ ਜਸੁ ਕਹੈ॥
 ਜੋ ਆਰਾਧੇ ਸੋ ਲਹੈ॥੨॥੫॥

*ਵੱਡੇ

490ਅ ੴ॥ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

491 ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਲਾਗੀ ਘਨਘੋਰ ॥

ਬਰਸੈ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਧਾਰ ਸਦਾ ਸੁਖ ਬਰਸਹਿ ਪਵਨ ਕੇ ਲੋਰ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਇੰਦ੍ਰ ਕਉ ਠਾਕੁਰ ਆਗਿਆ ਕੀਨੀ ਬਰਸੈ ਸਹਜ ਸੁਭਾਇ ॥

ਅਨੁ* ਧਨੁ ਸਬਲ* ਕੀਏ ਹੈ ਠਾਕੁਰ ਅਨਦੁ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥੧॥

*ਅੰਨ / *ਸਲਵਾਨ

ਬਸੁਪਾ* ਭਈ ਸਰਬ ਹਰੀਆਵਲ ਗੁਰ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ ਅਪਾਰ ॥

*ਪ੍ਰਿਥਵੀ

ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਸਭਿ ਸੁਖ ਦੇਵਨਹਾਰ ॥੨॥੧॥

ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਠਾਕੁਰ ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਘਨ ਬਰਸਾਏ ॥

ਜਲਿ ਬਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਸਭ ਤੇ ਵੂਠਾ* ਸਗਲੇ ਜੰਤ ਅਘਾਏ* ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

*ਪਾਣੀ, ਸੁੱਕੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚਕਾਰ / *ਵੱਸਿਆ / *ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਏ

ਅੰਬ੍ਰਿਤ ਨੀਰੁ ਰਵੈ ਧਰਨੀ* ਪਰਿ ਮਨ ਬਾਛਤ ਫਲ ਪਾਏ ॥

*ਧਰਤੀ

ਜੋ ਜੋ ਭਾਉ ਕਰੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਤਿਨੁ ਜਮੁ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਏ ॥੧॥

ਜੋ ਜੋ ਧਿਆਵੈ ਸੋ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ਤਿਨੁ ਕੇ ਦੂਖ ਗਵਾਏ ॥

ਨਾਨਕ ਦਾਤਿ ਕਰੀ ਪ੍ਰਭ ਦਾਤੇ ਬਿਰਥਾ ਕੋਇ ਨ ਜਾਏ ॥੨॥੨॥

492 ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਛੋਡਿ ਰੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਛੋਡਿ ਰੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਬਿਖਿਆ* ਕਾ ਰਸੁ ਛੋਡਿ ॥

*ਵਿਕਾਰਾਂ

ਸੀਲੁ ਸੰਜਮੁ ਬੋਇ ਖੇਤੀ ਨਾਮ ਸਿਉ ਮਨੁ ਗੋਡਿ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਜੀਆ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੁਝੈ ਅਰਾਧਹਿ ਬਰਖਾ ਕਰਹੁ ਕ੍ਰਿਪਾਲਾ ॥

ਤੇਰੀ ਓਟ ਲਈ ਘਟ ਭੀਤਰਿ ਕਰਿ ਇੰਦ੍ਰੈ ਹੁਕਮੁ ਦੈਆਲਾ ॥੧॥

ਹੁਕਮੁ ਇੰਦ੍ਰੈ ਕਉ ਹੋਇਆ ਵੂਠਾ* ਛਹਬਰ ਲਾਇ ॥¹

*ਵੱਸਿਆ ਮੁਸਲਾਧਾਰ

ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਗੁਰ ਅਮਰ ਦਾਸ ਸਭ ਰਜੀ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇ* ॥੨॥

*ਪੂਰੇ ਰੱਜੇ ਹੋਏ

ਜਿਵ ਚਾਤ੍ਰਕ ਬੂਦ ਪਿਆਸਾ ਲਾਗੀ ਤਿਵ ਸੇਵਕੁ ਚਰਨ ਧਿਆਇ ॥

ਨਾਨਕ ਮੰਗਿਆ ਏਹੁ ਦਾਨੁ ਰਿਦਿਅਹੁ ਵਿਸਾਰਿ ਨ ਜਾਇ ॥੩॥੩॥

ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

ਮਾਨਿ ਰੇ ਤੂ ਮਾਨਿ ਰੇ ਤੂ ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੁ ॥

ਇਉ ਪਾਵਹਿ ਹਰਿ ਭਗਵਾਨੁ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥

ਆਗਿਆ ਮਾਨੀ ਜਨਕਿ* ਰਾਜੇ ਧੂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ ਨਿਵਾਸੁ ॥

ਉਧੋ* ਅਰਜਨੁ* ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਦਰਿ* ਦਾਸਨ ਕਾ ਦਾਸੁ ॥੧॥

1. ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ: ਇੰਦ੍ਰੈ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਵੂਠਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ॥੨॥

- 493 ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉਂ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਆਗਿਆ ਲੀਨੀ ਮਾਨਿ ॥
 ਪੰਨੇ ਬੇਣੀ ਸੈਨਿ ਸਧਨੇ ਪਾਇਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ॥੨॥
 ਤੁਮਰੀ ਭਗਤਿ ਕਰੇ ਕਿਆ ਕੋਈ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ॥
 ਸੋਈ ਭਗਤੁ ਜਿਸਦੀ ਤੂ ਮਾਨਹਿ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਇ ॥੩॥੪॥

ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

- ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੈ ਸਚੜੇ ਉਪਰਿ ਚਾਉ ॥
 ਸਿਫਤੀ ਤੇਰੀ ਜੋ ਰਚੈ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਹਉ ਤਿਸ ਕੇ ਸਦਾ ਬਲਿ ਜਾਉ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਲਖ ਬਰੀਆ ਮੈ ਵਾਰੀਆ ਬਲਿਹਾਰੀਆ ਕੋ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਦੇਇ ਬਤਾਇ ॥
 ਕਹੈ ਪੈਡੇ ਚਾਲਹੁ ਪੀਰ ਕੇ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੈ ਨੇੜੇ ਦੇਇ ਦਿਖਾਇ ॥੧॥
 ਝੜਿ ਪਵੈ ਪੁਰਾਨਾ ਚੋਲੜਾ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਮਨਿ ਰਾਖਹੁ ਸਚੜਾ ਨਾਉ ॥
 ਫਿਰਿ ਪੁਰਾਣਾ ਨਾ ਥੀਵੈ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਨਾ ਲਗੜੀ ਤਤੀ ਵਾਉ ॥੨॥
 494 ਇਨਿ ਮੋਹਨੀ* ਸਭ ਨਥੀਆ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਮਰਕਟ* ਜਿਵੈ ਨਚਾਇ ॥ *ਮਾਇਆ / *ਬਾਂਦਰ
 ਸੋ ਜਨੁ ਇਸ ਤੇ ਬਾਚਿਆ* ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਜੋ ਗੁਰ ਲੈਆ ਛਡਾਇ ॥੩॥ *ਬਚਿਆ
 ਧੀਰ ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਮਨਿ ਗਹੀ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਉਝੜਿ ਕਦੇ ਨ ਪਾਇ ॥
 ਭੈ ਪਕਾ ਭਾਡਾ ਹੋਇਆ ਹਉ ਵਾਰੀ ਵੋ ਨਾਨਕ ਸਬਦ ਸਮਾਇ ॥੪॥੫॥

*(ਮੋਹਨੀ ਮਾਇਆ ਦਾ) ਡਰ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਸ ਜਾਣ ਕਾਰਨ

ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬

- ਮਨੁ ਫੇਰਿ ਫੇਰਿ ਉਲਝਾਇਓ ॥
 ਜਿਉ ਮਧੁਮਾਖੀ ਛਡੇ ਨਾਹੀ ਤਿਉ ਏਹੁ ਮਨੁ ਲਪਟਾਇਓ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥
 ਫੀਕੇ ਰਸ ਮਹਿ ਮਾਤ ਹੋਇ ॥
 ਕਿਉ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਵੈ ਸਚਾ ਸੋਇ ॥੧॥
 ਚੇਰੀ* ਰਾਤਾ ਚੀਤਿ ਨ ਆਵੈ ॥ *ਦਾਸੀ, ਮਾਇਆ
 ਏਹੁ ਮਦੁ*² ਝੂਠਾ ਦਹਦਿਸ ਧਾਵੈ ॥੨॥ *ਨਸ਼ਾ, ਸ਼ਰਾਬ
 ਗਡਹੇ* ਪੜਤਾ ਕੈਸੇ ਰਹੈ ॥ *ਟੋਆ, ਗੜ੍ਹਾ
 ਗੁਰ ਕੀ ਸਰਨਿ ਮਨ ਅੰਤਰਿ ਗਹੈ ॥੩॥
 ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭੁ ਦਿਸ੍ਰੀ ਆਇਆ ॥
 ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਬ੍ਰਹਮੁ ਦਿਖਾਇਆ ॥੪॥੬॥

(ੲ) ਪੰ.ਯੂ.ਪ. ਹ.ਲਿ. 115715 ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦਾ ਸ਼ਬਦ

ਪੱਤਰਾ ਹ.ਲਿ.

237 ਰਾਗੁ ਮਾਝਿ ਮਹਲਾ ੬

ਆਪੇ ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਕਰਤਾ ॥

ਮਾਨਖੁ ਕਾਹੇ ਖਪ ਖਪ ਮਰਤਾ ॥

ਹੋਵਨਿਹਾਰ ਸੋਈ ਕਿਛੁ ਕਰਸੀ ਜਿਉ ਜਿਉ ਕਰਤੇ ਭਾਵੈ ਜੀ ॥੧॥

ਜੇ ਕਿਛੁ ਹੋਇਆ ਸੋ ਏਕੀ ਵਾਰਾ ॥

ਬਹੁੜਿ ਨ ਲਿਖਈ ਲਿਖਣੇਹਾਰਾ ॥

ਦੁਖੁ ਸੁਖੁ ਵਰਤੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਕੀਆ ਸੋ ਕਉ ਮੋਟਿਆ ਜਾਈ ਜੀ ॥੨॥

ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਚਤਰੁ ਸਿਆਣਾ ॥

ਕੀਮਤਿ ਨ ਜਾਣੀ ਮੂਰਖੁ ਇਆਣਾ ॥

ਸੋਈ ਪੰਡਤੁ ਸੋਈ ਸੁਰਤਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਜਸੁ ਗਾਵੈ ਜੀ ॥੩॥

ਜੇ ਕੋ ਦਰਗਹਿ ਆਪ ਜਣਾਏ

ਤਿਸਦੀ ਠਾਕਰੁ ਥਾਇ ਨ ਪਾਏ ॥

ਆਪਾ ਮੇਟ ਕਰੈ ਹਰਿ ਸੇਵਾ ਸੋ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖੁ ਪਾਵੈ ਜੀ ॥੪॥

ਭਾਗ ੧੭ ਚੌਥੀ ਭਿੰਨੀ ਭਿੰਨੀ ੨੧੭੨:੧ ਲੀਡ ਮਾਡਲ (੩)

ਮੀਰ ਮਾਡਲ

ਭੇ ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਮਾਡਲ ਮੀਰ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ ਮਾਡਲ

ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 1

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ¹

	ਜਨਮ		ਦੇਹਾਂਤ	
	ਸੰਮਤ (ਬਿ.)	ਸੰਨ (ਈ.)	ਸੰਮਤ (ਬਿ.)	ਸੰਨ (ਈ.)
ਗੋਸਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ²			ਵੈਸਾਖ ਸੁਦੀ 12, 1676	(ਅਪ੍ਰੈਲ 15, 1619)
ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ³	ਅੱਸੂ 7, 1605	(ਸਤੰਬਰ 6, 1548)		
ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾ. ੬ ⁴	ਅੱਸੂ 7, 1605	(ਸਤੰਬਰ 6, 1548)	ਵੈਸਾਖ 21, 1663	(ਅਪ੍ਰੈਲ 17, 1606)
ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ⁵	ਅੱਸੂ 7, 1605	(ਸਤੰਬਰ 6, 1548)	ਵੈਸਾਖ 21, 1663	(ਅਪ੍ਰੈਲ 17, 1606)
ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ⁶	1615	(1558-59)	1675	(1618-19)
ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ⁷	ਅੱਸੂ 1605		ਮਘਰ 27, 1662	
ਮੈਕਾਲਿਫ ⁸	ਅੱਸੂ 1614	(ਸਤੰਬਰ, 1557)		— ⁹
ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ¹⁰		1558		1618
ਐਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ¹¹		1558		1618

1. ਬੈਕਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਈਸਵੀ ਸੰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਰੀਖਾਂ, ਬਿਕਰਮੀ ਸੰਮਤ ਤੋਂ, ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੁਰੇਵਾਲ ਦੀ *Jantri 500* (1994, Mohali, Punjab School Education Board) ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਬਦਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।
2. ਗੋਸਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 47। ਗੋਸਟਿ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ, ਗੋਵਿੰਦਨਾਥ ਰਾਜਗੁਰੂ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 178.
3. ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 69.
4. ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਂਤੀ ਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰ. 188.
5. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਲਦ 7, ਰਾਸਿ 4, ਅੱਸੂ 27, ਪੰ. 2335.
6. ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਵੇਖੋ ਐਂਟੀ 'ਪਿਰਥੀਚੰਦ'।
7. ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, ਪੰ. 364 ਤੇ ਪੰ. 433.
8. Macauliffe, *The Sikh Religion*, Vol. II, p. 92.
9. ਉਹੀ, Vol. III, p. 89. ਮੈਕਾਲਿਫ ਨੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਤੋਂ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਬੜੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਜਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੰ. 100 ਉੱਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਜੂਨ, 1606 ਈ. ਲਿਖੀ ਹੈ।
10. ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸੰਚੀ ਦੂਜੀ, 1969, ਭੂਮਿਕਾ (ਲੇਖਕ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ), ਪੰ. 21.
11. *Encyclopedia of Sikhism*, Vol. III, p. 371.

ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 2

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ¹

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਕਾਇਆ ਕੂਮਲ ਫੁਲ ਗੁਣ ਨਾਨਕ ਗੁਪਤ ਮਾਲ ॥

ਇਨੀ ਫੁਲੀ ਰਉ ਕਰੇ ਅਵਰ ਕਿ ਚੁਣਿਐ ਡਾਲ ॥੧॥

ਮਹਲਾ ੨ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਨਾ ਬਸੰਤ ਹੈ ਜਿਨਾ ਘਰਿ ਵਸਿਆ ਕੰਤੁ ॥

ਜਿਨ ਕੇ ਕੇਤੁ ਦਿਸਾਪੁਰੀ ਸੇ ਅਹਿਨਿਸ ਫਿਰਹਿ ਜਲੰਤੁ ॥

ਪਉੜੀ ॥

ਹਰਿ ਕਾ ਨਾਮ ਧਿਆਇਕੈ ਹੋਹੁ ਹਰਿਆ ਭਾਈ ॥

ਕਰਮਿ ਲਿਖੰਤੈ ਪਾਈਐ ਇਹ ਰੁਤਿ ਸੁਹਾਈ ॥

ਵਣੁ ਤਿਣੁ ਤਿਭਵਣੁ ਮਉਲਿਆ ਅਮ੍ਰਿਤ ਫਲ ਪਾਈ ॥

ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਸੁਖ ਉਪਜੈ ਲਈ ਸਭ ਛਾਈ ॥

ਨਾਨਕੁ ਸਿਮਰੈ ਏਕ ਨਾਮੁ ਫਿਰਿ ਬਹੁੜਿ ਨਾ ਧਾਈ ॥੧॥

ਪਉੜੀ ॥੧॥ ਦੇ ਦੋਵੇ ਸਲੋਕ, ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.

ਸਾ. ਦੇ ਪੰ. 791 ਉੱਤੇ 'ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ

ਸਲੋਕ' ਨਾਲ ਮਹਲਾ ੩' ਦੀ ੧੮ਵੀਂ

ਪਉੜੀ ਤੋਂ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਕੁੱਝ

ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਪਉੜੀ ॥੧॥,

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।

(ਵੇਖੋ, ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲ ੫,

ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 1193)

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਸਭਿ ਬਸੰਤ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ॥

ਦਾਨ ਨਾਮ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰ ਹਉਮੈ ਕਢੈ ਧੋਇ ॥

ਹਰਿ ਦਰਗਹਿ ਪੈਨਾਈਐ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਸੁਖ ਹੋਇ ॥

ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਤਿਨ ਕੋ ਮਿਲੈ ਜਿਨ ਪੁਰਬ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇ ॥੧॥

ਮਹਲਾ ੬ ॥

ਇਹੁ ਬਸੰਤੁ ਨ ਚਿਤਿ ਕਰਿ ਜੋ ਆਵੈ ਤੇ ਫਿਰ ਜਾਇ ॥

ਨਾਨਕ ਸੋਈ ਬਸੰਤੁ ਅਰਾਧੀਐ ਜੇ ਸਦ ਹੀ ਰਹਿਆ ਸਮਾਇ ॥੨॥

ਪਉੜੀ ॥

ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਪਾਈਐ ਹਰਿ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ॥

ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਸਤਸੰਗ ਮਿਲਾਈ ॥

ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਛੁਟੀਐ ਜਮ ਪੰਥ ਨ ਜਾਈ ॥

ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਬੁਝਿਆ ਹਰਿ ਸਿਉ ਬਣਿ ਆਈ ॥

ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਆਇਆ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਰਣਾਈ ॥

ਇਹ 'ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫' ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.

ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੬ ਤੇ

ਪਉੜੀ ॥੨॥ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹਨ।

1. ਸਰੋਤ : ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ (ਸੰਗਰੂਰ), ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ-ਪੋਥੀ ਦਸਮ ਗੁਰਬਾਣੀ, 1956, ਪੰ. 156-164.

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਮਨਮੁਖ ਬਸੰਤ ਨ ਜਾਨਣੀ ਜਿਨਾ ਮਾਇਆ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ॥
ਝਗੜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਨਦਿਨੁ ਗੁਦਰੈ ਸਬਦ ਨ ਕਰੈ ਬੀਚਾਰ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਕਰਤੇ ਹਰਿ ਲਈ ਮਨਮੁਖ ਅੰਧ ਅੰਧਾਰ ॥
ਨਾਨਕ ਬਸੰਤ ਹਰਨਾਮੁ ਹੈ ਜਪ ਗੁਰਮੁਖਿ ਉਤਰੇ ਪਾਰ ॥੧॥
ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਮਨ ਹਰਿਆ ਤਾਂ ਹੀ ਥੀਆ ਜਾਂ ਦਿਨ ਆਏ ਸੰਤ ॥
ਨਾਨਕ ਕਬਹੂੰ ਨ ਸੁਕਈ ਗੁਰ ਪੂਰੇ ਦੀਆ ਮੰਤ ॥੨॥
ਪਉੜੀ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਧਿਆਈਐ ਜਿਸ ਕਾ ਸਭ ਕੀਆ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਿਆਈਐ ਮਥ ਅਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਅਰਾਧੀਐ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਥੀਆ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਲ ਤੂੰ ਸਦ ਸੁਖੀਆ ਕੀਆ ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਲਣਾ ਹਰਿ ਜਨ ਕੋ ਦੀਆ ॥੩॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ॥

ਆਈ ਰੁਤ ਬਸੰਤ ਕੀ ਗੁਰਮੁਖ ਖੇਲਣਹਾਰ ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਹਉਮੈ ਤਇ ਬਿਕਾਰ ॥
ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨਿਤ ਸੇਵਦੇ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰ ॥
ਓਇ ਮਨਮੁਖ ਪਾਸ ਨ ਬੈਠਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਸੋਹਿਦੇ ਮਨਮੁਖ ਹੋਇ ਗਏ ਕੂੜਿਆਰ ॥੧॥
ਮਹਲਾ ੬ ॥

ਮਨਮੁਖਾ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰਮੁ ਹੈ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਕੀ ਕਿਆ ਜਾਤ ॥
ਮਨਮੁਖ ਅਧਰਮ ਕਮਾਵਦੇ ਸੰਤਾ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਟੀ ਕਰੈ ਪਰ ਦਰਬ ਹਰੈ ਨ ਟਿਕਨ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ॥
ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖ ਸਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੈ ਗੁਰ ਮਨਦੇ ਮਨਮੁਖ ਹੈਨ ਨਾਪਾਕ ॥੨॥
ਪਉੜੀ ॥

ਜੋ ਗੁਰ ਦਸੈ ਕਾਰ ਸੁ ਕਾਰ ਕਮਾਈਐ ॥
ਨਾ ਹੋਵੈ ਪਛੋਤਾਵ ਜੋ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਈਐ ॥
ਮਨ ਤਨ ਹੋਇ ਪੁਨੀਤ ਜਨ ਧੂੜੀ ਨਾਈਐ ॥
ਤਜੀਐ ਮਨ ਅਭਿਮਾਨੁ ਆਪ ਗਵਾਈਐ ॥
ਜਪੀਐ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਿਤ ਮਨ ਚੰਦਿਆ ਪਾਈਐ ॥੪॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਨਾਨਕ ਤਿਸੈ ਬਸੰਤ ਹੈ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਉ ਚਿਤ ਹੋਇ ॥
ਹਰਿ ਵ੍ਰਥਾ ਸਭ ਮਨੁ ਤਨੁ ਪਰਵ੍ਰਜੇ ਸਭ ਜਗ ਹਰੀਆਵਲ ਹੋਇ ॥
ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਸਚੀ ਆਸ਼ਕੀ ਜਿਤ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਚਾ ਪਾਈਐ ॥
ਕਬਹੂੰ ਨ ਹੋਵੈ ਭੰਗ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਈਐ ॥੨॥

ਇਸ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩ ਦੇ ਚਾਰ ਚਰਨ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਚਰਨ ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਦੇ ਪੰ. 316 ਉੱਤੇ 'ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮ: ੪' ਦੀ ੩੧ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ 'ਸਲੋਕ ਮ: ੪' ਦੀ ਦੂਜੀ ਤੁਕ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਤਿੰਨ ਚਰਨ, ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੫ ਤੇ ਪਉੜੀ ॥੩॥ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਨ।

ਇਹ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ਤੇ ਪਉੜੀ ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ, 'ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ' ਦੇ 'ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੩' ਦਾ ੫੯ਵਾਂ ਸਲੋਕ ਹੈ। (ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਪੰ. 1420)
ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ, 'ਸਲੋਕ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਧੀਕ' ਦੇ 'ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪' ਦੇ ਸਲੋਕ ਨੰ. ੧੦ ਤੇ ਨੰ. ੧੧ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ (ਪੰ. 1422)। ਤੀਜਾ ਸਲੋਕ ਪੰ. 1422 ਉੱਤੇ

ਮਹਲਾ ੨ ॥

ਗੁਰ ਪੀਰਾਂ ਕੀ ਚਾਕਰੀ ਮਹਾਂ ਕਰੜੀ ਸੁਖਸਾਰ ॥
ਨਦਰ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਆਪਣੀ ਤਿਸ ਲਾਏ ਹੋਤ ਪਿਆਰ ॥੩॥
ਪਉੜੀ ॥

ਪੰਜੇ ਬਧੇ ਮਹਾਂਬਲੀ ਕਰ ਸਚਾ ਢੋਆ ॥
ਅਪਣੇ ਚਰਣ ਜਪਾਇਅਨੁ ਵਿਚਿ ਦਯੁ ਖੜੋਆ ॥
ਰੋਗ ਸੋਗ ਸਭ ਮਿਟਿ ਗਏ ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ ॥
ਦਿਨ ਰੈਣਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਦਾ ਫਿਰਿ ਪਾਇ ਨ ਮੋਆ ॥
ਜਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਨਾਨਕਾ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਹੋਆ ॥੪॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਸੋਈ ਬਸੰਤ ਜੋ ਕਰਤੇ ਭਾਵੈ ਹੋਰ ਹਉਮੈ ਸਭ ਅਭਿਮਾਨੁ ॥
ਅਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੈ ਮੀਹੁ ਵਸਾਵੈ ਤਾਂ ਉਪਜੇ ਤ੍ਰਿਣ ਬਹੁ ਧਾਨੁ ॥
ਤਿਤੁ ਖਾਧੈ ਬਹੁ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਇ ਜੀਵੈ ਸਗਲ ਜਹਾਨੁ ॥
ਨਾਨਕ ਜੋ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਹੋਵੈ ਇਹ ਬਸੰਤ ਪ੍ਰਵਾਨੁ ॥
ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਹਰਿ ਪਿਆਰੇ ਸਦ ਬਸੰਤ ਸੁਖ ਹੋਵੈ ॥
ਏਹੜ ਏਹੜ ਹਥ ਨ ਆਵੈ ਝੂਠੇ ਬਹਿ ਖਹਿ ਰੋਵੈ ॥੨॥
ਪਉੜੀ ॥
ਸੰਤ ਮਿਲੇ ਪ੍ਰਭ ਪਿਆਰਿਆ ਤਾਂ ਮੰਗਲ ਹੋਇਆ ॥
ਬਹੁ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨਿਤ ਮਾਣੀਅਹਿ ਗੁਰਸਬਦ ਪਰੋਇਆ ॥
ਜੀਵ ਜੰਤ ਸਭਿ ਬਖਸਿਉਨੁ ਪ੍ਰਭ ਬਘੀ ਹੋਇਆ ॥
ਆਪਾ ਪਰਦਾ ਮਿਟ ਗਇਆ ਸੰਤ ਸੰਗ ਸਮੋਇਆ ॥
ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਤੂੰ ਸਭਨਾ ਕਾ ਕਰਨਹਾਰ ਸਭ ਤੁਝੈ ਤੇ ਹੋਇਆ ॥੬॥

ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਚਿੰਤਾ ਮਨਹੁ ਵਿਸਾਰ ਕੈ ਗੁਰਚਰਨੀ ਚਿਤ ਲਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਹੋਇ ਗੁਰ ਕਾਰਜ ਦੇਹਿ ਨਿਬਾਹਿ ॥੧॥
ਮਹਲਾ ੩ ॥

ਮਨਮੁਖ ਗੁਰੂ ਵਿਸਾਰਿਆ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਲਪਟਾਇ ॥
ਚਿੰਤਾ ਮਨਹੁ ਨਾ ਉਤਰੈ ਮਲ ਲਾਗੀ ਦੂਜੇ ਭਾਇ ॥
ਫਿਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਫਾਵਾ ਹੋਇਆ ਹਥ ਨ ਕਿਥਾਊ ਪਾਇ ॥
ਜਗਤ ਜਲੰਦਾ ਡਿਠ ਨੈ ਆਇ ਪਇਆ ਗੁਰ ਸਰਣਾਇ ॥
ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਲਦਾ ਲਇਆ ਛਡਾਇ ॥੨॥
ਪਉੜੀ ॥

ਖੇਲ ਨਿਰੰਜਨ ਜੋ ਕੀਆ ਸੋ ਹੋਵਣਹਾਰਾ ॥
ਕਾਰਣ ਕਰਤੇ ਵਸ ਹੈ ਗੁਰ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰਾ ॥
ਲੇਖੈ ਗਣਤ ਨ ਛੁਟੀਐ ਪ੍ਰਭ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥
ਏਕੋ ਠਾਕਰ ਸਾਹ ਹੈ ਸਭ ਜਗਤ ਵਣਜਾਰਾ ॥
ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਕੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਸਚੇ ਦਰਬਾਰਾ ॥੧॥

ਸਲੋਕ ਨੰ. ੧੬ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ
ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਪਉੜੀ ॥੫॥ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ
ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।

(ਵੱਖ, 'ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲ ੫',
ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 1193)

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਤੇ ਪਉੜੀ
ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਤੇ ਪਉੜੀ
ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੬॥

ਬਸੰਤ ਰੂਪ ਹਰ ਸੰਤ ਹੈ ਜੇ ਮੇਲੇ ਮੇਲਣਹਾਰ॥

ਸੰਤ ਮਿਲਿਐ ਮਨ ਤਨ ਮੌਲੀਐ ਝੜ ਪਵਨ ਸਭ ਬਿਕਾਰ॥

ਮਰਨ ਮਿਟੈ ਜੀਵਤ ਮਰੈ ਸਭ ਕੁਲ ਕਾ ਕਰੈ ਉਧਾਰ॥

ਧਨ ਧਨ ਤੇ ਜਨ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਗੁਰ ਰਸ ਖਾਇਆ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛੁਡਾਵਣਹਾਰ॥੧॥

ਮਹਲਾ ੬॥

ਸੰਤ ਬਸੰਤਹਿ ਭਿੰਨੁ ਨ ਕੋਈ ਗੁਰਮੁਖ ਖੇਲਣਹਾਰਾ॥

ਮਨਮੁਖ ਖੇਲਹਿ ਖੇਲ ਨ ਜਾਣਹਿ ਸਿਰ ਉਪਰ ਜਮ ਡੰਡੁ ਕਰਾਰਾ॥੨॥

ਪਉੜੀ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਖੇਲਹਿ ਸੰਤ ਮਿਲ ਕਰ ਸੇਵਾ ਚੋਵਹਿ॥

ਹਰਿ ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਦਿਨਸੁ ਰਾਤਿ ਪਾਪਾ ਮਲ ਧੋਵਹਿ॥

ਦਾਨ ਨਾਮ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰ ਇਹ ਰੰਗ ਸਮੋਵਹਿ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਸਾਹੁ ਸਿਖ ਵਣਜਾਰੇ ਹੋਵਹਿ॥

ਗੁਰ ਸਿਖਾਂ ਮਨ ਵਸਾਈਆ ਮਨਮੁਖਿ ਬਹੁ ਰੋਵਹਿ॥੩॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੬॥

ਮਨਮੁਖ ਬਸੰਤ ਕਾ ਭੇਦ ਨ ਜਾਣਹਿ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਕਰਮ ਕਮਾਵਹਿ॥

ਘੁੰਘਰੂ ਥਾਪਹਿ ਤਾਲ ਪੁਰਾਵਹਿ ਨਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਲਾਵਹਿ॥

ਜੇ ਨ ਦੇਹਿ ਤਿਸ ਮੰਦਾ ਬੋਲਹਿ ਹੋਰਨਾ ਨੂੰ ਆਖ ਸੁਣਾਵਹਿ॥

ਘਰ ਘਰ ਮੰਗਹਿ ਤਿਪਤ ਨ ਆਵੈ ਯੋਂ ਹੀ ਜਨਮ ਗਵਾਵਹਿ॥

ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਮਨਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆ ਕਹੀਐ ਆਪ ਭੂਬਹਿ ਸਭ ਕੁਲ ਭੁਬਾਵਹਿ॥੧॥

ਮ: ੬॥

ਮਨਮੁਖਾ ਨਾਲ ਭਿਟੀਐ ਜੇ ਮਨ ਹਠ ਕਰਮ ਕਮਾਹਿ॥

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਾ ਸੇਤੀ ਮਿਲ ਰਹਾ ਜੇ ਸੰਤਾ ਸੇਵ ਸਮਾਹਿ॥੨॥

ਪਉੜੀ॥

ਬੇਮੁਖ ਨਾਲ ਨ ਰਲੀਐ ਜੇ ਬੁਰਾ ਅਲਾਵੈ॥

ਜੇ ਉਸ ਕੀ ਸੰਗਤ ਕਰੇ ਤੈਸੇ ਹੋਇ ਆਵੈ॥

ਧਿਗ ਅਜੇਹਾ ਜੀਵਿਆ ਬੁਰਾ ਬੋਲ ਅਘਾਵੈ॥

ਬਹੁ ਜੂਨੀ ਭਰਮਾਈਐ ਫਿਰ ਆਵੈ ਜਾਵੈ॥

ਜੇਹਾ ਬੀਜ ਉਨ ਬੀਜਿਆ ਫਲ ਤੇਹਾ ਪਾਵੈ॥੩॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੬॥

ਜੇ ਤੂੰ ਮਲਿਹਿ ਪਿਆਰਿਆ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤਨ ਹਰਿਆ ਹੋਇ॥

ਤੁਧ ਬਿਨ ਖਰੀ ਦੁਹੇਲੜੀ ਮੇਰੀ ਬਾਤ ਨ ਪੂਛੇ ਕੋਇ॥

ਆਈ ਰੁਤ ਬਸੰਤ ਦੀ ਸਭ ਸਖੀਆਂ ਮਨ ਅਨੰਦੁ॥

ਸਿਸਰ ਰੁਤਿ ਕੋਇ ਨ ਜਾਣਈ ਮੈਂ ਮਨ ਤਨ ਹੋਇਆ ਭੰਗੁ॥

ਅਗੇ ਸਿਸਰ ਡਰਾਵਣੀ ਪਿਛੇ ਹਰੀ ਬਸੰਤ॥

ਨਾਨਕ ਮਿਲਣ ਨ ਆਵਹੀ ਕੋਈ ਮੇਲਣਹਾਰਾ ਸੰਤ॥੧॥

ਮਹਲਾ ੬॥

ਹੰਸਾ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਕੜ ਲੜਦੇ ਮਰਣੇ ਕੀ ਨਸਾਣੀ॥
ਨਾਨਕ ਸੰਤਾ ਸਾਥ ਜੇ ਬੇਮੁਖ ਅੜਦੇ ਅਉਗਤ ਗਏ ਪਗਾਣੀ॥੨॥
ਪਉੜੀ॥
ਜਿਸ ਮਿਲਿਐ ਮਨ ਸਨਤੋਖ ਹੋਇ ਦੁਖ ਬੇਹੁ ਚਹੀਜੈ॥
ਮੁਹ ਡਿਠੈ ਜਿਸ ਦੇ ਜੀਵੀਐ ਤਿਸ ਚਰਨ ਗਹੀਜੈ॥
ਹਉਮੈ ਰੋਗੁ ਗਵਾਇਕੈ ਤਿਸ ਸਰਨ ਪੜੀਜੈ॥
ਤਨੁ ਮਨੁ ਧਨੁ ਸਭ ਅਰਪੀਐ ਤਿਸ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਮੰਗੈ ਧੂੜ ਤਿਨ ਜਿਸ ਗੁਰ ਦਰਸ ਕਰੀਜੈ॥੧੦॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੧॥

ਆਦਿ ਬੀਚਾਰ ਬੀਚਾਰੈ ਬੈਰਾਗੀ॥
ਬੁਧ ਬਬੇਕ ਸਚ ਲਿਵ ਲਾਗੀ॥
ਜਿਸ ਨਿਮਿਤ ਬਹੁ ਚਰਚਾ ਕਰੀ॥
ਸਦਾ ਅਲੋਪ ਰਹੈ ਨਰਹਰੀ॥
ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਤਟ ਤੀਰਥ ਜਾਹੀ॥
ਰਤਨ ਪਦਾਰਥ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹੀ॥
ਬੀਜਹੁ ਸਾਖਾ ਉਗਵੈ ਸਾਖਹੁ ਬੀਰਜ ਹੋਇ॥
ਇਹ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰ ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਗੁਰਮੁਖ ਬੂਝੇ ਕੋਇ॥੧॥
ਮਹਲਾ ੬॥
ਜੇ ਸੰਤ ਬਸੰਤ ਨੂੰ ਟੋਲਣ ਜਾਈਐ ਤ ਹਥ ਨ ਕਿਥਹੁ ਆਵੈ॥
ਸਤਿਗੁਰ ਪੂਰਾ ਨਾਨਕ ਤੁਸੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਵੈ॥੨॥
ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੬॥

ਇਹ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੧

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਮੈਂ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹਿਓ ਹੰਕਾਰ ਸੰਸਾ ਬਹੁ ਸੋਗੁ॥
ਜਿਸ ਸੰਗ ਮੇਰਾ ਮੇਲ ਭਇਆ ਪ੍ਰਭ ਕੀਆ ਕਰਨੈ ਜੋਗੁ॥
ਮੈਂ ਚਜ ਆਚਾਰ ਨ ਜਾਣਦਾ ਤੂੰ ਬਖਸੀ ਪ੍ਰਭ ਜੀ ਆਪ॥
ਗੁਰ ਚਰਨੀ ਨਾਨਕ ਵਾਰਿਆ ਜਿਨ ਪਧਰ ਦਸੀ ਵਾਟ॥੩॥
ਪਉੜੀ॥
ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰ ਹਰਨਾਮ ਹੈ ਤੁਸ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀਆ॥
ਖਾਣ ਖਰਚਣ ਬਿਲਛਣ ਲਗੇ ਫਿਰ ਪੁਛ ਨ ਲੀਆ॥
ਭਾਈ ਸਿਖ ਪੁਤ ਬਹੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ ਦਿਲਾਸਾ ਦੀਆ॥
ਨਿੰਦਕ ਬਹੁਤ ਤੜਫਨ ਲਗੇ ਇਨ ਕਿਥਹੁ ਲੀਆ॥
ਲਾਹਾ ਮਿਲਿਆ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਫਿਰ ਤੋਟ ਨ ਥੀਆ॥੧੧॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੬॥

ਰੁਤ ਆਈ ਬਸੰਤ ਕੀ ਸਿਸਰ ਹੋਈ ਪਤਝਾੜ॥
ਗੁਰਮੁਖ ਹਰਦਰਗਹ ਪ੍ਰਵਾਣ ਹੋਇ ਬੇਮੁਖ ਕਢ ਦਿਤੇ ਕੂੜਿਆਰ॥
ਓਇ ਲਖ ਚੌਰਾਸੀ ਫੇਰ ਪਏ ਨਰਕ ਘੋਰ ਗੁਬਾਰ॥
ਇਹ ਧਰਮੁ ਤਪਾਵਸੁ ਦੇਖਿਆ ਦਰ ਸਚੇ ਕੇ ਸਾਰ॥

ਆਪੁ ਸੁਣਾਇਆ ਤੁਸਿ ਗੁਰਸਿਖ ਕਰਤ ਵੀਚਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਓਇ ਬਚਾਰੇ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਜੋ ਆਪ ਮਾਰੇ ਕਰਤਾਰ॥੧॥
ਮ: ੬॥

ਬਾਰਹਿ ਮਾਹ ਬਸੰਤੁ ਹੈ ਜਿਨ ਗੁਰਮਤਿ ਬਬੇਕ ਬਿਚਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਹਰਿਆ ਨ ਸੁਕਹੀ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਇ ਕਿਰਪਾਲ॥੨॥
ਪਉੜੀ॥

ਗੁਰਮੁਖ ਵਿਰਲੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਤਾ॥
ਮੁਹਿ ਡਿਠਿਆ ਤਿਨ ਕੈ ਜੀਵੀਐ ਓਇ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤਾ॥
ਜੋ ਉਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਤਿਸ ਦੁਖ ਨਾ ਸੰਤਾਪਾ॥
ਸਦਾ ਸੁਖਾਲਾ ਨਿਰਮਲਾ ਜਨ ਦੂੜੀ ਨਾਤਾ॥
ਪ੍ਰਭ ਜੀਅ ਸਥਿਰ ਤੇਰੇ ਸੰਤ ਹੈ ਹੋਰ ਆਵਤ ਜਾਤਾ॥੧੨॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੬॥
ਜੋ ਸੰਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੈ ਸੋ ਆਇਆ ਪਰਵਾਣੁ॥
ਸੰਤ ਮੰਤ੍ਰ ਲੇ ਹਿਰਦੈ ਰਾਖੈ ਤਾਂ ਥਿਰ ਹੋਇ ਪਰਾਣੁ॥
ਜਿਸ ਮਿਲਿਆ ਮਨ ਸੰਤੋਖ ਹੋਇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਹੋਵੈ ਸੰਤ॥
ਮਾਇਆ ਮੋਹਿ ਮਿਟਾਇਕੈ ਦਾਨ ਕਰੈ ਹਰ ਮੰਤ॥੧॥
ਮ: ੬:

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੂਰਾ ਤਾਂ ਮਿਲੈ ਜੋ ਪੂਰਣ ਹੋਵਹਿ ਭਾਗ॥
ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਈਅਹਿ ਤਾਂ ਸਦਾ ਖੇਲੀਐ ਫਾਗ॥੨॥
ਪਉੜੀ॥

ਫਾਗਨ ਫਾਗ ਉਮਾਹੜਾ ਸਭ ਖੇਲਣ ਆਈਆ॥
ਸਖੀਆ ਮਨ ਅਨੰਦ ਭਇਆ ਗੁਰ ਆਸ ਪੁਜਾਇਆ॥
ਗੁਰਮੁਖੀਆਂ ਹਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰੈ ਹਰ ਦਰਸ ਸਮਾਇਆ॥
ਰੰਗ ਚਲੂਲਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਹਰਿਨਾਮ ਵਡਾਈਆ॥
ਸੰਤ ਸੇਤੀ ਮਿਲ ਰਹੀ ਸੰਤ ਸੇਵ ਸਮਾਈਆ॥੧੩॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੭ ਸਤਵਾਂ॥
ਫਾਗਣ ਖੇਲਹਿ ਸੁਹਾਗਣੀ ਜਿਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ॥
ਸਦਾ ਪਿਆਰਾ ਤਿਨਾ ਰਾਵਿਆ ਗੁਰ ਕਾ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰ॥
ਸੁਹਾਗ ਤਿਨਾ ਕਾ ਅਚਲੁ ਹੈ ਗੁਰਬਚਨੁ ਰਖਹਿ ਉਰ ਧਾਰ॥
ਓਇ ਰਲਾਏ ਕਿਸੈ ਦੇ ਨ ਰਲਨ ਜੋ ਬਖਸੇ ਬਖਸਣਹਾਰ॥
ਨਾਨਕ ਆਇਆ ਤਿਨਾ ਕਾ ਸਫਲੁ ਹੈ ਜਿਸ ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਰ ਕਰਤਾਰ॥੧॥
ਮਹਲਾ ੨॥

ਲਿਖਦਿਆਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਜੁਗ ਭਏ ਹਰਨਾਮਹਿ ਨਹੀ ਅੰਤ॥
ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀਆ ਗੁਰ ਸੰਤ॥੨॥
ਪਉੜੀ॥
ਹਉ ਅਤਿ ਮੂਰਖ ਢਾਡੀ ਅਜਾਣ ਪ੍ਰਭ ਦਰ ਕੇ ਆਇਆ॥
ਕਿਛੁ ਦਇਆ ਧਰਮੁ ਨਹਿ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਨਹੀ ਹਰ ਜਸ ਗਾਇਆ॥

ਇਹ ਮਹਲਾ ੨ ਦਾ ਸਲੋਕ ਤੇ ਪਉੜੀ
॥੧੪॥ ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ ਮੁਹਿ ਨੀਚ ਜਾਣ ਕਰ ਮਹਲ ਬੁਲਾਇਆ ॥
 ਮੇਰੇ ਮਸਤਕਿ ਉਪਰਿ ਹਬੁ ਧਰਿਓ ਮੈਂ ਚਰਨ ਗਹੇ ਸਭ ਦੁਖ ਗਵਾਇਆ ॥
 ਸਰਬ ਕਾਜ ਪੂਰਨ ਭਏ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੂਰਾ ਭਾਇਆ ॥੧੪॥

ਸਲੋਕ ਮ: ੨ ॥

ਪਹਿਲਾ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ ਪਹਿਲੇ ਮਉਲਿਉ ਸੋਇ ॥
 ਜਿਸ ਮਉਲਿਐ ਸਭ ਮਉਲੀਐ ਤਿਸਹਿ ਨ ਮਉਲਹੁ ਕੋਇ ॥੧॥
 ਪਹਿਲੇ ਬਸੰਤੈ ਆਗਮਨਿ ਤਿਸ ਕਾ ਕਰੋ ਬੀਚਾਰ ॥
 ਨਾਨਕ ਸੋ ਸਾਲਾਹੀਐ ਸਭਸੈ ਦੇ ਆਧਾਰ ॥
 ਮਹਲਾ ੮ ਅੱਠਵਾਂ ॥
 ਮੀਂਹ ਵੁਠਾ ਹੋਈ ਹਰਿਆਵਲ ਪੂਰਨ ਹੋਈ ਬਸੰਤ ॥
 ਹਰਨਾਮ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਛੁਡਾਈ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੂਰਨ ਸੰਤ ॥
 ਪਉੜੀ ॥
 ਕਿਬਹੁ ਉਪਜੈ ਕਹਿ ਰਹੈ ਕਾਹ ਮਹਿ ਸਮਾਵੈ ॥
 ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਖਸਮ ਕੇ ਕਉਣ ਕੀਮਤ ਪਾਵੈ ॥
 ਕਹਨਿ ਧਿਆਇਨਿ ਸੁਣਨਿ ਨਿਤ ਸੇ ਭਗਤ ਸੁਹਾਵੈ ॥
 ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸਾਹਿਬੋ ਦੂਸਰ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵੈ ॥
 ਸਚੁ ਪੂਰੈ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥੧੫॥ ਸੁਧ ॥

ਇਸ ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੨ ਸਿਰਲੇਖ ਬੱਲੇ,
 ਦਰਅਸਲ 2 ਸਲੋਕ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ
 ਮਹਲਾ ੧ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮਹਲਾ ੨ ਦਾ।
 ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਦੇ
 ਪੰ. 791 ਉੱਤੇ 'ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਕੀ ਸਲੋਕਾ'
 ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੩ ਦੀ 19ਵੀਂ ਪਉੜੀ ਤੋਂ,
 ਕੁੱਝ ਪਾਠਾਂਤਰ ਸਹਿਤ, ਲਏ ਗਏ ਹਨ।
 ਪਉੜੀ ॥੧੫॥ ਬਸੰਤ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲ ੫,
 ਦੀ ਤੀਜੀ ਪਉੜੀ ਹੈ।

(ਸ੍ਰ. ਗੁ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ. ਪੰ. 1193)

ਅੰਤਿਕਾ ਨੰ. 3

ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ. ਹ.ਲਿ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪ੍ਰੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219)

ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਿਉਰਾ

ਪੱਤਰਾ	ਰਚਨਾ
1ੳ-14ੳ	ਜਪੁ (ਇਹ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਲੀ ਪੂਰੀ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਸਣੇ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਦੇ)
14ੳ-14ਅ	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੭
14ਅ-15ਅ	ਸਲੋਕ ਮਹਲਾ ੮
15ਅ-19ਅ	ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬
19ਅ-24ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬
24ੳ-40ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਸਰਬਗੁਣੀ
40ਅ-44ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੭
44ਅ-50ਅ	ਰਾਗੁ ਭੈਰੋ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੭
50ਅ-52ਅ	ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੭
52ਅ-55ਅ	ਰਾਗੁ ਕਲਿਆਨ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੮
55ਅ-58ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੮ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ
58ਅ-62ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਕੀ ਵਾਰ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ ਮਹਲਾ ੧੧
62ੳ-64ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੮ ਅਸਟਪਦੀ
64ੳ-64ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੭ (1 ਸ਼ਬਦ)
65ੳ-68ਅ	ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੬ (6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਸ਼ਬਦ 'ਜਕੜੀ' ਹੈ)
69ੳ-73ੳ	ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੭ (6 ਸ਼ਬਦ)
73ੳ-80ੳ	ਰਾਗੁ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੮ (6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਸ਼ਬਦ 'ਲੋਰੀ' ਹੈ)
80ੳ-81ੳ	ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮਹਲਾ ੧੧ (1 ਸ਼ਬਦ)
81ੳ-93ੳ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬ (16 ਸ਼ਬਦ)
93ਅ-98ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਮਹਲਾ ੬
99ੳ-103ੳ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੭ (8 ਸ਼ਬਦ)
103ੳ-121ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ (29 ਸ਼ਬਦ)
121ਅ-122ਅ	ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ (1 ਸ਼ਬਦ) (ਇਹ 'ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫', ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ., ਪੰ. 216, ਦਾ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ)
122ਅ-125ਅ	ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੮ (4 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਸ਼ਬਦ ਡਾਖਣਾ ਹੈ)
125ਅ-126ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੯ [ਛੋ.ਮੋ.] (2 ਸ਼ਬਦ)
126ਅ-128ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧੦ [ਛੋ.ਮੋ.] (1 ਸ਼ਬਦ)
128ਅ-129ੳ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧੧ (1 ਸ਼ਬਦ)

129ੳ-132ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੧੨ (6 ਸ਼ਬਦ)
133ੳ-136ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ (7 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ)
136ਅ-145ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੬ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕਾ ਨਾਲਿ
145ਅ-147ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਵਾਰ ਮਹਲਾ ੬ (ਵਾਰ ਸਤ)
147ੳ-150ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੭ (5 ਸ਼ਬਦ)
150ੳ-152ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੭ (ਗਉੜੀ ਮਾਲਵਾ, 2 ਅਸਟਪਦੀਆ)
152ਅ-155ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਨ ਮੋਖਨੀ ਮਹਲਾ ੭
155ਅ-173ੳ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੮ (23 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਤੇ ਇਕ ਛੰਤ ਹੈ)
173ੳ-174ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੮ (ਬਿਤੀ ਵਾਰ ਇਕੱਠੇ)
174ਅ-181ੳ	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੬ ਘਰੁ ੬ (8 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਛੰਤ ਹੈ)
181ੳ-183ੳ	ਰਾਗੁ ਜੋਗ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ (ਇਹ ਛੰਤ, ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਪੰ. 460-61 ਤੋਂ ਥੋੜੇ ਜਿਹੇ ਫ਼ਰਕ ਨਾਲ ਨਕਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ)
183ਅ-184ਅ	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਛੰਤੁ ਮਹਲਾ ੬ (1 ਸ਼ਬਦ)
184ਅ-192ਅ	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੭ (6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 2 ਛੰਤ ਹਨ)
192ਅ-212ਅ	ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੮ (15 ਸ਼ਬਦ, ਸਲੋਕ ਤੇ ਛੰਤ) (ਪੱਤਰਾ 199 ਤੋਂ 202 ਤਕ ਖੰਡਿਤ ਹਨ)
213ੳ-216ਅ	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੬ (3 ਸ਼ਬਦ)
216ਅ-222ੳ	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੭ (7 ਸ਼ਬਦ)
222ੳ-227ਅ	ਰਾਗੁ ਗੁਜਰੀ ਮਹਲਾ ੮ (7 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਆਰਤੀ ਹੈ)
227ਅ-235ਅ	ਰਾਗੁ ਮਾਲਵਾ ਮਹਲਾ ੮ (4 ਸ਼ਬਦ, ਅਸ੍ਰਪਦੀਆ)
235ਅ-236ੳ	ਰਾਗੁ ਅਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੬ (1 ਸ਼ਬਦ)
236ੳ-245ੳ	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੬ (6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਜਕੜੀ ਤੇ ਇਕ ਛੰਤ ਹੈ)
245ੳ-247ੳ	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੭ (2 ਸ਼ਬਦ)
247ੳ-251ਅ	ਰਾਗੁ ਵਡਹੰਸੁ ਮਹਲਾ ੮ (4 ਸ਼ਬਦ)
251ਅ-258ਅ	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੬ (7 ਸ਼ਬਦ)
258ਅ-259ਅ	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੭ (2 ਸ਼ਬਦ)
259ਅ-266ਅ	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੮ (5 ਸ਼ਬਦ)
266ਅ-268ੳ	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੯ [ਛੋ.ਮੋ.] (2 ਸ਼ਬਦ)
268ੳ-276ੳ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੬ (8 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕ ਅਸਟਪਦੀ ਤੇ ਦੋ 'ਆਰਤੀਆਂ' ਹਨ)
276ੳ-282ਅ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੭ (8 ਸ਼ਬਦ)
282ਅ-290ੳ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੮ (8 ਸ਼ਬਦ)
290ੳ-291ੳ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧੨ (1 ਸ਼ਬਦ)
291ੳ-292ੳ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧੩ (1 ਸ਼ਬਦ)
292ੳ-298ੳ	ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਸੂਰਿਦਾਸ ਜੀ ਕੀ (7 ਸ਼ਬਦ)
298ੳ-306ਅ	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੬ (8 ਸ਼ਬਦ)
307ੳ-310ਅ	ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੭ (6 ਸ਼ਬਦ)

- 310ਅ-317ੳ ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੮ (7 ਸ਼ਬਦ)
- 317ੳ-317ਅ ਰਾਗੁ ਤਿਲੰਗੁ ਮਹਲਾ ੧੦ [ਛੋ.ਮੋ.] (1 ਸ਼ਬਦ)
- 318ੳ-325ੳ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੬ [6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਸ਼ਬਦ 'ਕੁਚਜੀ' ਤੇ ਇਕ 'ਸੁਚਜੀ' ਹੈ। ਪੱਤਰਾ 320 ਉੱਤੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. (ਪੰ. 803) ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸ਼ਬਦ, ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ 8 ਦਰਜ ਹੈ।]
- 325ੳ-337ੳ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੭ (9 ਸ਼ਬਦ) (ਏਥੇ ਵੀ 'ਕੁਚਜੀ' ਤੇ ਸੁਚਜੀ' ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਕ ਛੰਤ ਹੈ ਤੇ ਇਕ 'ਲਾਵ')]
- 337ੳ-349ਅ ਰਾਗੁ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੮ (11 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਕੁਚਜੀ, 1 ਸੁਚਜੀ ਤੇ 1 ਲਾਵ ਹੈ)
-
- 349ਅ-355ਅ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੬ (7 ਸ਼ਬਦ)
- 355ਅ-363ੳ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੭ (7 ਸ਼ਬਦ)
- 363ੳ-377ਅ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੮ (9 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 2 ਜਕੜੀ ਤੇ 1 ਛੰਤ ਹੈ)
- 378ੳ-379ਅ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧੦ [ਛੋ.ਮੋ.] (1 ਸ਼ਬਦ)
-
- 379ਅ-387ੳ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੬ (6 ਸ਼ਬਦ)
- 387ੳ-392ਅ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੭ (6 ਸ਼ਬਦ)
- 393ੳ-404ੳ ਰਾਗੁ ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੮ (8 ਸ਼ਬਦ)
-
- 404ੳ-407ੳ ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਲਾ ੬ (1 ਸ਼ਬਦ)
- 407ੳ-408ੳ ਰਾਗੁ ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ ਮਹਲਾ ੮ (1 ਸ਼ਬਦ)
-
- 408ਅ-414ੳ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੬ (6 ਸ਼ਬਦ)
- 414ੳ-420ਅ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੭ (7 ਸ਼ਬਦ)
- 420ਅ-436ਅ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੮ (10 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਸਟਪਦੀ ਤੇ 1 ਸੋਹਲਾ-ਡਖਣੇ ਹੈ)
- 436ਅ-440ੳ ਰਾਗੁ ਮਾਰੂ ਸੋਹਲਾ ਮਹਲਾ ੧੦ [ਛੋ.ਮੋ.] (1 ਸ਼ਬਦ)
-
- 440ੳ-441ੳ ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੮ (1 ਸ਼ਬਦ)
- 441ੳ-443ੳ ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਛੰਤ ਮਹਲਾ ੭ (1 ਸ਼ਬਦ)
- 443ੳ-457ਅ ਰਾਗੁ ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੮ (4 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਬਾਰਹਮਾਹਾ ਤੇ 2 ਛੰਤ ਹਨ)
-
- 457ਅ-460ੳ ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੬ (4 ਸ਼ਬਦ)
- 460ੳ-462ਅ ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੭ (2 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ)
- 462ਅ-465ੳ ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ ਮਹਲਾ ੮ (2 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ)
-
- 465ੳ-469ਅ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੬ (5 ਸ਼ਬਦ)
- 469ਅ-472ਅ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੭ (5 ਸ਼ਬਦ)
- 472ਅ-487ੳ ਰਾਗੁ ਬਸੰਤੁ ਮਹਲਾ ੮ (10 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਧਮਾਲ ਹੈ)
-
- 487ੳ-490ਅ ਰਾਗੁ ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੮ (3 ਸ਼ਬਦ)
-
- 490ਅ-494ਅ ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੬ (6 ਸ਼ਬਦ)
- 494ਅ-500ੳ ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੭ (6 ਸ਼ਬਦ)
- 500ੳ-506ੳ ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਮਹਲਾ ੮ (6 ਸ਼ਬਦ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 1 ਅਸਟਪਦੀ ਹੈ)
- 506ੳ-507ੳ ਰਾਗੁ ਮਲਾਰ ਸੂਰਿਦਾਸ ਕਾ (1 ਸ਼ਬਦ)

507ਅ-509ਅ ਰਾਗੁ ਪਰਭਾਤੀ ਨਹਲਾ 7 (2 ਸ਼ਬਦ)

509ਅ-511ਅ ਰਾਗੁ ਪਰਭਾਤੀ ਮਹਲਾ ੮ (2 ਸ਼ਬਦ)

511ਅ-512ਅ ਸਲੋਕ

513ੳ-516ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲਾ ੧ 10 ਸਵਈਯੇ ਕਲ੍ਹ ਭੱਟ ਦੇ।

517ੳ-519ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਦੂਜੇ ਕੇ 5 ਸਵਈਯੇ ਕਲ੍ਹ, ਕਲਸਹਾਰ ਦੇ।

519ਅ-521ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਤੀਜੇ ਕੇ 5 ਸਵਈਯੇ ਕਲ੍ਹ ਦੇ।

521ਅ-524ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਚਉਥੇ ਕੇ 1 ਸਵਈਯਾ ਕਲਸਹਾਰ ਦਾ, 4 ਗਯੰਦ ਦੇ।

525ੳ-526ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇ ਕੇ 4 ਸਵਈਯੇ ਕਲ੍ਹ ਦੇ, 1 ਮਥੁਰਾ ਦਾ।

526ਅ-527ੳ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਛਿਵੇਂ ਕੇ ਕੋਸੇਦਾਸਿ ਕ੍ਰਿਤ (1 ਸਵਈਯਾ)

ਨੋਟ: ਪੋਥੀ ਵਿੱਚ ਪੱਤਰਾ ਅੰਕ 526 ਤੋਂ ਬਾਅਦ 527 ਦੀ ਥਾਂ ਮੁੜ 523 ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਥੇ ਇਹ ਅੰਕ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।

527ੳ-531ਅ ਸਵਈਯੇ ਮਹਲੇ ਸਤਿਵੇ ਕੇ ਕੋਸੇਦਾਸਿ ਕ੍ਰਿਤ (13 ਸਵਈਯੇ)

531ਅ-532ੳ ਸੋਰਠੇ

532ਅ-533ੳ ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧੨ (1 ਸ਼ਬਦ)

ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 1003 ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਬਿਉਰਾ

ਪੱਤਰਾ	ਸ਼ਬਦ ਸਲੋਕ
1ੳ-6ਅ	4 ਸ਼ਬਦ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ : ਮ: ੫ (X 3), ਮ: 8 (X 1)
1ੳ-18ੳ	ਜਪੁ, ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਾਲਾ, ਉਹੀ ਮੂਲ ਮੰਤਰ, 38 ਪਉੜੀਆਂ
18ੳ-18ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੭
18ਅ-19ੳ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮
19ੳ-24ੳ	ਸੋਦਰੁ, 5 ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ
24ੳ-28ੳ	ਸੋ ਪੁਰਖੁ, 4 ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ
28ੳ-31ਅ	ਸੋਹਿਲਾ, 5 ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ
31ਅ-32ਅ	ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮ: ੮

ਗੁਰ ਉਸਤਤਿ ਕਾ ਖਣੁ

32ਅ-33ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੧
33ਅ-35ੳ	ਗਉਡ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
35ੳ-36ੳ	ਗਉਡ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
36ੳ-37ੳ	ਗਉਡ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
37ੳ-37ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 3)
37ਅ-39ੳ	ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
39ੳ-40ੳ	ਭੈਰਉ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
40ੳ-41ਅ	ਮਾਰੂ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
41ਅ-43ੳ	ਮਾਲਵਾ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
43ੳ-43ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮ (X 2)
43ਅ-47ੳ	ਗਉੜੀ ਮ: ੮ (ਸਹੰਸ੍ਰਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕਾ), ਸਲੋਕ ਮ: ੮
47ੳ-47ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮ (X 2)
47ਅ-52ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.), ਸਲੋਕ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.)
52ਅ-53ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੫

ਸੁਰਗੁਨ ਲੀਲਾ ਉਸਤਤਿ ਕਾ ਖਣੁ

53ਅ-54ਅ	ਸਿਰੀਰਾਗ ਮ: ੧, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
54ਅ-56ੳ	ਸੂਹੀ ਮ: 8, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
56ੳ-56ਅ	ਸਾਰਗ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
56ਅ-57ੳ	ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
57ਅ-58ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫

58ੳ-59ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
59ੳ-60ੳ	ਗਉਡ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
60ੳ-61ੳ	ਗਉਡ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
61ੳ-62ੳ	ਗੋਂਡ ਨਾਮਦੇਵ, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
62ੳ-62ਅ	ਗੋਂਡ ਰਵਿਦਾਸ, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
63ੳ-64ੳ	ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
64ੳ-65ਅ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
65ਅ-66ਅ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫
66ਅ-68ੳ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੬, ਸਲੋਕ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.)
68ੳ-71ੳ	ਮਾਲਵਾ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੮ (X 2)
71ੳ-72ਅ	ਮਾਲਵਾ ਅਸ੍ਰਪਦੀ ਜੈਦੇਵ, ਸਲੋਕ ਜੈਦੇਵ ?
72ਅ-74ੳ	ਮਾਰੂ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
74ੳ-76ੳ	ਮਲਾਰ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
76ੳ-78ੳ	ਸਾਰਗ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
78ੳ-79ਅ	ਸਾਰਗ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
79ਅ-81ੳ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
81ੳ-84ੳ	ਗਉੜੀ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.), ਸਲੋਕ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.)
84ੳ-85ੳ	ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧੨, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
85ੳ-85ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਪਉੜੀ ਮ: ੫
86ੳ-86ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੭, ਪਉੜੀ ਮ: ੭
86ਅ-87ੳ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮, ਪਉੜੀ ਮ: ੮
87ੳ-87ਅ	ਮਲਾਰ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭

ਖਣੁ ਚਰਨ ਕਵਲ	ਉਸਤਤਿ ਭਗਤਾਵਲੀ ਕਾ
88ੳ-88ਅ	ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
88ਅ-89ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮, ਪਉੜੀ ਮ: ੮
89ਅ-93ੳ	ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਪ੍ਰਾਨ ਮੋਖਨੀ ਮ: ੭ ਪਉੜੀ, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
93ੳ-95ੳ	ਭੈਰਉ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੭, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
95ੳ-96ਅ	ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
86ਅ-98ਅ	ਸਾਰਗ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
98ਅ-100ਅ	ਮਾਰੂ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
100ਅ-102ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
102ਅ-103ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.), ਸਲੋਕ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.)
103ਅ-105ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੯ (ਫ਼.ਮੇ.), ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
105ਅ-107ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੧੨, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (X 2)
107ੳ-108ਅ	ਭੈਰਉ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭ (2), ਸਲੋਕ ਮ: ੫

ਖਣੁ ਸਰਬ ਰਾਗਾਂ ਕੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਕਾ

108ਅ-110ਅ	ਸਿਰੀਰਾਗੁ ਮ: ੧ (X 2)
110ਅ-112ਅ	ਮਾਝ ਮ: ੫ (X 2)

112ਅ-113ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੬
113ੳ-114ਅ	ਮਾਝ ਮ: ੭ (X 2)
114ਅ-116ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੮ (X 2)
116ੳ-116ਅ	ਮਾਝ ਮ: ੧੨
116ਅ-117ਅ	ਗਉੜੀ ਗੁਆਰੇਰੀ ਮ: ੫
117ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੫
117ਅ-119ੳ	ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਮ: ੫ (X 3)
119ੳ-119ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੬
119ਅ-121ੳ	ਗਉੜੀ ਮ: ੭
121ੳ-121ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੮
121ਅ-122ੳ	ਗਉੜੀ ਚੇਤੀ ਨਾਮਦੇਵ
122ੳ-123ੳ	ਆਸਾ ਮ: ੧
123ੳ-123ਅ	ਆਸਾ ਮ: ੫
123ਅ-124ੳ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੭
124ਅ-125ੳ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੧੦
125ੳ-126ੳ	ਦੇਵਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫ (X 2)
126ੳ-126ਅ	ਬੇਹਾਗੜਾ ਮ: ੯ (ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ.)
126ਅ-127ਅ	ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫ (X 2)
127ਅ	ਵਡਹੰਸ ਮ: ੮
127ਅ-128ਅ	ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧
128ਅ-131ੳ	ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫ (X 4)
131ੳ-131ਅ	ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫
131ਅ-132ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧
132ਅ-133ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੩
133ੳ-135ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੫ (X 3)
135ੳ-135ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੬
135ਅ-136ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੭
136ਅ-137ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੮
137ੳ-137ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧੩
137ਅ-138ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਨਾਮਦੇਵ
138ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਕਬੀਰ
138ੳ-140ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਸੂਰਦਾਸ (X 2)
140ਅ-141ੳ	ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫ (X 2)
141ੳ-141ਅ	ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੯ (ਸ੍ਰ. ਗ੍ਰ. ਗ੍ਰੰ. ਸਾ.)
142ੳ-144ੳ	ਟੋਡੀ ਮ: ੫ (X 4)
144ੳ-144ਅ	ਬੈਰਾੜੀ ਮ: ੪
144ਅ-146ੳ	ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧ (X 2)
146ੳ-147ੳ	ਤਿਲੰਗ ਮ: ੫

147ੳ-147ਅ	ਤਿਲੰਗ ਮ: ੬
147ਅ-148ੳ	ਤਿਲੰਗ ਮ: ੮
148ੳ-149ੳ	ਤਿਲੰਗ ਮ: ੧੦
149ੳ-149ਅ	ਤਿਲੰਗ ਨਾਮਦੇਵ
149ਅ-150ੳ	ਸੂਹੀ ਮ: ੧
150ੳ-151ੳ	ਸੂਹੀ ਮ: ੪
151ੳ-153ੳ	ਸੂਹੀ ਮ: ੫ (X 3)
153ੳ-155ੳ	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੧ (X 2)
155ੳ-157ਅ	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫ (X 5)
157ਅ-158ੳ	ਬਿਲਾਬਲੁ ਮ: ੬
158ੳ-159ਅ	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੭
159ਅ-161ਅ	ਗਉਡ ਮ: ੫ (X 3)
161ਅ-163ਅ	ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫ (X 3)
163ਅ-164ਅ	ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੬
165ੳ-165ਅ	ਰਾਮਲੀ ਨਾਮਦੇਵ
166ੳ	ਨਟ ਮ: ੫
166ਅ-167ੳ	ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਮ: ੫ (X 2)
167ੳ-167ਅ	ਮਾਲੀਗਉੜਾ ਨਾਮਦੇਵ
167ਅ-168ਅ	ਮਾਰੂ ਮ: ੧
168ਅ-169ੳ	ਮਾਰੂ ਮ: ੫
169ੳ-170ਅ	ਮਾਰੂ ਮ: ੬ (X 2)
170ਅ-171ੳ	ਮਾਰੂ ਮ: ੭
171ੳ-171ਅ	ਮਾਰੂ ਨਾਮਦੇਵ
172ੳ	ਮਾਰੂ ਰਵਿਦਾਸ
172ੳ-173ੳ	ਕੇਦਾਰਾ ਮ: ੫ (X 2)
173ੳ-173ਅ	ਭੈਰਉ ਮ: ੨ (? 1)
173ਅ-174ੳ	ਭੈਰਉ ਮ: ੪
174ੳ-177ੳ	ਭੈਰਉ ਮ: ੫ (X 4)
177ੳ-177ਅ	ਭੈਰਉ ਮ: ੬
177ਅ-178ਅ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੧
178ਅ-180ਅ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੫ (X 3)
180ਅ-181ੳ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੭
181ੳ-182ੳ	ਬਸੰਤੁ ਹਿੰਡੋਲ ਮ: ੧੦
182ੳ-182ਅ	ਬਸੰਤੁ ਨਾਮਦੇਵ
182ਅ-186ੳ	ਸਾਰਗ ਮ: ੫ (X 7)
186ੳ-186ਅ	ਸਾਰਗ ਮ: ੭
186ਅ-187ੳ	ਮਲਾਰ ਮ: ੫
187ੳ-188ੳ	ਮਲਾਰ ਮ: ੭

188ੳ-189ੳ	ਕਾਨੜਾ ਮ: ੫ (X 3)
189ੳ-190ੳ	ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫ (X 2)
190ੳ-191ੳ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧
191ੳ-191ਅ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੩
192ੳ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੫
192ੳ-193ੳ	ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਆਰਤੀ ਕਬੀਰ
193ੳ-194ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੧ ਆਰਤੀ
194ੳ-194ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੬ ਆਰਤੀ
194ਅ-195ਅ	ਗੁਜਰੀ ਮ: ੮ ਆਰਤੀ
195ਅ-196ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਆਰਤੀ, ਛਾਪ ਨਾਨਕ ਪੂਤਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ
196ਅ-197ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਆਰਤੀ ਨਾਮਦੇਵ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ)
197ੳ-198ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਆਰਤੀ ਕਬੀਰ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ)
198ੳ-198ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਆਰਤੀ ਰਵਿਦਾਸ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.)
198ਅ-199ੳ	ਧਨਾਸਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸੈਣ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.)
199ੳ-199ਅ	ਧਨਾਸਰੀ ਪੰਨਾ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.)
199ਅ-200ਅ	ਆਸਾ ਮ: ੫
200ਅ-201ਅ	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੫, ਸਲੋਕ ਮ: ੭
201ਅ-202ੳ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮, ਪਉੜੀ ਮ: ੮

ਖਣੁ ਸਲੋਕ ਪਵਤੀਆਂ ਕਾ

202ੳ-216ਅ	76 ਸਲੋਕ ਤੇ ਪਉੜੀਆਂ: ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚੋਂ = 25: (ਸਲੋਕ ਨੰ. 1, 4, 5, 14, 27, 31, 40-46, 48, 53, 54, 60, 65-71, 76) ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਨਾਨਕ ਦਾਸ' ਵਾਲੇ = 42: (ਸਲੋਕ ਨੰ. 2, 3, 7-10, 12, 13, 15-26, 28, 30, 32-39, 47, 49, 50-52, 56, 57, 59, 63, 72, 74, 75) ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਜਨ ਨਾਨਕ' ਵਾਲੇ = 6: (ਸਲੋਕ ਨੰ. 11, 29, 55, 58, 64, 73) ਕਵੀ-ਛਾਪ 'ਨਾਨਕ' ਵਾਲੇ, ਜੋ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਸਿਰਲੇਖ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ = 3: (ਸਲੋਕ ਨੰ. 6, 61, 62)
-----------	--

216ਅ-118ਅ	ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੬ ਲੋਰੀ
119ਅ-223ੳ	ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੮ ਲੋਰੀ
223ੳ-226ਅ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੮
226ਅ-227ਅ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੮ ਧਮਾਲ
227ਅ-228ਅ	ਗਉੜੀ ਮ: ੮
228ਅ-232ੳ	ਬਸੰਤੁ ਮ: ੮, ਸਲੋਕ ਮ: ੮
232ੳ-233ਅ	ਮਾਝ ਮ: ੯ (ਛੋ.ਮੇ.)
233ਅ-234ਅ	ਮਾਝ ਮ: ੧੦
234ਅ-236ੳ	ਮਾਝ ਮ: ੧੨

236ਉ-236ਅ	ਸਲੋਕ ਮ: ੮
237ਉ-241ਉ	8 ਸਾਖੀਆਂ ਮਹਲੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕੀਆਂ
241ਉ-241ਅ	ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫
241ਅ-242ਉ	ਬਿਲਾਵਲੁ ਮ: ੫
242ਉ-244ਉ	ਚੁਲੀ ਲਿਖੀ। ਪਉੜੀ ਮ: ੫ (X 2), ਸਲੋਕ ਮ: ੧ (X 4), ਸਲੋਕ ਮ: ੮
244ਅ	ਸਲੋਕ, ਰਚਿਆਰ ? ਇਹ ਸਲੋਕ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਡੋ.ਮੇ. ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।
245ਉ-251ਅ	ਰਾਗੁ ਸੋਰਠਿ ਬਿਸਨਪਦੇ, ਰਵਿਦਾਸ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ); ਰਾਗੁ ਆਸਾਵਰੀ, ਸੂਰ [ਦਾਸ]; ਬਿਸਨਪਦਾ, ਸੂਰਦਾਸ; ਬਿਸਨਪਦਾ, ਕਵੀ ਚੰਦ ਸਖੀ; ਬਰਵਾ, ਚੰਦ ਸਖੀ; ਕਾਫੀ, ਕਵੀ ਦਾਸ ਗੋਪਾਲ ਲਾਲ (X 2); ਕਾਫੀ, ਕਵੀ ਵਲੀ ਰਾਮ; ਰਾਗੁ ਅਸਾਵਰੀ, ਕਵੀ ਵਖਤੂ [ਬਖਤ] ਗੁਲਾਮ (X 2); ਪ੍ਰਜ ਤੇ ਬ੍ਰਵਾ, ਮੀਰਾਂ [ਬਾਈ]; ਕਾਫੀ, ਰਵਿਦਾਸ; ਕਾਫੀ, ਉਸੈਨ [ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ]
251ਅ-254ਅ	ਸੰਤ ਲੱਛਨ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ
255ਉ-258ਅ	ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਦੀ ਰਚਨਾ
258ਅ-261ਅ	ਇਸਤੋਤ੍ਰ ਛੰਦ। ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ। 'ਉਸਤਤਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਦਿਉ ਜੀ ਕੀ', ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ (ਪੱਤਰਾ 231ਅ-235ਅ)
261ਅ-265ਉ	ਗੀਯਾ ਛੰਦ। ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ। 'ਉਸਤਤਿ ਆਦਿ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਦਿਉ ਜੀ ਕੀ', ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ (ਪੱਤਰਾ 227ਅ-231ਉ)
265ਅ-272ਉ	ਦਸਵਤਾਰ। ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ। ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. ਹ.ਲਿ. 598 ਵਿੱਚ ਵੀ ਹੈ (ਪੱਤਰਾ 268ਅ-275ਉ)
273ਉ-310ਉ	ਸਮੁੰਦ੍ਰਕ [ਸਾਮੁੰਦ੍ਰਿਕ] ਭਾਖਾ ਕ੍ਰਿਤ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦਿਜ, ਸੰਮਤ 1722 ਮਾਘ ਵਦੀ ਛਟ (16 ਜਨਵਰੀ 1666)
310ਅ-322ਅ	ਅੰਕ ਫੁਰਣਾ ਗ੍ਰੰਥ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਸ਼ਲ ਦਾਸ, ਸੰਮਤ 1863 ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸੀ (ਜੂਨ 1, 1806)
323ਉ-329ਉ	ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫ (X 14 ਸ਼ਬਦ)

ਸੋਢੀ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਨਾਂ ਤੇ ਥਾਂ

- ਊਧੋ** ਉਧਉ, ਉਧੋ ਜਾਂ ਉਧਵ। ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਦਾ ਭਗਤ। ਦੇਵਨਾਗ ਯਾਦਵ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ, ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਾਥੀ। ਇਸ ਨੇ ਬਦਰਿਕ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।
- ਉਧੋ ਅਰਜਨ ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਦਰਿ ਦਾਸਨ ਕਾ ਦਾਸੁ ॥੧॥...॥੩॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਲਾਰ, ਪੰ. 145)
 - ਉਧਉ ਅਕੂਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਨਾਮਾ ਕਲਿ ਕਬੀਰ ਕਿਲਵਿਖ ਹਰਿਆ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲ੍ਹ, ਪੰ. 1393)
- ਅਹਿਲਿਆ** ਗੌਤਮ-ਅਹਿਲਿਆ ਦੀ ਕਥਾ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੇ ਰਾਮਾਇਣ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਅਹਿਲਿਆ, ਗੌਤਮ ਰਿਸ਼ੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੋਹਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੌਤਮ ਦੀ ਗ਼ੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ, ਉਸ ਨਾਲ ਬਦਫ਼ੇਲੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਗੌਤਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਾਪ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸਰੀਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਭਗ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਭਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਹਿਲਿਆ ਸਿਲਾ (ਪੱਥਰ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤ੍ਰੇਤੇ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਚਰਨ-ਛੋਹ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਗੌਤਮ ਨਾਰਿ ਅਹਿਲਿਆ ਇੰਦ੍ਰ ਆਇਆ ਜਿਸ ਥੇ ਚਲਿ ॥...॥੯॥ ਤੇ ॥੧੦॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 64)
- ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਅਹਿਲਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੈ:
- ਗੌਤਮੁ ਤਪਾ ਅਹਿਲਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰੁ ਲੁਭਾਇਆ ॥
ਸਹਸ ਸਰੀਰ ਚਿਹਨ ਭਗ ਹੂਏ ਤਾ ਮਨਿ ਪਛੋਤਾਇਆ ॥੧॥ (ਮ. ੧, ਪੰ. 1344)
 - ਗੌਤਮ ਨਾਰਿ ਅਹਿਲਿਆ ਤਾਰੀ ਪਾਵਨ ਕੇਤਕ ਤਾਰੀਅਲੇ ॥ (ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰ. 988)
- ਅਜਰਾਈਲ** ਅਜਰਾਈਲ ਫਰੇਸਤਾ। ਅਜਰਾਈਲ / ਇਜਰਾਈਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਤੋਂ। ਇਸਲਾਮੀ ਮੱਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਮੌਤ ਦਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ (ਮਲਕ-ਉੱਲ-ਮੌਤ) ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਅਜਰਾਈਲ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਿਕ ਸ਼ਬਦ ਜਮ, ਧਰਮਰਾਜ, ਧਰਮਰਾਇ, ਆਦਿ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਹੈ।
- ਅਜਰਾਈਲੁ ਫਰੇਸਤਾ ਜੀਆ ਦੇ ਨਿਤ ਭਾਲੇ ਸਾਹਾ ॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਸ੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਵਾਰ ਤੋਰਕੀ, ਪੰ. 62)
 - ਪਾਪ ਕਰੇਦੜ ਸਰਪਰ ਮੁਠੇ ॥ ਅਜਰਾਈਲਿ ਫੜੇ ਫੜਿ ਕੁਠੇ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ. ੫, ਪੰ. 1019)
- ਅਜੈਮਲ** ਜਾਂ ਅਜੈਮਲ / ਅਜਾਮਲ / ਅਜਾਮਿਲ। “ਕਨੌਜ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਇਕ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ। ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਵੇਸ਼ਯਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਦਸ ਪੁਤ੍ਰ ਹੋਏ। ਭਗਤਮਾਲ ਅਤੇ ਭਾਗਵਤ ਵਿੱਚ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾ ਨਾਉਂ ਨਾਰਾਯਣ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਾਮਿਲ ਨਾਰਾਯਣ ਦਾ ਭਗਤ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤਿ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਿਆ।”
- ਅਜੈਮਲੁ ਬਾਲਮੀਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੈਆ ॥੨॥...॥੪॥੧॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)
 - ਅਜਾਮਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਨੀ ਕਰਿ ਨਾਰਾਇਣ ਬੋਲਾਰੇ ॥
ਮੇਰੇ ਠਾਕੁਰ ਕੈ ਮਨਿ ਭਾਇ ਭਾਵਨੀ ਜਮਕੰਕਰ ਮਾਰਿ ਬਿਦਾਰੇ ॥੨॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ. ੪, ਪੰ. 981)
- ਅਠਿਸਠਿ ਤੀਰਥ** ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਯਾਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਲਈ ਪੂਜਾ ਜਾਂ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨਾਂ ਤੇ ਥਾਂ ਦਰਜ ਹਨ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਅਠਸਠ (68) ਤੀਰਥਾਂ ਦਾ

ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਭਾਈ ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ ਦੇ ਮ.ਕੋ. (ਐਂਟੀ: ਅਠਸਿਠ) ਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਦੀ ਪੁਸਤਕ *ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ*¹ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

• ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਤੇਰੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੀ ਅਠਸਿਠ ਤੀਰਥ ਨਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)

ਅਠਸਿਠ ਤੀਰਥ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਯਥਾ :

• ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਿਠ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 6)

• ਅਠਸਿਠ ਤੀਰਥ ਦੇਵੀ ਥਾਪੇ ਪੁਰਬੀ ਲਗੈ ਬਾਣੀ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 150)

ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਨ ਜਾਂ ਪੁਰਾਣ। ਵੇਖੋ, ਪੁਰਾਨ।

• ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਪੁਕਾਰਿ॥...॥੮॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪੰ. 98)

ਅਰਜਨ

ਜਾਂ ਅਰਜੁਨ। ਹਸਤਨਾਪੁਰ ਦੇ ਸਮਰਾਟ ਪਾਂਡੂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਜਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਸ ਨੇ ਦੋਣਾਚਾਰਯ ਤੋਂ ਸ਼ਸਤਰ-ਵਿਦਿਆ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਸੁਅੰਬਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਤਿਆ। ਕੌਰਵਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਰਥਵਾਨ ਸਨ। ਅਰਜਨ ਨੂੰ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਗੀਤਾ' ਦੁਆਰਾ ਕਰਤਵ ਪਾਲਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

• ਉਧੋ ਅਰਜਨੁ ਨਿਕਟਿ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਦਰਿ ਦਾਸਨ ਕਾ ਦਾਸੁ॥੧॥...॥੩॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਲਾਰ, ਪੰ. 145)

• ਜਾਂ ਚੈ ਘਰਿ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਅਰਜਨੁ ਪੂ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਅੰਬਰੀਕੁ ਨਾਰਦੁ ਨੇਜੈ ਸਿਧ ਬੁਧ ਗਣ ਗੰਧਰਬ ਬਾਨਵੈ ਹੇਲਾ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰ. 1292)

ਅੰਬਰੀਕ

ਜਾਂ ਅੰਬਰੀਸ਼। ਸੂਰਜਬੰਸੀ ਰਾਜਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਭਗਤ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਦਾ ਵਰਤ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ (ਵੇਖੋ) ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਰਿਸ਼ੀ, ਭੋਜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਅੰਬਰੀਕ ਨੇ ਉਡੀਕ ਉਡੀਕ ਕੇ ਦੁਰਬਾਸਾ ਦੇ ਮੁੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਵਰਤ ਤੋੜ ਲਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਕਰੋਧ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਅੰਬਰੀਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਟਾ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਰਾਖਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ ਨਾਲ ਓਸ ਰਾਖਸ਼ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੁਰਬਾਸਾ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਸ ਨੇ ਅੰਬਰੀਕ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਨਾ ਲਈ, ਉਸ ਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਹੋਇਆ।

• ਸੁਕਦੇ ਅੰਬਰੀਕੁ ਅਰਾਧਿਆ ਦੁਤੀਆ ਦੂਰਿ ਕਰੇ॥...॥੧੫॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ, ਪੰ. 100)

• ਅੰਬਰੀਕੁ ਕਉ ਦੀਓ ਅਭੈ ਪਦੁ ਰਾਜੁ ਭਭੀਖਨ ਅਧਿਕੁ ਕਰਿਓ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 1105)

ਇੰਦ੍ਰ

ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ। ਇਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਰਿਗਵੇਦ ਤੇ ਪੁਰਾਣ-ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਕਈ ਰੂਪ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਪਿਰਬੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਇੰਦ੍ਰ ਤੇ ਅਹਿਲਿਆ (ਵੇਖੋ) ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੋਇਆ ਹੈ।

• ਸਹੰਸ੍ਰ ਭਗ ਦੇਹ ਹੋਇਆ ਇੰਦ੍ਰੁ ਨੋ ਲਗਾ ਪਾਪੁ॥...॥੧੦॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 64)

• ਗੋਤਮੁ ਤਪਾ ਅਹਿਲਿਆ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤਿਸੁ ਦੇਖਿ ਇੰਦ੍ਰੁ ਲੁਭਾਇਆ॥
ਸਹਸ ਸਰੀਰ ਚਿਹਨ ਭਗ ਹੂਏ ਤਾ ਮਨਿ ਪਛੋਤਾਇਆ॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 1344)

ਇੰਦ੍ਰ ਬਰਖਾ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

• ਹੁਕਮੁ ਇੰਦ੍ਰੁ ਕਉ ਹੋਇਆ ਵੁਠਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ॥...॥੨॥...॥੩॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਲਾਰ, ਪੰ. 145)

• ਇੰਦ੍ਰੈ ਨੋ ਫੁਰਮਾਇਆ ਵੁਠਾ ਛਹਬਰ ਲਾਇ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 1281)

ਸਹਸਭੁਜਾ

ਜਾਂ ਸਹਸਬਾਹੁ / ਸਹਸ੍ਰਬਾਹੁ। ਹਜ਼ਾਰ ਬਾਹਵਾਂ ਵਾਲਾ। ਇਹ ਲਕਬ ਚੰਦ੍ਰਵੰਸ਼ੀ ਰਾਜੇ ਕਾਰਤੀਵੀਰਯ ਅਰਜੁਨ ਜਾਂ ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣ ਸਾਹਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਸਬਾਹੁ

ਕਾਰਤੀਵੀਰਯ ਨੇ ਰਿਸ਼ੀ ਜਮਦਗਨਿ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਰਸਰਾਮ (ਵੇਖੋ) ਨੇ ਸਹਸਬਾਹੁ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਸਹਸਬਾਹੁ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

- ਪਰਸਰਾਮ ਹੋ ਖੜਗੁ ਸਮਾਲਿਓ ਸਹੇਸਭੁਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ ॥੩॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
- ਸਹਸਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਖਾਸਾ ॥
ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ ॥੬॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 224)

ਸਧਨਾ

ਮੱਧ-ਕਾਲ ਦਾ ਭਗਤ। 15ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ.। ਸਿੰਧ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਪੇਸ਼ੇ ਦਾ ਕਸਾਈ। ਸਧਨੇ ਭਗਤ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

- ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਸਧਨਾ ਕਸਾਈ ਬੇਣੀ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ ॥੨॥...॥੫॥੧੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਾਝ, ਪੰ. 86)
- ਨਾਮਦੇਵ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨਾ ਸੈਨੁ ਤਰੈ ॥...॥੨॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਰਵਿਦਾਸ, ਪੰ. 1106)

ਸਾਸਤ੍ਰ, ਖਟ

ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨ : ਨਿਆਇ, ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਿਕ, ਸਾਂਖ, ਯੋਗ, ਪੂਰਵ-ਮੀਮਾਂਸਾ ਤੇ ਉੱਤਰ-ਮੀਮਾਂਸਾ (ਵੇਦਾਂਤ ਦਰਸ਼ਨ)। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਉਲੇਖ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

- ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰਾ ਪੰਡਿਤ ਪੜਹਿ ਪੁਕਾਰਿ ॥...॥੮॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਸਲੋਕ, ਪੰ. 98)
- ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਾਣ ਚਤੁਰ ਬੇਦਹ ਖਟੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਜਾ ਕਉ ਜਪਾਤਿ ॥...॥੩॥...॥੪॥੨॥੫॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 456)

ਸਾਲਗਿਰਾਮ

ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਜਾਂ ਸ਼ਾਲਗ੍ਰਾਮ। ਨੇਪਾਲ ਦੇ ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਗੰਡਕੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਗੋਲ ਪੱਥਰ, ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਚਕ੍ਰ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ।

- ਸਾਲਗਿਰਾਮੁ ਤੁਮ ਸਾਚਾ ਪੂਜਹੁ ਅਵਰੁ ਕਿ ਪੂਜਹੁ ਭਾਈ ॥...॥੧॥...॥੪॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਬਸੰਤ, ਪੰ. 143)
- ਸਾਲਗਿਰਾਮੁ ਹਮਾਰੈ ਸੇਵਾ ॥ ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਦੇਵਾ ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੪॥੩੯॥੯੦॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 393)

ਸਿਧ

ਸਿੱਧੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਅਲੌਕਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, ਸਿੱਧਾਂ, ਨਾਥਾਂ ਅਤੇ ਜੋਗੀਆਂ ਲਈ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਸਿੱਧ, ਬੁੱਧ ਮੱਤ ਦੇ ਮੰਤਰਯਾਨ, ਵਜਰਯਾਨ ਤੇ ਸਹਜਯਾਨ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ ਤੇ ਨਾਥ ਪੰਥੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵੱਖਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਧਾਂ/ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ : ਈਸਰ, ਗੋਰਖ ਨਾਥ, ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ, ਗੋਪੀਚੰਦ, ਚਰਪਟ, ਭਰਥਰੀ, ਲੋਹਾਰੀਪਾ ਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧ (ਵੇਖੋ)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਭਰਥਰੀ, ਗੋਰਖ ਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਸਿੱਧਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਸਿਧ, ਚਉਰਾਸੀਹ

ਸਿੱਧਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ, ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਚੌਰਾਸੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸੂਚੀਆਂ ਮ.ਕੋ., ਪੰਡਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼, ਮਹੰਤ ਗਣੇਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਭਾਰਤ ਮੱਤ ਦਰਪਣ, ਆਦਿ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ।

- ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਸਿਧਿ ਕਮਾਵਹਿ ਅੰਤਰਿ ਕਰਹਿ ਅਭਿਆਨੁ ॥...॥੨॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਾਰੂ, ਪੰ. 137)
- ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ਬੁਧ ਤੇਤੀਸ ਕੋਟਿ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸਭਿ ਚਾਹਹਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇਰੇ ਨਾਉ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 669)
- ਖਟ ਦਰਸਨ ਸੰਸੇ ਪਰੇ ਅਰੁ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧ ॥੨੦੨॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਬੀਰ, ਪੰ. 1375)

ਸਿਲਾ

ਭਾਵ ਅਹਿਲਿਆ (ਵੇਖੋ)। ਇਹ ਗੋਤਮ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਸਿਲਾ (ਪੱਥਰ) ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਉਧਾਰ, ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਬ੍ਰਿਜ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ) ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।

- ਗਉਤਮ ਸਤੀ ਸਿਲਾ ਨਿਸਤਰੀ ॥੩॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰ. 874)

ਸਿਵ

ਸ਼ਿਵ ਜਾਂ ਮਹੇਸ਼ (ਵੇਖੋ)। ਹਿੰਦੂ ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ (ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ ਜਾਂ ਸ਼ਿਵ) ਵਿੱਚੋਂ ਤੀਸਰਾ ਦੇਵਤਾ। ਇਹ ਦੇਵਤਾ ਸੰਘਾਰਕ / ਪੁਨਰ-ਉਤਪੰਨ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ ਹੈ।

- ਸੀਤਾ** ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਲਵ ਕੁਸ਼ ਦੀ ਮਾਂ।
- ਸੁਕਦੇ** ਸੁਕ, ਸੁਖਦੇਉ ਜਾਂ ਸੁਕਦੇਵ ਰਿਸ਼ੀ, ਵਿਆਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਰਾਜਾ ਜਨਕ (ਵੇਪੋ) ਦਾ ਸ਼ਿਸ਼।
- ਸੁਕਦੇ ਅੰਬਰੀਕ ਅਰਾਧਿਆ ਦੁਤੀਆ ਦੂਰਿ ਕਰੇ ॥...॥੧੫॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰ. 100)
 - ਸੁਖਦੇਉ ਪਰੀਖਤੁ ਗੁਣ ਰਵੈ ਗੋਤਮ ਰਿਖਿ ਜਸੁ ਗਾਇਓ ॥...॥੮॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲ, ਪੰ. 1390)
- ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਸੁਕਦੇਉ ਭਗਤ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।²
- ਸੁਕਰ/ਸੁਕ੍ਰ** ਸੁਕ੍ਰ, ਸੁਕ੍ਰਾਚਾਰਯ। ਬਲਿ (ਵੇਪੋ) ਰਾਜੇ ਦਾ ਗੁਰੂ।
- ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ ਸੁਕਰੁ ਰਾਜੇ ਮੋਹਨਿ ਰੂਪੁ ਵਟਾਇਆ ॥...॥੪॥...॥੫॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ, ਪੰ. 107)
 - ਜਾਂ ਚੈ ਘਰਿ ਲਛਿਮੀ ਕੁਆਰੀ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਦੀਵੜੇ ਕਉਤਕੁ ਕਾਲੁ ਬਖੁੜਾ ਕੋਟਵਾਲੁ ਸੁਕਰਾ ਸਿਰੀ ॥...॥੧॥...॥੫॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰ. 1292)
- ਸੁਦਾਮਾ** ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਬਚਪਨ ਦਾ ਦੋਸਤ, ਜੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਦਾ ਦਲਿੱਦਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।
- ਸੁਦਾਮੇ ਕਾ ਦਰਿਦੁ ਗੈਆ ਠਾਕੁਰੁ ਸੰਗਿ ਤਰੈ ॥...॥੧੫॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰ. 100)
 - ਦਾਲਦੁ ਭੰਜਿ ਸੁਦਾਮੇ ਮਿਲਿਓ ਭਗਤੀ ਭਾਇ ਤਰੇ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 995)
- ਸੁਰਸੁਤੀ** ਗੁਪਤ ਵਗਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀਆਂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ/ਸੰਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤ ਪਿਰਥੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ ॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)
 - ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਧੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 1263)
- ਸੇਸ** ਜਾਂ ਸੇਖ, ਸੇਸਨਾਗ, ਸ਼ੇਸ਼ਨਾਗ। ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਫਣਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਗਾਂ (ਸੱਪਾਂ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਜੋ ਪਾਤਾਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਸੇਸ ਸਹਸ ਫਨ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਵੈ ਨਵਤਨ ਨਿਤ ਮੁਖਿ ਗੁਨ ਉਚਰੇ ॥੬॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
 - ਸਹਸ ਫਨੀ ਸੇਖ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਨੈ ॥...॥੧੬॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1083)
- ਸੇਖਨਾਗ** ਸੇਸਨਾਗ। ਵੇਖ, ਸੇਸ।
- ਸੈਨ** ਸੈਣ ਭਗਤ (ਅੰ. 1390-1440 ਈ.) ਰੇਵਾ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਨਾਈ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।
- ਨਾਮਾ ਰਵਿਦਾਸੁ ਕੰਬੀਰੁ ਤਿਲੋਚਨੁ ਮੁਕਤਿ ਭੋਓ ਸੈਨੁ ਨਾਈ ॥੨॥...॥੩॥੧॥ (ਪਿ.ਰ. ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 118)
 - ਨਾਈ ਉਧਰਿਓ ਸੈਨੁ ਸੇਵ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1192)
- ਸੰਕਾਦਿਕ** ਭਾਵ ਸਨਕ ਆਦਿ। ਇਹ ਸਮਾਸ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰਾਂ: ਸਨਿਕ, ਸਨੰਦਨ, ਸਨਾਤਨ ਤੇ ਸਨਤ ਕੁਮਾਰ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਸੰਖਾਸਰ** ਜਾਂ ਸੰਖਾਸੁਰ। ਇਕ ਦੈਤ, ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋਲੋਂ ਵੇਦ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਮਛ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੰਖਾਸੁਰ ਦਾ ਪੇਟ ਪਾੜ ਕੇ ਵੇਦ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।
- ਮਛ ਰੂਪ ਛੇਦਿਓ ਸੰਖਾਸਰੁ ਕੂਰਮ ਹੋਇ ਮਧ ਕੀਟ ਦਲੇ ॥...॥੨॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂਗ੍ਰੰਥ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
- ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਸੰਖਾਸੁਰ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਕਥਾ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਰਚਨਾ ਚਉਬੀਸ ਅਵਤਾਰ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ:
- ਸੰਖਾਸੁਰ ਮਾਰੇ ਬੇਦ ਉਧਾਰੇ ਸਤ੍ਰੁ ਸੰਘਾਰੇ ਜਸੁ ਲੀਨੇ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਪੰ. 158-160)

2. ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ, (ਸੰਪਾ.), 1977, ਗੋਸ਼ਟ ਨੰ. 1, ਪੰ. 41.

- ਸੰਗਮ** ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ/ਤ੍ਰਿਵੇਣੀ ਸੰਗਮ/ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ। ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਗੁਪਤ ਵਗਦੀ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਇਲਾਹਾਬਾਦ/ਪ੍ਰਯਾਗ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉੱਤੇ ਹੈ।
- ਹਰਨਾਕਸ** ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ (ਵੇਖੋ) ਭਗਤ ਦਾ ਪਿਤਾ।
 • ਹਰਣਾਖਸੁ ਦੁਸਟੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: 8, ਪੰ. 451)
 • ਹਰਨਾਕਸੁ ਪ੍ਰਭਿ ਨਖੀ ਬਿਦਾਰਿਆ ਕਥਾ ਚਲੀ ਤ੍ਰਿਹੁ ਲੋਈ ਜੀ॥੨॥...॥੧੧॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਾਝ, ਪੰ. 82)
- ਹਲਧਰ** ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਸੱਤਵਾਂ ਭਰਾ ਬਲਰਾਮ (ਬਲਭਦ੍ਰ, ਬਲਦੇਵ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਬ੍ਰਜ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਬਲਰਾਮ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਹਲ ਤੇ ਮੂਸਲ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਹਲਧਰ (ਹਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਪਿਆ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ 'ਹਲਧਰ ਕੇ ਬੀਰ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ।
- ਹਰਿਦੁਆਰ** ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂਚਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ।
- ਕਸਪ** ਕਸ਼ਯਪ ਰਿਸ਼ੀ। ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਹੀਚਿ ਦਾ ਬੇਟਾ। ਵਾਮਨ (ਬਾਵਨ) ਅਵਤਾਰ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਕਸ਼ਯਪ ਦਾ ਅਰਥ 'ਕਛੂਆ' (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ) ਵੀ ਹੈ।
 ...ਕਸਪ ਵਿਡਾਰਿਓ ਕ੍ਰੋਧ ਕਰੇ॥੨॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 108)
- ਕਬੀਰ** ਭਗਤ। ਬਨਾਰਸ ਨਿਵਾਸੀ। ਜੀਵਨ-ਕਾਲ: ਅੰ. 1398—1448 ਈ.। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।
- ਕਾਸੀ** ਕਾਂਸ਼ੀ, ਵਾਰਾਣਸੀ, ਬਨਾਰਸ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ।
- ਕਾਨ੍ਹ** ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਂ।
- ਕਾਲੀ** (ਕਾਲਯ) ਨਾਗ। ਇਹ ਬਿੰਦੁਬਾਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗ ਫੂਕ ਕੇ ਜਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਫੈਲਾ ਕੇ ਗਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਓਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ।
 • ਕ੍ਰਿਸ਼ਨੁ ਭਇਓ ਕਾਲੀ ਜਬ ਨਾਥਿਓ ਕੰਸ ਕੇਸ ਗਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ॥...॥੫॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
 • ਜੀਅ ਉਪਾਇ ਜੁਗਤਿ ਹਥਿ ਕੀਨੀ ਕਾਲੀ ਨਥਿ ਕਿਆ ਵਡਾ ਭਇਆ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 350)
- ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ/ਕ੍ਰਿਸ਼ੂ** ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਦੁਆਪਰ ਯੁਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਅਵਤਾਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਕਥਾ ਮਹਾਭਾਰਤ ਤੇ ਪੁਰਾਣ-ਸਾਹਿੱਤ (ਜਿਵੇਂ, ਹਰਿਵੰਸ਼-ਪੁਰਾਣ ਤੇ ਭਾਗਵਤ-ਪੁਰਾਣ) ਵਿੱਚ ਵਰਣਿਤ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਿ ਦਾ ਰੂਪ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਾਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਾਨ੍ਹ, ਮੁਰਾਰ/ਮੁਰਾਰੀ, ਗੋਪਾਲ, ਬ੍ਰਜਨਾਥ, ਆਦਿ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਇਸੇ ਅੰਤਿਕਾ ਵਿੱਚ ਵੇਖੋ, ਸੁਦਾਮਾ, ਕਾਲੀ, ਕੰਸ, ਕੁਬਿਜਾ, ਕੇਸ, ਗੋਕਲ, ਗੋਵਰਧਨ, ਜਸੋਧਾ, ਦਸ ਅਵਤਾਰ, ਨੰਦ, ਪੂਤਨਾ, ਬਕਾਸੁਰ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਦਰ, ਬਿੰਦੁਬਾਨ, ਬੰਧਿਕ, ਮਥੁਰਾ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੇਕ ਹਵਾਲੇ ਜਾਂ ਸੰਕੇਤ ਦਰਜ ਹਨ।
- ਕੀਟ** ਜਾਂ ਕੈਟਭ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਦੋ ਦੈਂਤ, ਮਧੂ ਤੇ ਕੀਟ (ਕੈਟਭ)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਕੂਰਮ (ਕੱਛਪ) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।
 • ਮਛ ਰੂਪ ਛੇਦਿਓ ਸੰਖਾਸਰੁ ਕੂਰਮ ਹੋਇ ਮਧ ਕੀਟ ਦਲੇ॥...॥੨॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
 • ਸਹਸਬਾਹੁ ਮਧੁ ਕੀਟ ਮਹਿਖਾਸਾ॥ ਹਰਣਾਖਸੁ ਲੇ ਨਖਹੁ ਬਿਖਾਸਾ॥
 ਦੈਤ ਸੰਘਾਰੇ ਬਿਨੁ ਭਗਤਿ ਅਭਿਆਸਾ॥੬॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 224)
- ਕੁਸੁ/ਕੁਸ਼** ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਬਾਲਮੀਕ ਰਾਮਾਇਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਸੀਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਦੋ ਜੋੜੇ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਬਾਲਮੀਕ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਰ ਕੁਈ

ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਵ ਤਾਂ ਸੀਤਾ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਕੁਸ਼ ਬਾਲਮੀਕ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਕੁਸ਼ਾ (ਘਾਹ) ਤੋਂ ਰਚਿਆ ਸੀ। (ਵੇਖੋ, ਮ.ਕੋ. ਪੰ. 1060)

ਕੁਬਿਜਾ

ਕੁਬਜਾ। ਕੰਸ (ਵੇਖੋ) ਦੀ ਦਾਸੀ, ਜੋ ਕੌਝੀ ਤੇ ਕੁੱਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਕੰਸ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਵਟਣਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਲਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗੂਠੇ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੁੱਬ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਸਿੱਧੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

- ਅੰਗੂਸ੍ਠ ਲਾਇ ਤਪੁ ਕੁਬਿਜਾ ਰਾਖੀ ਤੇਰੀ ਸਰਨਿ ਮੁਰਾਰੀ ॥੩॥...॥੪॥੭॥ (ਪਿ.ਰ. ਧਨਾਸਰੀ ਆਰਤੀ, ਪੰ. 121)
- ਕੁਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੂਸਠ ਧਾਰ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1192)

ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ

ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ। ਰਾਜਾ ਕੁਰੂ ਨੇ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨੂੰ ਯੱਗ ਲਈ ਕਈ ਵਾਰ ਵਾਹਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੌਰਵਾਂ ਤੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਯੁੱਧ (ਮਹਾਭਾਰਤ) ਇਸੇ ਥਾਂ ਹੋਇਆ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜੁਨ (ਵੇਖੋ) ਨੂੰ ਗੀਤਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਸੰਕੇਤ ਹੈ:

- ਹਰਿ ਆਪਿ ਕਰਤੈ ਪੁਰਖੁ ਕੀਆ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੁਲਖੇਤਿ ਨਾਵਣਿ ਗਇਆ ॥ (ਮ: ੪, ਪੰ. 1116)

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਹਵਾਲਾ ਹੈ:

- ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਪਿਰਬੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ ॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)

ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਵਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਵਾਨ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਗਏ ਸਨ। ਕੋਸ਼ੇ ਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਰਿ ਜੀ ਵੀ 1699 ਬਿ. (1642 ਈ.) ਵਿੱਚ ਹਰਿਦੁਆਰ ਗੰਗਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਰਾਹੀਂ ਗਏ ਸਨ।

ਕੂਰਮ

ਕੱਛ, ਕੱਛਪ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ।

- ਮਛ ਰੂਪ ਛੇਦਿਓ ਸੰਖਾਸਰੁ ਕੂਰਮ ਹੋਇ ਮਧ ਕੀਟ ਦਲੇ ॥...॥੨॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)

ਕੇਸਵ

ਕੇਸ/ਕੇਸੀ/ਕੇਸ਼ੀ ਦੈਤ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ।

ਕੇਦਾਰਿ

ਕੇਦਾਰ ਨਾਥ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂਚਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ।

ਕੌਰਵ

ਕੌਰਵ। ਰਾਜਾ ਕੁਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਧ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੀ ਔਲਾਦ ਕੌਰਵ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੌਰਵ ਤੇ ਪਾਂਡਵ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਦੇ ਭਰਾ ਸਨ ਪਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੈਰੀ ਸਨ। ਵੇਖੋ, ਪਾਂਡੋ।

- ਕੌਰਵ ਪਾਡੋ ਗਹਿ ਮੁਏ ਰਾਜੁ ਸਮਝਿ ਨ ਲੈਨੀ ਭਾਈ ॥...॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 63)

ਕੌਲੀ

ਕੌਲੀ (ਜੁਲਾਹਾ, ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਵਿਅਕਤੀ) ਤੇ ਰਾਜ-ਕੰਨਿਆ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀਆਂ ਕਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸਧਨਾ ਭਗਤ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਕੌਲੀ ਰਾਜ-ਕੰਨਿਆ ਨੂੰ ਵਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਭੇਖ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਭੇਖ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

- ਕੌਲੀ ਲੈ ਭੇਖੁ ਕੀਆ ਨਾਮੁ ਕਹਿਓ ਮੁਰਾਰੀ ॥
ਕਾਮ ਕਾਰਨਿ ਕੁਆਰਿ ਠਾਗੀ ਤਾਹੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥੩॥...॥੬॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਾਰੂ, ਪੰ. 138)

- ਕੌਲੀ ਠਗੀ ਕੰਨਿਆ ਕਰਿ ਭੇਖ ਮੁਰਾਰੀ ॥
ਰਾਖੀ ਲਾਜਾ ਭੇਖ ਕੀ ਲੋਕ ਬੇਦ ਪੁਕਾਰੀ ॥ (ਹਰਿਜਸ ਪੋਥੀ, ਭਾਈ ਦਰਬਾਰੀ, ਪੰ. 34)

- ਨ੍ਰਿਪ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੈ ਇਕੁ ਭਇਆ ਭੇਖਧਾਰੀ ॥
ਕਾਮਾਰਥੀ ਸੁਆਰਥੀ ਵਾ ਕੀ ਪੈਜ ਸਵਾਰੀ ॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਸਧਨਾ, ਪੰ. 858)

ਕੰਸ

ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਮਗਧ ਦੇ ਰਾਜਾ ਜਰਾਸੰਧ ਦਾ ਜਵਾਨ SikhBookClub.com ਤੋਂ

ਨੂੰ ਗੱਦੀਓਂ ਲਾਹ ਕੇ ਖੁਦ ਰਾਜਾ ਬਣ ਬੈਠਾ। ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਚਚੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇਵਕੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜੰਮਿਆ ਬਾਲਕ ਇਸ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਕੰਸ ਨੇ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਨਵ-ਜਨਮੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਦੇਵਕੀ ਨੇ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨੰਦ ਗੋਪ ਦੀ ਪਤਨੀ ਯਸ਼ੋਦਾ (ਵੇਖੋ) ਦੀ ਉਸੇ ਦਿਨ ਜੰਮੀ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਵਟਾ ਲਿਆ। ਕੰਸ ਨੇ ਬਾਲਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ (ਵੇਖੋ: ਕੁਬਿਜਾ, ਪੂਤਨਾ ਤੇ ਬਕਾਸੁਰ)। ਵੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਕੰਸ ਨੂੰ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਥੱਲੇ ਪਟਕ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਰਾਜ-ਗੱਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਨੇ ਉਗ੍ਰਸੈਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿਵਾਈ।

• ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਇਓ ਕਾਲੀ ਜਬ ਨਾਥਿਓ ਕੰਸ ਕੇਸ ਗਹਿ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ ॥੧॥੫॥੧੧॥੧੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)

• ਦੁਆਪੁਰਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮੁਰਾਰਿ ਕੰਸੁ ਕਿਰਤਾਰਥੁ ਕੀਓ ॥

ਉਗ੍ਰਸੈਣ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭੈ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ ॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲ, ਪੰ. 1390)

ਕੰਬੀਰ

ਵੇਖੋ, ਕਬੀਰ।

ਗਜ

“ਭਾਗਵਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਗੰਧਰਵ [ਦੇਵਲੋਕ ਦਾ ਗਵੈਯਾ] ਜੋ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਹਾਥੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਵਰੁਣ [ਜਲ ਦੇਵਤਾ] ਦੇ ਤਲਾਅ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤੋਂਦੂਆ ਆਪਣੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਕੜ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹੋਇਆ।” (ਸ਼ਬਦਾਰਥ, ਪੰ. 1128, ਫ਼ਨ 43)

• ਅਜੈਮਲੁ ਗਜੁ ਗਨਿਕਾ ਤਾਰੀ ਸੋ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥੧੩॥੧॥

(ਪਿ.ਰ. ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 118)

• ਗਜ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸੁ ਮਿਟਿਓ ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਤੁਮ ਕਾਹੇ ਬਿਸਰਾਵਉ ॥੧॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੯, ਪੰ. 219)

• ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਅਬ ਓਟ ਹਰਿ ਗਜ ਜਿਉ ਹੋਹੁ ਸਹਾਇ ॥੫੩॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੯, ਪੰ. 1429)

ਗਨਿਕਾ

ਗਨਿਕਾ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਸੀ, “ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਤੋਤਾ ਦੇਕੇ ਹਰਿਨਾਮ ਸਿਖਾਉਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਨਾਮ ਅਭਿਯਾਸ ਵਿੱਚ ਲੱਗਕੇ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾਮਾ ਹੋ ਗਈ।” (ਮ.ਕੋ. ਪੰ. 396, ਇੰਦਰਾਜ ਗਨਕਾ ਤੇ ਗਨਿਕਾ)

• ਅਜੈਮਲੁ ਗਜੁ ਗਨਿਕਾ ਤਾਰੀ ਸੋ ਹਰਿ ਸਿਮਰਹੁ ਭਾਈ ॥੧॥੧੩॥੧॥

(ਪਿ.ਰ. ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 118)

• ਗਨਿਕਾ ਉਧਰੀ ਹਰਿ ਕਹੈ ਤੋਤਾ ॥੧੨॥੧੩॥੧॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1192)

ਗਾਇਤ੍ਰੀ

ਗਾਯਤ੍ਰੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਮੰਤਰ। ਇਹ ਵੈਦਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਬੀਜ (ਮੂਲ) ਮੰਤਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

• ਓਂ ਭੂਰ੍ਭੁਵ: ਸਵ: ਤਤਸਵਿਤੁਰ੍ਵਰੇਣਯੰ ਭਰਗੋ ਦੇਵਸ੍ਯ ਧੀਮਹਿ, ਧਿਯੋ ਯੋਨ: ਪ੍ਰਚੋਦਯਾਤ੍।

੐ ਖ੍ਰੁਖੰਕ: ਸ੍ਵ: ਤਤਸਵਿਤੁਰ੍ਵਰੇਣਯੰ ਭਗੋ ਦੇਵਸ੍ਯ ਧੀਮਹਿ, ਧਿਯੋ ਯੋਨ: ਪ੍ਰਚੋਦਯਾਤ੍।

“ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਜੋ ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਭ ਨੂੰ ਜਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਣ ਯੋਗਜ ਹੈ, ਪਾਪਨਾਸ਼ਕ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਬੁੱਧੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।”

(ਮ.ਕੋ. ਪੰ. 403)

ਗੁਦਾਵਰੀ

ਗੋਦਾਵਰੀ। ਦੱਖਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਕ ਪਾਵਨ ਨਦੀ, ਜੋ ਮਹਾਸ਼ਟਰ ਵਿੱਚ ਨਾਸਿਕ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਾਜਾਮੰਦਰੀ ਕੋਲ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਕਾਫੀ ਤੀਰਥ ਹਨ। ਨੰਦੇੜ (ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ) ਗੋਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ।

ਗੈਆ

ਗਯਾ / ਗਇਆ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਬੋਧੀਆਂ ਦਾ ਬਿਹਾਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ।

ਗੋਕਲ

ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਮਥੁਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤੀਰਥ। ਏਥੇ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਪਨ ਆਪਣੇ ਪਾਲਕ ਮਾਤਾ ਯਸ਼ੋਦਾ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਨੰਦ ਗੋਪ ਦੇ ਘਰ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਲ-ਲੀਲਾਵਾਂ ਏਸ ਥਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਗੋਤਮ

ਗੋਤਮ ਰਿਸ਼ੀ। ਅਹਿਲਿਆ (ਵੇਖੋ) ਦਾ ਪਤੀ।

ਗੋਦਾਵਰੀ

ਵੇਖੋ, ਗੁਦਾਵਰੀ।

- ਗੋਰਖ** ਨਾਥ ਜੋਗੀ। ਕਨਪਟੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ। (ਵੇਖੋ, ਨੌਂ ਨਾਥ ਤੇ ਭਰਥਰ)
- ਗੋਵਰਧਨ** ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ (ਵੇਖੋ) ਦੇ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪਹਾੜ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਨੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਮੀਂਹ ਵਸਾਇਆ, ਪਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਗੋਵਰਧਨ ਪਹਾੜ ਨੂੰ ਛਤਰੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਂਗਲੀ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਗਊਆਂ ਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ।
- ਗਉਰਜਾ** ਗਿਰਿਜਾ, ਗੌਰੀ। ਗੋਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਦੇਵੀ, ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ। (ਵੇਖੋ, ਪਾਰਬਤੀ)
- ਗੰਗਾ** ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀ ਜੋ ਹਿਮਾਲੀਆ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹਰਿਦੁਆਰ, ਬਨਾਰਸ (ਕਾਂਸ਼ੀ), ਪਟਨਾ ਤੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿਗਦੀ ਹੈ।
- ਚਤੁਰਭੋਜ** ਚਾਰ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ।
- ਚੰਦ੍ਰਾਸ** ਦੱਖਣ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਲਿਖੀ ਹੈ ਕਿ—ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਰ ਗਏ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁੱਧੀ (ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਦੁਸ਼ਟਬੁਧਿ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ) ਨੇ ਸਾਰੀ ਰਿਆਸਤ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨੇ ਬਾਲਕ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਹੋਏਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁੱਧੀ ਨੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਰਖਤਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮਦਨ ਦੇ ਨਾਮ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ ਦੇ ਦਿਓ। ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਅਤੇ ਥਕੇਵਾਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮਦਨ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਮਦਨ ਦੀ ਭੈਣ ਵਿਸ਼ਯਾ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਆਈ, ਉਸ ਨੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਖ ਕੇ ਪਤਿ ਧਾਰਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਲਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੇ ਪੱਲੇ ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਯਾ ਬੜੀ ਦੁਖੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਨੇੜ ਦੇ ਕੱਜਲ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ ਦਾ ਥਾਂ ਵਿਸ਼ਯਾ ਬਣਾ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਜਾਗ ਕੇ ਮਦਨ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਚਿੱਠੀ ਦਿੱਤੀ। ਮਦਨ ਨੇ ਤੁਰਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਸਭ ਮਾਲੂਮ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁੱਧੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸ ਨੇ ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਇਕ ਬਿਯੋਤ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੇਵ ਮੰਦਿਰ ਪੂਜਨ ਗਏ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਦੈਵਯੋਗ ਨਾਲ ਮਦਨ, ਮੰਦਿਰ ਵਿੱਚ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਚੰਡਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
(ਮ.ਕੋ. ਪੰ. 482, ਇੰਦਰਾਜ: ਚੰਦ੍ਰਾਸ)
- ਜਿਵ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਕੀ ਰਖਿਆ ਕੀਨੀ ਤਿਵ ਹੀ ਲਾਜ ਰਖਾਈ॥੨॥...॥੧੫॥੧॥ (ਪਿ.ਰ. ਨਟ ਨਾਰਾਇਣ, ਪੰ. 136)
 - ਜਿਉ ਜਨ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੁਖਿਆ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਅਪੁਨਾ ਘਰ ਲੂਕੀ ਜਾਹੇ॥੬॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੮, ਪੰ. 982)
- ਜਸੋਧਾ** ਯਸੋਧਾ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਾਂ, ਨੰਦ ਗੋਪ ਦੀ ਪਤਨੀ।
- ਜਗਨ ਨਾਥ** ਪੂਰੀ, ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਜਗਨ ਨਾਥ (ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ), ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਬਲਭਧ੍ਰ (ਬਲਰਾਮ) ਅਤੇ ਭੈਣ ਸੁਭਦ੍ਰਾ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਧਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।
- ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰ ਪਿਰਥੇਦੁਰ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)
- ਜਨਕਿ** ਮਿਥਿਲਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀਰਧਵਜ ਜਨਕ। ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਦਾ ਪਿਤਾ। ਬਹਾਦੁਰ, ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਤੇ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਵੇਤਾ, ਨੀਤੀ ਦਾ ਪੁੰਜ। ਇਸ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਰਿਸ਼ੀ ਵੀ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਭੱਟ ਕਲਸਹਾਰ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।
- ਤੂ ਤਾ ਜਨਕਿ ਰਾਜਾ ਅਉਤਾਰੁ ਸਬਦੁ ਸੰਸਾਰਿ ਸਾਰੁ ਰਹਹਿ ਜਗਤੁ ਜਲ ਪਦਮ ਬੀਚਾਰ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲਸਹਾਰ, ਪੰ. 1391)
 - ਰਾਜੇ ਜਨਕਿ ਅਰਾਧਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭੁ ਸੰਗਿ॥...॥੯॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰ. ੭੪)

ਜਨਮੇਜਾ

ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ (ਜਨਮੇਜਯ) ਪ੍ਰੀਖਿਅਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ, ਅਭਿਮਨਯੁ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਅਰਜਨ (ਵੇਖੋ) ਦਾ ਪੜਪੋਤਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਵਿਆਸ (ਵੇਖੋ) ਦੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਉਲਟ ਇਕ ਘੋੜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਸੁੰਦਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਕੇ ਯੱਗ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਓਂਦਰਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਰਾਣੀ ਦੇ ਪਤਲੇ ਬਸਤਰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਦੇ ਹਨ। ਜਨਮੇਜਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਪ ਦੇ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਨਮੇਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਜ਼ਾ ਇਸ ਲਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

- ਬਿਆਸ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮੋਟਿ ਕੈ ਦੁਖੁ ਦੇਹੀ ਰਾਜੇ [ਜਨਮੇਜੇ] ਸਹਿਆ॥...॥੭॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 63)

ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ ਬਾਰੇ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ:

- ਜਨਮੇਜੇ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਨ ਜਾਨਿਆ॥ ਕਿਉ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ ਭਰਮਿ ਭੁਲਾਨਿਆ॥
ਇਕੁ ਤਿਲੁ ਭੂਲੇ ਬਹੁਰਿ ਪਛੁਤਾਨਿਆ॥੧੦॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ.ਮ: ੧, ਪੰ. 225)
- ਰੋਵੈ ਜਨਮੇਜਾ ਖੁਇ ਗਇਆ॥ ਏਕੀ ਕਾਰਣਿ ਪਾਪੀ ਭਇਆ॥...॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 954)
- ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਦੇ ਮਤੀ ਬਰਜਿ ਬਿਆਸਿ ਪੜ੍ਹਾਇਆ॥
ਤਿਨ੍ਹਿ ਕਰਿ ਜਗ ਅਠਾਰਹ ਘਾਏ ਕਿਰਤੁ ਨ ਚਲੈ ਚਲਾਇਆ॥੪॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 1344)

ਜਮ

ਯਮ। ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ। ਵੇਖੋ, ਧਰਮ ਰਾਇ।

- ਜੋ ਜੋ ਭਾਉ ਕਰੇ ਠਾਕੁਰ ਸਿਉ ਤਿਨ੍ਹ ਜਮੁ ਨਿਕਟਿ ਨ ਆਏ॥੧॥...॥੨॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਮਲਾਰ, ਪੰ. 145)
- ਸਤਿਗੁਰੁ ਜਿਨੀ ਧਿਆਇਆ ਤਿਨ ਜਮ ਡਰੁ ਨਾਹੀ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 88)

ਜਮੁਨਾ

ਯਮੁਨਾ। ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਦੀ, ਜੋ ਹਿਮਾਲਯਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਮੁਕਾਮ ਉੱਤੇ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਬਿੰਦਾਬਨ, ਮਥੁਰਾ, ਆਦਿ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਬਾਲ ਲੀਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਇਸੇ ਨਦੀ ਉੱਤੇ ਵੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ।

- ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਕਾਸੀ ਮਥੁਰਾ ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ ਨਾਏ॥੨॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)
- ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਰਸੁਤੀ ਤੇ ਕਰਹਿ ਉਦਮੁ ਪੂਰਿ ਸਾਧੂ ਕੀ ਤਾਈ॥...॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 1263)

ਜਲੰਧਰ

ਜਲੰਧਰ ਅਸੁਰ ਦੀ ਕਥਾ 'ਪਦਮ ਪੁਰਾਣ' ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਜਲੰਧਰ ਪਾਰਬਤੀ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਲੜਾਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦਾ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਬਤੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਦਾਸੀ ਨੂੰ ਭੇਜਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਆ ਕੇ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਅਸਲੀ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਲੰਧਰ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜੈਦੇਉ

ਬੀਰਭੂਮ ਬੰਗਾਲ ਦਾ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ (ਅੰ. 1170-1245 ਈ.)। ਗੀਤ ਗੋਬਿੰਦ ਦਾ ਕਰਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

- ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉ ਕੰਬੀਰ ਤਿਲੋਚਨੁ ਸਧਨੇ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਈ॥੩॥...॥੪॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 134)
- ਕਲਜੁਗਿ ਨਾਮੁ ਪ੍ਰਧਾਨੁ ਪਦਾਰਥੁ ਭਗਤ ਜਨਾ ਉਧਰੇ॥
ਨਾਮਾ ਜੈਦੇਉ ਕਬੀਰੁ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਸਭਿ ਦੋਖ ਗਏ ਚਮਰੇ॥...॥੨॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 995)

ਤਿਲੋਚਨ

ਸ਼ੋਲਾਪੁਰ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ (ਅੰ. 1267-1335)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਤੁਲਸੀ

ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਪੱਥਰ ਦੀ ਮੂਰਤੀ (ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ, ਵੇਖੋ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੇਲੇ ਤੁਲਸੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਦੇ ਪੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ, ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ, ਤੁਲਸੀ ਨੂੰ ਉਸ (ਸਾਲਗ੍ਰਾਮ) ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ : ਮੱਛ (ਮਤ੍ਸ੍ਯ), ਕੱਛ (ਕੂਰਮ/ਕੱਛਪ/ਕਸ਼ਯਪ), ਵਰਾਹ (ਬਰਾਹ/ਬੈਰਾਹ/ਵਾਰਾਹ), ਨਰਸਿੰਘ, ਵਾਮਨ (ਬਾਵਨ), ਪਰਸ਼ੁਰਾਮ (ਪਰਸਰਾਮ), ਰਾਮ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਬੁੱਧ (ਬਉਧ) ਅਤੇ ਕਲਕੀ (ਨਿਹਕਲੰਕੀ)।

ਦਸ ਸੀਸ ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਰਾਵਣ (ਵੇਖੋ)।

ਦ੍ਰੋਪਤੀ/ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਰਾਜਾ ਦ੍ਰੁਪਦ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀ। ਕੌਰਵ ਦੁਰਯੋਧਨ (ਵੇਖੋ ਦੁਰਜੋਧਨ) ਨੇ ਪਾਂਡਵ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੂੰ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਹਰਾ ਕੇ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ। ਦੁਸ਼ਾਸਨ ਨਾਂ ਦਾ ਕੌਰਵ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੂੰ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਘਸੀਟ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਸਤਰ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ) ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਸਦੀ [ਸਾਡੀ ਦਾ ਲੜ ਵਧਾ ਕੇ] ਲਾਜ ਰੱਖੀ।

ਦੁਸ਼ਟਬੁਧਿ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ / ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ। ਇਕ ਕਪਟੀ ਮੰਤ੍ਰੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਜ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਕਈ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਪਰ ਹਰਿ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ। (ਵੇਖੋ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ)

ਦੁਰਯੋਧਨ ਦੁਰਯੋਧਨ। ਕੌਰਵ ਪ੍ਰਿਤਰਾਸਟ੍ਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਹ ਪਾਂਡਵਾਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੂੰ ਜੂਏ ਵਿੱਚ ਹਰਾਇਆ ਸੀ। ਵੇਖੋ, ਦ੍ਰੋਪਦੀ। ਆਖਰ ਕਾਰ ਭੀਮ ਨੇ ਦੁਰਯੋਧਨ ਕੋਲੋਂ ਦ੍ਰੋਪਦੀ ਦੀ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦੁਰਬਾਸਾ ਰਿਸ਼ੀ। ਇਹ ਬੜੇ ਕ੍ਰੋਧੀ ਸੁਭਾ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਮਾਨ ਤੋੜਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ (ਵੇਖੋ) ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਧਰਮ ਰਾਇ ਜਾਂ ਧਰਮ-ਰਾਜ, ਯਮ ਰਾਜ, ਜਮ। ਮੌਤ ਦਾ ਦੇਵਤਾ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ-ਜੋਖਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਾਪੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਸਵਰਗ ਵਿੱਚ ਆਦਰ-ਮਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

• ਧਰਮ ਰਾਇ ਤਿਸੁ ਲਏ ਨ ਲੇਖਾ ਜੋ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਵਹੀ ॥...॥੩॥...॥੪॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਵਡਹੰਸ, ਪੰ. 113)

• ਧਰਮ ਰਾਇ ਦਰਿ ਕਾਗਦ ਫਾਰੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਲੇਖਾ ਸਮਝਾ ॥੪॥੫॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 698)

ਧੂ ਧੂਵ। ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਭਗਤ, ਜੋ ਧੂ ਤਾਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਆਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜਾ ਉੱਤਾਨਪਾਦ ਦੀਆਂ ਦੋ ਰਾਣੀਆਂ ਸਨ, ਸੁਰਚੀ ਤੇ ਸੁਨੀਤੀ। ਧੂ ਸੁਰਚੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਪਰ ਸੁਨੀਤੀ ਜੋ ਉੱਤਾਨਪਾਦ ਦੀ ਚਹੇਤੀ ਸੀ, ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਉੱਤਮ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਸਮਝਦੀ ਸੀ। ਨਿਰਾਸ਼ ਧੂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋਰ ਤਪ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ-ਸਰੂਪ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ।

ਧੰਨਾ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ (ਰਾਜਸਥਾਨ) ਦੇ ਟਾਂਕ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੱਟ (15ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ.)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਨਉ ਨਾਥ ਨਾਥ ਜੋਗੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ ਸਿੱਧਾਂ (ਵੇਖੋ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ ਕੌਣ ਸਨ, ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸੂਚੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਬਾਲਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਲੀ ਨਉ ਨਾਥ ਇਹ ਹਨ : 1. ਗੋਰਖ ਨਾਥ, 2. ਮਛਿੰਦਰ ਨਾਥ, 3. ਚਰਟਪ ਨਾਥ, 4. ਮੰਗਲ ਨਾਥ, 5. ਘੁਘੂ ਨਾਥ, 6. ਗੋਪੀ ਚੰਦ, 7. ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਥ, 8. ਸੁਰਤਿ ਨਾਥ, 9. ਚੰਬਾ ਨਾਥ।³ ਮ.ਕੋ. (ਪੰ. 686, ਐਂਟੀ ਨਵਨਾਥ) ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਦੋ ਸੂਚੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲੇ ਵਾਲੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ।

3. ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, (ਸੰਪਾ.), 1990, ਪੰ. 231.

- ਨਉਮੀ ਨਉ ਨਾਥ ਸਿਧ ਚਉਰਾਸੀਹ ਸਿਧਿ ਕਮਾਵਹਿ ॥...॥੯॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 98)
- ਗੁਣ ਗਾਵਹਿ ਨਵ ਨਾਥ...॥੧੦॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲ, ਪੰ. 1390)
- ਨਉ ਨਿਧਿ** ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਇਹ ਹਨ : ਪਦਮ, ਮਹਾਪਦਮ, ਸ਼ੰਖ, ਮਕਰ, ਕੱਛਪ, ਮੁਕੰਦ, ਕੁੰਦ, ਨੀਲ ਅਤੇ ਵਰਚ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਨਉ ਨਿਧੀਆਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ : ਅਮੁੱਲ ਪਦਾਰਥ।
- ਨਘ ਰਾਜਾ** ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਜਾ। ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।
 - ਨਾਨਕ ਨਉਮੀ ਬਿਬੇਕ ਹੀਣੁ ਨਘੁ ਰਾਜਾ ਜੂਨੀ ਪਾਇ ॥੯॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 98)
 ਇਸ ਰਾਜੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਪੋਥੀ ਚਤੁਰਭੋਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਇਆ ਹੈ :
 - “ਜਿਉ ਰਾਜੇ ਨਘਿ ਪੁੰਨ, ਦਾਨ, ਜਗ, ਹੋਮ ਕਰਿ ਕਰਿ ਅਰੁ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਬਦ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਬਿਨਾ ਨਰਕਿ ਗੋਆ।” (ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਸੰਚੀ ਦੂਜੀ, ਪੰ. 624)
- ਨਰਸਿੰਘ** ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅਵਤਾਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਧਾ ਧੜ ਨਰ ਯਾਅਨੀ ਆਦਮੀ ਤੇ ਅੱਧਾ ਧੜ ਸਿੰਘ ਅਰਥਾਤ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ (ਹਰਿ) ਨੇ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।
- ਨਾਮਦੇਉ** ਵੇਖੋ, ਨਾਮਦੇਵ।
- ਨਾਮਦੇਵ** ਸਤਾਰਾ, ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਗਤ (ਅੰ. 1270-1350 ਈ.)। ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ. ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।
- ਨਾਮਾ** ਵੇਖੋ, ਨਾਮਦੇਵ।
- ਨਿਰਬਦਾ** ਨਰਬਦਾ/ਨਰਮਦਾ ਨਦੀ। ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਪਵਿੱਤਰ ਨਦੀਆਂ—ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ, ਗੋਦਾਵਰੀ, ਕਾਵੇਰੀ ਤੇ ਨਰਮਦਾ, ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਧ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਅਮਰਕੰਟਕ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਵਗਦੀ, ਗੁਜਰਾਤ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਭੜੋਚ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖੰਭਾਤ ਦੀ ਖਾੜੀ ਵਿੱਚ ਜਾ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ। ਨਰਮਦਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਿਵਲਿੰਗ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਪੱਥਰ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ।
 - ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤ੍ਰੁ ਪਿਰਬੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ ॥...॥੪॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)
- ਨੰਦ** ਨੰਦ ਗੋਪ, ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਪਾਲਕ ਪਿਤਾ। ਇਹ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮੜ੍ਹੇਈ ਮਾਂ ਰੋਹਿਣੀ ਦਾ ਸਕਾ ਭਰਾ ਸੀ।
- ਨੰਦ ਨੰਦਨ** ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ।
- ਪਇਆਲ** ਪਾਤਾਲ।
- ਪਰਸਰਾਮ** ਪਰਸ਼ੁਰਾਮ। ਕੁਹਾੜਾਧਾਰੀ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ। ਰਿਸ਼ੀ ਜਮਦਗਨਿ ਦਾ ਪੁੱਤਰ। ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਹੰਸਭੁਜਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕੀਤੀ (ਵੇਖੋ, ਸਹੰਸਭੁਜਾ)। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਪਰਸਰਾਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਯਥਾ : ਰਘੁਪਤਿ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਹਾੜੇ ਦਾ ਬਲ ਖੋਹ ਲਿਆ ਸੀ।
 - ਪਰਸਰਾਮ ਹੋ ਖੜਗੁ ਸਮਾਲਿਓ ਸਹੰਸਭੁਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਨ ਹਰੇ ॥੩॥...॥੮॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
 - ਗਾਵੈ ਜਮਦਗਨਿ ਪਰਸਰਾਮੇਸੁਰ ਕਰ ਕੁਠਾਰੁ ਰਘੁ ਤੇਜੁ ਹਰਿਓ ॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਲ, ਪੰ. 1389)
- ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ** ਸਤਿਜੁਗ ਦਾ ਭਗਤ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਨਰਸਿੰਘ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹਰਨਾਕਸ਼ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਮਹਲਾ ੩ ਦੇ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ (ਰਾਗੁ ਭੈਰਉ, ਪੰ. 1133 ਤੇ ਪੰ. 1154-55) ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਭਗਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਕਥਾ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਿ.ਰ. ਵਿੱਚ ਇਹ ਕਥਾ ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੬, ਅੰਕ ॥੧੧॥੬॥, ਪੰ. 82, ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

- ਪਾਛੋ** ਪਾਂਡਵ। ਸਮਰਾਟ ਪਾਂਡੂ ਦੇ ਪੰਜ ਪੁੱਤਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ, ਜੁਧਿਸ਼ਠਰ, ਭੀਮ ਤੇ ਅਰਜੁਨ, ਕੁੰਤੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਦੋ, ਨਕੁਲ ਤੇ ਸਹਦੇਵ, ਮਾਦਰੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ। ਕੌਰਵ (ਕੈਰਵ) ਪਾਂਡੂ ਦੇ ਭਰਾ ਪ੍ਰਿਤਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸਨ। ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਚੇ-ਤਾਏ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ।
 • ਕੌਰਵ ਪਾਛੋ ਗਹਿ ਮੁਏ ਰਾਜੁ ਸਮਝਿ ਨ ਲੈਨੀ ਭਾਈ॥...॥੮॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 63)
- ਪਾਰਜਾਤ** ਇੰਦੂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਇਕ ਰੁੱਖ, ਜੋ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਮੰਥਨ ਸਮੇਂ ਨਿਕਲੇ 14 ਰਤਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
 • ਪੂਰਨਮਾ ਹਰਿ ਪਾਰਜਾਤ ਗ੍ਰਹਿ ਬਸਿਓ ਸੰਤਨ ਆਇ॥...॥੧੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 100)
 • ਪਾਰਜਾਤੁ ਇਹੁ ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮ॥...॥੮੨॥ (ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 265)
- ਪਾਰਬਤੀ** ਪਾਰਵਤੀ। ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਹਿਮਾਲਯ ਦੀ ਧੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪਾਰਬਤੀ ਧਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਪਿਰਬੋਦਕ** ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਇਕ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹੋਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
 • ਸੁਰਸੁਤੀ ਨਿਰਬਦਾ ਕੁਲਖੇਤੁ ਪਿਰਬੋਦਕੁ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜਾਇ ਪੁਨ ਕਰੇ॥...॥੮੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 133)
- ਪਿਰਾਗ** ਪਰਾਗ, ਪ੍ਰਯਾਗ, ਇਲਾਹਾਬਾਦ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ। ਇਹ ਗੰਗਾ, ਜਮੁਨਾ ਤੇ ਗੁਪਤ ਵਗਦੀ ਸਰਸਵਤੀ ਨਦੀ ਦਾ ਸੰਗਮ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਕੁੰਡ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
- ਪੁਰਾਨ/ਪੁਰਾਣ** ਹਿੰਦੂ ਮਤ ਦੇ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਗ੍ਰੰਥ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਠਾਰਾਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹਨ: ਬ੍ਰਹਮ, ਪਦਮ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਭਾਗਵਤ, ਨਾਰਦ, ਮਾਰਕੰਡੇ, ਅਗਨੀ, ਭਵਿਖਤ, ਬ੍ਰਹਮ-ਵੈਵਰਤ, ਲਿੰਗ, ਵਰਾਹ, ਸਕੰਦ, ਵਾਮਨ, ਕੂਰਮ, ਮਤ੍ਸ੍ਯ, ਗਰੁਡ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ।
- ਪੂਤਨਾ** ਮਥੁਰਾ ਦੇ ਰਾਜਾ ਕੰਸ (ਵੇਖੋ) ਨੇ ਰਾਖਸ਼ਣੀ ਪੂਤਨਾ ਨੂੰ ਦਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਲਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੋਕਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਬਾਲਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਉਸਦੇ ਜ਼ਹਿਰ ਭਰੇ ਥਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਘਦਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀ ਕੱਢ ਲਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਤਨਾ ਨੇ ਅਖੀਰਲੇ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਰੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ।
- ਬਉਧ** ਬੁੱਧ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਨੌਵਾਂ ਅਵਤਾਰ। ਬੋਧੀ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੌਤਮ ਬੁੱਧ। ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨੇਕ ਵਾਦਾਂ ਅਤੇ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਮੋਹਿਤ ਕਰ ਕੇ ਅਸੁਰਾਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਨਗੇ। ਉੜੀਸਾ ਵਿੱਚ ਕੇਸ਼ਵ (ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਨੂੰ ਬੋਧੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਜਗਨ ਨਾਥ ਸੱਦਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।
 • ਬਉਧ ਰੂਪੁ ਭਇਓ ਜਬ ਕੇਸਵ ਜਗਨ ਨਾਥ ਲੈ ਪਿੰਡ ਧਰੇ॥...॥੬॥...॥੮੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
- ਬਸੁਧਾ** ਪ੍ਰਿਥਵੀ। ਵੇਖੋ, ਬੈਰਾਹ।
- ਬਕਾਸੁਰ** ਬਗਲੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਦੈਂਤ। ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਸ ਨੇ ਬਕਾਸੁਰ ਦੈਂਤ ਬਾਲਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ।
- ਬਦਰੀ** ਜਾਂ ਬਦਰੀਨਾਥ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਉੱਤਰਾਂਚਲ ਪ੍ਰਾਂਤ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਇਕ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ। ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਾਰ ਧਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧਾਮ ਹੈ। ਮੈਸੂਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਇਕ ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਬਦਰੀ ਹੈ।
- ਬਨਾਰਸ** ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਅਸਥਾਨ। ਵੇਖੋ, ਕਾਸੀ।
- ਬਭੀਖਨ** ਭਭੀਖਣ, ਬਭੀਖਣ। ਰਾਵਣ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ। ਬਭੀਖਨ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੇ ਭੇਦ ਦੱਸ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮਚੰਦ ਨੇ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।
 • ਬੀਸਭੁਜਾ ਦਸਸੀਸ ਬਿਡਾਰਿਉ ਰਾਜੁ ਬਭੀਖਨਿ ਦੀਓ ਹਰੇ॥੮॥...॥੮੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)
 • ਰਾਮਚੰਦਿ ਮਾਰਿਓ ਅਹਿ ਰਾਵਣੁ॥ ਭੇਦੁ ਬਭੀਖਣੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਚਾਇਣੁ॥ (ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 942)

ਬ੍ਰਹਮਾ

ਹਿੰਦੂ ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ—ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਮਹੇਸ਼ (ਸ਼ਿਵ), ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਦੇਵਤਾ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਿਸ਼ਟ ਉਲੇਖ ਰਾਮਾਇਣ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣ-ਸਾਹਿੱਤ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਹਿੰਦੂ-ਮਿਥਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੂੰ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮੁਤਾਬਿਕ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਸ਼ਿਵ, ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ :

- ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਉਪਾਇਅਨੁ ਹੁਕਮਿ ਕਮਾਵਨਿ ਕਾਰਾ॥ (ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੩, ਪੰ. 948)
- ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸਨੁ ਮਹੇਸ਼ੁ ਦੁਆਰੇ ਭਏ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾਲਾ॥੫॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)

ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਵਿਚਲੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ :

- ਬਛਰੇ ਬਾਲਕ ਗੋਕਲਹੁ ਲੈ ਗਇਓ ਬ੍ਰਹਮਾ ਚੁਰਾਇ॥
ਗੁਆਰ ਬਛਰੇ ਸਭਿ ਲਾਲ ਪਹਿ ਜਬ ਦੇਖੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਇ॥੬॥...॥੧੨॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ ਲੋਰੀ, ਪੰ. 135)

ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇਹ ਪਰਖਣ ਲਈ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜਮੁਨਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਚਰ ਰਹੇ ਵੱਛੇ ਤੇ ਬਾਲਕ ਗਵਾਲੇ ਚੁਰਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੀ ਚਾਲ ਭਾਪ ਕੇ ਨਵੇਂ ਵੱਛੇ ਤੇ ਗਵਾਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਹਮਾ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਹਰਿ ਦੀ ਲੀਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ

ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਤੇ ਸਨਕਾਦਿਕ (ਵੇਖੋ) ਆਮ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ਸਿਵ ਸਨਕਾਦਿਕ ਅਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਨਿਗਮ ਤੇਤੀਸ ਕਰੇਗੀ॥...॥੧॥...॥੨॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਬਿਲਾਵਲ, ਪੰ. 132)
- ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਸਨਕਾਦਿਕ ਸਨਕ ਸਨੰਦਨ ਸਨਾਤਨ ਸਨਤਕੁਮਾਰ ਤਿਨ੍ਹ ਕਉ ਮਹਲ ਦੁਲਭਾਵਉ॥੨॥
(ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 401)

ਬਲ/ਬਲਿ

ਇਹ ਦੈਤ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਤੇ ਵਿਰੋਢਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਜੋ ਵਿੰਧਯਾਵਲੀ ਦੇ ਉਦਰ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਤਿੰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾ ਲਿਆ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬਲਿ ਨੂੰ ਛਲਣ ਲਈ ਵਾਮਨ/ਬਾਵਨ (ਬੋਣੇ) ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਲਿ ਤੋਂ ਢਾਈ/ਤਿੰਨ ਕਦਮ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਬਲਿ ਨੇ ਦੈਤਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ੁਕ੍ਰ (ਵੇਖੋ) ਦੇ ਵਰਜਣ ਉੱਤੇ ਵਾਮਨ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਵਾਮਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸ਼ਰੀਰ ਵਧਾ ਕੇ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਅਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮਿਣ ਲਏ, ਤੀਜੇ ਕਦਮ ਵਿੱਚ ਬਲਿ ਦਾ ਸ਼ਰੀਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਬਲਿ ਦਾ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਤਾਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਾਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਾ ਦੁਆਰਪਾਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ।

- ਭਗਤਾ ਕਾ ਸਦਾ ਅਧੀਨੁ ਹੈ ਠਾਢਾ ਬਲਿ ਕੇ ਦੁਆਰਿ॥...॥੪॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 97)

ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਮਿਸਾਲ ਅਨੁਸਾਰ, ਹੰਕਾਰੀ ਬਲਿ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਾਤਾਲ ਜਾਣਾ ਪਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਨੀ।

- ਬਲਿ ਰਾਜਾ ਮਾਇਆ ਅਹੰਕਾਰੀ॥ ਜਗਨ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਰ ਅਫਾਰੀ॥
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪੂਛੇ ਜਾਇ ਪਇਆਰੀ॥੨॥ (ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 224)

ਬਾਰਨਿ

ਵਾਰੁਣੀ। ਇਕ ਲੋਕ ਤਿਉਹਾਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਗੰਗਾ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਕੇਸਰ ਰਲਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸੂਰਜ (ਵਰੁਣ) ਨੂੰ ਭੇਟਾ ਕਰ ਕੇ ਜਲ ਦੇ ਦੇਵਤਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਪੀ (ਸ਼ਰਾਬੀ, ਮਦ ਪੀਣ ਵਾਲੇ) ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ਵਾਉਂਦੇ ਹਨ :

- ਜਿਉ ਮਦੁ ਬਾਰਨਿ ਕੁੰਗੂ ਭਰਿ ਗੰਗਾ ਮਹਿ ਪਾਇਆ॥
ਤਿਉ ਮਨੁ ਪਾਪੀ ਸਾਧਸੇਗਿ ਵਡਾ ਪਤਿਤੁ ਤਰਾਇਆ॥...॥੨॥...॥੪॥੩॥੧੦॥ (ਪਿ.ਰ. ਆਸਾ ਛੰਤ ਪੰ. 106)

ਬਾਲਮੀਕ

ਬਾਲਮੀਕ ਭਗਤ : ਇਕ ਲੁਟੇਰਾ, ਜੋ ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ।

- ਅਜੈਮਲੁ ਬਾਲਮੀਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਅੰਤਿ ਕਾਲਿ ਤੇਰਾ ਨਾਮੁ ਲੈਆ॥੨॥...॥੪॥੧॥ (ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)
- ਧੰਨਾ ਜਟੁ ਬਾਲਮੀਕੁ ਬਟਵਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਾਰਿ ਪਇਆ॥੧॥ (ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 995)

(2) ਬਾਲਮੀਕ ਰਿਸ਼ੀ। ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਕਰਤਾ। ਇਹ ਚਿਤ੍ਰਕੂਟ ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਸੀਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਇਸ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਲਿਖਾਇਆ ਤੇ ਸ਼ਸਤਰ ਵਿਦਿਆ ਸਿਖਾਈ।

- ਖੇਲ ਕੀਆ ਸੀਤਾ ਬਨ ਮੈ ਰਾਖੀ॥ ਲਊ ਕੁਸ਼ੁ ਜਨਮੇ ਜਸੁ ਭਾਖੀ॥
ਬਾਲਮੀਕ ਗੁਰਦੇਵ ਪੜਾਏ॥...॥੧॥...॥੪॥੩॥

(ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 134)

ਬਾਲਿ/ਬਾਲੀ

ਦੱਖਣ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸ਼ਕਿੰਧਾ ਦਾ ਬਾਂਦਰ ਰਾਜਾ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੂੰ ਰਾਜਗੱਦੀ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਨੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਲੰਕਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਲਿਆਉਣ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਹਨੂਮਾਨ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੀ।

- ਜਬ ਰਾਵਣ ਦੇਖਣ ਬਾਲਿ ਗਿਆ॥...॥੧॥...॥੪॥੬॥

(ਪਿ.ਰ. ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਗੁ ਜਕੜੀ, ਪੰ. 79)

ਬਾਵਨ

ਜਾਂ ਵਾਮਨ ਭਾਵ ਬੋਣਾ। ਇਹ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਰਾਜਾ ਬਲਿ (ਵੇਖੋ) ਨੂੰ ਛਲਣ ਲਈ ਬਾਵਨ (ਮਧਰੇ ਕਦ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਸੀ।

- ਮੇਰੇ ਬਾਵਨ ਰੂਪੀ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਬਲਿ ਕੇ ਪਹਿ ਆਇਓ ਖੇਲੁ ਕਰਣ ਕੇ ਤਾਈ॥੧॥ਰਹਾਉ॥...॥੫॥੨॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)

- ਬਾਵਨ ਰੂਪ ਕੀਆ ਤੁਧੁ ਕਰਤੇ ਸਭ ਹੀ ਸੇਤੀ ਹੈ ਚੰਗਾ॥੩॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1082)

ਬਿਆਸ

ਵੇਖੋ, ਵਿਆਸ। ਰਾਜੇ ਜਨਮੇਜੇ (ਵੇਖੋ) ਦਾ ਗੁਰੂ।

ਬਿਸਨ

ਵੇਖੋ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ।

- ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਦੁਆਰੇ ਭਏ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾਲਾ॥੫॥੨॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)

- ਸਿਮਰਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਬਿਸਨ ਮਹੇਸਾ॥...॥੩॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1079)

ਬਿਦਰ

ਵਿਦੁਰ, ਦਾਸੀ-ਸੁਤ। ਬਿਦਰ ਭਗਤ, ਰਾਜਾ ਵਚਿਤ੍ਰਵੀਰਯ ਦੀ ਦਾਸੀ ਤੇ ਵਿਆਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੇ ਦੁਰਯੋਧਨ (ਵੇਖੋ) ਦੇ ਰਾਜ-ਮਹਿਲ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਿਦਰ ਦੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

- ਬਿਦਰਿ ਦਾਸੀ ਸੁਤ ਕਵਨੇ ਕਹੀਐ ਜਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀਧਰੁ ਆਇਓ॥...॥੩॥...॥੪॥੧॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)

- ਪੂਛਹੁ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਤੈ ਕਿਸਨੁ ਉਤਰਿਆ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਜਾਇ॥੧॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੪, ਪੰ. 733)

ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ

ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਇਸ ਬਨ ਵਿੱਚ ਗਊਆਂ ਚਰਵਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਮਥੁਰਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਉੱਤੇ ਆਬਾਦ ਹੈ।

- ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨੁ ਸਦਾ ਹਰੀਆਵਲੁ ਜਿਤੁ ਠਾਕੁਰਿ ਗਊ ਚਰਾਈਐ ਜੀ॥੨॥...॥੬॥੫॥

(ਪਿ.ਰ. ਮਾਝ, ਪੰ. 81)

- ਬਿੰਦ੍ਰਾਬਨ ਮਨ ਹਰਨ ਮਨੋਹਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਚਰਾਵਤ ਗਾਊ ਰੇ॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਕਬੀਰ, ਪੰ. 338)

ਬੀਸਭੁਜਾ

ਵੀਹ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲਾ, ਰਾਵਣ (ਵੇਖੋ)। ਇਸ ਲਈ ਬੀਸ ਭੁਜਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਸ ਸੀਸ (ਦਸ ਸਿਰਾਂ ਵਾਲਾ) ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਬੀਸਭੁਜਾ ਦਸਸੀਸ ਬਿਭਾਰਿਉ ਰਾਜੁ ਬਭੀਖਨਿ ਦੀਓ ਹਰੇ॥੪॥...॥੮॥੩॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)

ਬੇਣੀ

ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਟਾਂਕ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਭਗਤ (15ਵੀਂ ਸਦੀ ਈ.)। ਬੇਣੀ ਭਗਤ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਬੇਣੀ ਸੰਗਮ

ਤ੍ਰਿਬੇਣੀ ਸੰਗਮ। ਵੇਖੋ, ਸੰਗਮ।

ਬੈਰਾਹ

ਬਰਾਹ, ਵਰਾਹ। ਸੂਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ। ਪੁਰਾਣ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਕ ਅਸੁਰ ਨੇ ਬਸੁਧਾ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਫੁੱਧੇ ਦਿੱਤਾ। ਵਰਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

- ਬੈਰਾਹ ਦਾੜਿ ਬਸੁਧਾ ਲੇ ਰਾਖੀ॥੨॥...॥੮॥੩॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ ਅਸਟਪਦੀ, ਪੰ. 108)

- ਜਰਮ ਕਰਮ ਮਛ ਕਛ ਹੁਅ ਬਰਾਹ ਜਮੁਨਾ ਕੈ ਕੂਲਿ ਖੇਲੁ ਖੇਲਿਓ ਜਿਨਿ ਗਿੰਦ ਜੀਉ॥...॥੪॥੬॥

(ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਜਾਨਕੀ, ਪੰ. 1108)

- ਬੰਧਿਕ/ਬਧਿਕ** ਬੰਧਿਕ/ਬਧਿਕ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਰਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਲੋਟੇ ਹੋਏ ਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਪੈਰ ਵਿੱਚ ਪਦਮ (ਕਮਲ) ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਨੂੰ ਹਿਰਨ ਦੀ ਅੱਖ ਸਮਝ ਕੇ ਤੀਰ ਮਾਰਿਆ। ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਵੇਖਣ ਉੱਤੇ ਬਧਿਕ ਨੇ ਖਿਆ ਮੰਗੀ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ।
- ਉਦਿਆਨ ਮਹਿ ਬੰਧਿਕੁ ਤਾਰਿਓ ਹਰਿ ਬਾਨ ਚਲਾਈ ॥...॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਬਿਤੀ ਪਉੜੀ, ਪੰ. 96)
 - ਬਧਿਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਖਮਿ ਪ੍ਰਹਾਰ ॥...॥੩॥ (ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੫, ਪੰ. 1192)
- ਭਰਥਰ** ਰਾਜਾ ਭਰਥਰੀ। ਇਹ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਛੱਡ ਕੇ ਜੋਗੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰੂ ਸੀ।
- ਭਰਥਰ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਿਰੰਜਨ ਲਾਗੀ ਛੋਡਿਆ ਰਾਜੁ ਬਿਬਾਦੁ ॥...॥੨॥...॥੪॥੫॥ (ਪਿ.ਰ. ਆਸਾ, ਪੰ. 104)
- ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਭਰਥਰੀ ਜੋਗੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:
- ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਣਿ ਭਰਥਰਿ ਜੋਗੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਿਵ ਏਕੰ ॥੪॥੩੭॥ (ਪੰ. 360)
- ਭੀਮ** ਪਾਂਡਵ ਪੁੱਤਰ। ਇਹ ਇੰਨਾ ਬਲਵਾਨ ਸੀ ਕਿ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਸਮਾਨ ਵੱਲ ਸੁੱਟ ਦੇਂਦਾ ਸੀ।
- ਹਸਤੀ ਭੀਮ ਉਸਟੀਆ ਆਕਾਸਿ ਰਹੀਆ ਠਹਰਾਇ ॥...॥੮॥ (ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 64)
- ਮਹੇਸ਼** ਮਹੇਸ਼, ਸ਼ਿਵ (ਵੇਖੋ)। ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ 'ਮਹੇਸ਼' ਦੇ ਬਿਖ (ਜ਼ਹਿਰ) ਪੀਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ।
- ਯਥਾ:
- ਬਿਖੁ ਮਹੇਸ਼ ਲਈ ਜਿਉ ਲਾਏ ਤਿਉ ਤੂ ਬਿਰਦੁ ਰਖਾਇ ਲੈ ॥੩॥...॥੪॥੩॥ (ਪਿ.ਰ. ਬਿਲਾਵਲੁ, ਪੰ. 131)
 - ਸੰਗ੍ਰਹੀ ਬਿਖੁ ਮਹੇਸ਼ ਜੈਸੇ ਨਾਨਕ ਲੇਹੁ ਤਰਾਈ ॥੩॥੨॥ (ਪਿ.ਰ. ਧਨਾਸਰੀ, ਪੰ. 118)
- ਸਮੁੰਦਰ ਰਿੜਕਣ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਘੜਾ ਦੈਂਤਾਂ ਨੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਖੋਹ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਘੜਾ ਹੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਜੋ ਸ਼ਿਵ ਜੀ (ਮਹੇਸ਼) ਨੇ ਪੀ ਲਿਆ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।
- ਮਛ** ਮਤ੍ਰਜ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ।
- ਮਥੁਰਾ** ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ 7 ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਪੁਰੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਸਥਾਨ।
- ਮਧ** ਮਧੁ/ਮਧੂ ਦੈਂਤ। ਮਧੂ ਤੇ ਕੀਟ (ਕੈਟਭ), ਇਹ ਦੋ ਭਿਅੰਕਰ ਦੈਂਤ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਕੰਨ ਦੀ ਮੈਲ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਵੇਖੋ, ਕੀਟ।
- ਮਦੋਦਰੀ** ਮਦੋਦਰੀ। ਰਾਵਣ ਦੀ ਚਹੇਤੀ ਪਤਨੀ, ਮੇਘ ਨਾਦ (ਇੰਦ੍ਰਜੀਤ) ਦੀ ਮਾਂ।...
- ਮਦੋਦਰੀ ਕਹੈ ਰਾਵਣ ਕਉ ਬਾਛਹੁ ਚਰਨੀ ਮੰਗਿ ਰੇ ॥੩॥...॥੮॥੬॥ (ਪਿ.ਰ. ਤਿਲੰਗ, ਪੰ. 124)
- ਰਵਿਸੁਤ** ਸੂਰਜ ਦਾ ਬੇਟਾ, ਯਮ (ਜਮ), ਧਰਮਰਾਜ।
- ਰਵਿਦਾਸ** ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਭਗਤ (ਅੰ. 1450-1520 ਈ.)। ਇਹ ਜਾਤ ਦੇ ਚਮਾਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰ.ਗੁ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ।
- ਰਾਮ** ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ।
- ਰਾਮਚੰਦ** ਰਾਮਚੰਦ। ਤੇਤਾ ਜੁਗ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ। ਇਹ ਅਜੁਧਿਆ (ਅਜੋਕੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਯੋਧਿਯ ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ) ਦੇ ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਦੀ ਵੱਡੀ ਰਾਣੀ ਕੁਸ਼ਲਿਆ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਦਸ਼ਰਥ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤੀਜੀ ਰਾਣੀ ਕੈਕਈ ਦੇ ਮਾਇਆ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੂੰ 14 ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਮੜੇਏ ਭਰਾ ਭਰਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ ਤੇ ਉਹ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਦੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਵਜੋਂ ਰਾਜ-ਕਾਰਜ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਬਨਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਾਵਣ ਇਕ ਸਾਧੂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤੀ ਸੁਗ੍ਰੀਵ ਅਤੇ ਹਨੁਮਾਨ ਆਦਿ ਦੀ

ਮਦਦ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਲੰਕਾ ਜਿੱਤ ਕੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਅਜੁੱਧਿਆ ਪਰਤੇ। ਰਾਮਾਇਣ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਨਾਇਕ ਇਹੋ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਦਾ ਇਕ ਰਾਜਾ ਰਘੂ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਾਵਿਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਲਈ ਰਘੁਨਾਥ, ਰਘੁਪਤੀ, ਰਾਘਵ, ਆਦਿ ਨਾਂ ਵੀ ਵਰਤੇ ਹਨ। ਲਵ ਤੇ ਕੁਸ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸਨ।

- ਲਊ ਕੁਸ਼ ਕਉ ਸੀਤਾ ਕਹਿਆ॥ ਤੁਮਰਾ ਜੁਧ ਰਾਮਚੰਦ ਸਿਉ ਰਹਿਆ॥

ਤੁਮ ਸੁਤ ਹਰੁ ਓਹੁ ਪਿਤਾ ਗੁਸਾਈ॥...॥੩॥...॥੪॥੩॥

(ਪਿ.ਰ. ਰਾਮਕਲੀ, ਪੰ. 134)

- ਜਸਰਥ ਰਾਇ ਨੰਦੁ ਰਾਜਾ ਮੇਰਾ ਰਾਮ ਚੰਦੁ ਪ੍ਰਣਵੈ ਨਾਮਾ ਤਤੁ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ॥੪॥੪॥

(ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਨਾਮਦੇਵ, ਪੰ. 973)

ਰਾਵਣ

ਲੰਕਾ (ਵੇਖੋ) ਦਾ ਰਾਜਾ। ਇਹ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦ ਨੇ ਭਭੀਖਣ, ਸੁਗ੍ਰੀਵ, ਹਨੂਮਾਨ, ਆਦਿ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲੰਕਾ ਉੱਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਰਾਵਣ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸੀਤਾ ਨੂੰ ਛੁਡਾਇਆ।

ਲਊ

ਲਵ। ਕੁਸ਼/ਕੁਸ਼ ਦਾ ਭਾਈ। ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਤੇ ਸੀਤਾ ਦਾ ਬੇਟਾ।

ਲੰਕਾ

ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਇਕ ਟਾਪੂ-ਦੇਸ਼, ਜਿਸ ਦਾ ਅਜੋਕਾ ਨਾਂ ਸ਼੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਹੈ। ਰਾਵਣ ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ।

ਵਿਆਸ

ਮਹਾਂ ਰਿਸ਼ੀ ਵੇਦ ਵਿਆਸ, ਪਰਾਸ਼ਰ ਰਿਸ਼ੀ ਤੇ ਸਤਿਆਵਤੀ ਦਾ ਬੇਟਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਇਕ ਟਾਪੂ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦ੍ਵੈਪਾਯਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਦਰਿਕਾ ਆਸ਼ਰਮ (ਉੱਤਰਾਂਚਲ) ਵਿੱਚ ਤਪ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ 'ਬਾਦਰਾਯਣ' ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਾਓਂ ਥਾਂਈਂ ਘੁੰਮ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਅਖਵਾਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਹਾਭਾਰਤ ਤੇ ਅਠਾਰਾਂ ਪੁਰਾਣਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕ ਸੂਤਰ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਹ ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ (ਵੇਖੋ) ਦੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ਕੀਤੀ ਕਥਾ ਬਿਆਸ ਗੁਰ ਜਨਮੇਜਾ ਮਨਦਾ ਜਾਇ॥...॥੮॥

(ਪਿ.ਰ. ਗਉੜੀ ਵਾਰ, ਪੰ. 64)

- ਰਾਜਾ ਜਨਮੇਜਾ ਦੇ ਮਤੀ ਬਰਜਿ ਬਿਆਸਿ ਪੜਾਇਆ॥

(ਸ੍ਰ.ਗ੍ਰ.ਗ੍ਰੰ.ਸਾ. ਮ: ੧, ਪੰ. 1344)

ਵਿਸਨ

ਵੇਖੋ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ।

- ਬ੍ਰਹਮਾ ਵਿਸਨੁ ਮਹੇਸੁ ਦੁਆਰੇ ਭਏ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾਲਾ॥੫॥੨॥

(ਪਿ.ਰ. ਗੁਜਰੀ, ਪੰ. 107)

ਵਿਸ਼ਨੂੰ

ਹਿੰਦੂ ਤ੍ਰੈ-ਮੂਰਤੀ—ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ, ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜਾ ਦੇਵਤਾ। ਇਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ 10, 22 ਜਾਂ 24 ਅਵਤਾਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ (ਵੇਖੋ, ਦਸ ਅਵਤਾਰ)। ਪੁਰਾਣ ਸਾਹਿੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਨਾਂ ਹਨ।

ਵੇਦ

ਆਰਯ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ। ਇਹ ਚਾਰ ਹਨ: ਰਿਗ, ਯਜੁਰ, ਸਾਮ ਤੇ ਅਥਰਵ।

ਸਹਾਇਕ ਪੁਸਤਕ-ਸੂਚੀ

ਹੱਥ-ਲਿਖਤਾਂ

ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 598, ਪੋਥੀ ਸਾਹਿਬ
ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1002, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ
ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 1003, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਪੰ.ਯੂ.ਪ. 115715, ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਪੰ.ਯੂ.ਪ. 115602, ਗੁਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਬੰਸਾਵਲੀ
ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. 78 (ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ.ਕ. ਗੁ.ਨਾ.ਦੇ.ਯੂ. 219), ਛੋਟੇ ਮੇਲ ਦੀ ਰਚਨਾ
ਪ੍ਰੋ.ਪੀ.ਸਿੰ. 149, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ
ਸੈ.ਸ.ਲਾ. 671, ਸਾਖੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ
ਇੰਡੀਆ ਆਰਕਾਈਵ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, ਲੰਡਨ, MSS Panj. B 2, ਪੋਥੀ ਸਰਬਗੁਣੀ

ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਲੇਖ, ਆਦਿ

ੳ) ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਥੀਸਿਸ

ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 1992, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ।
ਸੰਤ ਸਿੰਘ (ਪਦਮ), ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਭਗਤਮਾਲਾ ਦਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਸੰਸਕਰਨ, 2005, ਪੀ-ਐਚ.ਡੀ. ਥੀਸਿਸ (ਅਣਛਪਿਆ), ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਭਾਈ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), 14 ਜਿਲਦਾਂ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।
ਸ਼ਬਦਾਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਚਾਰ ਜਿਲਦਾਂ, 1992, ਦਿੱਲੀ, ਦਿੱਲੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ।
ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਸ਼ੋਕ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬੀ ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਦੋ ਸੈਂਚੀਆਂ, ਭਾਗ 1, 1961 ਤੇ ਭਾਗ 2, 1963, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।
ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., ਆਦਿ ਬੀੜ ਬਾਰੇ, 1991, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।
—, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਕਰਣ, 1939 (ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ), ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।
ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੋਮੇ, ਭਾਗ ਚੌਥਾ, 1983, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਸੀਤਲ ਪੁਸਤਕ ਭੰਡਾਰ।
ਹੱਥ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਅਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ)।
ਹਰਕੀਰਤ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ ਤੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ, 1988, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
—, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਵਿਆਕਰਣ, 1997, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
ਹਰਦੇਵ ਬਾਹਰੀ, ਲਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼, 2005, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, (ਟੀਕਾਕਾਰ), ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਰਸ਼ਨ ਨਿਰਣੈ ਸਟੀਕ, ਪੋਥੀ ਨੌਵੀਂ, 1992, ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੇਵਾ ਮਿਸ਼ਨ।
ਹਿੰਦੂ ਮਿਥਿਹਾਸ ਕੋਸ਼, ਕ੍ਰਿਤ John Dowson, ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, (ਅਨੁ.), 1998, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।
ਕਾਨ੍ਹ ਸਿੰਘ ਨਾਭਾ, ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਚੌਥੀ ਵਾਰ, 1981, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।
ਕ੍ਰਿਸ਼ਣਾ ਕੁਮਾਰੀ ਬਾਂਸਲ, (ਸੰਪਾ.), ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਕ੍ਰਿਤ ਗੋਸ਼ਟਾਂ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਕੀਆਂ, 1977, ਸੰਗਰੂਰ, ਸੰਪਾਦਕ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਅਜ਼ੋਕ, (ਸੰਪਾ.), *ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਲਿਖਤ ਸ੍ਰੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਜੀ ਸੋਢੀ*, (ਸਚਖੰਡ ਪੋਥੀ), 1962, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ।

ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), *ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ*, ਸੰਚੀ ਦੂਜੀ (ਪੋਥੀ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਪੋਥੀ ਚਤੁਰਭੁਜ), 1969, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ।

ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਛਿੱਬਰ, *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ*, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), 1997, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

—, *ਬੰਸਾਵਲੀਨਾਮਾ ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਕਾ*, ਰਾਏਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.) 2001, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, *ਤਵਾਰੀਖ਼ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ*, ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ, 1999, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।

—, *ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, 1987, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਪਾ.), *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚਲੇ ਫਾਰਸੀ-ਅਰਬੀ ਮੂਲਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼*, 2006, ਪਟਿਆਲਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਟਰੱਸਟ।

ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੬, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੇਦਾਂਤੀ ਤੇ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), 1998, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ।

ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ, *ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਅਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਿਕ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦਾ ਕੋਸ਼*, 2004, ਪਟਿਆਲਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਟਰੱਸਟ।

ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤ ਸੂਰੂਪ ਸਿੰਘ ਕੋਸ਼ਿਸ਼, ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, (ਸੰਪਾ.), 1999, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਾਨਪੁਰੀ, (ਸੰਪਾ.), *ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ*, 1991, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

ਜਨਮਸਾਖੀ ਭਾਈ ਬਾਲਾ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, (ਸੰਪਾ.), 1990, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤਲਵਾੜਾ, *ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰਲ ਵਿਆਕਰਣ-ਬੋਧ*, 2 ਜਿਲਦਾਂ, 2004, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ*, 1979, ਕੰਖਲ (ਹਰਿਦੁਆਰਾ), ਸ੍ਰੀ ਨਿਰਮਲ ਪੰਚਾਇਤੀ ਅਖਾੜਾ।

ਨਿਰੁਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, 5 ਜਿਲਦਾਂ, ਪਹਿਲੀਆਂ 2 ਜਿਲਦਾਂ: ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ, (ਸੰਪਾ.), 1972, 1975, ਅਗਲੀਆਂ

3 ਜਿਲਦਾਂ: ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ ਤੇ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), 2003, 2004, 2007, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, 6 ਜਿਲਦਾਂ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ।

ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ, *ਰਹਿਤਨਾਮੇ*, 1995, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, (ਸੰਪਾ.), 2006, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਸਦਨ।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ., *ਪੰਜਾਬ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ*, 1998, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਤੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ, *ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਮੇਲ*, *ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਸਰਵੇਖਣ*, 2009, ਸੈਨ ਲਿਆਂਡਰੋ,

ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆ, ਯੂ.ਐਸ.ਏ., ਪੰਜਾਬੀ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ। (ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰ: ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)।

ਬਲਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੋਸ਼ੀ, *ਸੋਢੀ ਹਰਿ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਤਕ*, 2003, ਪਟਿਆਲਾ, ਅਮਰਜੀਤ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।

ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ, *ਸਿੱਧੂ ਬਰਾੜਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਅਰਥਾਤ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ*, ਤੀਜੀ ਵਾਰ 2000, ਪਟਿਆਲਾ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ।

ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿਆਨੀ, *ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੋਰਵ ਗਾਥਾ*, 2004, ਕੋਠਾ ਗੁਰੂ, (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਠਿੰਡਾ), ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਗਿਆਨੀ ਕੌਰ ਸਿੰਘ।

ਮਹਿੰਦਰ ਕੌਰ ਗਿੱਲ, *ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਛੰਦ-ਵਿਵੇਚਨ*, 1978, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਕੋਆਪੇਰੇਟਿਵ ਸੋਸਾਇਟੀ ਲਿ।

ਮਹਿਮਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਵਾਰਤਕ), ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ (ਸੰਪਾ.), 2004, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਉਬਰਾਏ ਦੀਵਾਨਾ, *ਜਪੁ ਨਰੀਖਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ*, 1988, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ।

ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, *ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਸਰੋਤ-ਮੂਲਕ ਇਤਿਹਾਸ*, 1998 (ਭਾਗ ਦੂਜਾ), 1999 (ਭਾਗ ਤੀਜਾ), 2001 (ਭਾਗ ਚੌਥਾ), ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

—, *ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, 2002 (2 ਭਾਗ), ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

—, *ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼*, 2005 (2 ਭਾਗ), ਪਟਿਆਲਾ, ਗੁਰ ਰਤਨ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼।

ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਸੰਗਰੂਰ, (ਸੰਪਾ.), *ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ, ਪੋਥੀ ਦਸਮ ਗੁਰਬਾਣੀ*, 1956, ਸੰਗਰੂਰ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਦੇਸੀ।

ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਬਲ, *ਗੁਰਕੀਰਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼*, ਗੁਰਬਚਨ ਕੌਰ, (ਸੰਪਾ.), 1986, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।

ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਭਾਈ, *ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋਸ਼*, 1995, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼।

ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੋਛੜ, 'ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਸਮਾਧਾਂ', ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 17 ਜਨਵਰੀ, 2007, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰ. 7.
ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, 'ਕੱਚੀ ਬਾਣੀ', ਆਲੋਚਨਾ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅੰਕ, ਜਨਵਰੀ-ਦਸੰਬਰ 1970, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰ.357-377.

(ਅ) ਹਿੰਦੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਸੰਪੂਰਣ ਸਿੰਘ ਸੰਤ, ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਗਲੀ, 1898; 1928, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਭਾਈ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਵੈਦ।
ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਦਾਸ ਤ੍ਰਿਕਮਚੰਦ ਸੇਠ, ਪਾਈਅ-ਸੱਦ-ਮਹਾਂਣਵੇ (ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ-ਹਿੰਦੀ ਕੋਸ਼), 1986, ਦਿੱਲੀ, ਮੋਤੀਲਾਲ ਬਨਾਰਸੀਦਾਸ।
ਗੋਵਿੰਦ ਨਾਥ ਰਾਜਗੁਰੂ, (ਸੰਪਾ.), ਗੋਸਟਿ ਗੁਰੂ ਮਿਹਰਿਵਾਨੁ (ਹਰਿ ਜੀ ਸੋਢੀ ਕ੍ਰਿਤ), 1974, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
ਵਿਦਯਾਨਿਵਾਸ ਮਿਸ਼੍ਰ, (ਸੰਪਾ.), ਸਾਹਿਤਿਯਕ-ਬ੍ਰਜਭਾਸ਼ਾ ਕੋਸ਼, 3 ਖੰਡ, 1990, ਲਖਨਊ, ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਥਾਨ।

(ੲ) ਫ਼ਾਰਸੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਫ਼ਾਰਸੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਕੋਸ਼, 1996, ਪਟਿਆਲਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ।
S. Haim, *Persian-English Dictionary*, 1984, Tehran, Farhang Moaser.

(ਸ) ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕਾਂ

Balwant Singh Dhillon, *Early Sikh Scriptural Tradition, Myth and Reality*, 1999, Amritsar, Singh Brothers.
C. Shackle, ed., *Catalogue of the Panjabi and Sindhi Manuscripts in the India Office Library*, 1977, London.
—, *A Guru Nanak Glossary*, 1981, London, School of Oriental and African Studies.
Guru Kian Saakhian by Swaroop Singh Kaushish, English Adaptation by Pritpal Singh Bindra, Introduction and Annotation by Pal Singh Purewal, 2005, Amritsar, Singh Brothers.
Max Arthur Macauliffe, *The Sikh Religion: Its Gurus, Sacred Writings and Authors*, 6 Vols. 1909, London, Clarendon. Reprint 1985, New Delhi, S. Chand & Co.
Monier Monier-Williams, *A Sanskrit English Dictionary*, 1997 repr., Delhi, Motilal Banarsidass.
Pal Singh Purewal, *Jantri 500*, 1994, SAS Nagar (Mohali), Punjab School Education Board.
Simarjit Singh, *Demeaning the Sikh Tradition – A Study of Mina Poetry*, 2006, Amritsar, Singh Brothers.
Surinder Singh Kohli, *Dictionary of Mythological References in Guru Granth Sahib*, 1993, Amritsar, Singh Brothers.
The Encyclopaedia of Sikhism, ed. Harbans Singh, 4 Volumes, 1992, 1996, 1997 and 1998, Patiala, Punjabi University.
The Punjabi Dictionary, 1987 repr., New Delhi, Nirmal Publishers & Distributors.
W. H. McLeod, *The Chaupa Singh Rahitnama*, 1987, Dunedin (New Zealand), University of Otago Press.
W. H. McLeod, *Sikhs of the Khalsa*, 2003, New Delhi, Oxford University Press.
W.J. Wilkins, *Hindu Mythology*, 1981, New Delhi, Rupa & Co.

ਵੈਬ-ਸਾਈਟ

Pothimala Guru Harsahai Web-site : www.anglefire.com/folk/pothimala

ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ
 28 ਸਤੰਬਰ, 1925, ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ
 ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ (ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ)
 ਵੰਡ ਵੇਲੇ ਲਾਹੌਰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ
 ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਐਮ.ਐੱਸ.
 (ਟੈੱਕ) ਕਰ ਕੇ ਉੱਚ-ਵਿੱਦਿਆ ਲਾਹੌਰ
 ਗਏ। ਫ਼ਰੈਂਚ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ
 ਤੋਂ ਪੋਸਟ-ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਡਿਪਲੋਮਾ ਤੇ ਐਮ.ਐੱਸ.
 ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ (ਸਾਰਬੋਨ) ਤੋਂ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ
 ਡਾਕਟਰ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਫ਼ਰੈਂਚ
 ਉਪਰੰਤ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਾਫ਼
 ਆਫ਼ ਸਟੀਲ, ਮਾਈਨਜ਼ ਐਂਡ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ
 ਇੰਡੀਅਨ ਇੰਸਟੀਚਿਊਟ ਆਫ਼ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ
 ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਤੇ ਇੰਡੀਅਨ ਆਇਲ ਕੰਪਨੀ
 (ਆਈ.ਓ.ਸੀ.) ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫ਼ਰੈਂਚ
 ਆਈ.ਓ.ਸੀ. ਰੀਸਰਚ ਐਂਡ ਡਿਵੈਲਪਮੈਂਟ
 ਸੈਂਟਰ, ਫ਼ਰੀਦਾਬਾਦ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਫ਼ਰੈਂਚ
 ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਹੇ। 1992 ਵਿੱਚ ਫ਼ਰੈਂਚ
 ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ, ਕੈਲੇਫ਼ੋਰਨੀਆ ਤੋਂ ਰੀਟਾਇਰ
 ਕੀਤਾ ਭਾਵੇਂ ਪੈਟਰੋਲੀਅਮ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ
 ਹੈ, ਪਰ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਪਿਆਰ
 ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਰੜਿਆ
 ਭਾਲ, ਡਿਜੀਟਾਈਜ਼ ਕਰਨ ਤੇ ਸੰਪਾਦਨ
 ਚੇਟਕ ਲਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲੜੀ ਦੀ
 ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
 ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਸੀ। ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ
 ਸੰਪਾਦਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਇਸ ਲੜੀ
 ਬਾਕੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ
 ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ISBN 978-0-9818307-1-1

9 780981 830711

SikhBookClub.com